

Onverantwoord ondernemen

Een economisch-antropologische analyse van de informele, illegale en criminele economische activiteiten in Suriname

Edo de Vries Robbé

Onverantwoord ondernemen

Een economisch-antropologische analyse van de
informele, illegale en criminele economische
activiteiten in Suriname

Edo de Vries Robbé

Onder begeleiding van prof. dr. Dirk Kruijt

Afstudeeronderzoeksverslag 2002 - 2004

Culturele Antropologie

Faculteit Sociale Wetenschappen

Universiteit van Utrecht

Omslagfoto: De gevolgen van de goudwinning, TTC Meeting Belem 29 juli 2002

© 2004, Edo de Vries Robbé, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

INHOUDSOPGAVE

Lijst met tabellen, boxen en figuren	iii
Afkortingenlijst	iv
Voorwoord	v
Hoofdstuk 1: Inleiding	1
Doelstelling, deelvragen en werkwijze	2
Opbouw en argumentatie van hoofdstukken en paragrafen	8
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	10
De informele economie	11
Relaties tussen de formele en informele economie	16
Oorzaken van het bestaan van de informele economie	19
Conclusie	24
Hoofdstuk 3: De context	26
Geografische en demografische indicatoren	26
De geschiedenis van Suriname	27
Economie en maatschappij	29
Armoede en informaliteit	33
Conclusie	35
Hoofdstuk 4: De activiteiten	37
Corruptie en fraude	37
Belastingontduiking	39
Witwassen en illegale transacties	40
Illegale immigratie, mensensmokkel, vrouwenhandel en prostitutie	45
Conclusie	52
Hoofdstuk 5: De handel	53
De importhandel	54
De detailhandel	57
Twee casestudies	60
De alcoholimporten	61
De autohandel	62
Conclusie	65
Hoofdstuk 6: Goud	66
Inleiding	66
Geschiedenis van de goudsector	66
De goudsector in de binnenlanden	67

Inhoudsopgave

Problemen als gevolg van activiteiten in de goudsector	74
De goudsector in de stad	78
De omvang en het belang van de goudsector	87
Conclusie	94
Hoofdstuk 7: Drugs	95
Hoe Suriname betrokken raakte	95
Waarom in Suriname?	101
Smokkelmethoden	103
Drugs-, geld- en goederenstromen	108
De omvang	110
Drugsgebruik in Suriname	113
Conclusie	115
Hoofdstuk 8: Conclusies	117
Theoretisch kader	118
Oorzaken voor het ontstaan van een informeel en illegaal circuit	119
Illegale economische activiteiten	120
De handel	122
Het goud	123
De drugs	124
Eindconclusies	126
Literatuurlijst	128
Bijlagen I: Alternatieve onderzoeksmethoden	138
Bijlage II: Informantenlijst	140
Bijlage III: De houtsector	144
Bijlage IV: De bouw	147

LIJST MET TABELLEN, BOXEN EN FIGUREN

TABELLEN

Tabel 1	Informele economische activiteiten binnen de informele economie	15
Tabel 2	Verdeling van de goudopbrengsten	72
Tabel 3	Productiecijfers goudsector	88
Tabel 4	In Suriname onderschepte drugs van 1995 tot en met 2002	111

BOXEN

Box 1	Het 'systeem' van inklaren	55
Box 2	De invloed van zwart geld	58
Box 3	Actieve concessiehouders	82
Box 4	Leonardo Dias Mendonça	97

FIGUREN

Figuur 1	Relaties tussen verschillende delen van de economie	16
Figuur 2	Kaart van Suriname	26
Figuur 3	Vindplaatsen van goud	68
Figuur 4	De meest gebruikte goudwinningmethode	68
Figuur 5	De belangrijkste goudwinningsgebieden	73

AFKORTINGENLIJST

ABS	Algemeen Bureau voor de Statistiek
ATM	Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu
BOG	Bureau voor Openbare Gezondheidszorg
BBP	Bruto Binnenlands Product
CBvS	Centrale Bank van Suriname
CIVD	Centrale Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
CRI	Centrale Recherche en Informatiedienst
DEA	Drug Enforcement Agency
EIU	Economist Intelligence Unit
HI	Ministerie van Handel en Industrie
ILO	International Labour Organization
IMF	Internationaal Monetair Fonds
KKF	Kamer van Koophandel en Fabrieken
MOT	Wet op de Melding van Ongebruikelijke Transacties
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development
SBB	Stichting Bosbeheer en Bostoezicht
Sf	Surinaamse gulden
SMLA	Stichting Maxi Linder Association
SPS	Stichting Planbureau Suriname
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and development
UNDP	United Nations Development Programme
UNDOC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNODCCP	United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention
VSB	Vereniging Surinaams Bedrijfsleven
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum

VOORWOORD

Toen ik in april 2002 begon met het schrijven van de onderzoeksopzet voor dit afstudeeronderzoek, had ik geen flauw idee waaraan ik eigenlijk begonnen was. Veel was mij over Suriname ook niet bekend. De stageplaats die ik voorafgaande aan mijn veldwerkperiode bij de regiodirectie DWH van het Ministerie van Buitenlandse Zaken wist te bemachtigen, was daarom een gouden greep. Niet alleen leerde ik daar de *ins* en *outs* van de huidige situatie in Suriname kennen, maar ook kon ik contact leggen met de Nederlandse ambassade te Paramaribo. Via hen wist ik dan ook onderdak te vinden in een historisch pand in het centrum van Paramaribo. De eerste indrukken van Suriname in oktober 2002 waren overweldigend. De enorme verkeerschaos waar ik op mijn fiets tussendoor croste, de prachtige natuur, de ontzettend gastvrije mensen, het typisch Surinaamse eten, de fietsmakers in de rimboe, de late stapavonden en het heerlijke klimaat zijn allen even onvergetelijk.

Na van de eerste cultuurschok te zijn gekomen, begon ik aan mijn onderzoek door in het vervallen gebouw van de landsarchiefdienst de twee belangrijkste kranten van de laatste jaren door te spitten op zoek naar bruikbare artikelen, gegevens en mogelijke informanten. Dit was een tijdrovende en saaie klus, maar de brede kennis van Suriname die ik daar heb opgedaan, bleek cruciaal bij veel van de latere interviews. Met mijn visitekaartjes op zak begon ik de interviews bij de Nederlandse ambassade en de grotere internationale organisaties. Het houden van interviews bleek me goed af te gaan en bijna al mijn informanten waren gaarne bereid mee te werken. Als student en als econoom wist ik met mijn opgedane kennis bij velen het vertrouwen te winnen. Gesprekken leverden dan ook vaak weer nieuwe contactpersonen op. Mede door de kleinschaligheid van de Surinaamse economie wist ik zo in korte tijd een groot netwerk van vele verschillende informanten op te bouwen.

Toch kwam het einde van het onderzoek maar zeer langzaam in zicht. Regelmatig vroeg ik me af of ik ooit alle puzzelstukjes bij elkaar zou kunnen verzamelen. Daarnaast bracht ook de gevoeligheid van het onderwerp af en toe twijfels. Wilde ik niet teveel? Wist ik wel helemaal waar ik mee bezig was? Was iedereen wel zo blij met mijn onderzoek? Waarschuwingen van de Nederlandse ambassade, films op televisie en grappen van vrienden hielpen dan ook niet om elke avond gerust in slaap te vallen. De nachtrust deed me echter altijd goed. 's Ochtends ging ik dan ook altijd weer vol goede moed op weg om al die vele interviews af te nemen. De gezonde spanning die het onderzoek met zich meebracht, werkte echter ook verslavend. Ik vond het dan ook moeilijk voor mezelf grenzen te stellen. Hoe meer mensen ik sprak, hoe meer deuren er open gingen. De mogelijkheden waren eindeloos, de tijd echter beperkt. Pas vlak voor mijn vertrek in februari 2003 kon ik dan ook zeggen tevreden te zijn met de door mij verzamelde resultaten.

Aan de ene kant was ik blij dat ik Suriname met al mijn data veilig kon verlaten, aan de andere kant ging ik weg met pijn in mijn hart. Met de uitstapjes naar de binnenlanden van Suriname, mijn Surinaamse vrienden en bekenden, mijn huis, de Nederlandse studenten, het Surinaamse nachtleven,

het zwembad van Torarica en mijn onderzoek bevond ik me een half jaar lang ineens in een geheel nieuwe wereld ver van huis. Terug in Nederland bleek het schrijfproces langer te duren dan verwacht. Maandenlang heb ik opgesloten gezeten in mijn kamertje om de door mij voornamelijk in Suriname, met behulp van zoveel bereidwillige, hartelijke en interessante mensen, verzamelde data op een passende wijze te presenteren.

Het is onmogelijk op deze plaats iedereen persoonlijk te bedanken die heeft bijgedragen aan dit onderzoek en aan de fantastische tijd die ik in Suriname heb gehad. Toch wil ik hier graag een aantal mensen speciaal bedanken. In de eerste plaats wil ik alle ruim 120 soms anonieme en meestal bij naam genoemde informanten bedanken die kostbare tijd hebben vrijgemaakt om mij bij dit onderzoek van dienst te zijn. Zonder hun kennis, hun bereidheid te praten over de problemen van Suriname en hun in mij gestelde vertrouwen, was dit onderzoeksverslag er nooit gekomen.

Meer specifiek wil ik een aantal mensen bedanken die mij in Suriname met raad en daad hebben bijgestaan of die mij op een andere manier bijzonder van dienst zijn geweest, zoals Ad de Bruijne, Deryck Ferrier en Walter Lotens. Chandrikapersad Santokhi dank ik voor het aanleveren van verschillende rapporten en het beantwoorden van veel vragen. Mijn dank aan Marlon Wolram is groot voor een schat aan informatie over de goudsector en recente aanvullingen. Ook ben ik veel dank verschuldigd aan iedereen bij de Nederlandse ambassade en dan met name Zevoera Khodabaks, Bas van Noordenne en Henk Lolkema. Onvergetelijk zijn alle Nederlandse studenten en de vrienden die ik in Suriname heb gemaakt. Ik dank Reefani voor wie hij is, als vriend en voor de fantastische zorgen. Sinds mijn studententijd heb ik niet meer zo gezond gegeten. Gerold dank ik voor de goede gesprekken, de gezellige uitstapjes en de leuke tijd.

In Nederland ben ik in de eerste plaats dank verschuldigd aan iedereen bij DWH op het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Vereerd was ik op 28 augustus 2003 de voorlopige resultaten van dit onderzoek te mogen presenteren. Bij naam wil ik graag noemen Annelies Donners, Rob van den Boom en Robert Schuddeboom. Een speciaal woord van dank gaat uit naar Theo Kolstee voor zeer nuttige adviezen over de onderzoeksopzet en het theoretisch kader. Veel dank gaat daarnaast uit naar Damián Zaitch die mij veel wist te vertellen over de drugshandel in Nederland. Frank Bovenkerk en Albert van der Plas dank ik voor adviezen en aanvullende gegevens.

Ook alle medewerkers bij het instituut Culturele Antropologie van de Universiteit van Utrecht ben ik dank verschuldigd. Speciaal dank ik Jan de Wolf voor adviezen bij het schrijven van de onderzoeksopzet, Diederick Raven voor het stimuleren van het schrijfproces en Wim Hoogbergen voor aanvullende informatie. Mijn begeleider Dirk Kruijt ben ik voor altijd dankbaar voor het aanleveren van het onderwerp, de vele contacten die ik via hem heb kunnen leggen, het grote vertrouwen in mij, het oneindige geduld en de uitstekende samenwerking.

Tot slot wil ik hier mijn vrienden en familie bedanken. Zonder hen zou ik niet zijn wie ik nu ben. Mijn vrienden weten wie zij zijn en hoeveel ik van hen hou. Speciaal dank ik Maaike voor alles wat ze is en het zo trouw meelesen van al mijn stukken. Ook dank ik Michiel (ver weg, maar altijd dichtbij)

en Frederiek (zo klein, maar ook zo groots). Dankbaar ben ik dat mijn ouders de tijd vonden mij in Suriname op te komen zoeken. Pieter, op wie ik zoveel lijk, dank ik voor zijn hulp en onverbeterlijke adviezen. Geweldig is Margriet die altijd zo trouw en liefdevol voor ons klaar staat. Mijn eeuwige dank!

Edo de Vries Robbé

HOOFDSTUK 1: Inleiding

Informaliteit, illegaliteit en criminaliteit zijn enkele van de belangrijkste kenmerken van de Surinaamse economie. Zowel het machtsstelsel als delen van de economie en de werkgelegenheid zijn in belangrijke mate afhankelijk van informele, illegale en criminele activiteiten. De afgelopen dertig jaar is het land hierdoor vooral in negatieve zin getypeerd. Suriname staat niet meer alleen bekend om de mooie natuur en de gezellige mensen, maar ook om de wijdverbreide armoede, de drugshandel, de corruptie en de witwaspraktijken. In tijden van economische stagnatie, achteruitgang, lage lonen en hoge inflatie, zagen steeds meer mensen zich gedwongen heil te zoeken buiten de reguliere economie. In de zogenaamde informele economie waar zij terecht kwamen, wordt per definitie bestaande wet- en regelgeving ontduikt. De gevolgen hiervan zijn te vinden in lagere belastinginkomsten, normvervalsing en een ontregeling van de gehele economie. Tegelijkertijd is Suriname sinds de dekolonisatie in 1975 vervallen van een van de rijkste tot een van de armste landen in het Caribisch Gebied.

Buddingh' (1999: 392) noemt in zijn boek over de geschiedenis van Suriname de sterk toegenomen omvang van deze informele economie het opmerkelijkste nieuwe fenomeen van de Surinaamse economie. Toch deed van Gelder (1985a) al in de jaren 80 onderzoek naar de informele economie van het land. De informele praktijken die hij onderzocht, hadden betrekking op kleine bedrijfjes en werkzaamheden buiten het bestaande juridisch kader. De informele economie blijkt in veel landen een steeds grotere bron van werkgelegenheid te vormen. Ook andere onderzoekers hebben zich in Suriname met dit thema bezig gehouden. Zo verrichtte Ferrier een studie naar reguliere en informele economische bedrijvigheid (Ferrier 2000a en 2000b), bestudeerde Simons (1995) de microbedrijvigheid, en onderzocht Menke (1998) de invloed van de inkomsten uit de informele Surinaamse economie op het armoedeniveau.

De hier gebruikte term informele economie blijkt voor velen een lastig te definiëren begrip. Over de omvang van de Surinaamse informele economie als percentage van de totale formele productie variëren de schattingen dan ook van vijftien tot meer dan honderd procent. Afhankelijk van de gebruikte definitie gaat het om meer of minder illegale activiteiten. Naar de illegale en criminele kant van de informele economie van Suriname is nog minder onderzoek verricht. Behalve om activiteiten in de goudsector en de drugshandel gaat het hier volgens Kruijt en Maks (2002: 247) om een mogelijk omvangrijk circuit, dat buiten de formele wet- en regelgeving functioneert en dat in geringe mate aan belastingheffing of (recherche)onderzoek onderhevig is. Hierover bestaan zelfs nauwelijks schattingen aangezien noch de Surinaamse overheid, noch andere onderzoekers, systematisch studies hebben verricht naar de aard, omvang en effecten van de informele, illegale en criminele activiteiten die hier plaatsvinden.

1.1 Doelstelling, deelvragen en werkwijze

Met dit afstudeeronderzoek probeer ik met name het illegale deel van de economie van Suriname beter in kaart te brengen. Dit moet leiden tot een beter inzicht in de karakteristieken, mechanismen, oorzaken en gevolgen van dit voor Suriname omvangrijke maatschappelijke verschijnsel. Met deze studie beoog ik daarom in de eerste plaats een exploratief onderzoek te doen. Daarnaast probeer ik verschillende aspecten van de informele economie zoals deze in de literatuur worden genoemd op Suriname te toetsen. Geenszins is het daarbij mijn bedoeling om een waardeoordeel over de stand van zaken te geven. Ieder land, ook Nederland, kent een omvangrijk informeel en illegaal circuit. Het is slechts zo dat dit in Suriname relatief groter en toegankelijker is dan in andere landen. Dit was dan ook een van de belangrijkste redenen ervoor te kiezen dit onderzoek juist in Suriname uit te voeren. In mei 2002 ben ik daarop begonnen met het schrijven van de onderzoeksopzet. Daarna heeft het omvangrijkste deel van het onderzoek plaatsgevonden in de hoofdstad van Suriname, Paramaribo. Dit veldwerkdeel van mijn afstudeertraject liep van september 2002 tot februari 2003 en heb ik uitgevoerd aan de hand van de volgende algemene vraagstelling:

In hoeverre vinden er binnen de economie van Suriname informele, illegale en criminele economische activiteiten plaats, hoe functioneert dit systeem en wat zijn de gevolgen voor de economie van Suriname als geheel?

Om deze vraagstelling te beantwoorden, heb ik vijf verschillende deelvragen onderscheiden:

- Wat wordt bedoeld met de termen informele, illegale en criminele economische activiteiten?
- Wat zijn binnen de informele economie van Suriname de belangrijkste illegale en criminele economische activiteiten, in welke sectoren vinden deze plaats en welke groepen zijn er actief?
- In hoeverre zijn de activiteiten, binnen de met behulp van de tweede deelvraag geïdentificeerde sectoren, te beschouwen als illegaal en in hoeverre zijn er banden met de formele economie?
- Wat is het belang van de informele, illegale en criminele economische activiteiten voor de gehele Surinaamse economie?
- Wat zijn de belangrijkste oorzaken, problemen en belemmeringen van de informele, illegale en criminele economische activiteiten voor Suriname?

In eerdere onderzoeken naar de informele economie worden allerlei indirecte manieren genoemd om deze in kaart te brengen. In bijlage I zal ik deze verschillende onderzoeksmethoden behandelen, maar

voor een uitgebreide bespreking ervan verwijs ik naar Thomas (1992) en Schneider (2000). Geen van deze methoden is echter gepast om zowel beschrijvend als verklarend onderzoek te doen naar de informele economie. Er zijn echter ook directe methoden. Voor hun onderzoek naar de georganiseerde criminaliteit kiezen Klerks (2000: 17-23) en Bovenkerk en Hogewind (2002: 17-19) er bijvoorbeeld voor om uitsluitend gebruik te maken van politiedossiers en interviews met politiefunctionarissen. Over politiedossiers had ik in Suriname echter geen beschikking en evenmin heeft de Surinaamse politie precies in kaart welke activiteiten er binnen de informele economie plaatsvinden.

Ten tweede is ook meer bedrijfsmatig onderzoek naar het ontduiken van belastingen en witwaspraktijken niet geschikt. Met behulp van accountantscontroles of via aselechte steekproeven uit aangiften, kan onderzoek worden gedaan naar de omvang van belastingfraude (Wisselink 1986: 58). Deze methode leidt echter vaak alleen tot schattingen op een bepaald moment en omvat niet alle informele of illegale activiteiten. Toch kan de methode wel gedetailleerde informatie opleveren over de structuur en samenstelling van de activiteiten in de informele economie (Schneider 2000: 117). Echter, om dit soort onderzoek uit te voeren heeft men, naast kennis van zaken, toegang nodig tot gegevens van de belastingdienst en de bedrijven zelf (Thomas 1992: 179).

Ten derde is ook de binnen de culturele antropologie veel gebruikte methode van participerende observatie voor dit soort onderzoek minder goed toepasbaar, omdat bij de meeste vormen van illegaliteit de zichtbaarheid relatief laag is. Dit zorgt ervoor dat bij onderzoeken naar de informele economie niet of nauwelijks gebruik wordt gemaakt van deze methode (van Dijk et al. 2002: 38). Een uitzondering hierop vormt Zaitch (2002a) die deze methode gebruikte voor het bestuderen van Colombiaanse drugsondernemers in Nederland. Voor mijn onderzoek geldt echter ook dat het kader voor een dergelijke methode simpelweg te breed is gekozen. Zelfs al had ik uitsluitend onderzoek willen doen naar de goudsector, dan nog was actieve aanwezigheid in de goudvelden niet een afdoende manier geweest om de hele sector in kaart te brengen. Een groot deel van de activiteiten in de goudsector speelt zich namelijk in Paramaribo af. Ook in andere sectoren binnen de informele economie is dit het geval en ik was dan ook genoodzaakt mijn data vooral met behulp van veel verschillende informanten in Paramaribo te verzamelen.

Door de grote verscheidenheid aan informanten en onderwerpen was het hierbij niet mogelijk gebruik te maken van gestructureerde interviews of huishoudbudgetonderzoeken. Daarnaast kennen deze als nadeel dat respondenten, zeker in het geval van illegale activiteiten, niet altijd betrouwbare antwoorden zullen geven over gevoelige onderwerpen en dat ook de representativiteit van de steekproeven soms problematisch is (van Dijk et al. 2002: 39). De gevoeligheid van het onderwerp dwong mij daarnaast het onderzoek op een manier te verrichten waarbij ik behalve van uitgebreid literatuuronderzoek aanvankelijk voornamelijk gebruik heb kunnen maken van interviews met sleutelinformanten. Telkens vereisten deze open interviews een aparte voorbereiding.

Steeds heb ik me bij het uitvoeren van dit onderzoek onafhankelijk opgesteld van ambassade en overheid. Daarbij introduceerde ik mezelf als onderzoeker van de brede informele economie, een in

Suriname algemeen bekend begrip. Om niet teveel op te vallen heb ik daarnaast geprobeerd tijdens mijn aanwezigheid zo veel mogelijk *low profile* te blijven. Tijdens de interviews bleek het daarbij nuttig in sommige gevallen gebruik te maken van mijn titel als doctorandus in de economie, terwijl op andere momenten juist mijn status als student van pas kwam. Op aanraden van mijn begeleider heb ik aanvankelijk besloten me bij dit onderzoek niet in te laten met het criminele circuit van drugs en wapensmokkel, omdat dit teveel direct risico op zou kunnen leveren.

Vooruitlopend op het theoretisch deel van dit onderzoeksverslag zou dat hebben betekend dat het criminele deel van de Surinaamse economie buiten beschouwing zou zijn gelaten. Omdat ik gedurende het onderzoek steeds meer informatie over de drugssector ter ore kreeg, besloot ik echter toch over te gaan op het inwinnen van meer informatie over deze voor Suriname zo belangrijke sector. Hierover heb ik steeds contact gehad met mijn begeleider en daarbij heb ik me voornamelijk beperkt tot politieke en justitiële bronnen. Het inpassen van de criminele sector binnen het onderzoek had ook gevolgen voor de vraagstelling en de daarbijbehorende deelvragen. Per deelvraag bespreek ik daarom hieronder de door mij gebruikte onderzoeksmethode alsmede de onderzoekspopulatie.

Deelvraag 1: Wat wordt bedoeld met de termen informele, illegale en criminele economische activiteiten?

Methode: Aan de hand van een theoretische verkenning van het probleem heb ik deze deelvraag beantwoord. Ik heb eerst het precieze onderwerp van mijn studie theoretisch afgebakend. Hiertoe had ik de beschikking over een grote hoeveelheid literatuur over informele, illegale en criminele economische activiteiten. Het theoretisch kader dat dit heeft opgeleverd behandel ik in hoofdstuk 2 van dit onderzoeksverslag. Tevens maakte ik gebruik van recente literatuur over Suriname en de mogelijkheden die het Internet biedt om een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de huidige situatie. Dit laatste heb ik gebruikt om de context aan te geven waarbinnen dit onderzoek heeft plaatsgevonden en waarbinnen een omvangrijk informeel systeem kon ontstaan. Hierop zal ik in hoofdstuk 3 terugkomen.

Deelvraag 2: Wat zijn binnen de informele economie van Suriname de belangrijkste illegale en criminele economische activiteiten, in welke sectoren vinden deze plaats en welke groepen zijn er actief?

Methode: Met behulp van open interviews met sleutelinformanten heb ik de eerste informatie verzameld over de belangrijkste sectoren en activiteiten binnen de informele economie. Tevens ben ik nagegaan welke groepen er bij betrokken zijn. Voor zover mogelijk heb ik hier onderscheid gemaakt tussen verschillende etnische segmenten. Hierop kom ik in het empirisch deel van dit onderzoeksverslag terug. Bij de Surinaamse media beschikte ik daarnaast over de krantenarchieven van de twee belangrijkste kranten van Suriname, 'De West' en 'De Ware Tijd'. Met behulp van vele krantenartikelen van de laatste jaren kon ik voor mezelf een naar

mijn idee goed beeld vormen van verschillende belanghebbers binnen de voor mijn onderzoek belangrijke sectoren binnen de informele economie van Suriname.

Populatie: Voor dit eerste verkennende deel van het onderzoek heb ik deels gebruik gemaakt van informanten waarmee ik reeds in Nederland contact had of waarmee ik in Suriname gemakkelijk contact kon krijgen. Te denken valt aan de Nederlandse ambassade, lokale onderzoeksinstituten, verschillende informanten bij de Anton de Kom Universiteit in Paramaribo en internationale organisaties als de Inter-American Development Bank. In totaal gaat het hier om ongeveer 40 informanten.

Deelvraag 3: In hoeverre zijn de activiteiten, binnen de met behulp van de tweede deelvraag geïdentificeerde sectoren, te beschouwen als illegaal en in hoeverre zijn er banden met de formele economie?

Methode: Voor het beantwoorden van deze deelvraag heb ik ervoor gekozen om met name één sector specifiek te bekijken. Gebruik makend van de informatie verkregen van de in deelvraag twee genoemde informanten, ben ik er voor de goudsector toe over gegaan ook de direct en indirect betrokkenen te interviewen. Met behulp van open interviews heb ik betrokkenen ondervraagd over de verschillende aspecten van de informele en illegale activiteiten binnen deze sector. Het doel was op deze manier ook van binnenuit een beeld te krijgen van de goudsector. Op de resultaten hiervan zal ik in hoofdstuk 6 terugkomen.

Populatie: Ik heb bij deze deelvraag zoveel mogelijk direct en indirect bij de goudsector betrokken personen geïnterviewd. Daarbij heb ik betrokkenen benaderd die veel verschillende functies (van uitvoerend tot organiserend en ondersteunend) bekleden en die afkomstig zijn uit verschillende etnische groeperingen. Ik ben hierbij aanvankelijk voorzichtig te werk gegaan en heb pas na verloop van tijd de gevoeliger onderwerpen besproken. In totaal gaat het om ongeveer 25 informanten.

Deelvraag 4: Wat is het belang van de informele, illegale en criminele economische activiteiten voor de gehele Surinaamse economie?

Methode: Met behulp van deze deelvraag heb ik onderzocht in hoeverre het kiezen voor het ontplooiën van activiteiten in de informele economie dient als overlevingsstrategie voor de betrokken personen en bedrijven. Tevens heb ik gekeken naar de economische invloed die dit deel van de economie heeft op de rest van de Surinaamse economie. Daarnaast heb ik gekeken naar oneerlijke concurrentie die ontstaat door illegale economische activiteiten. Ook heb ik daarbij geprobeerd te achterhalen wat er met het zwart verdiende geld gebeurt en in hoeverre het wordt witgewassen en doorgesluisd naar de formele economie. Tenslotte heb ik geprobeerd een schatting te maken van de omvang van de verschillende sectoren binnen de informele economie. Voor het beantwoorden van deze vragen heb ik gebruik gemaakt van interviews

met sleutelinformanten. Op de resultaten hiervan zal ik in de verschillende hoofdstukken van het empirisch deel van dit onderzoeksverslag terugkomen.

Populatie: De sleutelinformanten bestonden uit economen, journalisten, (oud-)politici en politieke en justitiële informanten. Dit zijn allemaal personen die door hun maatschappelijke positie een redelijk beeld hebben over de omvang en het belang van (een deel van) de informele, illegale en criminele economie. In totaal heb ik hiervoor gebruik gemaakt van ongeveer twintig informanten.

Deelvraag 5: Wat zijn de belangrijkste oorzaken, problemen en belemmeringen van de informele, illegale en criminele economische activiteiten voor Suriname?

Methode: Zoals ik in hoofdstuk 2 zal beargumenteren, kan het bestaan van een omvangrijke informele, illegale en criminele economische activiteiten de economische vooruitgang van een land belemmeren doordat bijvoorbeeld op grote schaal belastingen worden ontdoken en de staat veel inkomsten misloopt. Door de belangrijkste problemen die de informele economie met zich meebrengt in kaart te brengen, kan een idee worden gegeven van het belang voor de Surinaamse overheid om in te grijpen. Daarbij was het belangrijk te kijken naar de relatie tussen illegaal opererende bedrijven en de formele economie. Informatie hierover heb ik geprobeerd met behulp van interviews met sleutelinformanten te verzamelen en komt terug in het empirisch deel van dit onderzoeksverslag.

Populatie: Voor het beantwoorden van deze deelvraag heb ik in de eerste plaats informanten gebruikt die werkzaam zijn bij de instanties als de belastingdienst en de douane. Daarnaast heb ik de bij deelvraag vier genoemde informanten gebruikt. Tevens heb ik met behulp van enkele sleutelinformanten binnen de goudsector een beter idee gekregen van problemen die de goudsector met zich meebrengt en de banden die daar bestaan tussen de illegale en de formele economie. In totaal gaat het hier om ongeveer 30 informanten.

De gebruikte informanten waren afkomstig uit verschillende hoeken van de Surinaamse samenleving. Ten eerste waren dat ingewijden van de problemen binnen de Surinaamse economie die door hun betrokkenheid bij maatschappelijke en internationale organisaties veel kennis hadden over het land. Ten tweede waren dat politieke en justitiële informanten. Ook Surinaamse wetenschappers vormden een bron van informatie. Ten vierde bestond een deel van de informanten uit (oud-)politici of politieke adviseurs. Tenslotte heb ik gebruik gemaakt van de kennis van journalisten. Allen waren dit informanten die vanwege hun maatschappelijke positie veel kennis hebben over het functioneren van de Surinaamse samenleving. Daarnaast heb ik voor zover mogelijk ook personen ondervraagd die min of meer zelf betrokken zijn bij informele, illegale en criminele economische activiteiten. Dit heb ik zoals zojuist besproken, met name gedaan voor de goudsector. In totaal heb ik gebruik gemaakt van

ongeveer 125 informanten, waarvan er 25 rechtstreeks betrokken zijn bij de goudsector. Een lijst van deze informanten heb ik opgenomen in bijlage II.

Omdat het niet mogelijk is in enkele maanden tijd een totaalbeeld te krijgen van alle verschillende sectoren, heb ik ervoor gekozen met name de goudsector verder uit te diepen. Deze keuze voor de goudsector had verschillende redenen. Ten eerste is de goudsector de enige sector waarnaar eerder systematisch studies zijn verricht. Het betreft hier weliswaar grotendeels studies naar de sociale en milieueffecten van de activiteiten binnen deze sector, maar deze eerdere onderzoeken leveren wel aanknopingspunten voor dit onderzoek. Ten tweede is de goudsector vrij toegankelijk omdat er weliswaar illegale activiteiten plaatsvinden, maar er nauwelijks sprake is van zwaar criminele praktijken. Het lijkt er meer op dat de Surinaamse overheid de activiteiten binnen de goudsector gedooft. De sector is ook toegankelijk omdat veel (indirect) betrokkenen zich in Paramaribo bevinden.

Ten derde is het een interessante sector omdat er veel verschillende belangengroepen op verschillende niveaus bij betrokken zijn. Niet alleen zijn dat gouddelvers, maar ook leveranciers, goudkopers, juweliers en vele anderen. Tenslotte heeft de sector een enorme impact op de Surinaamse economie en samenleving. Niet alleen levert de sector een enorme bron van werkgelegenheid, maar ook zijn de directe en indirecte economische opbrengsten zeer groot. Daarnaast zijn de gevolgen voor het milieu en de effecten van de komst van vele (grotendeels illegale) Brazilianen, van grote invloed op het land. Op dezelfde manier waarop ik de goudsector heb onderzocht zouden ook andere sectoren binnen de informele economie van Suriname bestudeerd kunnen worden. Daarvoor was de tijd echter te kort.

Het leggen van contact met de verschillende informanten bleek mede door de kleinschaligheid van het land onverwacht gemakkelijk te zijn. ‘Ons kent ons’ en ‘via via’ kreeg ik steeds toegang tot nieuwe informanten en gegevens. Al gauw bleek wat de belangrijkste sectoren in de Surinaamse informele economie zijn. Meer en meer werd me duidelijk dat van echt afzonderlijke illegale sectoren echter geen sprake is. De verschillende sectoren hebben enerzijds banden met vele andere delen van de formele en informele economie en anderzijds ook nog eens banden met het buitenland. Interviews behandelden tegen het einde van de veldwerkperiode ook steeds gevoeliger informatie. Hoewel ik er aanvankelijk van uitging dat de goudsector het grootste deel van de informele economie zou omvatten, bleek al snel dat ook de drugshandel een enorme invloed heeft op de Surinaamse economie. Zoals eerder vermeld ben ik er dan ook toe over gegaan me toch ook op deze sector te richten. Op het functioneren van deze drugssector kom ik in hoofdstuk 7 terug.

De informanten die ik heb gebruikt zijn afkomstig uit verschillende lagen van de samenleving. Hiervoor heb ik gekozen omdat op deze manier de informatie uit zoveel mogelijk verschillende hoeken van de Surinaamse samenleving komt en deze zo beter geïnterviewd kan worden. Ook heb ik om deze reden informanten van verschillende etnische afkomst geïnterviewd. Zoals in hoofdstuk 3 naar voren komt, leven de verschillende gemeenschappen in Suriname vrij gescheiden van elkaar. De waarde van verkregen data kan op deze manier worden vergroot, evenals het wetenschappelijke

karakter van dit onderzoek. Bij een dergelijk onderzoek naar illegale economische activiteiten blijft de reproduceerbaarheid van de data echter het altijd een probleem. Verschillende auteurs erkennen problemen te hebben met de wetenschappelijkheid van de resultaten van hun onderzoek. Zo ook Klerks die onderzoek deed naar de grootschalige hasjhandel in Nederland. Hij noemt de eis van reproduceerbaarheid van zijn bevindingen problematisch door de soms beperkte mogelijkheden van bronvermelding (Klerks 2000: 25).

Inderdaad is het soms nodig delen van de tekst van het onderzoeksverslag te anonimiseren. Vanwege de gevoeligheid van de informatie wilden bijvoorbeeld acht informanten niet met naam en toenaam in het uiteindelijke verslag genoemd worden. Sommigen wilden dit niet om het bedrijf waarvoor ze werkten te beschermen, aangezien negatieve publiciteit zijn doorwerking kan hebben op het succes van het bedrijf. Anderen vreesden voor eventuele persoonlijke gevolgen. Steeds heb ik daarbij ook het advies gevolgd van mijn begeleider, die wel inzage heeft gehad in de oorspronkelijke referenties en interviews. Op dit punt liggen dan ook duidelijk de beperkingen van dit soort onderzoek liggen. In de meeste gevallen kon ik echter de verkregen informatie van anonieme bronnen verifiëren bij anderen. Voordat ik inga op het bespreken van deze resultaten en het beantwoorden van de verschillende deelvragen volgt hier eerst echter de opbouw van de rest van dit verslag.

1.2 Opbouw en argumentatie van hoofdstukken en paragrafen

Allereerst zal ik in hoofdstuk 2 het theoretisch kader bespreken waarbinnen dit onderzoek heeft plaatsgevonden. Dit is noodzakelijk om af te bakenen wat het precieze onderwerp van dit onderzoek is. Tevens zal ik hier duidelijk maken wat ik met de verschillende gebruikte definities bedoel. Vervolgens zal ik de relaties bespreken zoals deze er volgens de theorie zijn tussen de verschillende sectoren binnen de economie als geheel en de informele economie in het bijzonder. Daarna zal ik de oorzaken bespreken die in de literatuur worden genoemd voor het bestaan van een omvangrijk informeel en illegaal circuit. In het verslag van het empirisch gedeelte van dit onderzoek vanaf hoofdstuk 4 zal ik hierop terugkomen. Daar zal ik tevens nagaan in hoeverre deze aspecten en relaties ook in Suriname terug te vinden zijn en of er eventueel andere zaken meespelen. Voor die tijd is het echter nodig om eerst in hoofdstuk 3 specifiek de Surinaamse context te behandelen. Ik zal daar ingaan op de achterliggende oorzaken van de problemen in Suriname. Daarna zal ik de armoedepositie van de bevolking en de economische situatie in het land bespreken. Vervolgens komt ook door anderen verricht onderzoek naar de informele economie aan bod. Tenslotte zal ik in hoofdstuk 3 op basis van eerdere publicaties de belangrijkste sectoren binnen de illegale economie identificeren.

Nadat ik een beeld heb gegeven van de situatie in Suriname, zal ik het empirisch gedeelte van dit onderzoek bespreken en ingaan op de verschillende sectoren die zich (deels) bevinden binnen de in het land voorkomende informele economie. Ik zal dat doen door de door mij uitgebreid onderzochte goudsector te plaatsen tegenover andere delen van de informele economie. Dat zijn met name de

drugssector en de handelssector. De hout- en de bouwsector komen in bijlage III en IV aan bod. In hoofdstuk 4 zal ik behandelen welke illegale en criminele economische activiteiten zich in deze sectoren plaatsvinden. Te denken valt dan aan belastingontduiking, corruptie en witwassen. Hoofdstuk 5 behandelt dan de belangen en de structuur van de handelssector. In hoofdstuk 6 komt de goudsector ter sprake. Enerzijds richt ik me hierbij op de situatie op de goudvelden, anderzijds bespreek ik ook de belangen in de stad. Hier komen ook de problemen die de goudsector met zich meebrengt ter sprake. Ook zal ik nagaan in hoeverre er gesproken kan worden over informele, illegale of criminele activiteiten.

In hoofdstuk 7 zal ik dan de drugssector, een ander zeer omvangrijk deel van de informele economie, bespreken. Deze sector heeft nog veel meer dan de goudsector banden met het buitenland. Ik zal de omvang van het probleem, alsmede de daarbijbehorende criminele activiteiten en witwaspraktijken bespreken. Hoofdstuk 8 bevat tenslotte mijn conclusies. Belangrijk hierin is de relatie tussen de probleemstelling, het conceptuele verhaal en de empirie. Ik zal terugkomen op de in de inleiding geschetste theoretische problemen en oorzaken van het bestaan van een omvangrijke illegale economie. Ik zal daarbij nagaan in hoeverre deze in Suriname zijn terug te vinden. Ook zal ik proberen de verwevenheid van de verschillende sectoren met de rest van de economie aan te geven. Er bestaat namelijk een ingewikkelde relatiestructuur tussen de goudsector, de handel, (illegale) immigranten, drugs, goederen en corruptie. Tot slot van mijn conclusies kom ik dan terug op de beperkingen van dit onderzoek en zal ik afwegingen maken over het doen van vervolgonderzoek. Het onderzoeksverslagen wordt afgesloten met een literatuurlijst en de bijlagen.

HOOFDSTUK 2: Theoretisch kader

Om delen van de informele economie te onderzoeken is het eerst nodig precies te definiëren wat ik hiermee bedoel. Verschillende auteurs gebruiken voor dit verschijnsel een veelvoud aan benamingen. Officieus circuit, grijze sector, schemerzone en ondergrondse economie zijn een enkele van de vele termen die worden gebruikt om het circuit van grijze en zwarte (bij)verdiensten aan te duiden (Sansone 1992: 74). De laatste jaren lijken de meeste auteurs¹ het er echter over eens dat de aanduiding informele sector of informele economie een goede verzamelterm is voor alles wat buiten de formele economie valt. Verschillende wetenschappers hebben echter onderzoek gedaan naar de informele economie zonder daarbij naar de illegale kant van de economie te kijken. Ik zal in dit onderzoeksverslag nadrukkelijk juist de term informele economie gebruiken, omdat ik meen dat dit een breder begrip is dan het begrip informele sector. De term informele sector omvat in mijn ogen slechts een gedeelte van de gehele informele economie. Het door elkaar gebruiken van de termen informele sector en informele economie zou daarom in dit verband kunnen veroorzaken bij lezers van dit verslag. Ditzelfde onderscheid maakt ook Toranzo Carlos (1997: 196), die meent dat de informele economie in tegenstelling tot de informele sector, ook activiteiten omvat die gerelateerd zijn aan de illegale of ondergrondse economie, waaronder de drugshandel.

Wat bij bestudering van de literatuur eveneens opvalt, is de grote verscheidenheid aan definities die er voor de informele economie zijn opgesteld. Doordat de term gebruik makend van verschillende criteria is toegepast op verschillende situaties en op zowel arme als rijke landen, heeft dit geleid tot het feit dat het begrip donker en onnauwkeurig is geworden (Kruijt et al. 2002: 4). Dit maakt schattingen van verschillende bronnen over de omvang van de informele economie op nationaal niveau moeilijk vergelijkbaar en internationale vergelijkingen zelfs bijna onmogelijk. Verschillende landen hebben namelijk verschillende vergunningsregelingen, belastingstructuren en wetgeving (Mead en Morrisson 1996: 1617). Evenmin kan er van worden uitgegaan dat er sprake is van een volledig statisch begrip. Termen als grootschalig versus kleinschalig, kapitaalintensief versus arbeidsintensief, midden- en hogere inkomens versus lagere inkomens en legaal versus illegaal zijn vaak het resultaat van kunstmatige dichotomieën van continue variabelen, waarbij alleen met uiterste waarden rekening wordt gehouden (Smith 1988: 39). Dat definiëring lastig is, blijkt ook uit het feit dat ik tijdens de veldwerkperiode problemen had de grenzen tussen formeel en informeel, en tussen legaal, illegaal en crimineel goed af te bakenen.

Om deze redenen is het noodzakelijk precies te definiëren wat ik in dit onderzoeksverslag met de verschillende gebruikte termen bedoel. Beginpunt hierbij is het begrip informele economie dat aanvankelijk vooral een economisch begrip was en werd gebruikt om de dualiteit van de economie te

¹ Zie bijvoorbeeld Tokman (2001), Thomas (2001), Quassoli (1999), Portes (2003), Smith (1988), Breman (1980), Renooy (1990) en Gërxhani (2002).

beschrijven. Meer en meer is het onderwerp echter ook geworden tot een sociologisch/antropologisch vraagstuk. Nadat ik aan de hand van de bestaande literatuur een werkbare definitie heb opgesteld en het onderzoeksonderwerp heb afgebakend, zal ik verschillende aspecten van de illegale economie beschrijven. Het gaat hierbij enerzijds om de in de literatuur genoemde relaties tussen de verschillende sectoren binnen de gehele economie. Anderzijds zal ik kijken naar de oorzaken en gevolgen van het bestaan van een informeel en illegaal circuit. In het verslag van het empirisch gedeelte van dit onderzoek na hoofdstuk 3 zal ik nagaan in hoeverre de situatie in Suriname aan de hierover bestaande theorie over de informele economie voldoet.

2.1 *De informele economie*

Sinds Hart in 1971 de term informele inkomenskansen introduceerde heeft het begrip een grote populariteit gekregen. Hart doelde hiermee op dat deel van de economische activiteiten binnen de stedelijke arbeidsmarkt dat zich buiten de georganiseerde arbeidsmarkt afspeelt. Hij baseerde zijn model op het onderscheid tussen loonarbeid en zelfwerkzaamheid. Men ontdekte namelijk dat grote delen van de stedelijke bevolking in ontwikkelingslanden niet werden opgenomen in de moderne kapitalistische economie (Renooy 1990: 11). Een belangrijk en voornamelijk arm deel van de bevolking bleek daarom genoodzaakt zijn eigen werkgelegenheidssysteem op te zetten om te kunnen overleven. Zij die werk vonden in dit deel van de economie kwamen terecht in wat men wel de informele economie is gaan noemen. Het concept van de informele economie dekt dan een restcategorie van economische activiteiten dat niet behoort binnen de formele economie waar sprake is van een goed georganiseerde arbeidsstructuur en waar arbeidsomstandigheden door de wet worden beschermd (Breman 1980: 4).

Omdat een positieve definitie van de informele economie lastig te geven is, begint een grote meerderheid van de studies naar de informele economie met een discussie over de definiëring van het concept (Kesteloot en Meert 1999: 233). Hierop kom ik zodadelijk terug, maar eerst zal ik kort enkele andere problemen van het begrip informele economie behandelen. Naast het feit dat verschillende onderzoekers hun studie richten op verschillende delen van de informele economie, gebruiken zij ook verschillende eenheden en activiteiten om onderscheid te maken tussen de formele en informele economie. Sommige studies richten zich op ondernemingen, andere op huishoudens of individuen en weer andere op economische, dienstverlenende, of productieve activiteiten. Doordat auteurs het kennelijk lastig vinden deze categorieën goed af te bakenen, worden binnen verschillende studies zo buurten, huishoudens, individuen, ondernemingen, activiteiten, beroepen, sociale klassen, inkomenskansen en levenswijzen door elkaar gehaald. Zelfs als de term alleen wordt toegepast op economische eenheden blijkt het dat binnen een bedrijf naast elkaar personen of activiteiten bestaan die afhankelijk van werkgelegenheidscondities als lage lonen, sociale zekerheid en fiscale registratie onderscheiden kunnen worden als formeel en informeel. Echter, zoals De Soto (1989: 12) aangeeft:

'individuals are not informal, their actions and activities are' (niet het individu is informeel, zijn handelingen en activiteiten zijn dat). Daarnaast wordt door sommige onderzoekers uitsluitend gekeken naar de grootte van bedrijven. Men trekt de grens dan bijvoorbeeld bij maximaal vijf, tien of vijftien werknemers om te bepalen of een willekeurige onderneming tot de informele economie gerekend moet worden (Kruijt et al. 2002: 5). Ondanks de problemen die ook de economische eenheid kent richt ik me in dit onderzoek dan ook juist op de informele economische activiteiten van economische eenheden als het bedrijf, de onderneming of de organisatie. Ik maak hierbij geen onderscheid naar de grootte van de bedrijven en heb het dan evenals Kesteloot en Meert (1999: 232) over de informele economische activiteiten die de economische eenheid gebruikt om zijn voortbestaan te garanderen in een steeds heviger concurrerende markt.

Volgens Quassoli (1998: 213) omvat de informele economie al die economisch relevante activiteiten die staatsinterventie vermijden, geen rekening houden met institutionele regels of niet door de staat worden beschermd. In dit onderzoeksverslag zal ook ik deze brede definitie hanteren om de informele economie aan te duiden. Gebaseerd op Mingione en Magatti (1994: 74) gaat Quassoli er evenals Thomas (1992: 4) dan toe over verschillende categorieën van informele economische activiteiten te identificeren. Quassoli en Thomas onderscheiden er, in tegenstelling tot Hart, vier. Ten eerste zijn dat onbetaalde economische activiteiten binnen het huishouden waarbij markttransacties ontbreken. Dit deel van de informele economie zal ik aanduiden met de huishoudeconomie. Ten tweede zijn dat permanente professionele activiteiten buiten de legale, reguliere en contractuele verplichtingen om. Onder deze eerste twee categorieën valt wat Hart verstaat onder de legale informele inkomenskanalen (van Gelder 1985a: 25-26). Voorbeelden naast activiteiten in het huishouden zijn onder andere activiteiten in de landbouw, contractarbeid in de bouw, huisnijverheid, zelfstandig ambachtswerk, straatverkoop, markthandel en rituele diensten.

Bij deze tweede categorie van Quassoli heb ik het over de economische activiteiten van armen die informeel voor zichzelf of voor anderen werken om toch aan inkomsten te komen (Thomas 2001: 5). Men spreekt hier ook wel over de overlevingseconomie van de armen (Kruijt et al. 2002: 5). Omdat veel onderzoekers naar dit deel van de economie verwijzen met de term urbane informele sector, ontstaat hier vaak verwarring. De term informele sector wordt hier, zoals ik al in de inleiding van dit hoofdstuk heb vermeld, in zijn smallere betekenis gebruikt. Niet langer is hierbij echter uitsluitend sprake van armen in ontwikkelingslanden die afkomstig zijn van het platteland en die op zoek zijn naar werk in de formele economie. Aanvankelijk werd de urbane informele sector namelijk gezien als deel van een overgangsproces naar opname in de formele economie. Tijdens de economische crisissen in de jaren zeventig en tachtig werden door staats hervormingen, privatiseringen en andere neoliberale beleidsmaatregelen echter steeds meer nieuwe armen die al in de stad woonden gedwongen werk te vinden in de urbane informele sector. Daarnaast kwam men er achter dat de term informeel ook toepasbaar was op meer ontwikkelde landen. Echter, de grens tussen legaal en illegaal is bij economische activiteiten in de urbane informele sector niet altijd even duidelijk. Een aantal

activiteiten valt ondanks het illegale karakter wel degelijk binnen deze overlevingseconomie, omdat hier sprake is van een vorm van zelfwerkzaamheid. Voorbeelden zijn bedelen en individuele prostitutie (zolang hierbij geen sprake is van misbruik of vrouwenhandel). Hoewel ook de meeste ondernemingen die actief zijn in de urbane informele sector niet volledig legaal opereren, betekent het gedoogbeleid van veel nationale overheden² vaak dat de informele economische activiteiten niet totaal verborgen zijn. Om deze reden is het relatief eenvoudig met behulp van huishoudbudgetonderzoek en andere steekproeven data te verzamelen.

De laatste twee categorieën die Quassoli en Thomas bespreken vallen buiten deze urbane informele sector. De derde groep activiteiten omvat namelijk de ontduiking van belasting- en regelgeving door werknemers en bedrijven bij reguliere economische transacties. De laatste categorie bevat door de wet verboden, en dus per definitie illegale, activiteiten en transacties. Hieronder vallen ook de door Hart geïntroduceerde illegale informele inkomenskanalen. Dit zijn activiteiten als handel in drugs of vrouwen, ontduiking van belastingen, smokkelen, omkoping, illegaal gokken, witwassen, fraude en politieke corruptie, die deels soms ook binnen de bedrijfsvoering van formele en gerespecteerde bedrijven plaatsvinden. In studies naar de informele economie worden deze twee categorieën vaak buiten beschouwing gelaten (Kesteloot en Meert 1999: 233). In dit onderzoek draait het echter specifiek om dit deel van de informele economie.

De grens tussen de verschillende categorieën die Quassoli onderscheidt is echter niet altijd even duidelijk te trekken omdat legaliteit en criminaliteit sociaal gedefinieerde begrippen zijn, die gevoelig zijn voor verandering. Dit maakt het lastig sectoren goed af te bakenen (Portes 1994: 428). Ook het maken van onderscheid tussen de urbane informele sector en de illegale economie is echter lastig. Zo geeft Quassoli (1999: 213) het voorbeeld van de *sweatshop* waar namaakgoederen worden geproduceerd door veelal arme en slecht betaalde werknemers. Hij vraagt zich af of hier nu sprake is van illegale dan wel informele economische activiteiten. Het productieproces is min of meer legaal (al worden vaak illegale vreemdelingen ingezet), het eindproduct is illegaal. Een goede classificatie is dus lastig, aldus Quassoli. Volgens Castells en Portes (1989: 14), die alleen onderscheid maken tussen informeel en crimineel, zou dit voorbeeld zelfs behoren tot de criminele sector. Conklin (1977: 1-3) gaat daarom nog verder. Hij maakt onderscheid tussen illegaal en crimineel. De handel in vrouwen of drugs moet volgens hem als meer crimineel worden gezien dan bijvoorbeeld organisatiecriminaliteit, omdat slachtoffers bij deze eerstgenoemde misdrijven veel duidelijker aanwijsbaar zijn. Onder organisatiecriminaliteit of witteboordencriminaliteit verstaat men illegale activiteiten die tijdens de uitoefening van hun beroep worden gepleegd door maatschappelijk soms belangrijke personen (Bovenkerk 2001: 288). Fraude, belastingontduiking, omkoping, prijsafspraken, verduistering,

² Overheden begonnen de urbane informele sector vanaf de jaren 70 meer en meer te zien als een leverancier van banen die er in de formele economie niet zijn. Overheden en non-gouvernementele organisaties (NGO's) moedigen ontwikkelingen in deze urbane informele sector zelfs aan door trainingen en krediet te verschaffen (Thomas 2001: 6).

corruptie en illegale campagne contributies door ondernemingen worden vaak gezien als voorbeelden van slachtofferloze vormen van criminaliteit die zich vaak ook binnen de officiële economie afspelen. Toch zijn er altijd slachtoffers aan te wijzen: afnemers betalen zonder het te weten teveel door gemaakte prijsafspraken, de kracht en onafhankelijkheid van een overheid kunnen worden ondermijnd door campagne contributies of corruptie, ondernemingen zijn het slachtoffer van verduistering door hun eigen werknemers, legaal opererende bedrijven kunnen de oneerlijke concurrentie niet aan of aandeelhouders worden bedrogen. Men spreekt dan ook tegenwoordig niet langer van slachtofferloze misdaad. Als niet iemand persoonlijk wordt beschadigd door de illegale economische activiteit in kwestie, is er altijd wel een collectief slachtoffer aan te wijzen (Garland 2001: 181).

Om tussen deze beide delen van de economie een goed onderscheid te maken is het daarom beter niet af te gaan op het wel of niet bestaan van slachtoffers. Evenals Thomas (1992: 6) gebruik ik daarom de legaliteit van het eindproduct en het productieproces als kenmerk van het wel of niet crimineel zijn van bepaalde economische activiteiten. Zijn beide illegaal, dan vallen de activiteiten binnen de criminele sector. In de illegale sector, of *underground* sector, zoals Thomas (2001: 2) deze noemt, is het productieproces deels illegaal, maar is het eindproduct legaal. Het draait in dit deel van de economie om grotendeels officieel opererende bedrijven of organisaties die deels actief zijn in het illegale deel van de informele economie. Naast hun gelegaliseerde bezigheden, ontplooiën zij activiteiten om belastingen, wetten en regelgeving te ontduiken en op ongeoorloofde manieren concurrentievoordelen en winst te behalen. Hieronder versta ik in dit onderzoeksverslag bijvoorbeeld ook smokkelactiviteiten van op zich legale goederen, die op illegale wijze de grens over worden gesmokkeld. Evenzo doel ik hier op uitkeringsfraude, illegale immigratie en het ontwijken van de bureaucratie door middel van corruptie, omdat in al deze gevallen sprake is van het ontduiken van belastingen en regels.

De criminele sector omvat dan tenslotte de zware georganiseerde misdaad waarbij het karakter van het eindproduct illegaal is en het productieproces eveneens. Goede voorbeelden zijn de drugs- en vrouwenhandel, maar ook de mensenhandel en de smokkel van beschermde diersoorten of wapens vallen hieronder. Binnen de georganiseerde misdaad zijn groepen of organisaties actief die uit oogpunt van illegaal gewin systematisch misdaden plegen met ernstige gevolgen voor de samenleving. Zij zijn in staat deze misdaden op betrekkelijk effectieve wijze af te schermen, in het bijzonder door de bereidheid te tonen fysiek geweld te gebruiken of personen via corruptie uit te schakelen (Moerland en Boerman 1999: 6). Vooral gaat het daarbij om de handel in verboden goederen en diensten. Volgens Bovenkerk (2001: 21) werkt de door de onderwereld gebruikte methode van afpersing ook ordenend op de markt. De twee belangrijkste monopolies van de overheid, het recht geweld te gebruiken en het recht belasting te heffen, worden hier immers door individuele ondernemers overgenomen. Dit is volgens Bovenkerk dan ook de essentie van de georganiseerde misdaad. De nadruk ligt bij de criminele sector dus op de ernst van het misdrijf en de illegaliteit van het eindproduct.

Samenvattend kom ik hiermee tot de volgende tabel met de verschillende te onderscheiden categorieën binnen de informele economie. Hierin is nog eens duidelijk het onderscheid tussen de verschillende informele economische activiteiten en de daarbij behorende sectoren weergegeven. Nogmaals wijs ik hierbij op het relatieve karakter van de gebruikte termen. Door de tijd en per land lopen de opvattingen over wat als illegaal wordt beschouwd uiteen (van Dijk et al. 2002: 11). Op basis van verschillen in de wetgeving kan bijvoorbeeld prostitutie in het ene land binnen de urbane informele sector vallen, terwijl het in het andere land behoort tot de illegale of zelfs criminele sector.

Tabel 1: Informele economische activiteiten binnen de informele economie

Categorie	Markttransactie	Productie / Distributie	Eindproduct
Huishoudsector	Nee	Legaal	Legaal
Urbane informele sector	Ja	Informeel	Legaal
Illegale sector	Ja	Illegaal	Legaal
Criminele sector	Ja	Illegaal	Illegaal

Bron: Gebaseerd op Thomas (2001: 2)

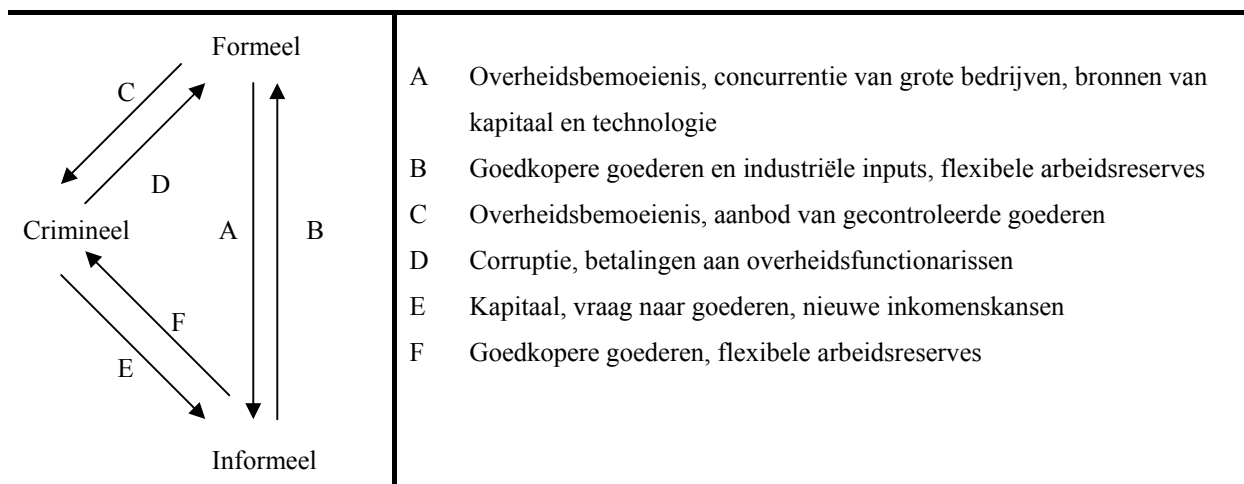
Echter, volgens de hierboven gebruikte typologie valt het eerder genoemde voorbeeld van de *sweatshop* nog steeds niet onder de illegale economie, terwijl dit feitelijk wel zou moeten. Men kan hier nauwelijks spreken van een crimineel circuit. De Surinaamse goudsector, die zoals eerder genoemd een belangrijke positie inneemt in dit verslag, bevindt zich ook in deze schemerzone, omdat er zowel informele, illegale als criminele economische activiteiten plaatsvinden. Zoals ik in hoofdstuk 6 zal bespreken is goud weliswaar in bewerkte vorm een legaal product, maar is het bezit van ruw goud zonder vergunning verboden. In Suriname geschiedt daarnaast de winning grotendeels op informele wijze, met behulp van, vaak illegale, Brazilianen. Voor een uitgebreidere discussie over de onduidelijke grens tussen informeel, illegaal en crimineel verwijs ik naar Quassoli (1999: 224-228). In dit onderzoeksverslag zal ik dergelijke twijfelgevallen beschouwen als behorend tot de illegale sector, omdat het om producten of diensten draait die ook een legaal karakter zouden kunnen hebben, maar die toch op deels illegale wijze worden geproduceerd. Wel zal ik in het vervolg van dit onderzoeksverslag bekijken in hoeverre verschillende activiteiten in de Surinaamse goudsector kunnen worden bestempeld als informeel, illegaal en crimineel. In de volgende paragraaf zal ik echter eerst ingaan op de relaties die er bestaan tussen de verschillende sectoren binnen de informele economie.

2.2 Relaties tussen de formele en informele economie

Hoewel het onderscheid tussen de formele en de informele economie oorspronkelijk voortvloeit uit het dualistische model om economieën te beschrijven kan de informele economie nauwelijks gezien worden als strikt gescheiden deel van de rest van de economie. Dit blijkt ook uit het feit dat, zoals in de vorige paragraaf al werd aangegeven, illegale economische activiteiten ook binnen de formele economie plaatsvinden. Er valt meer te zeggen voor de visie dat de informele economie noch gezien moet worden als volledig geïntegreerd, noch als volledig autonoom (van Gelder 1985b: 10). Daarnaast laten studies in Westerse economieën naar de informele economie geen eenduidige relatie zien tussen de formele en de informele economie. De stijging in informele economische activiteiten blijkt daar niet noodzakelijkerwijs gepaard te gaan met een evenredige afname in formele activiteiten (Kesteloot en Meert 1999: 237). De economische crisis van de jaren zeventig gaf steun aan de interpretatie dat de informele economie functioneert als een buffer om de gevolgen van een recessie op te vangen (Pahl 1984: 317-319). Huishoudens zouden hun verlies aan koopkracht willen aanvullen, bedrijven hun lagere winstgevendheid. Ook Crichlow (1998: 62) laat zien dat informele en formele processen met elkaar verweven zijn. Het zijn relaties van mensen met de staat. Hij meent zelfs dat ze nauwelijks gescheiden kunnen worden en dat het onderscheid alleen in analyses is te gebruiken.

Castells en Portes (1989: 14) kijken ook naar de onderlinge relaties tussen de verschillende delen van de economie. Zij maken gebruik van een andere dan de door mij in tabel 1 gepresenteerde typologie en onderscheiden naast formele, slechts informele en criminele economische activiteiten. Grofweg valt wat zij als informeel benoemen in de door mij gebruikte indeling onder de huishoudsector en de urbane informele sector. Wat zij als crimineel aanduiden is dan alles wat in dit verslag illegaal en crimineel genoemd wordt. Toch wil ik de figuur die zij hierbij hebben opgesteld de lezer niet onthouden.

Figuur 1: Relaties tussen verschillende delen van de economie

Bron: Castells en Portes (1989: 14)

De figuur geeft systematisch de wederzijdse relaties tussen de verschillende delen van de economie weer. Niet alleen probeert de staat bijvoorbeeld grip te krijgen op de informele en de criminele sectoren, maar andersom geldt dit ook. Bijvoorbeeld in de vorm van corruptie krijgt de criminele sector namelijk invloed op de formele economie. Goederen-, kapitaal- en arbeidsstromen lopen heen in de figuur en weer tussen de onderscheiden delen van de economie.

Ook andere auteurs wijzen, zij het meestal minder systematisch, op de invloed van bijvoorbeeld de drugssector op de rest van de economie. Het zwarte geld dat hierbij wordt verdiend, wordt op allerlei manieren witgewassen om terecht te kunnen komen in de formele economie. Bij dit proces van witwassen zijn volgens onder andere Robinson (1998: 11) drie fasen te onderscheiden. De eerste fase is het samenvoegen en plaatsen van het geld om dit via bijvoorbeeld postorders of bankrekeningen in het bancaire systeem te krijgen. In de tweede fase worden de bron en opbrengst van het geld via vele bankrekeningen en niet bestaande ondernemingen gescheiden. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het bankgeheim. Tenslotte moet het geld opnieuw geïntegreerd worden om deel te nemen aan het legale en vaak belastbare circuit. Zoals in paragraaf 1.1 is aangegeven, zijn veel methoden van onderzoek naar (delen van) de informele economie problematisch en zijn schattingen over de omvang van het circuit van zwart geld moeilijk te geven. Toch geven zij een indicatie van de enorme invloed die hiervan uitgaat. Zo wordt door internationale organisaties geschat dat wereldwijd jaarlijks ongeveer 500 tot 1000 miljard dollar aan zwart geld wordt witgewassen³. Hiervan zou ongeveer 50 procent afkomstig zijn uit de drugshandel.

Léons en Sanabria (1997) bespreken de omvang van de drugseconomie in Bolivia. Schattingen over het aantal personen dat voor hun inkomsten deels of geheel afhankelijk is van verdiensten in de drugssector lopen uiteen van 120.000 tot 500.000⁴. Deels zijn dit handelaren op verschillende niveaus, maar bovenal betreft het hier veel kleine, van de cocaproductie afhankelijke, boeren. In 1987, op het hoogtepunt van de Boliviaanse drugsactiviteiten, zou 24% van het bruto binnenlands product (BBP) gerelateerd zijn geweest aan de cocaproductie. Eenderde hiervan zou zijn achtergebleven in Bolivia. Blanes Jiménez (1989: 136-137) laat zien dat de criminele drugssector de teelt van traditionele gewassen verminderde, financiële middelen aantrok voor investeringen, veel banen creëerde en het overheidsapparaat infiltreerde. Doordat de inkomsten gegenereerd door de drugssector niet konden worden opgenomen in de formele economie, leidde dit tot investeringen in de zwarte geldmarkt, smokkel en overdadige consumptie. Ook ontstond een nieuwe elite die wel de *nouveaux riches* wordt genoemd (Blanes Jiménez 1989: 139). Toranzo Carlos (1997: 207) benadrukt nog een aantal andere effecten. Ten eerste verzachten harde valuta-inkomsten die nodig zijn om de importen te bekostigen, de druk op de valutareserves van de centrale bank. Ten tweede wordt de groei van de buitenlandse schuld geremd. Hierdoor blijven de importen op peil en wordt de inflatie beperkt. Daarnaast gaat de drugshandel gepaard met een stroom van buitenlandse middelen ter bestrijding van diezelfde

³ Zie hiervoor bijvoorbeeld www.oecd.org/fatf en www.unodc.org/unodc/money_laundering.html.

⁴ Uitgaande van ongeveer acht miljoen inwoners, gaat het om 1,5 à zes procent van de totale bevolking.

drugssector, waardoor het land nog extra inkomsten krijgt (Toranzo Carlos 1997: 208). Als ook deze indirecte effecten worden meegenomen blijkt dat de criminele drugssector een enorme invloed op een land kan uitoefenen.

Ook in bijvoorbeeld Nederland is de invloed van de georganiseerde misdaad niet te onderschatten. Van Dijk et al. (2002: 56) merken op dat er in oudere schattingen van wordt uitgegaan dat de georganiseerde misdaad in Nederland een jaaromzet heeft van 4,5 miljard euro, maar dat deze schatting volgens hen nog te laag is. Over dit bedrag wordt vanzelfsprekend geen belasting betaald. Uit de geraamde omzetten van criminele organisaties blijkt hun potentiële economische macht. Alleen al de handel in drugs zou in Nederland even belangrijk zijn als de handel in auto's of computers. Vooral vanwege de verwevenheid met corruptie in de publieke sector is de georganiseerde misdaad in veel landen een economische machtsfactor van betekenis.

Volgens Kugler et al. (2003: 18) bestaat er inderdaad een nauw verband tussen misdaad en corruptie. Jain (2001: 3) verstaat onder corruptie het oneigenlijk gebruik van politieke macht en het falen van politieke instituties binnen een samenleving. Macht leidt volgens Jain tot de verleiding daarvan misbruik te maken. Dit gebeurt als politieke instituties misbruik van deze macht niet bestraffen. Corruptie verzwakt op zijn beurt de invloed van overheden en kan het publieke vertrouwen ondermijnen. Van Dijk et al. (2002: 62) noemen met name de verovering van politieke machtsposities door criminele organisaties in ontwikkelingslanden verontrustend. Voorbeelden zijn te vinden bij eilandstaten in het Caribisch Gebied, in de Stille Oceaan en in Centraal-Azië. Sommige van de landen in deze regio's hebben hun regelgeving bewust aangepast om financieel kapitaal aan te trekken en bevorderen daardoor eerder het witwassen van criminele gelden dan het te bestrijden. In landen waar de invloed van de georganiseerde misdaad zeer groot is, wordt politieke oppositie op een gegeven moment onmogelijk ten gevolge van de alom heersende corruptie en de uitschakeling van democratische instituties. Voor ontwikkelingslanden is corruptie hierdoor een groot probleem. Het komt echter ook in westerse landen voor en kan ook daar een grote invloed hebben op de formele economie. De oorzaken voor het ontstaan van een situatie waarin corruptie het functioneren van delen van de economie ondermijnd zijn velerlei. Deze zal ik in de volgende paragraaf dan ook uitgebreider behandelen.

In het zojuist genoemde Caribisch Gebied, is ook de invloed van de drugssector duidelijk aanwezig. McElroy (2000: 9) noemt de wereldwijde drugseconomie zelfs de derde golf van globalisering voor dit gebied. Deze volgde na eeuwen van suikerproductie en de groei van de toeristenindustrie sinds de tweede wereldoorlog. Nu wordt echter de economische en politieke stabiliteit bedreigt. Pogingen van de Verenigde Staten de smokkel van Colombiaanse drugs via de Mexicaanse grens in te dammen, verplaatsten deze smokkel deels naar het Caribisch Gebied. Ongeveer eenderde van alle in de Verenigde Staten geconsumeerde cocaïne en heroïne zou volgens McElroy via het Caribisch Gebied aangevoerd worden. Daarnaast worden de mogelijkheden van de financiële centra in de regio misbruikt om de zwarte inkomsten uit de drugssector wit te wassen.

Andere sectoren die veel zwart geld opleveren zijn de wapenhandel, illegaal gokken en mensenhandel. Per land verschilt het aandeel van deze sectoren echter sterk (Salama 2000: 194). Dat deze zwarte inkomsten invloed hebben op de rest van de economie staat vast, maar of de economie groeit door de uitgaven van drugswinsten is de vraag. Deels wordt het geld namelijk uitgegeven aan een extravagante levensstijl en de aankoop van land en huizen. De invloed hiervan op de lokale werkgelegenheid is klein. Uitgaven in de bouwsector en investeringen in het bedrijfsleven (toeristenindustrie, de farmaceutische industrie, bedrijven waar gemakkelijk te frauderen is en financiële instellingen) hebben echter meer invloed, omdat hiermee extra banen worden gecreëerd (Salama 2000: 200).

Studies naar de verschillende delen van de illegale economie zijn vaak op een enkele sector gericht en kijken nauwelijks naar banden met andere sectoren of de formele economie. Evenals Nordstrom (2000) probeer ik dat in dit verslag wel te doen. In werkelijkheid zijn de verschillende illegale sectoren soms namelijk behoorlijk verweven. Nordstrom (2000: 40) noemt het voorbeeld van de illegale edelstenenhandel vanuit landen als Angola en Sierra Leone. In beide landen zou de opbrengst ongeveer 500 miljoen dollar per jaar zijn. Niet alleen handelaren, maar ook vele andere betrokkenen zoals mijnwerkers en gecorrumpeerd overheids personeel profiteren hiervan mee. Edelstenen worden vervolgens volgens Nordstrom verhandeld langs informele voedselaanvoerlijnen, langs drugs- en wapenroutes, langs ongedocumenteerde immigratie en langs legale diplomatieke kanalen.

Alleen al uit dit voorbeeld wordt duidelijk dat het drugscircuit, de wapenhandel, de edelstenenhandel, illegale immigratie en de formele economie niet los van elkaar kunnen worden gezien om de invloed van de informele economie op de financiële wereld, veiligheid, politiek en economische systemen te onderzoeken. Daarnaast leidt een omvangrijke informele economie tot enorme verliezen aan belastinginkomsten voor de nationale overheid. Tenslotte wil ik nog wijzen op Kahn en Pfaff (2000) die bespreken welke negatieve invloed een omvangrijk informeel circuit kan uitoefenen op het milieu. Het gebrek aan aansprakelijkheid en motieven om te voldoen aan milieueisen, vergroot de kans dat activiteiten in de informele sfeer het milieu bedreigen. Voorbeelden zijn het illegaal dumpen van afval, het bedreigen van diersoorten en water- en luchtvervuiling. De illegale en criminele sector vormen daarom een niet te onderschatten deel van het informele circuit en de wereldeconomie. Zij laten overal hun sporen na en kunnen zeker niet worden weggelaten in beschrijvingen van de economie van een land als Suriname. Voordat ik verder inga op de situatie in Suriname, zal ik in de volgende paragraaf eerst echter nagaan wat de oorzaken zijn van het bestaan van een omvangrijke informele economie, zoals deze in Suriname te vinden is.

2.3 *Oorzaken van het bestaan van de informele economie*

In de vorige paragrafen zijn al kort enkele oorzaken aangestipt voor het ontstaan van een omvangrijke informele economie. In deze paragraaf zal ik deze oorzaken verder uitdiepen om ze

verderop in dit verslag te toetsen op Suriname. Enerzijds kan het ontstaan van een omvangrijk informeel of illegaal circuit verklaard worden door te proberen vanuit een microperspectief de participatie van een economische agent in de informele of illegale sector te verklaren. Sommige onderzoekers kijken hiervoor naar de psychologische oorzaken van afwijkend gedrag. Zo bespreekt Warr (2002) de sociale aspecten van crimineel gedrag. Becker (1968) kijkt daarentegen naar de economische verklaringen. Het aantal overtredingen is volgens hem afhankelijk van de kans te worden gepakt, de grootte van de straf en andere variabelen zoals het beschikbare inkomen, het aantal arrestaties en de bereidheid illegale activiteiten te plegen. Het dealen van drugs kan bijvoorbeeld een aantrekkelijke activiteit zijn voor arme jongeren omdat dit ondanks de grote risico's de meeste kansen biedt voor het verwerven van status en hogere inkomsten (Becker en Murphy 2000: 122). Omdat deze benaderingen echter meer kijken naar individuele verklaringen en ik me in dit onderzoeksverslag meer heb gericht op bedrijven en organisaties zal ik hierop in dit onderzoeksverslag niet uitgebreid ingaan. De macrobenadering gaat voorbij aan het besluitvormingsproces op individueel niveau (Lambooy 1985: 15). Het concentreert de aandacht op de relatie tussen macro-economische indicatoren en de informele economie. In de literatuur hierover worden verschillende groepen oorzaken genoemd voor het bestaan van een omvangrijk informeel circuit. Deze zal ik hieronder behandelen.

Ten eerste wordt gewezen op de effecten van regulering van de economie en externe invloeden. Handelsbarrières, arbeidsmarktregulering en belemmeringen voor buitenlanders om werkvergunningen te krijgen zijn verschillende voorbeelden van overheidsregulering die bij zouden kunnen dragen aan de groei van de informele economie. Zij leiden tot een substantiële stijging van de arbeidskosten die vermeden kunnen worden in de informele economie (Schneider 2000: 113). Ook de hoogte van de belastingen kan van invloed zijn op de omvang van de informele economie. Schneider (2000: 110) laat zien dat verschillende studies bevestigen dat een stijging van de belastingen een van de belangrijkste oorzaken is voor de groei van de, niet aan belastingheffing onderhevige, informele economie. Ook Gërkhani en Schram (2001: 25) concluderen dat als belastingontduiking mogelijk is, men vaker voor informeel werk zal kiezen. Ongelijke belastingssystemen tussen landen onderling kunnen daarnaast leiden tot een toename van de informele activiteiten in het grensgebied. Waar aan een kant van de grens schaarste ontstaat aan een product of wanneer prijsverschillen ontstaan door bepaalde goederen met accijns te belasten, ontstaat voor smokkelaars een interessant werkteerrein (Bovenkerk 2001: 139).

De tweede benadering wijst op de economische situatie en armoede als oorzaak voor de groei van de informele economie en staat min of meer tegenover de eerste. Tokman (2001: 50) meent dat informele activiteiten niet worden veroorzaakt door regulering van de economie, maar juist door het falen van het economisch systeem om genoeg productieve werkgelegenheid te creëren. Hieraan gerelateerd kan ook een situatie van armoede en ongelijkheid, bijvoorbeeld veroorzaakt door perioden van economische stagnatie en crisissen, als oorzaak worden aangewezen. Toranzo Carlos (1997: 199) meent dat de jaren 80 wat dat betreft desastreuus zijn geweest voor veel landen in Latijns-Amerika

vanwege de opgelegde structurele aanpassingsprogramma's van deregulering. Privatiseringen en sluiting van staatsbedrijven en opening van de markt voor buitenlandse goederen, zorgden voor deïndustrialisatie en een verlies aan werkgelegenheid. Deze kon niet worden opgevangen door de moderne private sector. Daarnaast werd het overheidsapparaat ingekrompen zodat een deel van het overheidspersoneel zonder werk kwam te zitten. Ook werd het stelsel van sociale voorzieningen verzwakt. Tenslotte was er een enorme stedelijke bevolkingsgroei in veel ontwikkelingslanden, die werd veroorzaakt door hoge geboortecijfers en migratie van het platteland naar de stad (Thomas 1992: 88). Zonder toegang tot werkgelegenheid en met verslechterde sociale voorzieningen is het volgens Portes en Hoffman (2003) niet verwonderlijk dat sommige armen hebben geconcludeerd dat het verkrijgen van middelen op informele of illegale wijze de enige manier is om te overleven.

De laatste decennia is in alle landen van Latijns-Amerika een stijging of consolidering van de omvang van de informele werkgelegenheid waar te nemen. In het continent is de meerderheid van de bevolking tegelijkertijd arm, informeel en uitgesloten (Kruijt 2003: 113). Volgens Portes en Hoffman (2003), die hun schattingen baseren op cijfers van de International Labour Organization (ILO) en de Economic Commission for Latin America and the Caribbean (ECLAC), levert de informele economie in alle landen van het continent eenderde à de helft van de totale werkgelegenheid. Daarmee vormt de informele economie meteen ook het grootste segment van de beroepsbevolking. Volgens de ILO (2002: 26) groeide het aandeel van de urbane informele sector in de totale werkgelegenheid in Latijns-Amerika in de periode tussen 1990 en 2001 met vier procent naar 47 procent⁵. Van elke 100 banen die sinds 1990 gecreëerd zijn, zouden zich er 60 in de urbane informele sector bevinden (ILO 2002: 26). Voor een land als Peru zijn deze cijfers zelfs nog hoger. In een studie naar de omvang van de informele economie in de verschillende OECD-landen⁶ laat Schneider (2000: 107) zien dat deze echter ook in Nederland in 1996-1997 bijna veertien procent van het BBP uitmaakte tegen een gemiddelde van bijna zeventien procent voor de gehele OECD. In ontwikkelingslanden in Latijns-Amerika zou dit oplopen tot gemiddeld 39 procent. Opnieuw wijs ik hier op het feit dat de betrouwbaarheid van deze cijfers problematisch is en dat internationale vergelijkingen nog lastiger zijn. Wel geven de cijfers een indruk van de verschillen tussen ontwikkelde en ontwikkelingslanden. Overigens wordt hier niet duidelijk in welk deel van de informele economie zich deze informele activiteiten bevinden. Per land kan dit weer enorm verschillen.

Een derde groep oorzaken ligt in de institutionele structuur of het functioneren van het controleapparaat. De illegale economie is groter in zwakke staten en in delen van landen waar de overheid er niet in is geslaagd haar gezag te effectueren (Bovenkerk 2001: 138). Nordstrom (2000: 41) noemt de vernietigende effecten van een (burger)oorlog, waardoor grote delen van de bevolking van

⁵ De urbane informele sector omvat hier zelfstandigen met minder dan dertien jaar scholing, onbetaalde familiewerkers, werknemers en werkgevers in ondernemingen van maximaal vijf personen, en huishoudelijk personeel.

⁶ Dit zijn landen aangesloten bij de Organisation for Economic Co-operation and Development.

landen als bijvoorbeeld Angola gedwongen worden te handelen buiten de formele overheidskanalen om. Echter, ook het nationale controleapparaat, gevormd door ambtenaren, politie en justitie kan zwak zijn. Dit kan tot gevolg hebben dat de verleiding zich in te laten met illegale activiteiten groter wordt, omdat het risico ervoor bestraft te worden klein is. Daarnaast kunnen gemeenschappen buiten het bereik van bescherming door de wet kwetsbaar zijn voor de invloed van criminele groeperingen of kunnen zij er zelf voor kiezen zich in te laten met illegale activiteiten (UNODCCP 2002: 142-143)⁷. Een goed voorbeeld hiervan zijn de cocaboeren in Bolivia en Colombia.

Hieraan gerelateerd is het probleem van corruptie dat het functioneren van het controleapparaat kan ondermijnen. Friedman et al. (2000) berekenden, gebruikmakend van data uit 69 landen, dat de kosten van de bureaucratie en corruptie de belangrijkste factor zijn voor het bestaan van een omvangrijke informele economie. Ook anderen noemen het bestaan van corruptie of een omvangrijk systeem van patronage als belangrijke oorzaken. Corruptie leidt tot een verstrengeling van persoonlijke en maatschappelijke belangen. Volgens Harriott (2002: 11) maakt corruptie ook illegale activiteiten mogelijk en worden instituties bedoeld voor het beschermen van de openbare veiligheid erdoor verzwakt. Waar de bureaucratische, politieke en economische elite zich bedient van corruptie, ontstaat echter ook op andere niveaus het gevoel dat corruptie moreel gerechtvaardigd is. Inderdaad concludeert Husted (1999) dat cultuur een rol speelt bij corruptie. Harrison (2000) meent zelfs dat culturele waarden een van de fundamentele factoren zijn voor de langzame economische en sociale ontwikkeling in Latijns-Amerika. Men spreekt dan ook wel over het ontstaan van een 'cultuur van corruptie' die er voor zorgt dat een veelheid aan economische activiteiten zich buiten de formele economie gaat afspelen. Het bestaan van een 'cultuur van corruptie' betekent echter niet dat de totale bevolking zulke praktijken als acceptabel beschouwt. Evenmin betekent het volgens Miller et al. (2001: 340) die onderzoek deden naar corruptie in enkele postcommunistische landen in Europa, dat het grootste deel van het publiek meent dat huidige niveaus van corruptie een permanent onderdeel van de cultuur zijn geworden (Miller 2001: 323). Velen geloven in de mogelijkheden van hervormingen, maar bekritisieren hun overheden voor het nalaten veranderingen door te voeren.

In de vierde plaats zijn de geografische ligging en de historie belangrijk. Hierbij valt onderscheid te maken tussen grensgebieden, handelskruispunten, migratiestromen en kolonialisme. Grensgebieden, minder toegankelijke landstreken en economisch achtergebleven regio's zijn van oudsher het terrein van wetteloosheid, opstandigheid, banditisme en zeeroverij en bieden een uitstekende basis voor smokkelhandel (Bovenkerk 2001: 138). Handelskruispunten en doorvoerhavens vormen zich daarentegen juist op strategische plaatsen. Het Caribisch Gebied was vanaf de koloniale tijd een regio waar veel natuurlijke hulpbronnen werden verhandeld en geproduceerd. Op deze knooppunten van de internationale commercie vestigden zich ook veel handelsminderheden. Vaak zijn dit leden afkomstig

⁷ UNODCCP staat voor United Nations Office for Drug Control and Crime Prevention. In oktober 2002 veranderde de naam in United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Hieronder valt ook het United Nations International Drug Control Programme (UNDCP).

van dezelfde etnische groepen, clans of regio's die zijn uitgezwermd over de wereld en die onderlinge netwerken van handel en internationaal betalingsverkeer hebben opgericht (Bovenkerk 2001: 143). Waar veel mensen-, goederen- en geldstromen samenkomen, ontstaan echter ook mogelijkheden voor het vormen van informele netwerken (KTR 2003)⁸.

Ook de traditionele gerichtheid van veel voormalige koloniën op natuurlijke hulpbronnen heeft mogelijk bijgedragen aan de groei van de informele economie. Afhankelijkheid van de winning van natuurlijke hulpbronnen is volgens verschillende onderzoekers gerelateerd aan hogere armoedeniveaus (Fisher 2001: 181). Peluso et al. (1994: 24) noemen dit '*poverty in the midst of plenty*' (armoede temidden van overvloed). In de koloniën werd weinig geïnvesteerd in de productiecapaciteit en de infrastructuur. Ook Auty (1998: 51) observeert dat landen rijk aan natuurlijke hulpbronnen langer afhankelijk blijven van primaire producten en daardoor hun economieën minder diversifiëren. Hierdoor creëren zij minder alternatieve werkgelegenheid. Bij dalende wereldmarktprijzen voor natuurlijke hulpbronnen leidde dit ook na de onafhankelijkheid van veel van deze landen tot een dalende werkgelegenheid die niet kon worden opgevangen door de productiesector. Schloss (2002) legt daarnaast de relatie tussen grote voorkomens van delfstoffen en corruptie. De grote mate van controle door overheden over toegang tot en exploitatie van met name mijnbouwactiviteiten zou de verleiding vergroten misbruik te maken van deze macht. Een ander mogelijk gevolg van grote reserves natuurlijke hulpbronnen, is wat wel de '*Dutch disease*' wordt genoemd (Vellinga 1997: 4). Grote stromen buitenlands kapitaal, veroorzaakt door de export van natuurlijke hulpbronnen, zorgen voor opwaartse druk op het prijsniveau, de waarde van onroerend goed en de lonen. Hierdoor kunnen legaal opererende ondernemingen onder druk komen te staan. Om te overleven zullen zij er dan soms voor kiezen een deel van de activiteiten buiten de formele economie te gaan ontplooien⁹.

Een ander probleem dat gerelateerd is aan het postkoloniale tijdperk is de in sommige landen ontstane verslaving aan economische steun van het moederland of andere landen. Boone (1996) concludeert dat ontwikkelingshulp voornamelijk wordt gespendeerd aan consumptieve bestedingen en dat er geen relatie bestaat tussen enerzijds ontwikkelingshulp en anderzijds economische groei of een verbetering van de positie van de armen. Ontwikkelingshulp zou juist de motieven van het ontvangende land om structurele hervormingen door te voeren negatief beïnvloeden (Svensson 2000: 63). Economische steun kan er zo voor zorgen dat ontwikkelingslanden en voormalige koloniën niet leren om op eigen benen te staan. Daarnaast is het koloniale verleden van de regio belangrijk voor de relaties tussen de (voormalige) kolonie en het moederland. Het drukke personen- en goederenverkeer en de levendige contacten tussen beide landen kunnen gebruikt worden om illegale goederen- en geldstromen onopgemerkt te laten (KTR 2003).

⁸ KTR verwijst naar het vertrouwelijke Gemini-Rapport van Kernteam Randstad Noord- en Midden, Kernteam Haaglanden en de Koninklijke Marechaussee Schiphol dat in april 2003 verscheen.

⁹ Toch zijn er ook kansen voor landen met veel natuurlijke hulpbronnen. Maxwell (2003) bespreekt het voorbeeld van Chili dat in 25 jaar tijd enorme progressie maakte en als model kan dienen voor minder ontwikkelde, maar vergelijkbare landen.

De kleinschaligheid van de economie in veel voormalige koloniën met een kleine bevolking leidt er ook nog eens toe dat schaalvoordelen moeilijk te behalen zijn en dat de productiemogelijkheden dus beperkt zijn (Briguglio 1995: 1616). Dergelijke landen zijn soms in grote mate afhankelijk van natuurlijke hulpbronnen en inkomsten uit het toerisme. De groeimogelijkheden van veel van deze kleine economieën zijn volgens Read (2001: 31) dan ook beperkt en dit kan tot gevolg hebben dat smalle en kwetsbare economieën ontstaan, waar malafide figuren zich soms probleemloos kunnen vestigen (KTR 2003). Deze landen kunnen tegelijkertijd een aantrekkelijke plaats vormen voor het ontduiken van belastingen en het witwassen van zwart geld. Daarnaast kennen kleine economieën het probleem dat door de kleinschaligheid iedereen elkaar kent. Dit kan een negatief effect hebben op de onafhankelijkheid en de efficiëntie van het overheidsapparaat. Ook kan het zijn dat het maken van promotie en het werven van personeel minder gebaseerd is op persoonlijke inspanningen en kwaliteiten (Briguglio 1995: 1617). Op deze manier kan een systeem ontstaan waarbij burgers steeds ontvankelijker worden voor de al eerder besproken corruptie.

Tenslotte is er een scala aan externe factoren te noemen. Hierboven besprak ik al dat een belastingverhoging in het buitenland kan leiden tot smokkelactiviteiten. Maatregelen in het ene land kunnen er ook voor zorgen dat illegale activiteiten van criminelen verschuiven naar andere landen. Een duidelijk voorbeeld van een dergelijke externe factor is het verschuiven van de drugshandel van het vasteland naar de eilanden in het Caribisch Gebied vanwege het aanpakken van traditionele drugshandelroutes, zoals in de bezetting van Panama door de Verenigde Staten in 1989 (Wilhite 2001). Dergelijke externe veranderingen kunnen zorgen voor een enorme groei van de illegale economische activiteiten (KTR 2003). Ook de legalisering van bijvoorbeeld softdrugs in een bepaald land of het oprichten van een vrijhandelsorganisatie kunnen oorzaken zijn waardoor illegale economische activiteiten zich kunnen verplaatsen. Daarnaast kan de aanwezigheid van de drugshandel grote effecten hebben op de lokale gemeenschap omdat een stijging van de hoeveelheid lokaal verkrijgbare drugs kan leiden tot verslaving en een stijging van de criminaliteit. Dit heeft weer grote gevolgen voor het toerisme, de enige economische activiteit waarbij de Caribische eilanden nog een groot comparatief voordeel hebben (Conaway 2001).

2.4 Conclusie

Er is dus een verscheidenheid aan redenen aan te wijzen voor het ontstaan van een informeel circuit. Niet alle factoren hebben echter dezelfde invloed. De groei van de illegale of criminele economie kan heel andere oorzaken hebben dan de groei van de urbane informele sector, maar zoals uit paragraaf 2.1 is gebleken kunnen de informele en de illegale economie elkaar ook weer beïnvloeden. Het zou interessant zijn na te gaan of het bestaan van een omvangrijk informeel circuit ook de groei van een meer illegaal of crimineel circuit vergemakkelijkt. Als gevolg van normvervaging en het ontstaan van een cultuur waarbinnen informele activiteiten als normaal worden beschouwd, zou de stap naar meer

illegale activiteiten steeds kleiner kunnen worden. Ondanks het feit dat naar dit verband nauwelijks onderzoek is verricht, zal ik in het vervolg van dit onderzoeksverslag toch proberen hierover voor Suriname enige conclusies te trekken. In het empirisch deel van dit onderzoeksverslag zal ik er daarnaast toe overgaan te bekijken in hoeverre de hier genoemde oorzaken voor het ontstaan van een omvangrijk informeel circuit ook voor Suriname relevant zijn en in hoeverre het informele en illegale circuit, zoals ik deze in de inleiding van dit hoofdstuk heb gedefinieerd, elkaar versterken en invloed hebben op de formele economie. Voor ik daartoe over ga, zal ik echter eerst in hoofdstuk 3 de huidige situatie in Suriname, alsmede de recente geschiedenis, bespreken. Dit is nodig om een goed beeld te krijgen van de context waarbinnen de informele economie in Suriname kon uitgroeien tot wat deze nu is.

HOOFDSTUK 3: De context

In dit hoofdstuk zal ik de huidige situatie in Suriname bespreken. Daarbij zal ik ook ingaan op de invloed die de (recente) geschiedenis van het land daarop heeft gehad. Het beeld dat ik hiermee zal schetsen, verschaft inzicht in de huidige problemen in Suriname en de context waarbinnen een omvangrijk informeel en illegaal circuit kon ontstaan. Ook kan ik hiermee de in hoofdstuk 2 vanuit de literatuur aangedragen achterliggende oorzaken voor het ontstaan van een omvangrijk informeel circuit toetsen op Suriname. Eerst zal ik hiertoe ingaan op de demografische indicatoren die van belang zijn. Vervolgens zal ik de economische situatie van het land en de armoedepositie van de Surinaamse bevolking bespreken. Daarna komt eerder door anderen verricht onderzoek naar de informele economie aan bod. Ook zal ik hier op basis van eerdere publicaties de belangrijkste sectoren binnen de illegale economie identificeren. Tegen deze achtergrond zal ik dan vanaf hoofdstuk 5 specifiek een aantal sectoren binnen de informele en illegale economie bespreken.

3.1 Geografische en demografische indicatoren

De Republiek Suriname, zoals het land officieel heet, behoort geografisch gezien bij het vasteland van Zuid-Amerika, maar is cultureel, historisch en economisch net als buurland Guyana meer verbonden met de Caribische regio. In dit kleine (de oppervlakte beslaat vier maal Nederland) en dunbevolkte land kent bijna iedereen elkaar. Volgens het Algemeen Bureau voor de Statistiek (ABS)

Figuur 2: Kaart van Suriname

Bron: Bewerking van www.maps.com.

telde het land halverwege 2001 naar schatting ongeveer 440 duizend inwoners (ABS 2002b: 2). De eerste officiële volkstelling na die van 1980 werd recentelijk in 2003 gehouden. Het grootste deel van de resultaten daarvan ging echter jammerlijk bij een brand verloren. Voorlopige cijfers geven wel aan dat er momenteel ruim 481.000 mensen in

Suriname wonen¹⁰. Ongeveer de helft van hen woont in en rond de hoofdstad Paramaribo. Doordat feitelijk slechts de kuststrook bewoont is en de binnenlanden nagenoeg onbereikbaar zijn, is er weinig zicht op wat er zich in het achterland afspeelt. De grenzen zijn vrijwel onbewaakt, zodat mensen- en goederenstromen onmogelijk zijn te controleren. Hierdoor is het bijvoorbeeld mogelijk dat een omvangrijk maar onbekend aantal Chinezen en Brazilianen zich in Suriname heeft kunnen vestigen. De bevolking vormt echter ook al van oudsher een rijke mix van etnische groepen afkomstig uit verschillende delen van de wereld. Het grootste deel hiervan wordt vertegenwoordigd door Hindoestanen, Creolen, Javanen en Boslandcreolen¹¹.

Suriname is vergeleken met overeenkomstige landen in de regio als Guyana en Trinidad en Tobago een gewelddadige botsing tussen de grote bevolkingsgroepen bespaard gebleven. Het genoot dan ook in de jaren 60 de reputatie een raciaal paradijs te zijn waar culturele verscheidenheid als een vanzelfsprekendheid werd gezien (Gowricharn 2002: 9). De harmonie waarin de verschillende groepen met elkaar samenleven, is echter even uniek als wankel (Snijders 2000a: 25). Politieke partijen zijn etnisch georiënteerd en vooral in tijden van verkiezingen steken tegenstellingen de kop op. Daarnaast zijn de bezigheden en de sociale contacten die men heeft vaak afhankelijk van de etnische afkomst (de Bruijne 2001: 38-39). Dit uit zich ook in het feit dat veel verschillende talen worden gesproken. De officiële taal is het Nederlands, maar voor veel Surinamers is het Sranan Tongo de moedertaal. Deze Creoolse taal is gebaseerd op het Engels. Andere talen die worden gesproken zijn Engels, Hindoestaans, Javaans, Portugees en Chinees. De verscheidenheid aan culturen zorgt er ook voor dat de contacten met het buitenland sterk zijn. Dit geldt vooral voor de relatie met Nederland als voormalig kolonisator. Het aantal Surinamers in Nederland is sinds de onafhankelijkheid verdubbeld tot 300 duizend in 2000 (Choenni 2001: 95), ofwel bijna tweederde van de totale bevolking van Suriname. In paragraaf 3.4 kom ik op de gevolgen hiervan terug, maar eerst zal ik de voor dit onderzoek relevante feiten uit de recente geschiedenis van Suriname bespreken.

3.2 *De geschiedenis van Suriname*

Nadat Nederland in 1667 Suriname in handen kreeg, vormde het in de koloniale periode een plantage-economie op basis van slavenarbeid. Het voorzag de Europese markt van tropische *cash crops* als suiker, koffie, cacao, tabak en katoen. De beschikbaarheid van goedkope arbeidskrachten uit westelijk Afrika vormde een belangrijke factor bij het succes van de plantages. Nederlandse plantage-eigenaren hadden in de regio een slechte reputatie. De martelingen en de slechte leefomstandigheden maakten dat het voor slaven een schrikbeeld was om in Suriname terecht te komen (Snijders 2000: 9).

¹⁰ Aldus De Ware Tijd op 27 september 2003, 'Voorlopige censuscijfers wijzen uit: Bevolking vanaf 1980 met 35,4 % gegroeid'. Rekening houdend met een geschatte ondertelling van 2,6 procent zouden daarbij mogelijk nog ongeveer 13 duizend mensen over het hoofd zijn gezien.

¹¹ Zij maakten volgens de laatste volkstelling waarbij onderscheid werd gemaakt naar etnische groepen in 1972, respectievelijk 37, 31, 15 en 10 procent uit van de totale bevolking.

De slaven kwamen dan ook regelmatig in opstand of probeerden weg te lopen. Om te overleven waren zij ook toen al aangewezen op informele contacten met hun patroons. De oorsprong van het in Suriname zo duidelijk aanwezige patronagesysteem waarop ik in hoofdstuk 4 nog zal terugkomen, vindt zich dan ook al in de slaventijd. Voor Suriname is hierover maar zeer weinig bekend. Voor wat betreft Mexico (van Young 1981) en Brazilië (Cardoso 2000), bestaan hierover echter wel enkele studies die ook voor Suriname relevant zijn.

Na de afschaffing van de slavernij in 1863 kregen 36 duizend negers de vrijheid en was een grootschalige immigratie van contractarbeiders uit China, Brits Indië (Hindoestanen) en Nederlands Oost-Indië (vooral Javanen) noodzakelijk (Hoefte 2001: 2). Hierdoor ontstond de multiculturele samenleving die ik hierboven heb aangeduid. Tot 1975, toen Suriname onafhankelijk werd en een nieuwe grondwet kreeg, stond het land onder Nederlands bestuur. De burgerregering die in 1975 aantrad werd in 1980 echter verdreven en vervangen door een militair bestuur onder leiding van Desi Bouterse. De sfeer van malaise onder de bevolking vormde voor de opstandige militairen hierbij een belangrijke stimulans en de coup kreeg bij veel Surinamers dan ook een positief onthaal (Buddingh' 1999: 320-321). Een periode van toenemende onderdrukking leidde in 1982 echter tot de decembermoorden waarbij vijftien tegenstanders van het militaire bewind werden geëxecuteerd. Hierop zegden zowel de Verenigde Staten als Nederland hun hulp aan het land op (Dew 1994: 84). Dit zorgde voor een enorm verlies aan inkomsten en een serieuze verslechtering van de economie. De middenklasse van de bevolking verarmde en het verschil tussen arm en rijk groeide alarmerend (Ramssoedh 2001: 102).

Zonder steun in binnen- en buitenland was het regime volledig geïsoleerd. Er zijn geruchten dat de Surinaamse legertop in deze periode dan ook betrokken raakte bij de internationale drugshandel (Dew 1994: 114). In februari 1983 kwam ook bij de Nederlandse Centrale Recherche en Informatiedienst (CRI) voor het eerst serieuze informatie binnen over grootscheepse cocaïne-transporten van Suriname naar Nederland (van den Heuvel 1999: 54). Uit onvrede met de situatie begon het zogeheten Junglecommando van Brunswijk (een oud-lijfwachter van Bouterse) in 1986 een burgeroorlog tegen het bewind van legerleider Bouterse om de democratie te herstellen. In toenemende mate in het nauw gebracht, zocht Bouterse daarom toenadering tot de 'oude' democratische partijen. Het nieuwe burgerbestuur dat na de verkiezingen in 1987 aan de macht kwam door de partij van Bouterse te verslaan, kreeg echter weinig bewegingsvrijheid doordat de informele macht in handen was van de legertop onder leiding van Bouterse. Een zuivering van het overheidsapparaat bleef uit en aanhangers van het voormalige bewind hielden een grote invloed op het verlenen van vergunningen, de toewijzing van deviezen, aanbestedingen, het binnenlands bestuur en de veiligheidsdiensten. Topmilitairen, sympathisanten en zakenlieden konden hierdoor hun corruptieve praktijken ongehinderd voortzetten (Buddingh' 1999: 348).

De stemming van het volk was er daarom in 1990, ondanks hervatting van de hulp uit Nederland, nog steeds een van wanhoop, pessimisme en onverschilligheid (Ramssoedh 2001: 103). Door

ondermijning vanuit het leger en gebrek aan eigen initiatief was alle daadkracht uit de regering weggevloeid. Het leger nam de macht daarop in december 1990 weer over en stuurde de regering middels de zogenaamde telefooncoup naar huis (Buddingh' 1999: 354). In 1991 werden nieuwe verkiezingen gehouden. Na de herinvoering van de democratie, het einde van de burgeroorlog en herstel van de relatie met Nederland, kende de Surinaamse economie een korte opleving. De overheid slaagde er echter niet in het armoedeprobleem goed aan te pakken. Vanaf 1996, onder de regering Wijdenbosch met Bouterse als leider achter de schermen, verslechterde de economische situatie opnieuw dramatisch en nam de inflatie huizenhoge vormen aan. Dit werd verder versterkt toen Suriname de relatie met Nederland opzegde in 1997, nadat Nederland een internationaal arrestatiebevel tegen Bouterse had uitgevaardigd op verdenking van betrokkenheid bij de drugshandel (Ramssoedh 2001: 106).

In Suriname had de informele macht door grootschalige cocaïnehandel een steeds grotere invloed gekregen. De drugsmafia had onmiskenbaar greep op de politiek, economie en het opsporingsapparaat (Buddingh' 1999: 375). Het economisch wanbeleid van de regering leidde tot afname van de koopkracht van de bevolking en een ernstige verslechtering van de situatie in de gezondheidszorg en het onderwijs. Het verzet van de bevolking werd hierop steeds groter en massabetogingen volgden. Uiteindelijk leidde dit tot de val van Wijdenbosch en nieuwe verkiezingen in 2000 die een enorme overwinning voor de oppositie opleverden. Het lukte de regering van de nieuwe president Ronald Venetiaan de economie te stabiliseren en de relatie met Nederland te herstellen. Volgens de Economist Intelligence Unit (EIU 2003a: 47) lijkt de coalitie sterk genoeg om de huidige termijn uit te zitten, ondanks het feit dat de steun onder het volk afbrokkelt en de oppositie zich roert. Het land heeft echter nog een lange weg te gaan en het is duidelijk dat de afgelopen decennia hun sporen hebben nagelaten in de Surinaamse samenleving en economie. In de volgende paragraaf zal ik aan de hand van verschillende indicatoren de sterke en zwakke punten van deze economie bespreken.

3.3 *Economie en maatschappij*

In dergelijke tijden van stagnatie kon geen gunstig economisch klimaat ontstaan. In deze paragraaf zal ik daarom aangeven wat de sociaal-economische gevolgen waren van deze periode van economische achteruitgang. Het land heeft echter ook veel potentie. Volgens een in 1995 gepresenteerd voorlopig onderzoek van de Wereldbank, gebaseerd op cijfers van 1990, stond Suriname op een ranglijst van landen met een grote potentiële rijkdom en welvaart op de zeventiende plaats (Chernela 1999)¹². Reden voor deze hoge positie is de bijna onbegrensde hoeveelheid

¹² De auteur bespreekt een ongepubliceerd conceptartikel van I. Serageldin (1995), waarin voorlopige schattingen worden gegeven van de potentiële rijkdom van 192 landen. In 1997 verscheen een publicatie van de Wereldbank (1997) met 92 landen, maar daarin werd Suriname niet opgenomen.

natuurlijke hulpbronnen in verhouding tot een zeer laag aantal inwoners. In de grond zitten bauxiet, goud en olie. Er bovenop groeit een voorlopig onbegrensd potentieel aan tropisch hout. Het klimaat en de natte kustvlakten maken het geschikt voor grootschalige land- en tuinbouwproductie. De kusten barsten van de vis en de rivierdelta's krioelen van de garnalen (Trommelen 2000: 62). In schril contrast hiermee staat een ander rapport van de Wereldbank waarin Suriname gedurende de laatste drie decennia een van de meest verstoorde economische omgevingen en een van de slechtst presterende economieën in de regio wordt genoemd. Macro-economische instabiliteit, een verstoorde bedrijfsomgeving, overmatige overheidsconsumptie en lage investeringen in onderwijs hebben economische groei beperkt en armoede doen voortduren (World Bank 1998: vii).

Regelmatig wordt gewezen op de Surinaamse afhankelijkheid van de mijnbouwsector¹³. Op de omvang en invloed van de goudsector kom ik in hoofdstuk 6 terug, maar in de tijd na de tweede wereldoorlog en voor de onafhankelijkheid, genereerde de bauxietsector ongeveer eenderde van de totale nationale productie. Het was daarmee veruit de belangrijkste sector (van Dijk 2001: 57). In 2001 leverde de sector, die had moeten inleveren ten opzichte van de publieke sector, toch nog 21 procent van productie van de formele economie. De agrarische sector (ruim acht procent) en de verwerkende industrie (ruim zes procent) blijven hierbij nog steeds achter (ABS 2002b). Het aandeel van de bauxietopbrengsten in de export is nog veel groter. In 2001 leverde de sector 71 procent van de totale formele exportopbrengsten, terwijl garnalen (tien procent) en olie (zes procent) veel minder deviezen binnen brachten¹⁴. Hieruit blijkt duidelijk waarom de bauxietsector de kurk van de Surinaamse economie wordt genoemd. Schommelende wereldprijzen kunnen echter grote invloed hebben op de exporten. Dit maakt dat de bauxietsector gevoelig is voor schokken van buitenaf. In tegenstelling tot het belang van de mijnbouwsector is het aandeel van de verwerkende industrie in de economie gering. Daarnaast bestaat ongeveer 60 procent van de activiteiten in deze sector uit voedselverwerking. Ondertussen hebben lokale producenten ook nog eens een deel van hun marktaandeel verloren ten opzichte van concurrerende importen uit Trinidad en Tobago en andere Caricom¹⁵ landen (EIU 2003a: 27). Het is duidelijk dat de productiesector in Suriname weinig is ontwikkeld. Andere problemen waar deze sector al jaren mee te maken heeft zijn inflatie, onstabiele wisselkoersen, lage lonen en een tekort aan geschoold personeel (Simons 1995: 19).

Tegenover de relatief lage exporten staan groeiende importen, die door grootschalige ontduiking van invoerrechten lang niet altijd in de officiële statistieken zijn terug te vinden. Hierop kom ik in het empirisch deel van dit verslag nog terug. De vraag naar buitenlandse valuta is door de afhankelijkheid van importen altijd groot en hierdoor de wisselkoers staat voortdurend onder druk. Dit wordt weerspiegeld in de inflatie die ook door het politieke en economische wanbeleid van voormalige

¹³ Zie ook Szczesniak (2001: 16.1).

¹⁴ Zie Douane Uitvoercijfers naar Belangrijkste Uitvoerproducten van de Centrale Bank van Suriname (CBvS) op www.cbvs.sr.

¹⁵ In 1995 werd Suriname lid van de Caribbean Community (Caricom) die is opgericht om politieke en economische integratie in de regio te promoten.

regimes torenhoge vormen aannam. Onder de huidige regering is de inflatie weer enigszins beteugeld tot, naar schatting, gemiddeld zeventien procent in 2002 (EIU 2003b: 45). Suriname kent daarmee echter nog steeds het hoogste inflatiecijfer van de regio. Ook als gekeken wordt naar het BBP per hoofd van de bevolking doet Suriname het slecht en behoort het tot de drie armste landen van het Caribisch Gebied (EIU 2003a: iv). Hierop kom ik in de volgende paragraaf nog terug.

Het logge en omvangrijke overheidsapparaat functioneert als een soort sociaal vangnet voor de minder bedeelden en biedt werkgelegenheid aan 43 procent van de beroepsbevolking^{16, 17}. Tevens neemt het 40 à 50 procent van het formele BBP voor zijn rekening (Schmeitz 2003: 164). De economie wordt hierdoor echter wel gehinderd door een overmaat aan regelgeving en overheidsbemoedienis. De Surinaamse etnisch-politieke traditie van patronage en cliëntelisme, waarop ik nog zal terugkomen, vormt echter geen stimulans om deze grote overheidsrol te verkleinen (Buddingh' 1999: 393). Dit blijkt ook uit een jaarlijks door de Heritage Foundation gepubliceerde Index van Economische Vrijheid, waarin Suriname als *'mostly unfree'* wordt gekarakteriseerd, op de 143ste plaats staat en, in vergelijking met andere landen in Latijns-Amerika, slechts Cuba achter zich laat. Met name op het gebied van de belastingdruk, het monetair beleid en de zwarte markt scoort het land niet goed (O'Driscoll Jr. et al. 2002: 373-374).

Naast de overheidssector en de informele economie leveren de landbouw (dertien procent), de verwerkende industrie (negen procent) en de constructiesector (ruim zes procent) ook een aanzienlijke bron van werkgelegenheid (ABS 2002b: 39). Ondanks de continue stroom van emigranten, waarop ik verderop in dit hoofdstuk nog terug kom, bleef de werkloosheid de laatste jaren redelijk constant. Op dit moment bedraagt deze volgens bronnen bij het ABS ongeveer veertien procent. Werkloosheidscijfers zijn echter onbetrouwbaar en geven een vertekend beeld doordat men enerzijds werk vindt in de informele economie en men anderzijds door het tekort aan banen ontmoedigd wordt op zoek te gaan naar werk. Buitenlandse investeringen die banen zouden kunnen scheppen, blijven uit vanwege het slechte investeringsklimaat. Dit blijkt ook uit het investeringsrapport van de United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD), waarin Suriname op de 140ste en laatste plaats is beland op een lijst van landen voor wat betreft het aantrekken van buitenlandse investeerders. Ook een rating voor de kredietwaardigheid van Suriname is door Standard & Poor's recentelijk nog naar beneden aangepast¹⁸. Door de relatief lage rating kan Suriname slechts tegen hardere en ongunstigere voorwaarden geld lenen op de internationale kapitaalmarkt en is het minder aantrekkelijk in Suriname te investeren¹⁹. Hiertegenover staat echter dat Suriname op een lijst van landen met een potentieel goed investeringsklimaat op de 57ste plaats staat en dus onderpresteert (UNCTAD 2002: 26).

¹⁶ Inclusief parastatale bedrijven is dit 61 procent (European Commission 2001: 12).

¹⁷ De beroepsbevolking omvat in Suriname ruim 90 duizend personen die formeel geregistreerde beroepen uitoefenen. De werkelijk actieve bevolking is door de werkgelegenheid in de informele economie echter een stuk groter.

¹⁸ De Ware Tijd, 30 juli 2003, 'Rating Standard and Poor's voor Suriname gezakt naar 'stabiel''.

¹⁹ Zie ook Standard & Poor's (2003: 131-134 en 140).

Mogelijkheden voor economische groei voor Suriname zijn door dit alles beperkt. Suriname liet weliswaar volgens het Internationaal Monetair Fonds (IMF) na een aantal jaren van economische achteruitgang met een jaarlijkse krimp van de economie met ongeveer vijf procent in 1999 en 2000, weer een groei van boven de één procent zien in 2001 en 2002 (IMF 2002), maar de vooruitzichten op echt herstel van de economische groei zijn gering. De economische omstandigheden in Suriname hebben ook invloed gehad op de migratiestromen. Niet alleen bleef de stroom richting Nederland sinds de onafhankelijkheid onafgebroken, ook nam de migratie naar Suriname vanuit bijvoorbeeld Guyana, waar de economische omstandigheden aanvankelijk slechter waren, af. Het grootste probleem van deze emigratie is de zogenaamde braindrain, ofwel het wegtrekken van geschoold personeel. In de periode tussen 1985 en 1995 vormde volgens Stichting Planbureau Suriname (SPS) het uit Suriname vertrekkend hoger kader in de overheidssector, het onderwijs, de gezondheidszorg en het bedrijfsleven ongeveer 30 à 40 procent van het totale, niet wegens pensioen of overlijden, afvloeiend personeel (SPS 1996: 67 en 1997: 37).

Dit had tot gevolg dat veel functies werden bezet door mensen die niet over het juiste opleidingsniveau beschikten. In de particuliere sector zou ongeveer 50 procent van de banen binnen het hoger kader niet door personeel met de vereiste opleiding worden vervuld, terwijl in het onderwijs slechts 25 procent over de noodzakelijke bevoegdheid zou beschikken (SPS 1996: 66-67). Van het tussen 1970 en 1990 opgeleide personeel zou ongeveer 25 procent Suriname hebben verlaten (van Dijck 2001: 66). Voor wat betreft de gezondheidszorg zou zelfs 82 procent van de tussen 1970 en 1998 opgeleide verpleegkundigen zijn geëmigreerd (EIU 2003a: 15). Grootschalige remigratie die deze braindrain deels op had kunnen vangen is, zoals Bovenkerk al in 1976 voorzag, uitgebleven (Bovenkerk 1976: 93). Hiertegenover staat de komst van grote groepen deels illegale en vaak ongeschoolde werknemers uit Brazilië en China waarop ik later in dit verslag nog zal terugkomen.

Ook de sociale omstandigheden hebben geleden onder de gebeurtenissen van de afgelopen decennia. Niet alleen vertrok een deel van het personeel binnen de gezondheidszorg en het onderwijs, maar ook bleven investeringen uit. Weliswaar heeft in de stad bijna iedereen toegang tot onderwijs en zorgvoorzieningen, maar in de rurale gebieden is dit, ook door de slechte toegankelijkheid van het achterland, minder goed geregeld. Klinieken verkeren in een slechte staat, zijn onderbezet en hebben een continu tekort aan medicijnen en materieel (Schmeitz 2003: 165). Steeds meer mensen die het kunnen betalen kiezen voor privé-instellingen, waardoor de basis voor goede algemene gezondheidszorg verder erodeert. In de gezondheidszorg baren daarnaast met name de oprukkende malaria en het stijgende aantal aids-gevallen zorgen (UN Agencies 1999: 10). In het onderwijs is de situatie evenmin weinig rooskleurig te noemen. Hoge aantallen voortijdige schoolverlaters en zittenblijvers, taalproblemen, afwezigheid en onbevoegdheid van leraren, stakingen, een tekort aan lesmateriaal en gedateerde curricula zijn een enkele van de problemen waarmee deze sector kampt²⁰.

²⁰ World Bank 1998: ix, UN Agencies 1999: 11 en Schmeitz 2003: 165.

Ondanks de problemen in deze twee sectoren doet Suriname het regionaal gezien niet slecht en neemt het op de jaarlijks door het United Nations Development Programme (UNDP) gepubliceerde Human Development Index een redelijke 77ste positie in (UNDP 2003: 238). Het alfabetismecijfer, het scholingsniveau en de levensverwachting staan in vergelijking met landen met een zelfde productie per hoofd van de bevolking op een vrij goed niveau, maar dit neemt niet weg dat de situatie in deze sectoren de laatste decennia allerminst is verbeterd. Ook het feit dat onderwijs en zorg steeds minder toegankelijk worden voor de armen baart zorgen. Zoals uit deze paragraaf mag blijken staat Suriname er economisch en sociaal niet echt goed voor. In de volgende paragraaf zal ik bespreken wat voor invloed de economische en maatschappelijke situatie op de armoede en de groei van de informele economie heeft gehad.

3.4 Armoede en informaliteit

Zoals ik al eerder vermeldde, behoort Suriname volgens de EIU wat betreft het inkomen per hoofd van de bevolking tot de armste landen in de regio. Als wordt gekeken naar het formele gemiddelde jaarinkomen per hoofd van de bevolking was dat in 2001 slechts 1672 dollar (ABS 2002b)²¹. Uit verschillende in Suriname gehouden huishoudbudgetonderzoeken blijkt inderdaad dat een schrikbarend aantal Surinamers onder de armoedegrens leeft. Voor een uitgebreide bespreking van de meest recente studies door het ABS (2001), Menke (1998) en Neri en Menke (2002), verwijs ik naar Kruijt en Maks (2002: 247-248) en Vos, De Jong en Dijkstra (2001). Dat de armoedelijken zich op een hoog niveau bevindt, concludeerde ook Menke na een *survey* uitgevoerd in 1993 onder 400 huishoudens in het district Paramaribo. Hij laat zien dat bijna 70 procent van de huishoudens zich op dat moment onder de armoedelijken bevond (Menke 1998: 119). Recentere studies laten cijfers tussen de 50 en 75 procent zien. Kruijt en Maks (2002: 248) concluderen dat de armoede in Suriname aanzienlijk is en dat de cijfers wijzen op een langdurig proces van verarming. Vanaf het midden van de jaren 90 zien zij echter een lichte demping van het armoedeprofiel optreden²².

Door de grote armoede, de gebrekkige sociale voorzieningen en het tekort aan formele werkgelegenheid, ging de Surinaamse bevolking op zoek naar allerlei meer of minder legale economische bezigheden die zich buiten de formele economie afspelen om toch aan inkomsten te komen. Voor deze activiteiten gebruikt men in Suriname de term 'hosselen', wat varieert van

²¹ Dit cijfer gaat uit van een gemiddelde jaarbevolking van 441.356 en een gemiddelde koers van 2200 Surinaamse gulden voor een Amerikaanse dollar. Kijkt men daarentegen naar de productie per hoofd van de bevolking, dan stelt de EIU (2003a: 19) dat deze 1735 dollar bedroeg voor 2001.

²² Belangrijk bij het meten van armoede is het verschil tussen armoedecijfers gebaseerd op consumptie en op inkomen. Doorgaans geven cijfers gebaseerd op de consumptie een betrouwbaarder beeld omdat bestedingen, zoals de aankoop van huisraad of auto's vrij gemakkelijk zijn te observeren. Daarentegen komen extra inkomsten verkregen buiten het formele circuit doorgaans lastig uit officiële statistieken of huishoudonderzoeken naar voren. Menke geeft inderdaad toe dat zijn percentage door onderrapportage van additionele inkomsten als de bovengrens van de stedelijke armoedelijken moet worden gezien (Menke 1998: 126).

bijverdienen, ritselen en scharrelen tot semi-legale en illegale economische activiteiten (van Gelder 1984: 151). In de literatuur worden verschillende vormen van additioneel inkomen onderscheiden. In de eerste plaats zijn dat tweede en derde baantjes in de urbane informele sector die niet worden gerapporteerd. Een algemeen bekend begrip in Suriname in dit verband is de term ‘zeven even’. Dit betekent dat sommige ambtenaren om zeven uur ’s ochtends kort op het werk verschijnen om de presentielijst te tekenen alvorens de rest van de dag bijvoorbeeld als taxichauffeur bij te verdienen. Echter, ook bijvoorbeeld artsen zijn naast hun baan bij het ziekenhuis actief in privé-klinieken. Deze hoesactiviteiten zijn over het algemeen kleinschalig en worden op parttime basis bedreven door personen die, in tegenstelling tot veel andere Latijns-Amerikaanse landen, ook een betrekking hebben in de formele economie en dan met name bij de overheid (Schalkwijk en de Bruijne 1999: 40). Deze banen bij de overheid worden vooral aangehouden vanwege de rechten op medische voorzieningen en een klein pensioen (Kruijt en Maks 2002: 249).

In het hypothetische geval dat er geen inkomsten uit informele arbeid zouden zijn, zou het aantal personen dat onder de armoedelijn terecht komt, volgens Menke (1998: 170) met ruim vijf procent stijgen. Dit cijfer geeft echter maar weinig inzicht in het werkelijke belang van de informele economie in Suriname. Niet alleen levert de urbane informele sector aanvullende inkomsten, ook zorgt deze voor veel extra werkgelegenheid. Het ABS liet weten dat het aantal banen in de urbane informele sector op dit moment wordt geschat op ongeveer 40 duizend²³, terwijl dit begin jaren 90 nog werd gesteld op 20 duizend (Regering van Suriname 1993: 2.24). Weliswaar overlapt dit aantal deels met de formele werkgelegenheid, maar het betekent wel dat de sector een aanzienlijk aandeel heeft in de totale werkgelegenheid en ongeveer even groot is als het ambtenarenapparaat of de werkgelegenheid binnen het (formele) midden- en kleinbedrijf (MKB).

Ondanks de enorme omvang van deze sector is er slechts zeer beperkt onderzoek naar verricht. De meest gedetailleerde informatie naar de informele bedrijvigheid is te vinden in Ferrier (2000a, 2000b). Het grootste deel van de informele werkgelegenheid bevindt zich volgens hem in de bouwsector, de ambulante handel, de kleinschalige industrie, het toerisme, de landbouw en de transportsector. In Suriname gaat het dan meestal om eenmanszaken en familiebedrijfjes (van Gelder 1985a: 11). Van deze zogenaamde micro-ondernemingen zou in 1992 in het district Paramaribo volgens Menke (1995: 13) ongeveer 60 procent geheel informeel hebben geopereerd²⁴. Ook Simons (1995: 26-30) heeft een interessante studie verricht naar de urbane informele economie. Hij concludeert dat bijna alle door hem onderzochte microbedrijfjes alleen voor de lokale markt produceerden. Slechts twaalf procent van het startkapitaal werd geleend bij commerciële banken, terwijl ruim 70 procent afkomstig was van

²³ Ik ga er van uit dat het ABS de goudsector meetelt. In 1999 werd het aantal betrokkenen bij de verschillende sectoren geschat op 25 duizend. Daaronder waren 10 duizend goudwerkers (Mackenzie et al. 1999: 10).

²⁴ Onder een micro-onderneming verstaat Menke een bedrijf met minder dan tien werknemers en/of maximale startinvesteringen van 50 duizend dollar. Informeel betekent dit dat de onderneming niet staat ingeschreven bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken en het Ministerie van Handel en Industrie (HI). Er wordt geen boekhouding bijgehouden en de onderneming beschikt niet over een bedrijfsvergunning.

eigen besparingen en familie. Het aandeel van de totale microbedrijvigheid lag in 1994 volgens hem op ruim dertien procent van het BBP en vormt daarmee een niet te verwaarlozen sector.

Een tweede manier waarop inkomsten kunnen worden aangevuld is met behulp van inkomenssteun van familie uit met name Nederland. Zoals eerder vermeld is de emigratiestroom vanuit Suriname onophoudelijk groot geweest. In de eerste jaren na de onafhankelijkheid emigreerden tienduizenden Surinamers naar Nederland. Ook van 1985 tot en met 1997 telde de gemiddelde emigratie op jaarbasis echter nog steeds 3.500 personen (ABS 1999: 54). Dit heeft gezorgd voor een enorm familienetwerk, waarbij Surinamers in Nederland, achtergebleven familieleden in Suriname onderhouden en ondersteunen. Deze zogenaamde *remittances* in de vorm van geld of goederen vormen de laatste jaren een belangrijke bron van economische hulp voor een omvangrijk segment van de Surinaamse bevolking (Willemsen 2001: 108). Volgens de Bruijne en Schalkwijk (1994: 19-21) krijgt één op de drie huishoudens in Paramaribo regelmatige steun van familie uit het buitenland. Daarbij krijgen de middenklasse en de Creolen de meeste ondersteuning, omdat zij vaker familie in het buitenland hebben en deze familie vaker stuurt dan bij de andere groepen.

Het IMF schat de totale *remittances* vanuit het buitenland op ongeveer zeven procent van het BBP. Dit komt neer op 50 miljoen dollar op jaarbasis (IMF 2002). Volgens andere schattingen zou dit nog hoger liggen. Gowricharn en Schuster (2001: 168) berekenden dat in de periode tussen 1992 en 1997 jaarlijks ongeveer 110 miljoen dollar vanuit Nederland in Suriname terecht kwam²⁵. Bröer stelde zelfs in 1996 dat alleen al de jaarlijkse geldzendingen van Nederland naar Suriname een totaalwaarde van 400 tot 500 dollar per hoofd van de bevolking bedroegen (Bröer 1996: 36). Volgens hem zou het totaal aan *remittances* dan ook uitkomen op ruim 150 miljoen dollar. Dat deze inkomsten verzachtend werken op de armoedegrens moge duidelijk zijn. Ook in het eerder genoemde onderzoek van Menke komt dit terug. Zoals gezegd bevond volgens Menke in 1993 bijna 70 procent van de bevolking zich onder de armoedelijjn. Voor de huishoudens die inkomenssteun ontvingen was dit echter slechts 42 procent. Zonder *remittances* zou het aantal mensen dat onder de armoedelijjn viel, zijn gestegen naar bijna 80 procent (Menke 1998: 122-123). Daarmee is de verzachtende invloed van deze steun op de armoede volgens Menke dubbel zo groot als het effect van de urbane informele economie. De laatste bron van aanvullende inkomsten zijn de verdiensten uit de illegale en criminele economie die het onderwerp zijn van deze studie.

3.5 Conclusie

Vanaf het volgende hoofdstuk zal ik hierop uitgebreid ingaan, maar uit de literatuur blijkt duidelijk dat het hier om een omvangrijk circuit gaat. De sectoren die hierin vooral belangrijk zijn, zoals de houtsector, de goudsector, de bouw, de drugssector en de handel komen vanaf hoofdstuk 5 aan bod. In

²⁵ Het gaat hier om 50 miljoen dollar aan geldovermakingen, 43 miljoen aan goederenpakketten en ruim 17 miljoen aan bestedingen door toeristen.

hoofdstuk 4 zal ik de minder sectorspecifieke illegale activiteiten zoals de in Suriname ontstane omvangrijke cultuur van patronage en corruptie bespreken. Deze manier van handelen is met de tijd steeds meer geaccepteerd en heeft het illegale circuit helpen groeien tot wat het nu is. Schattingen over de omvang van de totale informele economie lopen echter ver uiteen. De ondergrens wordt aangegeven door het ABS (2002b) dat met een raming van ongeveer vijftien procent nog ruim onder de schatting van de EIU zit. Volgens de EIU, gebaseerd op cijfers van het IMF, vormde de informele economie in 2001 ruim 27 procent van het formele BBP (EIU 2003a: 36). In deze schattingen is ook de urbane informele sector opgenomen en heeft de goudsector verreweg het grootste aandeel. Nauwelijks onderbouwde schattingen van anderen liggen echter nog veel hoger. Dat de informele economie een enorme invloed heeft op het hele land blijkt echter ook uit het feit dat de verarming in Suriname op het eerste oog weinig zichtbaar is. Het stadsbeeld getuigt van betrekkelijke welvaart, er staan vele kapitale villa's, warenhuizen en winkels liggen in tegenstelling tot de jaren van schaarste weer vol, het uitgaansleven kent een glorie tijd en het gemiddeld aantal Surinamers dat over een auto beschikt is ten opzichte van andere ontwikkelingslanden en zelfs West Europa hoog te noemen (Ferrier 1999: 61). Natuurlijk profiteert niet iedereen van deze rijkdom, maar het moge duidelijk zijn dat de omvangrijke hoeselcultuur de armoedesituatie voor velen verzacht (Bijnaar 2002: 58).

HOOFDSTUK 4: De activiteiten

In het vorige hoofdstuk heb ik een beschrijving gegeven van de Surinaamse context waarbinnen een omvangrijk informeel circuit kon ontstaan. Vanaf het volgende hoofdstuk zal ik voor verschillende sectoren binnen de Surinaamse economie aangeven welke gevolgen dit heeft gehad en welke informele en illegale economische activiteiten er plaatsvinden. Er zijn echter ook verschillende minder sectorspecifieke illegale economische activiteiten in Suriname aan te wijzen die in veel sectoren een grote invloed hebben. Door verschillende in hoofdstuk 3 besproken oorzaken is het in Suriname voor sommigen normaal geworden zich bij de bedrijfsvoering te bedienen van dergelijke activiteiten. De belangrijkste ervan zijn corruptie, fraude, belastingontduiking, witwassen, illegale immigratie en mensensmokkel. In dit hoofdstuk zal ik deze voor Suriname belangrijke illegale economische activiteiten uitgebreid bespreken.

4.1 *Corruptie en fraude*

Zoals uit het vorige hoofdstuk blijkt, zijn corruptie en fraude in Suriname wijdverbreid. Volgens Transparency International, dat jaarlijks een Corruptie Perceptie Index presenteert, is corruptie in de hele Zuid-Amerikaanse regio een groot probleem. Voor Suriname beschikt Transparency International echter niet over voldoende gegevens om het ook in de lijst op te kunnen nemen (Transparency International 2002: 103). Cliëntelisme en patronage bestaan al honderden jaren in Suriname en stammen af van de economische relatie tussen plantagehouders en hun pachters (Martin 2001: 4). In ruil voor politieke steun en diensten aan de patroon, kregen ondergeschikten materiele voordelen of bescherming (Ledeneva 1999: 53). Informele contacten waren dus al in de koloniale tijd belangrijk om te overleven. Daarnaast is Suriname klein en kent iedereen elkaar. Samen met de etnische verdeling van de politiek, zorgde dit ervoor dat deze afhankelijkheidsrelaties ook in de huidige tijd nog steeds belangrijk zijn. Ook speelt mee dat de Surinaamse economie, zoals ook al in paragraaf 3.3 ter sprake kwam zwaar gereguleerd is. Hierdoor beschikken overheidsfunctionarissen over veel macht en discretie (Martin 2001: 155). Tjong-Ahin (1999) voegt hieraan nog een aantal oorzaken voor het bestaan van een omvangrijk netwerk van corruptie toe. Hij noemt de lage lonen voor het overheidspersoneel, de slechte controlemechanismen, de onduidelijke en verouderde wetgeving, de overdadige overheidsinterventie bij de allocatie van schaarse middelen en de politieke instabiliteit. Neem daarbij nog de in paragraaf 2.3 besproken afhankelijkheid van natuurlijke hulpbronnen en er ontstaat een potentiële broeihaard voor corruptie.

In ruil voor politieke steun krijgen kiezers al jaren tegenprestaties in de vorm van baantjes als portier op de ministeries, benoemingen tot hoge posities bij de overheid of staatsbedrijven en vergunningen voor bijvoorbeeld de import of export van bepaalde goederen. Wat in Suriname aanvankelijk nog

eufemistisch als patronage en cliëntelisme kon worden aangeduid, onttaardde echter ook volgens Buddingh' in de jaren 90 in grove corruptie (Buddingh' 1999: 365). Beloning voor bewezen diensten in de vorm van een ambtenaarschap (dat recht geeft op een klein salaris, een heel klein pensioen en een ziekenfondskaart) is dan ook een normale routine is geworden²⁶. Promoties worden verleend op basis van etniciteit en gebleken loyaliteit. Een overwegend deel van de gesprekspartners identificeert het cliëntelisme en de patronage bij de overheid alsmede de structurele incompetentie van het ambtelijk apparaat als probleem nummer één van Suriname gezien²⁷. Door sommigen in Suriname wordt dan ook inmiddels gesproken van de in hoofdstuk 3 aangehaalde 'cultuur van corruptie'.

Bij de douane²⁸, de belastingdienst²⁹ en de politie³⁰,³¹ wordt inderdaad door verschillende informanten toegegeven dat een deel van het apparaat is gecorrumpeerd. Evenzo wordt vanuit het parlement aangegeven dat corruptie en fraude een obstakel vormen voor de nationale ontwikkeling³². In steeds verdergaande mate grijpen zij om zich heen in bijna alle delen van de bevolking. Volgens Tjong-Ahin (1999) wijst alles er op dat corruptie manifest is en heerst er in Suriname zelfs de opvatting dat corruptie inherent is aan politiekvoering. Dat meent ook voormalig minister Brunings³³: 'waar zaken vroeger in het duister gebeurden, gebeurt dat nu vrij openlijk. Bijna alle instituten zijn zo gecorrumpeerd dat de overheid geen gezag meer heeft'. Een voorbeeld hiervan vormt een partij van 10 duizend fietsen die in 1997 door de regering van India aan Suriname werd geschonken. Op basis van een rapport van de CLAD³⁴ concludeert dagblad De West dat deze fietsen niet zijn weggegeven, maar zijn verkocht en dat de opbrengsten rechtstreeks bij de leiding van het Ministerie van Handel en Industrie terecht zijn gekomen. Naast het feit dat er 496 fietsen zijn verdwenen, is op deze manier in totaal ruim 220 miljoen Surinaamse gulden in de zakken van fraudeurs terecht gekomen³⁵. Zoals uit dit voorbeeld en vooral de verderop nog te bespreken de bouw- en de handelssector mag blijken heeft deze corruptie de groei van de illegale economie alleen maar versterkt. Daarbij komt ook nog eens dat door fraude en corruptie de belastinginkomsten voor de overheid ver ondermaats zijn.

²⁶ Aldus stelden Kruijt en Maks (2001) in een ongepubliceerd rapport over 25 jaar ontwikkelingssamenwerking. Dit voorlopige rapport kreeg ik medio 2002 ter inzage toen ik stage liep op het Ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag.

²⁷ Ibid.

²⁸ Aldus Zschuschen die momenteel werkzaam is bij de afdeling Waarde en Goederencodering van de Douanerecherche. Ik interviewde hem op 18 november 2002.

²⁹ Bij de belastingdienst bevestigde Boelen dit op 22 januari 2003. Hij is projectleider Nederland van het Project Technische Bijstand Suriname-Nederland.

³⁰ Aldus Santokhi, commissaris van politie tijdens een interview op 7 januari 2003 en Sinester, algemeen adviseur van de korpsleiding op 3 januari 2003. Beiden zijn werkzaam bij het Korps Politie Suriname.

³¹ Minister van Justitie Gilds verklaarde op 2 juni 2003 in De Ware Tijd, '38 agenten ontslagen wegens corruptie en plichtsverzuim', dat er in één jaar tijd 38 'rotte appels' uit het politieapparaat zijn verwijderd. Soms worden bijvoorbeeld criminelen bij op handen zijnde acties vooraf getipt door politiefunctionarissen.

³² Zie De Ware Tijd op 23 november 2002, 'DNA benoemt commissie Anticorruptiewet'.

³³ Brunings is oud-bestuursvoorzitter van de Anton de Kom Universiteit en oud-minister van het Ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking (PLOS). Ik sprak met hem op 20 januari 2003.

³⁴ Centrale Land Accountants Dienst.

³⁵ Bron: De West op 1 februari 2003, 'Roverspraktijken vanuit Handel en Industrie'. Het artikel is gebaseerd op een CLAD rapport dat op 30 juli 2001 werd overgedragen aan het Ministerie van Financiën.

4.2 *Belastingontduiking*

Belastingontduiking vindt op grote schaal plaats in Suriname. Enkele voorbeelden zijn de onderrapportage van houtvolumes, de onderfacturering bij de douane en een te lage opgave van de waarde van het huis in het hypotheekregister. De belastingdienst heeft daarnaast weinig zicht op activiteiten die zich buiten de formele economie afspelen. Ook de hiervoor al besproken corruptie is hierbij een belangrijke factor. Zschusschen³⁶ noemt het niet verwonderlijk dat ook lagere ambtenaren zich inlaten met dergelijke praktijken. Enerzijds geven de leidinggevenden (zowel bij de douane als in de politiek) niet het goede voorbeeld. Anderzijds ‘verdienen lagere ambtenaren niet veel, waardoor de verleiding soms groot kan zijn’. Ook bij de belastingdienst geldt dit. De te innen bedragen zijn evenals bij de douane op de haven vele malen groter dan het maandsalaris van de ambtenaar. De belastingdienst heeft volgens bestuurskundige Ori³⁷ ook weinig zicht op wat er gebeurt. ‘Sommigen hebben drie auto’s, meerdere huizen en gaan geregeld op vakantie, maar betalen geen belasting. Een goed functionerend kadastersysteem dat bijhoudt wie waar huizen bezit, ontbreekt en velen schakelen stromannen in. Enkelen beschikken in werkelijkheid zelfs wel over vijftien huizen’. Daarnaast zijn er evenals in andere sectoren een aantal ‘onaanraakbaren’. Zo noemt Wolfram³⁸, werkzaam bij de Centrale Bank, het voorbeeld van een voormalig guerrillaleider die een belastingaanslag van Sf 220 miljoen kreeg, maar die, na dreigementen het belastingkantoor op te blazen, slechts Sf 2 miljoen betaalde en nu met rust wordt gelaten³⁹. Volgens Wolfram is in Suriname de terreur aan de macht en weten de politie, de belastingdienst en de procureur-generaal precies wie ze wel en niet aan moeten aanpakken. Iedereen gaat zijn eigen gang. Zo betalen witwassers in Nederland volgens de hierboven al genoemde Boelen juist heel trouw hun belastingen om zo weinig mogelijk op te vallen. In Suriname nemen de grote witwassers niet eens deze moeite.

De overheid wordt voor wat betreft de belastinginkomsten door dit alles steeds afhankelijker van een kleine groep middenstanders die een steeds groter deel van de lasten moet dragen. Dat er vele tienduizenden illegalen actief zijn in Suriname, men inkomsten uit tweede en derde baantjes (niet alleen als taxichauffeur, maar ook als specialist in een privé-kliniek) niet opgeeft en dat allerlei belastingen worden ontdoken, maakt het voor de eerlijke belastingbetaler dus alleen maar moeilijker. Ook naar deze groep gaat er daardoor een stimulans uit activiteiten in de informele economie te gaan ontplooiën. Belastingverhogingen hebben hetzelfde resultaat. Volgens Boelen betaalt van de groep belastingplichtigen die halverwege de jaren 90 nog zelf zijn aanslagen invulde (en dat was 60 procent van de belastingplichtigen), nu dan ook nog slechts 30 procent zijn belastingen. Van deze 30 procent is

³⁶ Hij deed deze uitspraak tijdens een interview op 18 november 2002.

³⁷ Ori is bestuurskundige en voormalig adviseur bij het Ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking. Hij deed deze uitspraak op 7 november 2002.

³⁸ Wolfram is werkzaam bij de Centrale Bank van Suriname als manager van de afdeling Gold Policy. Dit voorbeeld gaf hij tijdens een interview op 1 november 2002.

³⁹ Ook in de kranten wordt dit voorbeeld regelmatig aangehaald, zoals in De West op 13 april 2002, ‘Betalen wij allemaal wel belasting?’.

het daarnaast ook nog maar de vraag of zij wel al hun inkomsten opgeven. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de belastinginkomsten voor de overheid jaar op jaar lager uitvallen dan dat ze zijn begroot. Daarnaast heeft de overheid ook nog eens weinig zicht op de aanwezigheid en de herkomst van veel vermogen dat er wel is. Hierbij speelt witwassen een belangrijke rol.

4.3 *Witwassen en illegale transacties*

Het fenomeen witwassen is in dit onderzoeksverslag al meerdere keren ter sprake gekomen. De definiëring ervan kwam al in hoofdstuk 2 aan bod. In de volgende hoofdstukken zal ik enkele sectorspecifieke aspecten van het witwassen behandelen voor met name de bouw en de handelssector. Hier zal ik ingaan op verschillende andere verschijningsvormen die in Suriname worden aangetroffen. Ook zal ik bespreken welke andere illegale geldtransacties er plaatsvinden. Witwassen wordt in Suriname de laatste tijd meer onder de aandacht gebracht en wordt vaak in verband gebracht met crimineel vermogen. Zwart geld is echter lang niet altijd afkomstig van criminele activiteiten. Ook opbrengsten uit de goudsector en belastingontduiking zorgen voor het ontstaan van zwart geld. Ondanks dat de Centrale Bank van Suriname (CBvS) in 1996 richtlijnen in werking heeft laten treden voor het tegengaan van witwassen⁴⁰, beschikt Suriname pas sinds september 2002 over wetgeving om witwassen tegen te gaan. De belangrijkste hiervan is de Wet op de Melding van Ongebruikelijke Transacties (MOT). Omdat er echter nog geen centraal meldpunt is, moeten financiële instellingen zich met verdachte transacties zelf tot justitie wenden. Dit maakt het geheel weinig overzichtelijk en corruptiegevoelig. Daarnaast maken sommigen gebruik van de mogelijkheid tot ‘smurfen’. Door vaak kleinere hoeveelheden geld aan te bieden, kan worden voorkomen dat grote sommen worden gerapporteerd.

Er bestaan allerlei meer en minder complexe methoden om de herkomst van geld te verdoezelen via bijvoorbeeld offshore bedrijven en dekmantelorganisaties. Soms nemen bezitters van zwart geld echter niet eens de moeite het geld volledig wit te wassen⁴¹. Zij investeren of besteden het dan bijvoorbeeld rechtstreeks in de formele economie. Ik zal hier de meest zichtbare en minst complexe illegale facetten van de financiële sector in Suriname bespreken. Met name zijn dat de casino’s, de wisselkantoren, de autohandel, het informele banksysteem en de informele financiering. Met deze laatste zal ik beginnen. Investerings in bedrijven door criminelen worden volgens Kleemans et al. (2002: 133) vooral geleid door witwasmogelijkheden, logistieke voordelen, bekendheid met de branche en etniciteit. Criminelen investeren volgens de auteurs in legale bedrijven omdat zij deze nodig hebben voor hun illegale activiteiten. Transport- en handelsbedrijven kunnen bijvoorbeeld smokkel faciliteren, terwijl

⁴⁰ In Suriname moeten transacties boven de 5000 dollar worden gemeld.

⁴¹ Inderdaad wordt door Kleemans et al. (2002: 108) vermeld dat in verreweg de meeste zaken in de WODC-monitor het misdadgeld wordt verplaatst naar een land waar de kans dat er vragen worden gesteld over de herkomst van het geld klein is. Witwassen is dan niet nodig. Het verplaatsen alleen is al genoeg.

horecagelegenheden geschikte ontmoetingsplaatsen vormen en zorgen voor een constante stroom van contant geld, waaraan gemakkelijk zwart geld kan worden toegevoegd. Een voorbeeld van bekendheid met de branche vormt de traditioneel in de rijstsector werkzame Hindoestaanse ondernemer die zijn in de goudsector zwart verdiende geld investeert in rijstbedrijven in Nickerie.

Bhikharie⁴² meent dat het grootste deel van het bedrijfsleven door de hoge rentelasten op zoek gaat naar financiering in het informele circuit. Brunings⁴³ schat dat het hier gaat om 40 procent van de activiteiten in het bedrijfsleven. Dat de invloed vanuit het informele circuit groot is meent ook procureur-generaal Baidnjath Panday⁴⁴, die stelt dat er sterke aanwijzingen zijn dat er in het bedrijfsleven veel geld wordt witgewassen. Schattingen kan of wil hij echter niet geven. Volgens Ferrier⁴⁵ zou zelfs 60 procent van het bedrijfsleven gefinancierd worden met zwart geld. Hij concludeert dit aan de hand van cijfers over de economie en jaarverslagen van de grote banken. Enkele grote witwassers met goede politieke contacten leveren de financiering voor veel kleinere ondernemingen. Deze bedrijven overleven marginaal zonder veel belasting te betalen. Het maken van winst is dus van ondergeschikt belang. Gaan de zaken goed, dan kopen stille vennoten zich in om de boel onder controle houden. Volgens Slim⁴⁶ nestelt de onderwereld zich zo in de bovenwereld en ontstaat er hierdoor normvervaging: ‘je weet niet meer welke winkels door bonafide ondernemers gerund worden’.

Een andere manier waarop geld wordt witgewassen is met behulp van casino's. Sinds de vorige regering de vergunningverlening voor casino's vrijgaf is het aantal casino's in Suriname gestegen van één naar minimaal dertien⁴⁷. Volgens Findlay⁴⁸ kregen vooral criminelen en ex-militairen deze vergunningen in handen. Ondanks de grote gokgemeenschap is dit voor een land met nog geen 500 duizend inwoners wel een erg groot aantal. Zelfs volgens een casinomanager die ik sprak is de markt dan ook te klein voor zoveel casino's. Van degenen die wel gokken is volgens hem ongeveer 80 procent Chinees: ‘het gokken zit bij de Chinezen in het bloed’. Daarnaast profiteert het casinowezen volgens de casinomanager van de vermogende drugshandelaren. Velen verklaren het grote aantal casino's uit het feit dat witwassen er gemakkelijk is. Er gaan grote sommen contant geld om, omzetten kunnen gemakkelijk worden aangevuld met zwart geld, de overheid heeft nauwelijks zicht op het geheel en klanten kunnen schijnspelen. In dit laatste geval kan men tegen betaling zo nodig aan een bewijs komen waarop wordt bevestigd dat een bepaald bedrag is gewonnen. Zwart verdiend geld kan dan aan de belastingdienst worden opgegeven als speelwinst.

⁴² Bhikharie is zakenman en tevens uitgever van het ondernemersblad ‘Bro!’. Ik sprak hem op 20 januari 2003.

⁴³ Brunings deed deze uitspraak op 20 januari 2003.

⁴⁴ Ik sprak procureur-generaal Baidnjath Panday tijdens een interview op 14 januari 2003.

⁴⁵ Ferrier is directeur van onderzoeksbureau CESWO en deed deze uitspraak tijdens een interview op 12 november 2002.

⁴⁶ Slim is werkzaam als financieel adviseur bij Ernst & Young. Ik sprak met hem op 30 januari 2003.

⁴⁷ Slechts vier hiervan beschikken ook over roulettetafels. In dat geval moet er volgens de wet aan het casino ook een hotel zijn verbonden. De andere gokhuizen hebben alleen vergunningen voor exploitatie van slotmachines.

⁴⁸ Findlay is hoofdredacteur van dagblad De West. Ik sprak hem op 13 januari 2003.

Volgens Djamin⁴⁹ worden de dagopbrengsten van de bijna lege casino's inderdaad aangevuld met crimineel verdiend vermogen. 'Iedereen weet dat er op grote schaal wordt witgewassen, maar niemand doet er wat aan', zo meent hij. Ook Telting, president van de Centrale Bank van Suriname vermoedt dat de casino's witwasmachines zijn⁵⁰. Dat niet alles in het casinowezen er legaal aan toe gaat, bewijst ook de onopgeloste afrekening op klaarlichte dag van mede-eigenaar Parbhoe van het Surinam Palace Casino in 2001. Eerder had hij gesuggereerd dat er mogelijk sprake was van witwaspraktijken in zijn casino⁵¹. Maandelijks zouden namelijk miljoenen dollars worden overgemaakt naar privé-rekeningen van de buitenlandse aandeelhouder Dorsett. Naast de eigenaren van casino's frauderen echter ook de werknemers. Volgens de hierboven aangehaalde casinomanager is het lastig fraude in het casino te voorkomen: 'betrouwbaar personeel is een groot probleem. Met een blik in de ogen kan een deal worden gesloten met de werknemer. Camera's helpen daar nauwelijks'. Het is duidelijk dat de casinowereld door velen misbruikt wordt om er illegaal verkregen gelden wit te wassen of anderszins te frauderen.

Ook de in hoofdstuk vijf nog te behandelen autohandel en dan met name de verkoop van tweedehands auto's wordt door velen gezien als een gemakkelijke manier om zwart geld te witten. Het is duidelijk dat doordat auto's veelal in cash kunnen worden betaald en er vrij eenvoudig met de waarde kan worden gesjoemeld, witwassen niet moeilijk is. Ook Adhin⁵² bevestigt dat in de tweedehands autohandel veel geld wordt witgewassen. Denk je aan witwassen in de autohandel dan noemt vrijwel elke informant als eerste de naam van enkele grotere autoverkopers als Yokohama en Baghoe. Ook vanuit de autohandel zelf is men ervan overtuigd dat er enkele notoire witwassers actief zijn. Het aantal autohandelaren dat in Paramaribo actief is, ligt met ruim 30 heel hoog. Ondanks dit overschot aan autohandelaren en het feit dat er nauwelijks auto's verkocht lijken te worden, komen er echter nog steeds nieuwe autozaken bij. Een andere verklaring hiervoor is het feit dat auto's soms als betaling voor drugstransporten naar Suriname worden gebracht. Hierop zal ik in hoofdstuk 7 nog terugkomen.

De *cambio's* of wisselkantoren worden echter door de meeste informanten als de grootste witwascentrales beschouwd. Illegale of criminele opbrengsten moeten worden gewisseld om grote hoeveelheden vervoerbaar te maken of omdat sommige groepen voorkeur hebben voor bepaalde valuta. Kleemans et al. (2002: 102-103) noemen in dit verband het voorbeeld van de Colombiaanse cocaïnehandelaar die dollars prefereert boven euro's. Criminelen hebben allerlei methoden om dit geld te wisselen. In Nederland, waar de wetgeving in de jaren 90 is verscherpt, wijkt men volgens

⁴⁹ Ik sprak Djamin op 9 januari 2003. Hij is journalist, oprichter van de rubriek Keerpunt in dagblad De West en was tot voor kort hoofd van de Nationale Voorlichtingsdienst.

⁵⁰ Bron: Het Financieele Dagblad op 29 december 2001, 'Suriname poogt witwaspraktijken aan te pakken', door W. Buma.

⁵¹ Zie De Ware Tijd op 4 september 2001, 'DSB beschuldigd van illegale geldtransporten' en op 5 september 2001, 'Directeur Palace Casino doodgeschoten'.

⁵² Adhin is werkzaam als hoofd van de afdeling Research van de Centrale Bank van Suriname en tevens bestuurslid van de Vereniging van Economisten in Suriname. Hij deed deze uitspraak op 20 november 2002.

Kleemans et al. vaak uit naar België of andere landen. Voor die tijd hadden bijvoorbeeld de gezamenlijke Amsterdamse wisselkantoren een omzet in Britse ponden die veel hoger was dan de bestedingen van de Britse toeristen (van Duyne 1995: 167). Naast de 25 *cambio*'s die beschikken over een vergunning en staan geregistreerd bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken (KKF) is er in Suriname ook een aantal illegale wisselkantoren actief. Vaak is de zwarte of parallelkoers die bij de achterdeur van wisselkantoren wordt betaald een stuk hoger dan de officiële koers. Waarschuwingen van de CBvS in het geval van te hoog gehanteerde wisselkoersen missen volgens een anonieme *cambiohouder* in De Ware Tijd echter hun uitwerking. Het intrekken van vergunningen heeft volgens hem weinig zin, omdat de *cambio*'s meer kunnen verdienen in het illegale circuit⁵³. Voor veel Surinamers is het daarom nog steeds onmogelijk om tegen de officiële koers aan dollars te komen.

Dat er via de *cambio*'s ook veel geld wordt witgewassen wordt bevestigd door Telting⁵⁴. Jarenlang was de stroom Franse francs uit Frans Guyana enorm. De verklaring hiervan ligt in het feit dat vooral goud, maar ook brandstof naar dat land werden gesmokkeld in ruil voor Franse francs. Ondanks dat er nauwelijks officiële handel met Frans Guyana is, lag het aantal Franse francs dat wekelijks bij de CBvS binnenkwam op ongeveer acht miljoen. Sinds kort is deze stroom echter gestopt, omdat het goud niet langer naar Frans Guyana wordt gesmokkeld. Hierop kom ik in hoofdstuk 6 terug. Wel is duidelijk dat op deze manier ook veel vreemde valuta Suriname binnenkomen. Dit is ook noodzakelijk omdat, zoals eerder gezegd, door de importafhankelijkheid de vraag naar vreemde valuta groot is. Bij een grote schaarste aan vreemde valuta zou je grote koersstijgingen verwachten. Het feit dat de inflatie nog enigszins beperkt is, wordt dus verklaard door het feit dat in het omvangrijke illegale circuit wel degelijk veel valuta in omloop zijn. De *cambio*'s bepalen volgens velen dan ook de wisselkoers⁵⁵. Volgens Brunings⁵⁶ en anderen is het ook merkbaar als grote hoeveelheden drugs worden onderschept. Omdat in dat geval betaling uitblijft, ontstaat een tekort aan buitenlandse valuta en stijgt de koers van bijvoorbeeld de dollar⁵⁷. Ook een anonieme informant bevestigt dat de *cambio*'s de business controleren. Volgens hem verkopen drugshandelaren hun dollars en andere buitenlandse valuta juist aan de *cambio*'s in ruil voor Surinaamse guldens en zou het met de schaarste wel meevallen. De wisselkantoren storten de dollars bij de bank en betalen hierover belasting. De illegale dollars komen zo op een onopvallende wijze terug in het formele systeem.

In het geval van de hier besproken wisselkantoren wordt het geld veelal fysiek verplaatst. In Nederland verdiend vermogen moet dan bijvoorbeeld op het lijf of in koffers worden meegenomen.

⁵³ Bron: De Ware Tijd op 28 april 2003, 'Cambio's "zeer ernstig" gewaarschuwd door Centrale Bank'.

⁵⁴ Bron: Het Financieele Dagblad op 29 december 2001, 'Suriname poogt witwaspraktijken aan te pakken', door W. Buma.

⁵⁵ Niet iedereen is het hier mee eens. Zo schrijft Bhikharie in zijn ondernemersblad Bro! dat te vaak alleen de *cambio*'s de schuld krijgen. Ook verzekeringsmaatschappijen, banken en andere financiële instellingen zijn volgens hem schuldig aan de devaluatie van de Surinaamse gulden (Bhikharie 2002: 1).

⁵⁶ Brunings deed deze uitspraak op 20 januari 2003.

⁵⁷ Zo legde Minister van Financiën Gobardhan de schuld van een grote koersstijging bij de onderschepping van 700 kilo uit Suriname afkomstige cocaïne op Schiphol (Economist 1999: 34). Zie ook NRC Handelsblad op 17 mei 1999, 'Coke, harde munt'.

De bedragen die hiermee gemoeid zijn, zijn aanzienlijk. Zo blijkt volgens Kleemans et al. (2002: 107) uit douanerapporten dat op Schiphol in 1999 in de eerste negen maanden 29 miljoen gulden werd aangetroffen bij 137 personen. Gemiddeld ruim 210 duizend gulden per persoon. Girale verplaatsingen met behulp van banken of *money transfer* instellingen zijn ook mogelijk, maar vallen onder de MOT. Ook ontstaat de noodzaak het geldspoor uit te wissen. Een andere veel gebruikte methode is die van het ondergronds bankieren ofwel het informele banksysteem. Dit van oorsprong uit Azië afkomstige systeem komt tegenwoordig ook in Nederland voor. Hoewel het officieel verboden is, maakt volgens Kleemans et al. (2002: 114) met name de Surinaamse gemeenschap hier openlijk gebruik van. Veel Surinamers in Nederland sturen op deze manier de zogenaamde *remittances* naar hun familie in Suriname tegen zo laag mogelijke kosten. Arun⁵⁸ bevestigt deze gang van zaken. Volgens hem bestaan er veel officieuze kanalen tussen Nederland en Suriname. Met name de *cambio's* spelen daarbij volgens hem een belangrijke rol. De geldoverdracht geschiedt bij het ondergronds bankieren door de man op de markt die zijn collega in het andere land inlicht met de boodschap dat hij een bepaalde crediteur een bepaald bedrag uit moet betalen (Bovenkerk 2001: 147). Groot onderling vertrouwen is daarbij noodzakelijk. Netwerken van ondergrondse bankiers zijn daarom vaak in handen van gerespecteerde families en beperkt tot een enkele etnische groep. Daarnaast zijn ze volgens Kleemans et al. (2002: 119) vaak eigenaar van een import en exportbedrijf, een reisbureau, een juwelierszaak, eethuisjes of snackbars. Het ondergronds bankieren vormt dan een nevenactiviteit en is daardoor minder herkenbaar, maar goed bereikbaar.

Onderlinge transacties hoeven niet verrekend te worden als de balans min of meer gelijk blijft. Als er meer systematisch geldbedragen een kant op gaan wordt dit gecompenseerd door artikelen van waarde te verzenden. Degene die dat doet factureert een veel hoger of lager bedrag dan die goederen waard zijn. De ontvanger verkoopt de boel en kan met het geld dat hij ontvangt het tekort of overschot in de valuta van zijn land aanzuiveren, aldus Bovenkerk (2001: 147). Volgens een rapport van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) zijn overmaking via het reguliere systeem, het aanhouden van onderlinge banktegoeden en het smokkelen van contant geld, goud of diamanten andere mogelijkheden om de balans recht te trekken (Kleemans et al. 2002: 120). Zolang het over kleine bedragen gaat is dit onopvallend te doen. Ook criminelen maken gebruik van deze mogelijkheden. Hierover is bij het WODC echter weinig bekend. Een voorbeeld is een zaak waarbij op deze manier in twaalf maanden tijd veertien miljoen gulden naar Turkije werd verplaatst (Kleemans et al. 2002: 121). Volgens Bovenkerk (2001: 147) wordt er echter ook bij de criminele geldstromen naar Azië (vooral India en China), Afrika en Colombia gebruik gemaakt van deze methode. De vertrouwelijkheid en anonimiteit van het ondergronds bankieren is volgens Passas (1999: 7) een belangrijk motief voor drugshandelaren en andere criminelen om deze kanalen te gebruiken. Voor

⁵⁸ Arun is eigenaar van de Cirkelgroup of Companies, waaronder ook de Western Union Money Transfer valt. Hij deed deze uitspraak op 10 februari 2003.

drugs wordt echter soms ook met goederen betaald. Op de geld- en goederenstromen rond de drugshandel kom ik in hoofdstuk 7 uitgebreider terug.

De hier besproken witwasactiviteiten en illegale financiële transacties zijn slechts enkele van de vele mogelijkheden om zwart geld terug te krijgen in de formele economie of deze te verplaatsen naar een land waar het minder moeilijk is geld in het officiële circuit te plaatsen. Witwassen vormt hier de schakel tussen de informele en de formele economie. Het zwarte geld wordt door criminelen dan weer geïnvesteerd in formele bedrijven. Daarnaast kan het geld worden gebruikt om het politieke apparaat om te kopen en kan de democratie door corruptie worden aangetast. In elk land heeft zwart geld zijn invloed. Ook Nederland is een van de landen waar veel zwart geld terecht komt. Zo komt in Nederland het meeste vluchtkapitaal terecht van alle Westerse landen. Een groot deel daarvan is afkomstig uit Rusland⁵⁹. Witwassen is dus een wereldwijd probleem en het gaat niet altijd om in het land zelf verdiend crimineel vermogen. Zo ook in Suriname, waar het witwasprobleem enorm is en waar ook zwart geld uit bijvoorbeeld Nederland en China terecht komt. De controlemogelijkheden zijn echter beperkt, zodat de aanpak moeizaam verloopt. Daarnaast is het meldpunt voor de MOT nog niet actief, is er weinig ervaring met de bestrijding van witwassen en ging Suriname er onder druk van het CFATF⁶⁰ pas in 2002 toe over de wetgeving op het gebied van witwassen aan te passen. Wel komt er meer aandacht voor het probleem en in juni 2001 werd er dan ook een Anti-Money Laundering Seminar georganiseerd. Financieel rechercheren is echter tijdrovend werk en de herkomst van het geld blijft vaak lastig te achterhalen. Suriname heeft net als veel andere landen op dit gebied dan ook nog een lange weg te gaan.

4.4 *Illegale immigratie, mensensmokkel, vrouwenhandel en prostitutie*

Ook op het gebied van immigratie is er over Suriname veel te zeggen. Naast legale immigratie vindt men er ook illegale immigratie. Bij illegale immigratie denkt men in Suriname vaak het eerst aan Brazilianen en Chinezen. Er is echter ook sprake van een vrij grootschalige vrouwenhandel die voornamelijk gericht is op de seksindustrie. Schattingen over de totale aantallen immigranten zijn nauwelijks te geven. De migratiedienst heeft wel cijfers, maar daarin zijn slechts die personen opgenomen die legaal via de luchthaven Suriname binnenkomen. Voor het overige zal ik af moeten gaan op schattingen. Net als Bade (2003: 15-16) onderscheid ik vier complexe en soms samenvallende vormen van illegale immigratie. In het eerste geval komt de immigrant op legale wijze als toerist of zakenreiziger het land binnen. De status wordt pas illegaal als de immigrant langer blijft dan toegestaan of wanneer hij zonder vergunning aan het werk gaat. Bij de tweede vorm komt de immigrant op illegale wijze het land binnen, waarna hij illegaal verblijft en werkt. Soms gebruikt hij hierbij vervalste documenten. De derde categorie omvat migratie met behulp van internationale

⁵⁹ Zie het Algemeen Dagblad op 15 januari 2003, 'Nederland topland witwassen'.

⁶⁰ Caribbean Financial Action Task Force.

mensensmokkelorganisaties. Deze hebben zich, soms gebruik makend van een reisorganisatie, gevestigd in de steden van de derde wereld. De laatste vorm die soms deels overlapt met de derde is criminele migratie met als doel criminele activiteiten te ontplooiën of vervolging te vermijden.

De scheidslijnen tussen deze groepen zijn echter niet altijd even duidelijk. Zeker als een immigrant eenmaal binnen is doet het er weinig meer toe of hij op illegale dan wel legale wijze is aangekomen. Het is slechts zo dat er beter zicht is op degenen die formeel zijn gearriveerd omdat het mogelijk is te registreren wie het land binnenkomen en verlaten. Het is interessanter te kijken uit welke landen de illegale immigranten afkomstig zijn en in welke sectoren ze terecht komen. De herkomst van de immigrant zegt namelijk veel over de manier waarop men het land binnenkomt. Voor mensen uit de buurlanden Brazilië en Guyana is het nou eenmaal gemakkelijker Suriname ongezien binnen te gaan dan voor iemand uit China of de Dominicaanse Republiek. Mensen uit deze laatste groepen zijn genoodzaakt de reis in ieder geval gedeeltelijk per vliegtuig af te leggen, ook al is het natuurlijk ook dan mogelijk via Guyana of Frans Guyana te reizen. Een ander probleem is echter het feit dat illegale immigranten zich vaak weinig opvallend zullen gedragen om uitzetting te voorkomen. Samen met het feit dat immigranten soms op doorreis zijn naar andere bestemmingen zorgt dit ervoor dat het een zeer onoverzichtelijk geheel is.

In 2002 kwamen er ruim 58 duizend vreemdelingen legaal Suriname binnen. Verreweg het grootste deel bestond uit Nederlanders van Surinaamse afkomst (45.157), gevolgd door overige Nederlanders (8.290), Guyanezen (1171), Brazilianen (1051), Chinezen (818) Amerikanen (736) en Dominicanen (113)⁶¹. Het aantal betrokken personen is echter niet geregistreerd zodat er moeilijk inzicht is te geven in het aantal blijvers. Cijfers over het aantal personen dat via de luchthaven binnenkomt en vertrekt laten tussen 1995 en 2001 wel een gemiddeld overschot van ongeveer 2000 vertrekkende personen zien (ABS 2002a: 5). Dit is vergelijkbaar met de officiële immigratie- en emigratiestroom die in 2000 respectievelijk 1450 en 3600 personen bedroeg (ABS 2002c: 2), maar ook deze cijfers zijn niet opgesplitst naar land van herkomst. Voor 1998 en 1999 lag de migratiebalans met Nederland volgens de Bruijne (2001: 27) echter op 5600 personen per jaar. Dit bevestigt dat vooral buitenlanders naar Suriname komen, terwijl Surinamers naar Nederland emigreren. Dat een deel van de per vliegtuig aangekomen personen het land via de landsgrenzen verlaat⁶², wordt uit deze cijfers echter niet duidelijk. Voor de grensovergang met Guyana in Nickerie zijn er wel gegevens, maar de mogelijkheid daar gebruik te maken van de 'backtrack' route zorgt voor weinig bruikbare data. De cijfers die er wel

⁶¹ Bron: De Ware Tijd op 31 januari 2003, 'Afgelopen jaar ruim 58.000 vreemdelingen geregistreerd'.

⁶² Een voorbeeld vormt het geval van de doorvoer van Haïtianen, waarvan in februari 2002 bekend werd dat zij via Suriname naar Frans Guyana worden gesmokkeld. Tijdens een interview op 10 januari 2003 met Dhoemé en Simson van het Fraude, Economische Delicten en Corruptie onderzoeksteam bij het Korps Politie Suriname legden zij mij uit hoe dit werkt. Tegen betaling van 7500 à 10.000 dollar krijgen zij een ticket, een visum voor Suriname en transport naar Frans Guyana. Aldaar gaan de vluchtelingen illegaal aan het werk en proberen een (vervalst) Frans paspoort te krijgen om daarmee naar de Verenigde Staten te komen. Hierbij was een in Suriname gevestigde tussenpersoon betrokken. Overigens zouden Indiërs een zelfde methode gebruiken om via Guyana naar Canada te reizen, aldus De West op 16 februari 2002, 'Wekelijks groot aantal Haïtianen in Suriname op doorreis'.

zijn, geven echter juist aan dat er over land constant meer buitenlanders Suriname binnenkomen dan er vertrekken (ABS 2002a: 14 en 16). Deze cijfers zijn wel opgesplitst voor Brazilianen en Guyanezen en laten ook zien dat het aantal Brazilianen dat binnenkomt constant is gestegen⁶³. Hierop kom ik verderop terug. Het aantal Guyanezen dat Suriname op legale wijze binnenkomt, is de laatste jaren daarentegen flink afgenomen⁶⁴. Dit wordt volgens het Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu (ATM) deels verklaard door de verbeterde economische omstandigheden in Guyana (ATM 2000: 30). Het feit dat er volgens De Ware Tijd in Nickerie nog steeds veel Guyanezen werken die dagelijks op en neer pendelen en deels illegaal werkzaam zouden zijn in de visserijsector wordt echter uit deze cijfers niet duidelijk⁶⁵.

Voor vreemdelingen die Suriname op legale wijze binnenkomen zijn er dus twee mogelijkheden. Ofwel zij komen legaal, met vervalste papieren of illegaal het land binnen en verlaten Suriname op illegale wijze, ofwel zij vestigen zich er illegaal. Ik heb het dan over de eerste en tweede door Bade genoemde vormen van illegale immigratie. Naast de al genoemde Guyanezen bestaat deze groep uit voornamelijk Brazilianen en Chinezen. Afgaande op de afgegeven werkvergunningen vormen de Brazilianen vanaf 1997 ineens veruit de grootste groep immigranten⁶⁶. Dit wordt vooral verklaard door het feit dat de vorige regering hen in 1997 toestond voor 200 dollar een werkvergunning te kopen. Hiermee konden zij legaal aan de slag in de goudsector. In 2000 werd deze situatie teruggedraaid, waarna er tot 2003 geen werkvergunningen meer werden verstrekt aan gouddelvers. Toch kwamen er door deze maatregelen niet minder Brazilianen naar Suriname. Verreweg het grootste deel beschikt daarbij dus niet over een legale status⁶⁷. Er is echter nauwelijks zicht op wat zich in de binnenlanden afspeelt. Schattingen over het totale aantal Brazilianen in Suriname verschillen daarom enorm en lopen uiteen van 10.000 tot 50.000 Brazilianen. Dit heeft ertoe geleid dat de Braziliaanse gemeenschap een steeds groter deel van de totale Surinaamse bevolking is gaan uitmaken en daarmee een belangrijke bevolkingsgroep is geworden. Het zou zelfs betekenen dat de Braziliaanse gemeenschap minimaal twee en mogelijk zelfs tien procent van de totale Surinaamse bevolking uitmaakt. Alleen al hieruit blijkt dat de goudsector een grote invloed heeft op Suriname. In hoofdstuk 6 kom ik nog uitgebreid terug op de vele andere facetten van deze sector.

⁶³ Het aantal legaal toegelaten Brazilianen steeg van 135 in 1995 naar 1192 in het jaar 2000 (ABS 2002a: 14).

⁶⁴ Het officieel aantal aangekomen Guyanezen daalde van 24.540 in 1995 naar 12.474 in het jaar 2000 (ABS 2002a: 16).

⁶⁵ Zo meldt De Ware Tijd op 21 januari 2003, 'Prikactie Arbeidsinspectie in Nickerie levert 22 miljoen gulden op'.

⁶⁶ In 1996 werden 1254 werkvergunningen aangevraagd door 655 Guyanezen, 165 Brazilianen, 141 Chinezen en 95 Haïtianen. Hiervan werd aan bijna 88 procent een vergunning verleend (ATM 1997: 85). In 1997 bedroeg het aantal verleende vergunningen 4047. Hiervan was 77 procent bestemd voor Brazilianen tegenover 12 procent voor Guyanezen. In 1998 en 1999 daalde het aantal Brazilianen dat een legale status aanvroeg echter weer. Wel steeg het aantal Nederlanders, Haïtianen en Chinezen (ATM 2000: 30-31).

⁶⁷ 'Aangezien er vanaf de tweede helft van 2000 geen werkvergunningen meer zijn verstrekt voor gouddelvers en voor die tijd afgegeven werkvergunningen een looptijd hadden van één jaar, kan gesteld worden dat alle buitenlandse gouddelvers illegaal op de goudvelden actief zijn', aldus Minister Marica van het Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu. Bron: De West op 13 december 2002, 'Garimpeiros krijgen geen verblijfsvergunning meer'.

Anders dan Guyanezen en Brazilianen die naar Suriname komen op zoek naar werk, komen veel Chinezen als vluchteling. Meteen moet ik hierbij wel onderscheid maken tussen de oude en de nieuwe generatie Chinezen. Al 150 jaar geleden kwamen de eerste Chinezen naar Suriname. Zij zijn volledig geïntegreerd en spreken allen Nederlands en Sranan Tongo. Velen van hen vervullen hoge maatschappelijke functies en hebben nauwelijks contacten meer met het oorspronkelijke land van herkomst. Sinds het begin van de jaren 90 heeft echter ook een nieuwe groep veelal ongeschoolde Chinezen zijn weg naar Suriname gevonden. In 1990 kwamen er ineens 4000 nieuwe Chinezen en in 1991 waren het er zelfs 7500⁶⁸. Daarna is het aantal afgenomen, maar zijn er weinig betrouwbare cijfers. Het aantal nieuwkomers schommelt nu rond de 1000 à 2000 per jaar. De nieuwkomers zijn afkomstig uit andere delen van China dan de eerste generatie en spreken dan ook een andere taal. Voor buitenstaanders is het lastig toegang te krijgen tot deze nieuwkomers omdat zij veelal het Nederlands (nog) niet beheersen. Een van de redenen hiervoor is het feit dat zij ook niet in het formele Nederlands worden aangesproken, maar altijd in de volkstaal. Als zij zich al verstaanbaar kunnen maken is dat dan ook in het Sranan Tongo. Vooral deze nieuwe groep Chinezen wordt in Suriname met argusogen bekeken, ook door de oudere generatie. Tijdens mijn interviews en uit artikelen in de kranten bleek duidelijk dat de nieuwe Chinezen het vaak moeten ontgelden. Zij krijgen de schuld van veel van de problemen die Suriname kent. De oudere generatie ziet hierdoor zijn zorgvuldig opgebouwde sociale status afbrokkelen en probeert zich dan ook af te zetten tegen de nieuwelingen door hen te discrimineren als zijnde buitenlanders.

Echter, lang niet alle nieuwkomers hebben Suriname als eindbestemming. In totaal zouden zich in de jaren 90 ‘slechts’ ongeveer 5000 nieuwkomers permanent in Suriname hebben gevestigd (Zijlmans en Enser 2002: 200). Na kortere of langere tijd in Suriname te hebben verbleven, migreert de rest door om elders zijn geluk te beproeven. Voor veel Chinezen is Amerika nog steeds het beloofde land. Er bestaan hele georganiseerde criminele netwerken om Chinezen naar de Verenigde Staten te smokkelen. De Dover-zaak, waarbij ruim 50 Chinezen tijdens het transport omkwamen in een container is hiervan een voorbeeld. Zulke netwerken worden ook wel *snakehead* organisaties genoemd. De kop en de staart blijven op dezelfde plek (beginpunt China en eindpunt de Verenigde Staten), maar het lijf van de slang kronkelt waar het gaan kan. Op alle mogelijke manieren proberen de vindingrijke mensensmokkelaars hun ‘klanten’ naar hun eindbestemming te vervoeren. Zij maken daarbij gebruik van de zwakke plekken in controleapparaten en spelen in op veranderende wetgeving in de doorvoerlanden. Voor deze risicovolle ‘reis’ moeten dan ook grote bedragen worden neergeteld. De prijs om de Verenigde Staten binnen te komen zou liggen tussen de 25 en 50 duizend dollar. Als de immigrant of zijn familie niet genoeg geld heeft, schiet de criminele organisatie het bedrag voor en verplicht hem of haar in arbeid terug te betalen. Tegen zeer lage lonen werkt de smokkelimmigrant dan onder zware omstandigheden soms jarenlang vele uren per dag om de schuld af te betalen.

⁶⁸ Bron: Paul Tjon Sie Fat in de Paramaribo Post op 30 januari 2003, ‘Interview met Paul Tjon Sie Fat: Hé, jij bent helemaal geen Chinees!’.

Volgens Tjon Sie Fat⁶⁹, die promotieonderzoek doet naar de identiteit en positie van de oude en nieuwe Chinese immigranten in Suriname, is de illegale migratie van Chinezen via Suriname geen schakel binnen een echte *snakehead*. Vaker gaat de reis ongeorganiseerd en in stukken, afhankelijk van toevalligheden en beschikbare financiële middelen. Het is dan soms nodig tijdelijk tegen een hongerloon te werken alvorens de reis vervolgd kan worden. Lokale ondernemers reageren op dit aanbod van goedkope arbeid. De immigranten vinden werk in de bouw, de houtsector, de Chinese eethuisjes en de supermarkten. Zij werken er zwart, vragen minder loon en maken langere werkdagen. Dat de kwaliteit van het geleverde product soms ondermaats is, neemt men dan kennelijk voor lief. Ook Chinese ondernemers uit het buitenland zien handel in de migratie. Onder het mom van ontwikkelingshulp of buitenlandse investeringen zetten zij projecten op waarbij vooral vraag naar Chinese werknemers wordt geschapen. Behalve door het kweken van goodwill bij de Surinaamse overheid en door de beschikbaarheid van goedkope arbeid, verdienen de bedrijven ook aan het over laten komen van Chinezen. Zij betalen immers grof geld om China te kunnen ontvluchten. Zo besteedde de Surinaamse overheid de asfaltering van het wegennet uit aan de Chinese ondernemer Dalian en wordt gevreesd dat bij het in bijlage III nog ter sprake komende palmolieproject door de lage lonen die zullen worden geboden, slechts Chinezen geïnteresseerd zullen zijn er te gaan werken, aldus onder andere Lampron⁷⁰ en Ferrier⁷¹.

Het zijn veelal de op doortocht zijnde, zwart werkende en illegaal verblijvende Chinezen die de gevestigde Chinezen in Suriname een slechte naam bezorgen. Volgens de politie⁷² komen de Chinezen in een groot deel van de gevallen per vliegtuig vanaf Schiphol. Meestal beschikken zij over een visum en komen zij dus legaal het land binnen. In 99 procent van de gevallen laten de smokkelimmigranten zich echter niet registreren bij de vreemdelingendienst. Na aankomst worden door smokkelorganisaties meteen de paspoorten en tickets afgenomen. Hele groepen Chinezen worden dan soms met 25 à 30 man in een leeg huis gestopt. Om niet op te vallen mogen ze alleen naar buiten om illegaal tewerkgesteld te worden. De politie heeft al meerdere keren invallen gedaan in zulke huizen, maar de vogel bleek steeds gevlogen. Vanuit Suriname gaan ze dan bijvoorbeeld naar Venezuela of het Caribisch Gebied. Volgens de politie zijn er zo in het verleden zeven gevallen geweest waarbij Chinezen met illegaal gelande vliegtuigen van de nationale luchthaven zijn vertrokken. Anderen probeerden met boten of over land Guyana of Venezuela te bereiken. In november 1999 werden zelfs op Sint Maarten 30 Chinezen aangehouden die daar per boot vanuit Suriname waren aangekomen. Een van de betrokkenen bleek toen de vaste tolk van het Surinaamse Ministerie van Buitenlandse Zaken te zijn.

⁶⁹ Op 14 januari 2003 had ik een uitgebreid gesprek met promovendus Tjon Sie Fat.

⁷⁰ Lampron is als tweede secretaris en hoofd van de politiek/economische afdeling werkzaam bij de Amerikaanse Ambassade in Paramaribo. Ze deed deze uitspraak op 27 januari 2003.

⁷¹ Ferrier zei dit tijdens een interview op 22 januari 2003.

⁷² Op 10 januari 2003 sprak ik met de heren Dhoemé en Simson van het Fraude, Economische Delicten en Corruptie onderzoeksteam bij het Korps Politie Suriname over de Chinese smokkelimmigranten.

Andere nieuwkomers zouden Suriname niet zien als springplank, maar als eindbestemming. Criminelen in de drugshandel en het bloeiende gokwezen zouden juist graag in Suriname willen blijven (Zijlmans en Enser 2002: 193). Ook in het bedrijfsleven komen echter veel nieuwe Chinezen terecht. Zij komen naar Suriname, zetten binnen de kortste keren bedrijfspanden neer en rijden rond in dure auto's. Waar het geld vandaan komt, weet echter niemand. Het supermarktwezen is al bijna geheel door de Chinezen overgenomen en op dit moment richten de Chinezen zich steeds meer op de zogenaamde de cash-and-carry bedrijven waar producten voor discountprijzen worden verkocht. Met name de Chinezen in de handel worden door de gevestigde Hindoestanen als concurrent gezien. Boze tongen beweren zelfs dat de Chinezen door Creolen naar Suriname zouden zijn gehaald om de macht van de Hindoestanen te breken. De Chinezen krijgen er dan ook in de Surinaamse pers vaak van langs. Tjon Sie Fat ontkent ook niet dat sommige Chinezen betrokken zijn bij georganiseerde criminaliteit. Voor de aanwezigheid van de keiharde Chinese maffia heeft hij echter geen enkel bewijs gevonden. Het mag dan waar zijn dan dat sommige (soms illegale) Chinezen zich wenden tot het illegale circuit en dat veel wat de nieuwkomers hier doen een informeel karakter heeft of opgestart is met zwart geld, maar alles wat de Chinees doet, doen anderen in Suriname ook.

Een aan de illegale immigratie gerelateerde sector is de seksindustrie. Behalve de hiervoor aangehaalde Braziliaanse *garimpeiros*, komen er ook vele Braziliaanse vrouwen naar Suriname om als kok in de goudkampen te werken of daar als sekswerker aan de slag te gaan. Waar gouddelvers zijn is prostitutie. Altenberg, directrice van de Stichting Maxi Linder Association (SMLA)⁷³, wijst er op dat HIV/AIDS door onveilige seks in de binnenlanden een groeiend probleem is. Op deze en andere sociale problemen die de goudsector met zich meebrengt, kom ik echter in hoofdstuk 6 uitgebreid terug. Behalve op de goudvelden komen de Braziliaanse sekswerkers ook in de stad terecht. Daar bevinden zich ook sekswerkers afkomstig uit de Dominicaanse Republiek, China, Colombia, Guyana en Suriname zelf. Soms komen de buitenlandse dames op vrijwillige basis, soms worden zij onder valse voorwendselen naar Suriname gelokt⁷⁴. Aangekomen in Suriname worden zij dan gedwongen in de prostitutie hun diensten aan te bieden. Pas als zij genoeg geld hebben verdiend om het veelvoudige van alle door de souteneur of clubeigenaar gemaakte onkosten te betalen, kunnen zij hun ingenomen paspoort weer terug krijgen.

Dat seks *big business* is in Suriname blijkt ook uit een onderzoek dat de SMLA deed naar formele en informele clubs in Paramaribo en Nickerie. Volgens het onderzoek zijn er in Suriname ongeveer 40 clubs te vinden zijn, waarvan er 35 officieel staan geregistreerd (SMLA 2001: 5). Altenberg meent dat er formeel en informeel in Paramaribo in totaal ongeveer 750 prostituees actief zijn. Eenderde hiervan staat geregistreerd bij de SMLA. De meeste clubs werken met slechts enkele prostituees, maar de

⁷³ Deze stichting zet zich in voor de rechten van vrouwelijke commerciële sekswerkers in Suriname. Op 29 januari 2003 had ik een gesprek met Altenberg, directrice van de Stichting Maxi Linder Association.

⁷⁴ Zo meldde De Ware Tijd op 28 augustus 2001, 'Politie rekent vrouwenhandelaar in', dat de eigenaar van een nachtclub was aangehouden wegens het ronselen van zes vrouwen in de Dominicaanse Republiek. Hij had de vrouwen voorgehouden te kunnen werken in een Spaanse supermarkt. Niets bleek echter minder waar.

grootste nachtclub beschikt in totaal over 80 dames (SMLA 2001: 7). In de clubs werken vooral vrouwen uit de Dominicaanse Republiek, maar ook vrouwen uit Brazilië, China, Colombia, Venezuela en Guyana zijn er te vinden. Op straat zijn het de arme Surinaamse, Braziliaanse en Guyanese dames die zich uit armoede wenden tot de prostitutie. Op de activiteiten in Paramaribo heeft de SMLA dus wel enig zicht. Het aantal vrouwen dat in het binnenland werkt, is volgens Altenberg echter onmogelijk te schatten. In tegenstelling tot de *garimpeiros* komen de vrouwen (behalve die uit Guyana) vaak wel legaal het land binnenkomen⁷⁵. Souteneurs hebben hun kanalen om gemakkelijk en goedkoop aan de vereiste verblijfsvergunningen te komen. Voor een verblijfsvergunning van drie maanden zou ongeveer 45 dollar moeten worden neergelegd. Sommige clubs hebben volgens Altenberg elke drie maanden andere vrouwen. Bihari et al. die voor hun studie een paper schreven over vrouwenhandel in Suriname noemen dan ook het voorbeeld van een reisbureau dat aan een van de clubs ongeveer 300 vliegtickets per jaar verkoopt (Bihari et al. 2002: 12). Ook reisbureaus profiteren dus van de komst van de buitenlandse dames.

Suriname fungeert echter ook als doorvoerhaven voor vrouwenhandel. Volgens Lampron⁷⁶ van de Amerikaanse Ambassade in Suriname gaat het zelfs om ongeveer 3000 vrouwen op jaarbasis. Anders dan de Chinezen in Suriname krijgen deze vrouwen de stempel '*unwillingly trafficked*'. Ondanks dat, meent Zaitch, die vooral keek naar de situatie van de Colombiaanse vrouwen in Amsterdam, dat de grootste groep wel weet dat zij in de prostitutie terecht zullen komen (Zaitch 2002: 211). Aangekomen in Suriname worden de vrouwen 'gekeurd'. De seksclubs in Suriname fungeren dan als springplank om in Europese clubs terecht te komen (Altenberg 2000: 120). Wie geschikt genoeg wordt bevonden krijgt soms al in Suriname een werkvergunning mee. De vrouwen komen dan in bijvoorbeeld Nederland of Zwitserland terecht. In dit verband verwijs ik naar een doctoraalscriptie van Verhoeven (2003). Zij deed onderzoek naar vrouwen uit de Dominicaanse Republiek die eerder in de buitenlandse seksindustrie hadden gewerkt. In Zwitserland kunnen buitenlandse vrouwen in de seksindustrie bijvoorbeeld een speciale werkvergunning als *bailarina* krijgen (Verhoeven 2003: 44). Grootschalige internationale netwerken passen verschillende methoden toe om de vrouwen naar het land van bestemming te krijgen. Zij maken bijvoorbeeld gebruik van impresario's, bedrijfjes die huishoudelijk personeel aanbieden, huwelijksbureaus en reisorganisaties (van Impe 2000: 119). In Nederland is het grootste deel van de Latijns-Amerikaanse vrouwen afkomstig uit Colombia⁷⁷ en de Dominicaanse Republiek (Zaitch 2002: 208). Als de Amerikaanse ambassade gelijk heeft dat de stroom uit Suriname vooral uit Braziliaanse vrouwen bestaat⁷⁸, betekent dit dat deze vrouwen veelal uiteindelijk niet in Nederland terecht zullen komen, maar vaker in landen als Spanje, Zwitserland of Duitsland zullen belanden. Dat de situatie in Suriname ernstig is, bewijst ook het feit dat het land in juli 2003 op een

⁷⁵ Soms maken zij hierbij gebruik van vervalste paspoorten, waarin ook wel wordt geknoeid met de leeftijden (Bihari et al. 2002: 8).

⁷⁶ Lampron deed deze uitspraak tijdens een interview op 27 januari 2003.

⁷⁷ Het aantal Colombiaanse prostituees in Nederland wordt geschat tussen de 2000 en 5000 (Zaitch 2002: 207).

⁷⁸ Lampron deed deze uitspraak tijdens het interview op 27 januari 2003.

door de Verenigde Staten opgestelde zwarte lijst van mensensmokkellanden terecht kwam⁷⁹. Hoeveel geld er in dit circuit omgaat is door mij onmogelijk in te schatten, maar dat hier door vrouwenhandelaren grof geld wordt verdiend moge duidelijk zijn.

4.5 Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik verschillende in Suriname gangbare illegale economische activiteiten besproken. Zij variëren van belastingontduiking tot witwassen en illegale immigratie. Onder deze noemers is weer een verscheidenheid aan variaties mogelijk. Dit maakt duidelijk dat zij die zich inlaten met deze activiteiten inventief zijn in het bedenken van manieren om bestaande regelgeving te ontduiken. Het grootste probleem is hierbij het ontbreken van een goed controleapparaat. De informele economie heeft hierdoor vrij spel en het gebruik van illegale economische activiteiten is eerder regel dan uitzondering. Door normvervaging is de grens tussen legaal en illegaal zeker in Suriname niet meer voor iedereen even duidelijk. Het feit dat de activiteiten ook plaatsvinden binnen gelegaliseerde ondernemingen in de formele economie betekent volgens de in hoofdstuk 2 gegeven definities dat hier sprake is van een omvangrijke illegale sector. Het eindproduct is weliswaar legaal, maar het productieproces deels illegaal. Hieruit blijkt ook duidelijk dat de formele en de informele economie soms volledig in elkaar overlopen. Daarnaast wordt in bijna alle sectoren van de Surinaamse economie gebruik gemaakt van de in Suriname geboden informele inkomenskansen. Witwassen, corruptie, mensensmokkel en de bouwsector hebben allemaal met elkaar te maken. De verschillende informele en illegale activiteiten alsmede de sectoren waarbinnen deze plaatsvinden, kunnen dan ook nauwelijks los van elkaar worden gezien. Het is hierdoor bijna onmogelijk sectoraal aan te geven hoe groot de bijdrage van het informele circuit aan de productie is. Vanaf het volgende hoofdstuk zal ik echter toch proberen een beter inzicht te geven in de illegale economische activiteiten die er in de verschillende sectoren plaatsvinden. Ook de tot nu toe buiten bespreking gebleven, maar wel regelmatig aangehaalde, omvangrijke goud en drugssector komen daarbij aan bod.

⁷⁹ Op basis van het in juni 2003 verschenen rapport 'Trafficking in Persons', werd Suriname op deze lijst geplaatst. Volgens het rapport zou Suriname geen ingrijpende maatregelen nemen om mensensmokkel tegen te gaan (U.S. Department of State 2003: 142). Inmiddels heeft de Surinaamse overheid maatregelen genomen, zodat Suriname in september 2003 weer van de zwarte lijst is verwijderd.

HOOFDSTUK 5: De handel

Naast de klassieke voorbeelden van de informele straatverkoop en het bijverdienen als taxichauffeur zijn er in Suriname verschillende andere beroepen en sectoren aan te wijzen waarbinnen meer of minder illegale activiteiten plaatsvinden. Goed beschouwd vinden er binnen elke sector wel informele en illegale activiteiten plaats om belastingen te ontduiken op andere manieren economische voordelen te behalen. Het ontduiken van belastingen bestaat al even lang als de inning ervan. Ook binnen sectoren als de landbouw en de visserij ontduikt men belastingen, beschikt niet iedereen over de juiste vergunningen en hebben werknemers niet altijd een legale status⁸⁰. Zo worden soms partijen kunstmest vanuit Guyana het land binnengesmokkeld om belastingen te ontduiken⁸¹. Nadat ik in de vorige hoofdstukken eerst het methodologische en theoretische kader uiteen heb gezet en vervolgens de Surinaamse context heb besproken, alsmede de belangrijkste informele economische activiteiten, zal ik hier overgaan op een meer sectorale beschrijving van de Surinaamse economie. In dit verslag zal ik echter alleen die sectoren uitgebreid bespreken die in Suriname de meeste aandacht krijgen en waarbinnen illegale activiteiten duidelijk aanwijsbaar zijn. Tijdens mijn aanwezigheid in Suriname heb ik me daarbij met name gericht op de houtsector, de bouwsector, de handelssector, de drugssector en de goudsector. Deze zijn allen in verschillende mate formeel en illegaal georganiseerd.

In dit onderzoeksverslag zal ik met name de drie laatst genoemde sectoren uitgebreid bespreken, omdat deze veel onderlinge relaties laten zien en omdat zij karakteristiek zijn voor de Surinaamse economie. De resultaten van het onderzoek naar de houtsector en de bouwsector wil ik de lezer echter niet onthouden en neem ik op in bijlage III en IV. De goudsector van Suriname die ik in hoofdstuk 6 zal behandelen, is grotendeels formeel en illegaal georganiseerd. Daarnaast is de economische invloed ervan op het hele land omvangrijk, is de werkgelegenheid die de sector met zich mee brengt groot en zijn de milieu- en sociale effecten van de activiteiten in de sector schadelijk. Toch is het een duidelijk zichtbare en relatief toegankelijke sector. Dit alles maakt het bij uitstek een geschikte sector om dieper in te gaan op de precieze activiteiten die er plaatsvinden en om de invloed die ervan uitgaat op de rest van de economie beter te bekijken. De criminele en in de media veel aandacht krijgende drugssector behandel ik dan in hoofdstuk 7 als onderdeel van de criminele sector.

De handelssector die ik in dit hoofdstuk zal bespreken is een zeer brede sector waarbinnen zich tal van informele en illegale activiteiten afspelen. Ook zijn veel van de illegale activiteiten in andere sectoren van de Surinaamse economie afhankelijk van de mogelijkheden binnen deze sector. Toch functioneert de sector grotendeels binnen de formele economie. Omdat Suriname een land is dat zeer

⁸⁰ Volgens een schatting van het Ministerie van Landbouw, Veeteelt en Visserij, aangehaald in De Ware Tijd van 22 januari 2003, 'Ruim 5 miljoen inkomstenderving door gebrekkige bewaking visgronden', loopt Suriname bijvoorbeeld jaarlijks ruim vijf miljoen dollar aan exportopbrengsten mis door illegale visvangsten.

⁸¹ Zie De Ware Tijd op 15 november 2002, 'Lichte stijging illegaal personenverkeer naar Suriname', waarin melding wordt gemaakt van een onderschepte partij landbouwchemicaliën ter waarde van 5 miljoen Surinaamse gulden.

afhankelijk is van importen, is de productiesector niet of nauwelijks ontwikkeld⁸². Door economische stagnatie, een cultuur van corruptie en het slechte controleapparaat heeft de handelssector zich echter ook niet goed kunnen ontwikkelen. Op grote schaal is er sprake van oneerlijke concurrentie ten opzichte van legaal opererende ondernemers. In deze paragraaf zal ik grofweg onderscheid maken tussen de importhandel en de detailhandel. Het is duidelijk dat deze tweedeling zijn beperkingen heeft. Ook de detailhandel is namelijk grotendeels aangewezen op importproducten. De twee case studies over de autohandel en de alcoholimporten laten zien dat het eveneens problematisch is deze in te delen in een van beide subsectoren. Toch is dit onderscheid nuttig, omdat daarmee ook de belangrijkste problemen in de sector uit elkaar gehaald kunnen worden

5.1 *De importhandel*

De importhandel kan op meer en minder legale wijze plaatsvinden. Aan het ene uiterste staat de volledig legale weg waarbij alle invoerrechten worden betaald. Aan het andere uiterste staat regelrechte smokkel zonder dat de bevoegde controlerende autoriteiten daar zicht op hebben. Vooral de onbewaakte landsgrenzen, het ontbreken van zicht op activiteiten in de binnenlanden en de verschillen in de belastingen of prijzen met Frans Guyana, Brazilië en Guyana maken het smokkelen van allerhande waar tot een lucratieve business. Alcohol, tabak, koffie, medicijnen⁸³ en allerhande goederen voor onder andere de goudsector zijn geliefde smokkelwaar. Houten bootjes (schoeners) die voornamelijk afkomstig zijn uit Brazilië nemen volgens voormalig hoofd van de douanerecherche Zschusschen⁸⁴ vooral kleinere producten met een hoog invoerpercentage mee⁸⁵. Uitgevoerd worden onder andere de in Suriname veel goedkopere benzine, rijst, hout en tot voor kort goud. De aanpak van deze smokkelactiviteiten is problematisch omdat een goede kustwacht ontbreekt en leger en politie niet beschikken over voldoende mankracht en goede transportmiddelen. Smokkel kan echter ook plaatsvinden via de lucht- en zeehavens. Verscholen tussen of achter andere goederen bieden deze een geliefde plaats voor het in- en uitvoeren van allerlei gesmokkelde producten.

Dat deze activiteiten ook op de haven plaatsvinden, wordt vergemakkelijkt door het feit dat, zeker in Suriname, de douane een zeer corruptiegevoelig overheidsapparaat is. De cultuur van corruptie die in de afgelopen decennia is gegroeid en de grote bevoegdheid waarover het douanepersoneel beschikt bij het uitvoeren van zijn taken, hebben gezorgd voor een veelheid aan illegale activiteiten in het

⁸² Volgens de Surinaamse econoom San A Jong wordt zelfs van elke in Suriname tussen 1996 en 2001 verdiende gulden 65 procent besteed aan buitenlandse importen. Zie *De Ware Tijd* op 11 februari 2003, 'Ruim 65% van elke gulden gaat naar buitenlandse importen'.

⁸³ Volgens Brohim in *De Ware Tijd* op 17 februari 2001, 'Patiënten betalen het gelag', zou zelfs meer dan 50 procent van de medicijnen illegaal geïmporteerd worden.

⁸⁴ Zschusschen deed deze uitspraak op 18 november 2002.

⁸⁵ Zo onderschepte de politie in april 2002 visserboten met koffie en bier uit Brazilië en werd in mei 2002 een truck aangehouden die eveneens uit Brazilië afkomstige alcoholische dranken vervoerde. Zie *De Ware Tijd* op 4 april 2002, 'Politie onderschept smokkelwaar in Leidingen' en op 24 mei 2002, 'Alcoholsmokkel uit Brazilië'.

havengebied. Niet alleen zijn douaniers soms bereid ‘de andere kant op te kijken’, maar ook zijn herkomstdocumenten soms vervalst en worden goederen vaak voor een lagere prijs dan de werkelijke waarde ingeklaard. Door deze zogenaamde onderfacturering ontloopt de importeur hoge invoerrechten. Volgens verschillende betrokkenen bij de haven en de douane loopt de Surinaamse overheid door al deze activiteiten jaarlijks tussen de 50 en 75 procent van de inkomsten uit invoerrechten mis. Zschusschen houdt het op minimaal 40 procent van het zichtbare deel dat via de haven binnenkomt. De smokkel buiten de haven om wordt dan nog niet eens meegerekend. Hiermee vergeleken is de dalende trend van de importen de laatste jaren opvallend. Ondanks het feit dat het economisch ogenschijnlijk beter gaat en de schappen in de winkels weer vol liggen namen de officiële importen volgens cijfers van het ABS (2002b) af van 589 miljoen dollar in 1998 naar 456 miljoen in 2001. De waarde van de werkelijke importen ligt door de hierboven genoemde factoren echter veel hoger, meent ook voormalig minister Brunings⁸⁶.

Een goed voorbeeld van een subsector waarbinnen tot voor kort op grote schaal werd gefraudeerd, is de vuurwerkhandel. Jarenlang wisten importeurs op grote schaal invoerrechten te ontduiken. In 2002/2003 wist de douane deze situatie in samenwerking met de Nederlandse belastingassistentie een halt toe te roepen, aldus Griffioen⁸⁷. Alle acht importeurs van vuurwerk konden worden aangepakt. De werkelijke waarde van het vuurwerk bleek 153 procent hoger te liggen. Behalve het feit dat wordt gebruik gemaakt van onderfacturering blijkt het douanepersoneel ook ontvankelijk voor de corruptieve praktijken van importeurs die hiervoor goed betalen. Daarnaast klagen ook bonafide ondernemers klagen al jaren over de problemen die zij ondervinden bij het inklaren van hun goederen. Box 1 geeft daarvan een duidelijk voorbeeld.

Box 1: Het ‘systeem’ van inklaren

Een voormalig importeur die anoniem wenst te blijven bevestigt deze praktijken. Hij weigerde bij het importeren van zijn goederen met geld of geschenken over de brug te komen. Volgens douanebeambten ‘begreep hij het systeem niet’. Hij zou hierdoor veel tegenwerking hebben gekregen. Ladingen werden minutieus gecontroleerd en bij het minste of geringste verschil met de factuur werden problemen gemaakt. Dit gebeurde bijvoorbeeld ook wanneer een exporteur gratis geschenken of reclamemateriaal aan de handelswaar had toegevoegd. Het ging zelfs zover dat werd geprobeerd hem te chanteren. Omdat sommige concurrenten wel toegeven aan deze druk en tevens gebruik maken van onderfacturering, was het voor deze importeur uiteindelijk onmogelijk om op eerlijke wijze te overleven en besloot hij enkele jaren terug te stoppen met zijn toenmalige business.

⁸⁶ Ik sprak Brunings op 20 januari 2003.

⁸⁷ Griffioen is werkzaam bij de douane als medewerker van het Project Technische Bijstand Suriname-Nederland. Ik sprak hem op 23 december 2002.

Zonder de zogenaamde *tyuku* (Surinaams voor smeergeld) lijkt het bijna onmogelijk snel over de geïmporteerde waren te kunnen beschikken. Malafide ondernemers krijgen immers voorrang. Sommige douaniers zijn naast hun baan als douanebeambte ook actief als inklaarder van goederen. Zij controleren dus hun eigen facturen. Dat het douanepersoneel hier duidelijk van profiteert blijkt ook uit het feit dat een baantje bij de douane door velen tot de beste van het land wordt gerekend. Sommige douaniers verschijnen elke dag met een andere auto op het werk, wonen in de grootste huizen en in de kerstperiode komt er geen einde aan de enorme stroom kerstpakketten.

Niet alleen het douanepersoneel is echter rijk geworden van de omvangrijke importhandel. Ook een heel contingent aan handelaren van vooral Hindoestaanse en Chinese afkomst heeft kunnen profiteren van verschillende systemen van voordelige wisselkoersen die werden gehanteerd onder voormalige regimes. Sommige handelaren konden zo beschikken over goedkope buitenlandse valuta die voor andere ondernemers niet beschikbaar waren. Importvergunningen werden onderhands verleend en handelaren wisten, zoals uit het hier bovenstaande blijkt, op grote schaal invoerrechten te ontduiken. Tot op heden is het niet gelukt dit ‘systeem van inklaren’ een halt toe te roepen. Sommige malafide handelaren misbruiken ook de mogelijkheden van de doorvoerhandel. Invoerrechten worden ontdoken doordat importen bestemd voor doorvoer naar Guyana niet belast worden. In de praktijk blijkt een deel van deze voor Guyana bestemde producten via een omweg toch in Suriname te belanden, zonder dat daarover dan de vereiste invoerrechten worden betaald⁸⁸. Op dit moment liggen er plannen om deze doorvoer dan ook geheel te verbieden.

Een vrij nieuw fenomeen is dat van overfacturering. Gesubsidieerde goederen kunnen tegen een voordelige wisselkoers en zonder invoerrechten te betalen worden geïmporteerd. Door de waarde van een dergelijk product te overschatten, kan men bij de bank voordelig schaarse buitenlandse valuta inkopen die in werkelijkheid echter niet voor de import van het betreffende product gebruikt worden. Tenslotte wordt een breed assortiment aan goederen gefinancierd uit de opbrengst van de illegale export van bijvoorbeeld goud en drugs. Hierop kom ik in de hoofdstukken over de goudsector en de drugshandel nog terug, maar het is duidelijk dat door ‘het systeem’ steeds meer importeurs in de illegaliteit worden gedwongen. Volgens een persbericht⁸⁹ van de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven (VSB) zien traditionele importeurs zich al genoodzaakt in te kopen bij illegale importeurs, omdat zij geen concurrentie kunnen bieden via eigen legale importen. De prijzen van illegaal opererende concurrenten liggen vaak namelijk zelfs onder de kostprijs van de eerlijke ondernemer. Dit is ook het geval met sommige alcoholhoudende drank. De situatie rond de alcoholimporten typeert de situatie in de importhandel. Ter afsluiting van de handelssector, zal ik daarom na de nu volgende paragraaf over de detailhandel, een casestudie aan de alcoholimporten wijden. Daarna volgt dan nog een beschrijving van de nog complexere situatie in de autohandel.

⁸⁸ Zie ook De West op 9 februari 2002, ‘Zogenaamde doorvoerhandel funest voor staat en bonafide handel’.

⁸⁹ Bron: De Ware Tijd op 24 mei 2002, ‘VSB: Illegaliteit desastreus voor Surinaamse economie’.

5.2 De detailhandel

In de detailhandel vinden eveneens illegale activiteiten plaats. Deze zijn deels ook terug te vinden bij de importondernemingen. In deze paragraaf draait het om winkels en supermarkten. De kleinhandel die onder de overlevingseconomie valt, laat ik buiten beschouwing. Illegale economische activiteiten in dit deel van de handelssector zijn de verkoop van vervallen of inferieure goederen, de verkoop van namaakgoederen, prijsopdrijving, zwartwerkers, witwassen en informele vormen van financiering. Vooral over de supermarkten, die in vrijwel alle gevallen in handen zijn van Chinezen, wordt in de Surinaamse pers veel geklaagd. Op bijna elke straathoek is wel een supermarkt te vinden. De vraag vanuit de weinig kapitaalcrachtige consument lijkt echter bij lange na niet groot genoeg om al deze winkels rendabel te laten opereren. De supermarkten zouden volgens sommigen dan ook veelal met zwart geld worden opgezet en deels dienen voor het witwassen van crimineel geld. Niet alleen kan het cashgeld dat omgaat gemakkelijk met zwart geld worden aangevuld, ook kunnen goederen volgens Slim⁹⁰ fictief worden verkocht via verschillende tussenpersonen. De winkeleigenaar draagt dan wel omzetbelasting af, maar hoeft de goederen niet opnieuw in te kopen. Ook de al eerder aangehaalde goederen ter betaling van drugstransacties komen in de supermarkten terecht. Supermarkten zijn daarnaast soms geopend buiten de normale openingstijden om⁹¹ en de Chinezen die er tegen een hongerloon werken, spreken vaak nauwelijks Nederlands of Sranan Tongo. Vaak zijn het de in paragraaf 4.4 al genoemde recent gearriveerde nieuwkomers die volgens sommigen zwartwerkende smokkelimmigranten op weg naar de Verenigde Staten zijn.

De grootste klachten over de supermarkten komen echter van de consument en gaan over prijsopdrijving en de verkoop van inferieure of vervallen goederen. Van der Jagt⁹², werkzaam bij de grootste scheepsagent op de haven, bevestigt inderdaad dat producten bij aankomst soms in slechte staat verkeren. Deels gaat dit om beschadigingen tijdens het transport en deels gaat het om goederen die al in het buitenland van inferieure kwaliteit waren. Vaak zijn de vervaldata dan al (bijna) verlopen. In Suriname wordt dan dezelfde prijs gevraagd terwijl de waar in bijvoorbeeld Nederland ‘voor een prikkie is gekocht’. Al jaren wordt in de media regelmatig aandacht besteed aan de aanwezigheid van dergelijke vervallen goederen in de Surinaamse supermarkten^{93, 94}. In een onderzoek ter afronding van

⁹⁰ Slim deed deze uitspraak op 30 januari 2003.

⁹¹ In De Ware Tijd op 13 juni 2002, ‘Bedrijven houden zich niet aan voorschriften arbeidswetgeving’ wordt nog melding gemaakt van verscheidene andere overtredingen. Zo worden soms geen verzekeringen afgesloten voor werknemers, wordt geen arbeidsregistratie bijgehouden en worden veiligheidsnormen overtreden.

⁹² Van der Jagt is werkzaam als terminal supervisor bij Integra Marine & Freight Services. Ik interviewde hem op 13 november 2002.

⁹³ Zo maakte De Ware Tijd op 6 oktober 2001, ‘Grote importeurs frauderen met labels levensmiddelen’ melding van ingeblikte levensmiddelen van inferieure kwaliteit uit Azië die in Suriname worden voorzien van vervalste Nederlandse labels. Hierbij zouden ook de vervaldata worden veranderd.

⁹⁴ In De Ware Tijd op 15 januari 2002, ‘Deal importeurs met Nederland’, werd bericht over twee importeurs die verregaande afspraken hadden met een koopjesjager uit Harderwijk die beurzen afloopt op zoek naar beschadigde producten. Het zou hierbij gaan om conserven als bonen en sardines die goedkoop worden ingekocht en vervolgens worden vervoerd naar Suriname.

hun studie tot verpleegkundige, hielden vier Surinaamse studenten een enquête onder 255 personen⁹⁵. Maar liefst 95 procent van de ondervraagden gaf aan wel eens vervallen levensmiddelen tegen te komen. 22 procent gaf zelfs aan dat dit vaak voorkwam. Af en toe grijpt de Keuringsdienst in en haalt vervallen producten uit de schappen. Invloedrijke handelaren weten zich volgens Balker⁹⁶ van de Surinaamse Consumentenbond echter beschermd door bevriende politici. Ze weten dan ook vrijwel altijd te bewerkstelligen dat partijen weer worden vrijgegeven en dat bestrafte winkels of fabrieken weer worden geopend (Snijders 2000a: 54). In plaats daarvan wordt dan de controledienst berispt. De consument is dus het slachtoffer. Voor veel arme Surinamers zijn de uit het buitenland geïmporteerde producten ook nog eens te duur. De lokale productiesector is echter nauwelijks ontwikkeld, zodat niet geconcurrereerd kan worden met de dure importen. Balker meent dan ook dat de overheid juist hier investeringen moet stimuleren. Een ander probleem voor de arme consument is het fenomeen prijsopdrijving. Door de hoge inflatie stijgen de prijzen in Suriname voortdurend. Echter, regelmatig verschijnen berichten in de pers dat winkeliers de wisselkoersstijgingen onevenredig doorberekenen in de verkoopprijzen⁹⁷.

In tegenstelling tot de supermarkeigenaren klagen winkeliers en handelondernemingen wel over oneerlijke concurrentie. Grote delen van het bedrijfsleven zouden gefinancierd worden met behulp van zwart geld. Door een tekort aan buitenlandse valuta en de hoge rente zoeken bedrijven financiering in het informele circuit. De ASFA⁹⁸ bevestigt deze geluiden. Het is voor de aangesloten bedrijven niet mogelijk om tegen de officiële koers aan voldoende deviezen te komen. Het is echter wel mogelijk om aan valuta te komen op de zwarte markt of bij zogenaamde ‘geldschieters’ geld te lenen. Het startkapitaal van sommige bedrijven bestaat soms zelfs geheel uit zwart geld. Hoe dit in zijn werk gaat, heb ik beschreven in box 2. Natuurlijk is dit maar een van de vele manieren van onverantwoord ondernemen die er binnen de informele economie van Suriname aanwezig zijn, maar dit voorbeeld laat goed zien hoe het in Suriname mogelijk is om zich op deels illegale wijze te verzekeren van de steun van grote delen van de Surinaamse samenleving.

Box 2: De invloed van zwart geld

Met zwart geld uit het buitenland als startkapitaal worden soms hele bedrijven opgezet. Een anonieme informant, die niet nader genoemd wil worden om zijn bedrijf te beschermen, legde dit hele proces uit. Iemand die beschikt over zwart geld verkregen door middel van de drugshandel of belastingontduiking komt bijvoorbeeld naar Suriname om er een bedrijf op te zetten. Hij schrijft zich eerst in bij de Kamer

⁹⁵ Bron: De Ware Tijd op 23 december 2002, ‘De Surinaamse consument en de vervallen levensmiddelen’, door R.W. Stutgard.

⁹⁶ Balker is voorzitter van de Surinaamse Consumentenbond. Ik interviewde hem op 13 november 2002.

⁹⁷ Zo verscheen in De Ware Tijd van 26 januari 2001 een artikel getiteld ‘Supermarkt op last van HI gesloten’. Volgens de woordvoerder van het Ministerie van Handel en Industrie (HI) zouden de winstmarges door 40 à 50 procent van de winkeliers worden overschreden.

⁹⁸ ASFA staat voor Associatie van Surinaamse Fabrikanten. Op 20 augustus 2003 beantwoordde Breidel per e-mail op door mij gestelde vragen.

van Koophandel en Fabrieken, regelt een kantooradres en opent een bankrekening. Hij gaat dan naar justitie voor een verblijfs- en werkvergunning. Hij zorgt voor verlenging van het visum en laat zich registreren bij het Centraal Bureau voor Burgerzaken. Vervolgens laat hij het geld overmaken naar zijn rekening en koopt een huis of bedrijfspand. Hij neemt een bemiddelingskantoor of accountant in de arm, regelt een inklaarder en huurt, koopt of bouwt een magazijn. Alleen voor het oprichten van een NV is het noodzakelijk om Surinamer te zijn. Hiervoor zet de buitenlander een Surinamer in die met twee papiertjes naar de notaris gaat. De eerste is een bewijs van oprichting, de tweede een bewijs van verkoop, waarbij hij minimaal 51 procent van de aandelen verkoopt aan de opdrachtgever. Op dat moment kunnen de zaken beginnen.

Vervolgens gaat de ondernemer naar de verschillende instanties en begint met het paaien van de douane en banken. Hij nodigt het personeel bijvoorbeeld uit mee te gaan naar karaokebars in de Koningsstraat voor de beste ‘Chinese massage’. Bij de douane maakt hij ‘vriendjes’ onder de beampten die de facturen controleren. Bij de banken zijn het de accountmanagers. Deze geven, gelet op het ondernemingsplan en de kredietwaardigheid, advies aan de kredietcommissie. Dit alles doet de ondernemer om een zo hoog mogelijke lening tegen de beste voorwaarden te krijgen. Vervolgens begint hij met het kweken van goodwill bij het publiek door sociaal culturele manifestaties, sociaal maatschappelijke organisaties en sportactiviteiten te sponsoren die vallen onder de noemer advertentiekosten. Recepties en vooral etentjes bij de duurere restaurants zijn daarbij populair en zijn kerstpakketten bevatten de duurste whisky. Hij financiert verkiezingsactiviteiten van de politieke partijen en neemt plaats in besturen, organisaties, sociale clubs en politieke partijen. Op al deze manieren vergroot hij zijn naamsbekendheid en invloed, bouwt een netwerk op, maakt ‘vriendjes’ op de goede plaatsen en verkrijgt steun van de politiek. Als dit is gelukt, kan de ondernemer bij de bedrijfsvoering volledig zijn gang gaan zonder veel tegenwerking van buitenaf te ondervinden.

Een minder politiek gevoelige, maar wel degelijk illegale activiteit is de verkoop van namaak goederen. Wie door de winkels in Paramaribo loopt, zal zien dat veel van de kleding namaak is van dure merkkleding. Volgens kledingwinkelier Sowma⁹⁹ is het dan ook de normaalste zaak van de wereld dat een buitenlandse fabrikant bij het opnemen van de bestelling als eerste vraagt ‘welk merk de afnemer op de kleding wenst te hebben’. Er zijn dan ook maar weinig zaken te vinden waar de voor velen onbetaalbare echte merkkleding wordt verkocht. Piraterij komt in Suriname veel voor, maar ‘dat is alleen oneerlijke concurrentie ten opzichte van de fabrikant, niet ten opzichte van de concurrent’ en daarmee door vrijwel iedereen geaccepteerd. Volgens de in box 2 aangehaalde anonieme informant vormen de *rebuilt* of opgeknapt goederen een ander probleem. Illegale importeurs importeren soms ook goederen die in het buitenland zijn afgekeurd. Als er in de Verenigde Staten iets mis is met een product wordt het teruggestuurd naar de fabrikant. Een kapotte televisie kan bijvoorbeeld worden

⁹⁹ Sowma is directeur van kledingwinkel Senso en voorzitter van de groep handel bij de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven. Ik sprak hem op 9 januari 2003.

gerepareerd, maar mag in de Verenigde Staten dan niet meer worden verkocht. Na reparatie wordt het product dan opnieuw verpakt en getransporteerd naar landen als Suriname. Er zit dan geen garantie op en het product gaat over het algemeen sneller kapot.

De prijzen die de winkelier hiervoor vraagt liggen logischerwijs onder die van de bonafide verkoper, maar de winstmarge is vele malen hoger omdat voor het afgekeurde product een veel lagere inkoopprijs geldt. Ook de al eerder genoemde Balkler¹⁰⁰ klaagt hierover. Door het ontbreken van garantievoorzieningen kan de consument nergens terecht. Daarnaast zijn onderdelen meestal niet beschikbaar, zodat niet alleen huishoudelijke apparaten, maar zelfs auto's een kortere levensduur hebben. Ook door de verouderde wetgeving is de handelssector echter kwetsbaar voor illegale economische activiteiten. Doordat sommige wetten nog uit de vooroorlogse periode stammen, staan de boetes soms niet in verhouding tot de overtreding. Zo kreeg een Guyanees schip dat illegaal de Corantijn op was gevaren een boete van slechts 200 Surinaamse gulden (Sf), ofwel ongeveer 14 eurocent¹⁰¹. Dergelijke onrealistisch lage boetes gelden ook voor sommige andere overtredingen.

Al met al kan gezegd worden dat de informele economie in de ook wat betreft werkgelegenheid grote handelssector van grote omvang is. Zeker tientallen en mogelijk honderden miljoenen dollars per jaar gaan in dit circuit om. Hiervan ondervinden vooral de eerlijke ondernemer, de consument en de overheid veel schade. Veel bedrijven en importeurs zijn betrokken en kunnen al niet meer overleven zonder gebruik te maken van informele en illegale activiteiten. Er vanuit gaande dat inderdaad minimaal 50 procent van de invoerrechten wordt ontdoken loopt de staat op jaarbasis alleen al 75 miljoen dollar mis. Mogelijk is dit bedrag nog veel groter. Volgens sommige schattingen zou het zelfs gaan om 200 miljoen dollar per jaar. De hier genoemde illegale economische activiteiten die ondernemers gebruiken om economisch voordeel te behalen vormen geenszins een eindige lijst. Er zijn nog vele andere manieren om wet- en regelgeving te ontduiken. Doordat ik de sector niet op een even grondige manier heb onderzocht als de goudsector is het lastiger een precieze schatting van de totale omvang te geven. De belangrijkste oorzaken kan ik echter wel geven. Dit zijn de invloed van zwart geld, de inflatie, de hoge rentelasten, de cultuur van corruptie, de hoge mate van regelgeving, het slechte controleapparaat en de verouderde wetgeving.

5.3 *Twee case studies*

Om te verduidelijken hoezeer sommige delen van de handelssector afhankelijk zijn van informele en illegale economische activiteiten zal ik hieronder twee verschillende case studies bespreken. De eerste behandelt de situatie rond de alcoholimporten. Deze vrij kleine subsector kan dienen als voorbeeld voor de importen van andere goederen. Het voorbeeld van de veel grotere subsector van de autohandel

¹⁰⁰ Balkler deed deze uitspraak op 13 november 2002.

¹⁰¹ Bron: De Ware Tijd op 2 januari 2003, 'Illegaal Guyanees schip vrij na boete van 200 gulden'.

laat ook zien hoe verweven de belangen zijn binnen sommige subsectoren en in hoeverre er relaties zijn met andere delen van de formele en informele economie.

5.3.1 De alcoholimporten

Ook bij de import van alcohol worden op grote schaal invoerrechten ontrokken. Verstoort tussen handelswaar in containers of op bootjes uit Brazilië worden grote partijen alcohol ingevoerd. Daarnaast wordt in de haven op grote schaal onderfactureerd. Omdat het hier gaat om producten met een hoog invoerpercentage vormt alcoholhoudende drank geliefde smokkelwaar, aldus Zschusschen¹⁰². Doordat corrupte douaneambtenaren hieraan meewerken worden partijen soms voor een vijfde of een tiende van de prijs ingeklaard, aldus de VSB¹⁰³. Een van de oorzaken ligt volgens de VSB in het feit dat in 1994 een ‘ad valorem’ recht op alcohol werd ingesteld. Hierdoor wordt accijns niet geheven op basis van het percentage alcohol, maar op basis van de factuurprijs. Door onderfacturering kunnen hoge invoerrechten worden vermeden en loopt de staat veel inkomsten mis. De verkoopprijzen van malafide concurrenten liggen daarom ondanks hogere winstmarges soms zelfs onder de invoerprijzen van officiële importeurs. Het in Suriname meest bekende geval is dat van de Johnny Walker Red en Black Label Whisky¹⁰⁴. Steeds gaat het hierbij om echte whisky en voor consumenten is deze dan ook lastig te onderscheiden van legaal ingevoerde whisky. Wel is in het geval van illegale invoer soms sprake van verouderde voorraden. Zo worden in Suriname nog soms flessen Johnny Walker aangetroffen met een alcoholpercentage van 43 procent, terwijl enkele jaren terug wereldwijd is ingesteld dat een percentage van 40 procent maximaal is.

Een bijkomend probleem is het feit dat de malafide importeur meeprofiteert van door de officiële agent gemaakte en gefinancierde reclamecampagnes. Tenslotte dragen sommige leveranciers volgens Boelen¹⁰⁵ te weinig BTW af, doordat zij pretenderen distributiekantoren te zijn. Terwijl de klant BTW betaalt over de winkelprijs, draagt de ‘distributeur’ slechts BTW af over de groothandelsprijs. De Surinaamse overheid doet echter weinig om de agenten te beschermen. Het enige wat de agent dan nog kan doen is het informeren van het hoofdkantoor. Met de codes op bijvoorbeeld bierblikken kan achterhaald worden waar bepaalde partijen vandaan komen. Bij Fernandes¹⁰⁶, de officiële agent van Johnny Walker, geeft men aan dat hierdoor de verkopen met minimaal 50 procent zijn afgenomen. Een agent van Heineken bevestigt deze trend. Ook bier komt namelijk op grote schaal illegaal

¹⁰² Zschusschen deed deze uitspraak tijdens een interview op 18 november 2002.

¹⁰³ In een persbericht op 14 augustus 2002, ‘Overheidsgeld dat verdwijnt’, wijst de VSB op verschillende problemen rond de importen van alcoholische dranken.

¹⁰⁴ Zo werd eind 2002 een Surinaamse uitzending van ‘Achter het nieuws’ aan het thema gewijd en werd in april 2003 een partij van 600 flessen Johnny Walker whisky onderschept, aldus De Ware Tijd op 4 april 2003, ‘Zes man vast in smokkelzaak’.

¹⁰⁵ Boelen deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 22 januari 2003.

¹⁰⁶ Bij de Fernandes Trading Company sprak ik op 16 januari 2003 met Redjosentono. Zij is sales manager op de afdeling Agenturen.

Suriname binnen. Het aanbrengen van groene lipjes op de bierblikken om te zorgen voor de herkenbaarheid van legaal ingevoerd bier, bleek hierbij niet te helpen. SAB¹⁰⁷, de Surinaamse producent van onder andere Borgoe, heeft meer last van de import van goedkope buitenlandse soorten rum. Ook de SAB wijst er echter op dat er in de alcoholsector veel problemen zijn. Er wordt geld witgewassen, er zijn dumpproducten op de markt van totaal onbekende merken, er is sprake van onderfacturering en er zal altijd worden gesmokkeld. De overheid zou aan al deze problemen meer aandacht moeten besteden. Met behulp van publiciteitscampagnes, lagere invoertarieven, een betere accijnsregeling, meer aandacht voor het corruptieprobleem en een betere bewaking van de grenzen zou de overheid bonafide ondernemingen beter moeten beschermen.

5.3.2 De autohandel

Ook de autohandel is niet gevrijwaard van illegale economische activiteiten. Het totale aantal auto's in Suriname ligt hoog. Gebaseerd op de verkoop van belastingstickers stonden er in 2000 in Suriname ruim 61 duizend auto's geregistreerd. In 1996 waren dit er nog geen 50 duizend (ABS 2002c: 16). Recentere schattingen geven aan dat dit aantal snel stijgt. Kwamen er in 2001 nog ongeveer 6000 auto's bij, in 2002 waren dit er in totaal 12 duizend. Daarbovenop kwamen ook nog eens 1000 andere vervoermiddelen. Het totale aantal geregistreerde voertuigen komt daarmee volgens de politie op 168 duizend¹⁰⁸. Ondanks de relatieve armoede beschikt een groot deel van de gezinnen over één of meer auto's. Dit komt volgens Adhin¹⁰⁹ doordat veel Surinamers hun auto zien als een statussymbool, ze niet van fietsen houden en het openbaar vervoer slecht geregeld is. Zelfs in vergelijking met sommige Westerse landen heeft Suriname daarom een relatief hoog aantal voertuigen per persoon (Ferrier 1999: 61). Als daarbij wordt nagegaan dat ruim driekwart van alle auto's in en om Paramaribo rijdt, daarbij nog tienduizenden bussen, vrachtwagens en brommers kunnen worden opgeteld, er te weinig parkeergelegenheid is in het centrum en het wegennet in en rond de stad in behoorlijk slechte staat verkeert, is het niet verwonderlijk dat de binnenstad volledig dichtslibt. Djamin¹¹⁰ verwoordde het aldus: 'deze stad is niet gebouwd voor auto's, maar voor ezels'.

Jaarlijks worden er volgens Kasimbeg¹¹¹ in Suriname ongeveer 9000 auto's verkocht. Deze zijn lang niet altijd nieuw. Door de slechte economische omstandigheden is het voor velen interessanter een tweedehands auto te kopen. Deze zijn veelal afkomstig uit Japan, omdat voor oudere auto's in Japan een hogere wegenbelasting moet worden betaald. De reden hiervoor is dat nieuwe auto's geacht

¹⁰⁷ Bij de Handelmaatschappij Suriname Alcoholic Beverages (SAB) sprak ik op 11 februari 2003 met Halfhide. Zij is manager van de afdeling Human Resources, Legal and External Affairs.

¹⁰⁸ Bron: De Ware Tijd op 8 januari 2003, 'Politie registreerde 13.000 nieuwe voertuigen in 2002'.

¹⁰⁹ Adhin deed deze uitspraak op 20 november 2002.

¹¹⁰ Ik sprak met Djamin op 9 januari 2003.

¹¹¹ Op 9 januari 2003 had ik een kort gesprek met Kasimbeg. Hij is directeur van handelsbedrijf CHM. Onder de vlag van dit concern valt ook een autozaak.

worden milieuvriendelijker te zijn en dat daarnaast de Japanse economie profiteert van de verkoop van zoveel mogelijk veelal ook in Japan geproduceerde nieuwe auto's. Oudere auto's dalen in Japan daarom snel in waarde en zijn vooral voor autohandelaren vrij goedkoop te importeren. Individuele kopers kiezen daarentegen vaker voor auto's uit Amerika, aldus Griffioen¹¹². Dit komt volgens Ori¹¹³ doordat auto's met lichte beschadigingen ook daar vrij goedkoop zijn en doordat de transportkosten dan aanzienlijk lager liggen. Tezamen met de armoede onder grote delen van de bevolking kan dit verklaren waarom er in Suriname veel meer tweedehands autozaken zijn dan zaken die zich richten op de verkoop van nieuwe auto's. Slechts vijf van de ruim dertig, bijna allemaal in handen van Hindoestanen zijnde, autozaken verkopen namelijk nieuwe auto's.

Ferrier berekende daarnaast dat het wagenpark van Suriname in 1998 voor ruim 72 procent uit auto's bestond die ouder waren dan tien jaar en dat op dat moment 6,6 procent minder dan vijf jaar oud was (Ferrier 1999: 11). Een bijkomende reden voor het feit dat er weinig nieuwe auto's worden ingevoerd (van de 9000 zijn er ongeveer 500 nieuw) is het feit dat het met nieuwe auto's minder gemakkelijk is gebruik te maken van de al uitgebreid besproken onderfacturering. Het is namelijk relatief eenvoudig om van nieuwe auto's de waarde te achterhalen aan de hand van de catalogusprijs¹¹⁴. Toch worden ook nieuwe auto's regelmatig voor zeer lage prijzen ingeklaard, aldus Griffioen. Hij heeft voorbeelden genoeg. Zo werd kort voor ons gesprek nog een auto met bouwjaar 2000 voor 700 dollar ingeklaard en werd zelfs een slechts enkele weken oude auto uit 2003 ingeklaard voor 2800 dollar. Douanebeambten laten deze auto's kennelijk door. Het kan niet anders zijn dan dat importeurs daarvoor flink betalen.

Een deel van de problemen rond de alcoholimporten vindt men ook terug in de autohandel. Ik had het al over het misbruik maken van onderfacturering waardoor het mogelijk is dat voor vrijwel identieke auto's enorme prijsverschillen ontstaan¹¹⁵. Daarnaast vormen de grote autozaken een constante bron van roddels over witwaspraktijken. Het is voor velen onverklaarbaar dat er in Suriname zoveel autohandelaren actief zijn en dat er ondanks het feit dat er duizenden auto's onverkocht op een bestemming wachten¹¹⁶, nog steeds talloze auto's worden ingevoerd. Welke bonafide handelaar kan het zich permitteren zijn in waarde afnemende handelswaar zo lang onverkocht te laten staan terwijl deze toch ooit moet zijn gefinancierd? Daarnaast is het volgens menig informant verwonderlijk dat enkele van de grote importeurs na het zinken van een schip met honderden voor Suriname bestemde auto's nog gewoon hun financiële verplichtingen konden nakomen en ogenschijnlijk onberoerd bleven door een dergelijk groot verlies. Volgens velen wordt de tweedehands automarkt dan ook gefinancierd

¹¹² Ik sprak Griffioen op 23 december 2002.

¹¹³ Ik sprak met Ori op 7 november 2002.

¹¹⁴ Toch komt het volgens betrokkenen bij de douane geregeld voor dat ook nieuwe auto's voor belachelijk lage prijzen worden ingeklaard. Zo werd een twee maanden oude x voor 5000 dollar ingeklaard.

¹¹⁵ Bron De Ware Tijd op 18 maart 2002, 'Tegenwerking doet operatie Havik de das om'. In het artikel wordt melding gemaakt van twee auto's van hetzelfde merk en type die bij de ene handelaar voor 13.000 en bij de andere voor 7.500 dollar te koop worden aangeboden.

¹¹⁶ Tijdens een gesprek met Ferrier op 12 november 2002 stelde Ferrier dat er zeker 3000 auto's al meer dan twee jaar te koop staan.

door de drugswereld. Iedereen weet dit, maar toch koopt iedereen er, aldus Mungra¹¹⁷. Hierop ga ik in het hoofdstuk over de drugssector nader in, maar het is duidelijk dat het beroep autohandelaar een aantal voor de hand liggende voordelen heeft voor wie grote irreguliere verdiensten moet verklaren en intensieve contacten met collega's wil onderhouden (Klerks 2000: 279). Daarnaast worden in Suriname zoals ook in paragraaf 7.4 ter sprake zal komen geregeld in Nederland gestolen auto's aangetroffen.

Een aantal factoren maakt de autohandel echter een complexer en corruptiegevoeliger geheel dan andere subsectoren. Het belangrijkste verschil is dat het in het geval van auto's om een duurzaam consumptiegoed gaat. Hierdoor bestaat er ook een markt voor tweedehands auto's. Echter, volgens de wet mogen auto's ouder dan vijf jaar niet worden ingevoerd. Voor de import van deze auto's is het in Suriname daarom verplicht te beschikken over een ontheffing van het Ministerie van Handel en Industrie. Gezien het feit dat er zoveel oude auto's in Suriname rondrijden, wijst alles er volgens Ferrier echter op dat men tenminste in de periode 1994 tot 1998 nogal onverschillig moet zijn omgegaan met de regels rond de toelating van tweedehands auto's (Ferrier 1999: 59). Voor de periode daarna kan echter hetzelfde gezegd worden. Met de juiste contacten of tegen betaling konden velen over deze ontheffing beschikken. Verhalen over corruptie bij dit departement doen dan ook al jaren de ronde. Zo zouden de contributies voor politieke partijen volgens Sedney¹¹⁸ bijvoorbeeld deels in de vorm van op deze manier geïmporteerde auto's worden voldaan.

De auto's die onder het mom van geschenkwendingen binnenkwamen, waren vaak afkomstig uit Nederland, kwamen daar vaak niet door de APK-keuring en waren in principe afgeschreven. Op grote schaal werden door autohandelaren stromannen ingezet om deze auto's toch in te voeren¹¹⁹, zodat in Suriname nog flinke winsten op de auto's kon worden gemaakt. Om een eind aan al deze ellende te maken besloot het Ministerie van Handel en Industrie in oktober 2003 geen enkele ontheffing meer te verlenen. Auto's ouder dan acht jaar en bussen ouder dan elf jaar kunnen nu in geen geval meer worden ingevoerd¹²⁰. Dit geldt ook voor oldtimers. Het gevaar bestaat echter dat malafide importeurs andere mogelijkheden gaan gebruiken om de auto's binnen te krijgen. Zo zijn het vervalsen van bouwjaren op facturen, het rotzooien met autopapieren, het verwijderen van chassisnummers en het verlagen van kilometerstanden, beproefde methoden. Lukt het op al deze manieren niet de auto in te klaren dan blijft deze op het haventerrein staan. Het staat daar dan ook overvol met vaak in slechte

¹¹⁷ Mungra is voormalig ambassadeur, voormalig minister van Buitenlandse Zaken en voormalig minister van Financiën. Momenteel is hij docent Econome aan de Anton de Kom Universiteit. Hij deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 10 januari 2003.

¹¹⁸ Sedney is voormalig minister-president, voormalig president van de Centrale Bank van Suriname en momenteel werkzaam als adviseur op het Ministerie van Handel en industrie. Hij deed deze uitspraak op 21 januari 2003.

¹¹⁹ Bron: De Ware Tijd op 22 mei 2002, 'HI wil illegale importen aan banden leggen'.

¹²⁰ Bron: De Ware Tijd op 27 oktober 2003, 'Terugdringen onderfacturering gewenst'.

staat verkerende auto's. Omdat deze auto's eens in de drie maanden worden geveild komen ze volgens Heinen¹²¹ dan alsnog zonder vergunning en voor een schijntje Suriname binnen.

5.4 Conclusie

In dit hoofdstuk heb ik geprobeerd een zo goed mogelijk beeld te geven van de illegale activiteiten binnen de wat eindproduct betreft legale handelssector. Geenszins pretendeer ik hierbij een eindige opsomming te hebben gegeven van alle informele en illegale activiteiten die er plaatsvinden. De frauderende ondernemer is inventief en vindt steeds nieuwe manieren om overheidscontroles te omzeilen. Daarnaast is het moeilijk om precies aan te geven waar de knelpunten liggen en hoe groot de invloed van het informele circuit precies is. Daarvoor is het nodig dieper in te gaan op de achtergronden, relaties, opbrengsten en invloed van de sector. Dit heb ik uitgebreider gedaan voor de goudsector die ik in het volgende hoofdstuk zal bespreken. Wat wel duidelijk wordt uit de hier beschreven sector is dat de invloed die het illegale circuit uitoefent groot is en dat de belangen van sommigen enorm zijn. Ook wordt duidelijk dat er niet gesproken kan worden van strikt formele, informele of illegale delen van de economie. Binnen de handelssector vinden naast volledige legale activiteiten binnen formele ondernemingen ook op grote schaal illegale economische activiteiten plaats. Daarnaast blijkt ook dat de verwevenheid met andere sectoren groot is. Doordat Suriname in grote mate afhankelijk is van importen en dus de handelssector, hebben ook bijna alle andere sectoren met de sector te maken. De handelssector vormt wat dat betreft de schakel binnen de Surinaamse economie. Omdat het controleapparaat niet goed functioneert, zijn er legio mogelijkheden voor ondernemers om er op informele en illegale wijze te opereren. Ook buitenlandse exporteurs en buitenlanders met zwart geld maken gebruik van de mogelijkheden die dit systeem biedt. Het is waar dat het informele circuit in de handelssector de overlevingskansen van een onderneming kan vergroten en dat mogelijk de armoedeproblemen worden verzacht. Toch staan deze activiteiten ook de duurzame ontwikkeling van Suriname in de weg, omdat een op basis van vraag en aanbod functionerend systeem niet goed kan ontstaan. Hiervoor is het namelijk nodig verantwoord te ondernemen en een basis neer te zetten waarvan ook toekomstige generaties kunnen profiteren. Excessieve zelfverrijking draagt daar niet toe bij.

¹²¹ Heinen is werkzaam bij de douane als medewerker van het Project Technische Bijstand Suriname-Nederland. Ik sprak hem op 23 december 2002.

HOOFDSTUK 6: Goud

Een van de weinige sectoren binnen de Surinaamse informele economie waarnaar wel enig onderzoek is verricht, is de goudsector. Deze krijgt zowel vanuit het buitenland als vanuit Suriname geregeld de aandacht. Daarbij draait het met name om de risico's en de problemen die de ontginningsactiviteiten met zich meebrengen. Zo verrichtte Heemskerk een breed scala aan onderzoeken naar de Surinaamse goudsector en houden internationale organisaties en anderen zich bezig met gezondheidsrisico's als malaria, aids en kwikvervuiling. Zowel Ferrier als Polimé, Hoogbergen en Kruijt verrichtten daarnaast onderzoek naar de sector als geheel en ook de Stichting Planbureau Suriname kwam recentelijk met een uitgebreide sectorstudie. In dit hoofdstuk zal ik enerzijds een resumé geven van de bevindingen van deze en andere onderzoeken en anderzijds met nieuwe resultaten komen.

Zoals ik al in hoofdstuk 1 aangaf, verschilt mijn aanpak voor het onderzoeken van de goudsector van die waarop ik de andere sectoren binnen de informele economie heb bestudeerd. Voor de goudsector heb ik ervoor gekozen met zoveel mogelijk belanghebbenden te praten. Daartoe heb ik tientallen direct en indirect bij de sector betrokkenen personen geïnterviewd. Enerzijds waren deze werkzaam bij zoveel mogelijk facetten van de goudwinning en anderzijds waren deze afkomstig van verschillende etnische groepen. Ik denk daarmee een goed beeld te kunnen scheppen van de huidige situatie in de goudsector. Daarbij moet wel gesteld worden dat ook in de goudsector geldt dat ontwikkelingen elkaar snel opvolgen en dat men flexibel inspeelt op veranderende omstandigheden.

In dit hoofdstuk zal ik eerst een overzicht geven van de historische ontwikkelingen in de goudsector. Vervolgens zal ik me richten op de huidige situatie op de goudvelden in de binnenlanden en zal ik bespreken welke spelers er actief zijn, welke productiemethoden zij gebruiken en hoe de sector georganiseerd is. Het tweede deel van dit hoofdstuk richt zich op de goudsector in de stad. Ik zal daarin ook de relaties met andere delen van de economie aangeven, alsmede het belang voor de economie als geheel. Zowel de inkomsten als de werkgelegenheid die door de sector worden gecreëerd zijn namelijk groot. Een belangrijke vraag bij dit alles is, in hoeverre de activiteiten in de goudsector kunnen worden beschouwd als zijnde formeel, illegaal of crimineel.

6.1 Geschiedenis van de goudsector

De eerste berichten over goudwinning in Suriname dateren uit 1687 en goud werd voor het eerst geëxporteerd in 1736. Pas nadat in 1870 tijdens een expeditie van gouverneur Van Seypestein goud werd gevonden aan de oevers van de rivier de Marowijne, ging men echter over op meer georganiseerde exploitatie. De plantage-economie was toen al op zijn retour (Pollack et al. 1998: 8). Ook in andere delen van Suriname trof men goud aan. De goudwinning in het Sarakreek gebied startte

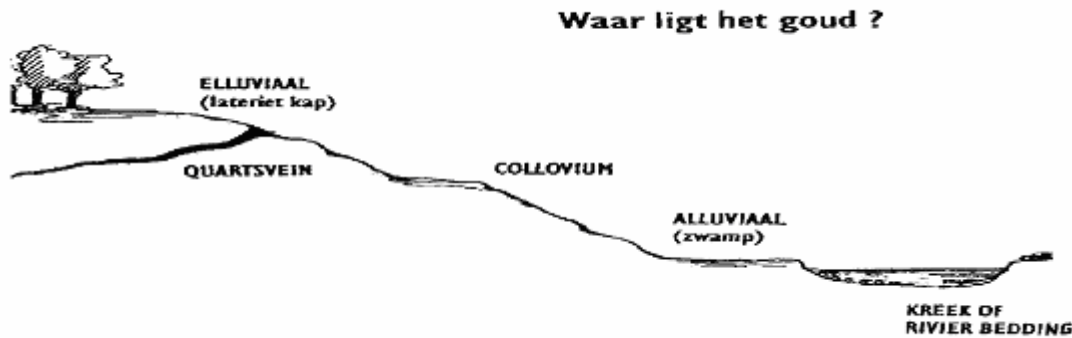
in 1876 en werd gevolgd door activiteiten in de Brownsweg regio en het Lawagebied (de Kom et al. 1998: 91). De jaarlijkse productie steeg daarop van 38 kilo in 1876 naar een piek van 1209 kilo in 1908 (SPS 2003: 1). Ongeveer 4500 mensen waren in die tijd werkzaam bij vijf grotere en een groter aantal kleinere goudbedrijven (Stuseco 2003: 21). Drie decennia lang was goud een van de belangrijkste exportproducten met een waarde van meer dan 25 procent van de totale exporten (Pollack et al. 1998: 8). Toen de bekendste gebieden uitgeput raakten en de wereldmarktprijs begon te dalen, kwam er echter een voorlopig einde aan de commerciële goudwinning. De jaarlijkse productie daalde tot onder de 200 kilo en werd overgenomen door de kleinschalige goudwinning. Tot op de dag van vandaag nemen de zogenaamde porknokkers die daarin actief zijn het grootste deel van de totale goudproductie van Suriname voor hun rekening.

Een tweede *goldrush* vond plaats aan het einde van de twintigste eeuw. Begin jaren 80 leidden de exploratieve inspanningen van staatsbedrijf Grassalco en de Geologisch Mijnbouwkundige Dienst tot de vondst van rendabel te exploiteren goudvoorraden in verschillende regio's. Met behulp van zogenaamde *dredges* begonnen zij naar goud te zoeken in de Surinaamse riviertjes. Al snel volgden lokale goudzoekers dit voorbeeld zodat er in 1986 al een groot aantal van deze *dredges* actief was. Op deze *dredges* waren veelal Guyanezen actief. Tijdens de binnenlandse oorlog werden echter bijna alle *dredges* geconfisqueerd door de gewapende Marrons die zich hadden georganiseerd in het Jungle Commando van Brunswijk. De opbrengsten uit de goudwinning zou Brunswijk hebben gebruikt voor de financiering van het gewapende conflict (Pollack et al. 1998: 9). Na de binnenlandse oorlog kregen de Marrons meer rechten zich op eigen grond te weiden aan de goud- en houtwinning. Als gevolg van de toewijzing van deze grondrechten, de slechte economische situatie, de gestegen wereldprijs voor goud en de komst van vele duizenden Brazilianen nam de goudwinning halverwege de jaren 90 opnieuw een enorme vlucht (Pollack et al. 1998: 9). In de volgende paragrafen zal ik deze nieuwe situatie in de Surinaamse goudsector bespreken.

6.2 De goudsector in de binnenlanden

Heemskerk en van der Kooye (2003) definiëren de kleinschalige goudwinning als manuele en gemechaniseerde goudwinning die wordt gekarakteriseerd door informaliteit en niet formeel voor de mijnbouw opgeleid personeel. Daarbij verving de winning van colluviale en alluviale goudvoorraden (afzettingen aan de voet van berghellingen en op de oevers van kreken en rivieren), alsmede de ontginning van primaire goudvoorkomens (de goudaders in heuvels of gebergten) grotendeels de winning op rivieren met behulp van *dredges*. Een schematische figuur van de mogelijke vindplaatsen is hieronder weergegeven.

Figuur 3: Vindplaatsen van goud

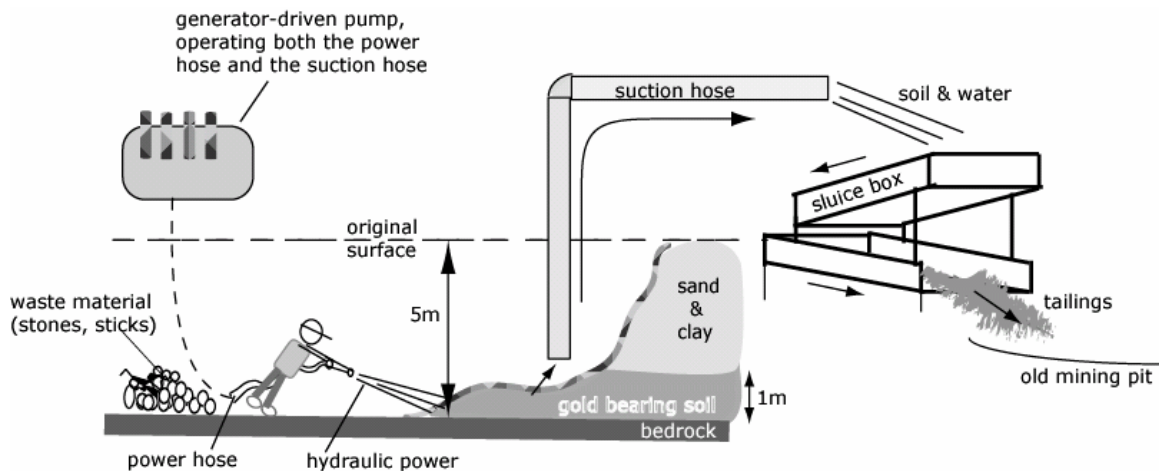

Bron: Belastingdienst in SPS (2003: 32)

Zoals uit figuur blijkt kan goud op verschillende plaatsen worden gewonnen. Elke vindplaats vereist zijn eigen ontginningsmethoden. Voor een precieze beschrijving van de verschillende mijn- en productiemethoden in de goudsector verwijs ik naar de studie van de Stichting Planbureau Suriname (SPS 2003: 30-37). Wel stel ik hier dat de primaire en de secundaire winning van goud in Suriname veel populairder zijn dan de grotendeels in onbruik geraakte *dredges*.

De verschillende toeleveranciers die ik heb gesproken zeggen vooral de voor de colluviale en alluviale goudvoorraden gebruikte spuit- en zuiginstallaties goed te verkopen. Inderdaad is deze hydraulische winning van goud volgens Heemskerk en van der Kooye (2003) de in Suriname verreweg het meest gebruikte methode. Nadat goudzoekers een geschikte locatie hebben gevonden, wordt het areaal ontdaan van alle begroeiing en de bovenste deklaag. Een generator drijft de spuit- en zuiginstallaties aan, waarna eerst de bodem met water los wordt gespoten en vervolgens het water en grond mengsel wordt opgezogen. Het mengsel wordt gefilterd en het goud en andere mineralen blijven achter op een mat in de *sluicibox*. Figuur 4 geeft weer hoe dit proces in zijn werk gaat.

Figuur 4: De meest gebruikte goudwinningmethode

Bron: Heemskerk en van der Kooye (2003)

Eens in de twee of drie weken wordt de mat gewassen met water onder toevoeging van kwik. Dit kwik bindt zich in de verhouding één op één aan het goud en kan zo worden gescheiden van de overige mineralen. Voor het winnen van één kilo goud is dus minimaal één kilo kwik nodig. Daarna wordt het kwik gescheiden van het goud door het te verdampen. Door gebruik te maken van gesloten systemen als een retort is het mogelijk het grootste deel van het kwik terug te winnen voor hergebruik. Echter, in de praktijk gebruiken goudzoekers bijna altijd open systemen waardoor een groot deel van het kwik in de natuur terecht komt.

Een andere invloedrijke verandering is het feit dat Brazilianen de plaats hebben ingenomen van Guyanezen. De Braziliaanse goudzoekers die ook wel *garimpeiros* worden genoemd, brachten veel kennis en meer geavanceerde methoden van goudwinning met zich mee. Zo worden bijvoorbeeld metaaldetectoren en pomp- en zuiginstallaties pas sinds de komst van de *garimpeiros* veelvuldig gebruikt. Gedreven door de goudkoorts of door de politie verdreven van de Braziliaanse goudvelden om plaats te maken voor grootschalige goudwinning, vonden vele duizenden goedzoekers werk in de Surinaamse goudsector. De schattingen over hun aantallen lopen echter ver uiteen. Door het informele karakter van de goudwinning en de illegale status¹²² van een groot deel van de Brazilianen in Suriname, worden schattingen ernstig bemoeilijkt. Volgens Veiga (1997: 4) is van alle goudzoekers ongeveer tweederde à driekwart van Braziliaanse afkomst. In totaal zouden er ongeveer 4000 tot 8000 Marrons en 8000 tot 40.000 Brazilianen actief zijn. De Stichting Planbureau Suriname gaat er in zijn begin 2003 gepresenteerde studie van uit dat ongeveer tweederde van de 12.000 direct betrokkenen van Braziliaanse afkomst is (SPS 2003: 26). Volgens de Braziliaanse ambassade¹²³ ligt dit aantal tussen de 15 en 20.000. In een andere onlangs verschenen studie schatten Heemskerk en van der Kooye (2003) het aantal goudzoekers dat op enig moment actief is op 20 à 25.000. Zij gaan bij hun berekening uit van een jaarlijkse winning van 20.000 kilo en een jaarproductie per voltijds werkende goudwerker van één kilo. Omdat niet elke goudwerker continu in het bos verblijft, is het totale aantal goudzoekers dus groter.

Cardoso Neto, voorzitter van de *Cooperativa de Garimpeiros no Suriname*, is evenals sommige anderen een stuk minder voorzichtig. Hij gaat er van uit dat er in Suriname 30.000 tot 40.000 Brazilianen wonen die grotendeels in de goudsector actief zijn. De verhalen dat grote groepen Brazilianen naar Guyana zouden zijn getrokken omdat de goudvelden in Suriname uitgeput raken, zijn volgens hem dan ook niet waar¹²⁴. Opnieuw hadden hier de verbrande resultaten van de volkstelling

¹²² Tegen betaling van 200 dollar konden Braziliaanse goudzoekers vanaf begin 1997 tot halverwege 2000 over een werkvergunning beschikken. Aangezien deze vergunning echter elk jaar moest worden verlengd, heeft op dit moment in principe elke Braziliaanse goudwerker een illegale status. Wel is over de periode tussen 1997 en 2000 bekend dat zich in totaal 5428 nieuwe Braziliaanse goudzoekers hebben aangemeld. Voor wat betreft het jaar 2000 was daarvan 29 procent van het vrouwelijke geslacht en op de goudvelden actief als 'kokkin' (Bron: Data van de Dienst Arbeidsbemiddeling van het Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu).

¹²³ Bij mijn bezoek aan de Ambassade van Brazilië op 24 januari 2003, sprak ik met Sanches, hoofd van de sector handel en De Keyzer, medewerker van de consulaire afdeling.

¹²⁴ De *Cooperativa de Garimpeiros no Suriname* is een coöperatieve organisatie die zich inzet voor de belangen van de Braziliaanse goudzoekers. Op 24 januari 2003 had ik er een interview met directeur Cardoso Neto.

meer uitsluitel kunnen geven¹²⁵. Om een beter beeld te krijgen van het aantal Brazilianen in Suriname en iets te doen aan de illegale status van veel van hen is de huidige regering er in maart 2003 toe over gegaan opnieuw werkvergunningen voor activiteiten in de goudsector te verlenen. Tegen betaling van 300 dollar per jaar kan een buitenlandse goudzoeker over deze vergunning beschikken¹²⁶. In hoeverre Brazilianen van deze mogelijkheid gebruik maken is echter nog niet duidelijk. Er zijn echter wel alternatieve methoden om een beter beeld te krijgen van de omvang van de activiteiten, productie en werkgelegenheid in de goudsector. Deze zal ik verderop in dit hoofdstuk bespreken.

Deze duizenden goudzoekers zijn niet individueel op zoek naar goud. Soms doen ze dat in strikt Braziliaanse of Surinaamse groepen, vaker werken mensen van verschillende afkomst samen. Over het algemeen kunnen de Marrons en de Brazilianen vrij goed met elkaar overweg. De marrons worden gewaardeerd voor hun kennis van het gebied en de Brazilianen vanwege hun kennis van moderne mijntechnieken en hun vermogen om hard te werken. Vooral in vergelijking met de Chinezen verloopt de integratie vrij goed. Brazilianen leren Sranan Tongo en Marrons leren Portugees. In het begin werden de Brazilianen dan ook gastvrij ontvangen. Naarmate de goudvoorkomens schaarser worden ontstaat er echter meer concurrentie om de rijke goudvoorkomens. Op problemen die hieruit voortvloeien kom ik in de volgende paragraaf nog terug. Een groep samenwerkende goudzoekers wordt ook wel een set genoemd en omvat meestal 6 à 10 personen. Gemiddeld zes gouddelvers werken zes dagen per week en twaalf uur per dag op de goudvelden en verblijven daar soms maanden achtereen. Zij verblijven slechts enkele weken per jaar in Paramaribo of Brazilië.

Naast deze gouddelvers bestaat een set volgens Heemskerk en van der Kooye (2003) uit eventuele tijdelijke werknemers, een kok(kin), een opzichter en de baas. De kokkin vervult naast de functie van het bereiden van het eten soms ook de functie prostituee. Daarnaast waren bijna alle vrouwelijke respondenten in een studie van Heemskerk (2003: 66) naar de werkzaamheden van vrouwen in de goudsector, naast hun hoofdactiviteit ook actief in de handel. De vrouwen vervullen een belangrijke functie op de goudvelden en staan afhankelijk van de situatie waarin zij moeten werken betwistbaar hoger op de sociale ladder dan de gouddelvers zelf. In een rapport van de SMLA (1998) over de relatie tussen de goudsector en prostitutie in het binnenland geven sekswerkers aan, ondanks de risico's van hun werk en de slechte omstandigheden waarin ze vaak leven, redelijk goed rond te kunnen komen van hun verdiensten. Door armoede gedreven of soms gedwongen spelen de vrouwen in op de behoeften van de sekswerkers die ontstaan door een groot tekort aan vrouwen op de goudvelden (SMLA 1998: 35). Dat de vraag groot is blijkt ook uit een studie van Bezerra, Verissimo en Uhl (1996), waarin berekend dat voor het Amazonegebied geldt dat 60 procent van het door goudzoekers verdiende geld gespenseerd wordt aan drank en vrouwen. Voor een uitgebreidere bespreking van de

¹²⁵ Volgens Ferrier zal echter bij elke telling zeker de helft van de Brazilianen zich schuil houden omdat zij de overheid niet vertrouwen. Ferrier zei dit tijdens een gesprek op 12 november 2002, vlak voordat de volkstelling werd gehouden.

¹²⁶ Bron: De Ware Tijd op 24 maart 2003, 'US\$300 voor werkvergunning vreemdelingen goudwinningsbedrijven'.

verschillende manieren waarop de seksindustrie in het binnenland is georganiseerd verwijs ik naar het genoemde rapport.

Een precies beeld over het aantal vrouwen dat in de binnenlanden actief is in de prostitutie heeft Altenberg¹²⁷ echter niet. Wel meent zij dat lang niet alle vrouwen op de goudvelden het goed hebben. Veel vrouwen komen slechts enkele malen per jaar naar de stad en zijn slachtoffer van een verkapte vorm van slavernij en vrouwenhandel. Soms is de prostitutie voor de vrouwen echter ook slechts een nevenactiviteit (SMLA 1998: 17-18). Vaak geven de vrouwen ook leningen aan de goudzoekers en verkopen zij allerlei handelswaar zoals alcohol of drugs waarvoor evenals voor persoonlijke diensten altijd met goud moet worden betaald. Zo verdienen de vrouwen twee tot vijf gram goud voor normale seks. Een ‘*special treatment*’ of samen slapen kost meer. In vergelijking, blikjes bier worden voor één gram goud per stuk verkocht, terwijl men voor een kuur Lariam twee gram betaald. Inderdaad behoren vrouwen vaak zelfs tot de betere verdieners op de goudvelden, aldus Heemskerk en van der Kooye (2003). Volgens Naarendorp¹²⁸ verdienen zij soms zelfs meer dan de goudbazen.

Voor de wat grotere winkeltjes moeten de goudzoekers naar meer centrale plaatsen op de goudvelden waar soms ook hele gouddorpen (inclusief seksclubs en een goudsmid) ontstaan. De eigenaren van de winkels verdienen goud geld aan de goudsector en zorgen voor de aanvoer van de handelswaar vanuit Paramaribo. Alles wat een goudzoeker nodig heeft wordt er verkocht. Doordat zij hierdoor over grote hoeveelheden goud beschikken fungeren zij daarnaast soms ook als de goudkopers van het binnenland. Omdat de prijzen in Paramaribo echter veel beter zijn zal verreweg het grootste deel van de goudzoekers er echter voor kiezen het goud in Paramaribo te verkopen, aldus Naarendorp tijdens hetzelfde interview. Een ander product waarnaar op de goudvelden zeer veel vraag is, is dieselolie. Deze dient als brandstof voor de generatoren die stroom leveren voor de goudkampen en de werkzaamheden op de goudvelden. Voor een mijnpit van 20 bij 30 meter zouden ongeveer 14 vaten brandstof nodig zijn. Hiermee kan men volgens Pollack et al. (1998: 11) zes tot acht weken vooruit. Hierop kom ik later in dit hoofdstuk nog terug. Daar zal ik ook bespreken in hoeverre de oliesector, de transportsector en de toeleveringsbedrijven profiteren van de vraag vanuit de goudsector naar brandstof, onderdelen, machines en voedsel.

De goudbaas (die ook wel goudoperator of goudondernemer wordt genoemd) zorgt voor de financiering van het kamp, de infrastructuur, de machines, het transport, de brandstof en het eten. Ook zorgt hij voor de betaling van zijn werknemers en de concessiehouder. Met name de kosten voor de aanschaf van machines en brandstof hebben een groot aandeel in de totale kosten. Afhankelijk van het feit of bij de goudwinning ook grotere grondverzetmachines worden ingezet, kan een bepaald areaal in een veel korter tijdsbestek worden ontgonnen. Ook een anonieme goudbaas bevestigt dit. Volgens hem heb je voor hetzelfde areaal waar zonder machines drie tot vier weken gewerkt wordt, nu slechts één

¹²⁷ Altenberg deed deze uitspraken tijdens een interview op 29 januari 2003.

¹²⁸ Naarendorp is concessiehouder en tevens bestuurslid van de Kamer van Koophandel en Fabrieken. Ik sprak hem en twee goudondernemers die op zijn concessie actief zijn op 29 januari 2003.

week nodig. De goudbaas zal in dit geval een groter deel van zijn inkomsten kwijt zijn aan de inzet van deze grondverzetmachines. Eventueel kan de aankoop of huur van deze machines ook door verschillende goudbazen samen worden gedaan of kan de eigenaar of huurder deze ter plekke (onder)verhuren om de kosten te verdelen, aldus Sultan¹²⁹. De goudbaas moet in dit geval echter wel een stuk kapitaalkrachtiger zijn en het merendeel van de goudondernemers gebruikt dan ook nog geen graafmachines en tractoren, aldus Lie Paw Sam¹³⁰. Toch menen anderen dat inmiddels 40 procent van de sets bij het werk wel degelijk gebruik maakt van deze grotere machines. Sultan bevestigt dat minimaal 25 procent van de sets met groter materiaal werkt en ook Beems¹³¹ verkoopt veel grondverzetmachines voor de goudsector. Graafmachines kunnen voor gebruik in de diepe binnenlanden echter alleen in gedemonteerde vorm over de *soela*'s (het Surinaamse woord voor stroomversnellingen) worden vervoerd. Hoe dichter de activiteiten zich bij Paramaribo afspelen, hoe vaker er dan ook gebruik zal worden gemaakt van grondverzetmachines. Worden er wel grote machines ingezet dan heeft dit ook invloed op de verdeling van de goudopbrengsten. De tabel hieronder geeft aan hoe deze opbrengsten in de beide gevallen worden verdeeld.

Tabel 2: Verdeling van de goudopbrengsten

	Normale goudwinning	Gebruik grondverzetmachines
Concessiehouder	5-10 %	5-10 %
Ploeg	30 %	15-25 %
Goudbaas	60-65 %	65-75 %

Bron: Veiga (1997: 7) en eigen bronnen

Het is voor de goudondernemer niet altijd mogelijk steeds op de goudvelden aanwezig te zijn. Hij moet namelijk ook in Paramaribo zijn zaakjes regelen. Soms heeft een goudbaas ook twee of maximaal drie sets in bedrijf. Drie is volgens velen echter het maximum omdat het anders onmogelijk wordt voldoende controle uit te blijven oefenen op het gebeuren op de goudvelden. Het risico wordt dan te groot dat de ondernemer kan fluiten naar zijn geld omdat een of meer van zijn werknemers er met het goud vandoor gaan, aldus Naarendorp¹³². Soms zijn goudbazen voormalige goudzoekers die

¹²⁹ Sultan is directeur van Zwaar Materieel Verhuurbedrijf Sultan. Ik sprak hem op 30 januari 2003.

¹³⁰ Lie Paw Sam is directeur van de Sarakreek Resource Corporation. Dit bedrijf is op Cambior na op dit moment de die in de goudsector actief is. In totaal heeft Lie Paw Sam vijf sets voor zich werken en 94 mensen in dienst. 80 daarvan bevinden zich in het binnenland. Naast de normale bezetting bestaat zijn personeel uit monteurs, werknemers voor het aanleggen van de infrastructuur, transporteurs en patrouilles die zijn concessie moeten beschermen. Voor de goudwinning heeft hij verschillende grondverzetmachines in zijn bezit. Op een centrale plek op de concessie is een klein dorp neergezet waarheen het goud vanuit de goudkampen wordt aangevoerd en waar het op een kwikvrije manier wordt gewonnen. Ik sprak Lie Paw Sam en zijn vrouw op 21 januari 2003

¹³¹ Beems is directeur van Traverco Track Service. Ik sprak hem op 24 januari 2003.

¹³² Ik sprak op 27 januari voor het eerst met Naarendorp.

voldoende geld verdiend hebben om een eigen set op te zetten en soms zijn het uit Paramaribo afkomstige ondernemers zonder veel ervaring die hun geluk in de goudsector willen beproeven. Kijkend naar de etnische herkomst dan blijkt verder dat de goudondernemers afkomstig zijn uit alle etnische groepen. Opnieuw voeren hier de Brazilianen echter de boventoon. Zij maken ongeveer 55 procent uit van de goudondernemers, aldus Naarendorp¹³³. Goud blijkt voor velen een lucratieve business en trekt dan ook allerlei mensen aan die op verschillende manieren geld hebben verdiend om in de goudsector te investeren. Op de manier waarop de goudbazen aan geld of leningen komen zal ik in de paragraaf over de goudsector in Paramaribo echter nog terugkomen.

Zoals uit de hierboven gegeven tabel blijkt krijgen de concessiehouders ongeveer vijf à tien procent van de goudopbrengst. Zij staan op de sociale ladder van de goudzoeker weer een trap hoger dan de goudondernemer. In de periode tussen 1996 en 2001 zijn in Suriname minimaal 114 concessies met

Figuur 5: De belangrijkste goudwinningsgebieden

Bron: Heemskerk en van der Kooye (2003)

zij als buitenlander niet over een concessie mogen beschikken die bestemd is voor de kleinschalige goudwinning (Heemskerk en van der Kooye 2003).

een totale oppervlakte van meer dan 1,7 miljoen hectare verleend aan bedrijven, individuen en Marrongemeenschappen. Het grootste deel van deze concessies bevindt zich in het noordoosten van Suriname. Figuur 5 geeft een beeld van de locaties van de belangrijkste concessies. Voor 76 procent van deze concessies en 89 procent van de totaal uitgegeven oppervlakte, geldt echter dat zij slechts bestemd zijn voor verkenning en exploratie (SPS 2003: 16). Dit betekent dat in feite op verreweg het grootste deel van de concessies nog überhaupt niet voor commerciële doeleinden naar goud gemijnd mag worden. Toch wordt op veel concessies met of zonder toestemming van de concessiehouder wel naar goud gezocht. Braziliaanse *garimpeiros* zijn in alle gevallen aangewezen op deze meer informele vormen van goudwinning omdat

¹³³ Naarendorp deed deze uitspraak tijdens een tweede gesprek op 29 januari 2003.

Daar waar bedrijven eigenaar zijn van de concessies en zij zich nog in de exploratiefase bevinden, proberen zij soms illegale goudzoekers te laten verwijderen of afspraken met hen te maken (SPS 2003: 52). Grote concessiehouders profiteren echter ook van deze activiteiten omdat de goudzoekers ‘als bijen op de honing afkomen’. Zij hebben dus een zoekfunctie voor de grotere bedrijven omdat zij bedrijven kunnen wijzen op de vindplaatsen van goud, aldus Waaldijk¹³⁴. Grootschalige goudbedrijven hebben namelijk de mogelijkheid om goudvoorkomens tot een veel grotere diepte af te graven. Soms zetten concessiehouders ook eigen groepen in op eigen concessies waarvoor zij echter nog geen recht tot exploitatie hebben (SPS 2003: 40). Daar waar zij goudzoekers wel toestaan om op de eigen concessie mijnbouwactiviteiten te ontplooiën, zullen zij daarvoor meestal een bepaald bedrag of ongeveer tien procent van de opbrengst opeisen. Om goede contacten te houden met de lokale bevolking en getolereerd te worden op de concessies moet een goudzoeker eerst uitzoeken wie de concessiehouder is en dan toestemming vragen daar aan de slag te gaan (Hoogbergen, Kruijt en Polimé 2001: 114). Goudbazen zullen echter soms proberen met behulp van *hit-and-run* praktijken de meest rijke goudvoorkomens te plunderen en hun activiteiten snel te verplaatsen. Zo kunnen zij de opgelegde ‘concessiebelasting’ ontlopen. Concessiehouders zetten daarom op hun beurt soms bewapende opzieners in om de eigen concessie te bewaken en schromen niet daarbij geweld te gebruiken.

6.3 *Problemen als gevolg van activiteiten in de goudsector*

De (kleinschalige) goudwinning brengt ook nog een groot aantal andere problemen met zich mee. In deze paragraaf zal ik achtereenvolgens de gevolgen voor het milieu, de gezondheid en de maatschappelijke omgeving bespreken. Zoals al uit het bovenstaande mag blijken heeft het bos flink te leiden onder de activiteiten in de goudsector. In bijna alle gevallen waar goudzoekers gebruik maken van hydraulische mijnmethoden is er sprake van het zogenaamde *selective mining*, waarbij van een bepaald areaal alleen de rijkste mineraalvoorkomens worden gemijnd (SPS 2003: 34). Vanwege het vaak illegale karakter van de kleinschalige goudwinning, waarbij goudzoekers soms dus werken op niet voor de goudwinning bestemde domeingronden of andermans concessies, is een grote mobiliteit van het productieproces een vereiste. Het nadeel is echter dat grote stukken bos rücksichtslos wordt gekapt, er hele krekken worden geruïneerd, er grote gaten in het bos ontstaan en het afvalwater rechtstreeks weer in de natuur terecht komt.

Peterson en Heemskerk (2001: 9) deden als eersten in Suriname onderzoek naar ontbossing als gevolg van de kleinschalige goudwinning. Zij concluderen dat de goudwinning voor de lange termijn substantiële effecten heeft op de gebieden waar de mijnbouwactiviteiten zijn geconcentreerd. Het herstel van het bos verloopt uiterst langzaam en de begroeiing die wel ontstaat, is kwalitatief

¹³⁴ Waaldijk is een van de directeurs van de Staatsolie Maatschappij Suriname en gaf tijdens een bijeenkomst van de Rotary Club Paramaribo op 23 januari 2003 een lezing over het Gross Rosebel Project.

verschillend van het oude bos. Zij verwachten dan ook dat de gevolgen van de goudwinning minimaal een decennium, maar mogelijk veel langer zichtbaar zullen blijven. Het kan zelfs eeuwen duren voordat het bos in zijn oude vorm is hersteld. Ook hele kreken verdwijnen of worden verplaatst, met als gevolg dat op sommige plaatsen stukken bos overstromen terwijl op andere plaatsen watertekorten ontstaan (Heemskerk en van der Kooye 2003). Het afvalwater dat overblijft na de goudwinning bevat grote hoeveelheden klei en slib die nauwelijks neerslaan. Door de hoge concentratie vaste deeltjes in de rivieren en kreken die hiervan het gevolg is, is het zicht in sommige kreken beperkt tot maximaal 50 centimeter. In de grotere rivieren bedraagt het zicht 50 tot 70 centimeter, terwijl slechts twee van Suriname's grootste rivieren een zicht hebben van meer dan één meter (Quik et al. 2001). Het water bevat door deze hoge concentratie vaste deeltjes minder zuurstof (Pollack en de Rooy 2000). Dit heeft tot gevolg dat ook de vissen uit de vervuilde wateren wegtrekken en er minder voedsel is voor de lokale bevolking. Het hele ecosysteem wordt dus verstoord door de goudwinning. Ook is er een tekort aan schoon drinkwater. De vrouwen moeten hierdoor soms uren lopen om schoon water te halen (Heemskerk en van der Kooye 2003).

Een eveneens omvangrijk probleem wordt gevormd door het feit dat het vervuilde afvalwater achterblijft in de door de goudzoekers gegraven mijnpitten. De reservoirs van stilstaand water die hierdoor ontstaan zullen nog voor lange tijd een plaats zijn waar de malariamug zich kan vermenigvuldigen. De malariagrens rukt dan ook steeds verder op richting Paramaribo en Suriname heeft nu per hoofd van de bevolking het hoogste aantal malariagevallen van heel Latijns-Amerika. Ondanks dat er nog steeds sprake is van onderrapportage worden er jaarlijks volgens de afdeling Epidemiologie van het Bureau voor Openbare Gezondheidszorg (BOG) tussen de 10.000 en 15.000 besmettingen geregistreerd. In het Boven-Marowijne gebied krijgen jaarlijks zelfs 800 van de 1000 inwoners last van malaria omdat vrijwel iedereen in dat gebied de ziekte eenmaal tot meerdere keren oploopt¹³⁵. De epidemische vorm van de ziekte en de groeiende resistentie tegen medicijnen hebben malaria gemaakt tot de belangrijkste oorzaak van ziekte en overlijden in de binnenlanden (Heemskerk en van der Kooye 2003). Een effectieve bestrijding wordt volgens Vlugman¹³⁶ bemoeilijkt doordat er een gebrek is aan geld en medische voorzieningen, de goudzoekers zeer mobiel zijn, illegale Brazilianen geen toegang hebben tot gratis gezondheidszorg, malariakuren niet worden afgemaakt, men weinig gebruikt maakt van klamboes en men zich niet aanmeldt voor regelmatige medische keuringen. Ook andere ziekten rukken op in de binnenlanden. De belangrijkste daarvan is HIV/AIDS. Door de in de vorige paragraaf aangehaalde relatie tussen prostitutie en de goudsector, een tekort aan condooms en een slechte voorlichting, dreigt er een aids-epidemie. Zowel sekswerkers als mijnwerkers en hun familieleden lopen dus het risico met deze of andere seksueel overdraagbare aandoeningen besmet te raken. UNAIDS et al. (2002: 2) schatten het totale aantal personen dat eind

¹³⁵ Bron: De Ware Tijd op 23 februari 2001, 'Suriname heeft hoogste aantal malariagevallen in Amerika's'.

¹³⁶ Vlugman is environmental health advisor bij de Pan American Health Organization (PAHO) in Paramaribo. Ik sprak kort met hem op 30 januari 2003.

2001 was besmet met HIV/AIDS op 3700. In 2001 zouden ongeveer 330 personen aan de ziekte zijn overleden. Door een groot tekort aan cijfers over de Marrons en de goudzoekers kunnen internationale organisaties echter lastig conclusies trekken over de exacte omvang van het probleem.

De gevolgen van kwikvervuiling krijgen wel veel aandacht vanuit de wetenschap en de media. Het gebruik van kwik leidt namelijk ook tot bezorgdheid over de gezondheidssituatie in het binnenland. Zoals ik in paragraaf 6.2 heb uitgelegd verdwijnt een groot deel van het gebruikte kwik rechtstreeks in de natuur. Bij een jaarlijkse productie van 20.000 kilo goud per jaar zou het zelfs gaan om in totaal 20.000 kilo kwik op jaarbasis. Volgens Bakker, directeur van het BOG is zo tussen 1993 en 1998 ruim 150 duizend kilogram kwik in het milieu terechtgekomen¹³⁷. Er schort veel aan het bewustzijn van goudzoekers over het verantwoord gebruik van kwik en ondanks verschillende programma's om nieuwe winningmethoden bij goudzoekers te introduceren, maken slechts zeer weinigen gebruik van een zogenaamde retort om de verdampte kwik weer op te vangen. Hinton, Veiga en Veiga (2003: 107) geven hiervoor als belangrijkste redenen een gebrek aan bezorgdheid over de gevolgen voor het milieu en de eigen gezondheid, de verwaarloosbare kostenbesparingen van hergebruik van het kwik en het gemak en de snelheid van het verdampen van het kwik in de open lucht. Veel goudzoekers geven daarbij aan dat roofovervallen vooral plaatsvinden tijdens dit verdampingsproces. Hierop kom ik later nog terug, maar het is duidelijk dat een snel proces cruciaal kan zijn om te voorkomen dat de buit verloren gaat. De enige voorzorgsmaatregel waarvan goudzoekers gebruik maken om zichzelf te beschermen is volgens Heemskerk en van der Kooye (2003) het uit de wind blijven tijdens het proces van verdamping. Het kwik wordt namelijk behalve door de consumptie van voedsel (voornamelijk vis) ook via de luchtwegen en de huid opgenomen in het menselijk lichaam (de Kom et al. 1998: 95). Deze laatste twee vormen vooral een gevaar voor de goudzoekers zelf omdat het kwik vrij snel na het verdampingsproces weer in vaste vorm neerslaat en daardoor andere binnenlandbewoners niet rechtstreeks bereikt.

De visconsumptie brengt echter voor eenieder gezondheidsrisico's met zich mee. Ondanks het feit dat de kwikniveaus in het rivierwater en de kleinere vissen nog onder de internationaal gestelde norm liggen, geldt dat niet voor alle roofvissoorten. Door de accumulatieve opname van kwik zal de vis die het hoogste staat in de voedselketen namelijk de hoogste concentratie kwik hebben opgenomen. Eenderde van de roofvissen in de Commewijne rivier heeft hierdoor een kwikniveau dat hoger ligt dan de veiligheidsnorm (Quik en Ouboter 2000: 13). Mol et al. (2001: 193-194) ontdekten zelfs dat 57 procent van de onderzochte vissen op mogelijk door goudwinning met kwik vervuilde locaties een te hoog kwikgehalte had. Enkele piranha's spanden daarbij de kroon met gehalten die tot meer dan negen maal boven de gestelde norm lagen. Bij brakwater- en zeevissen lag dit niveau op enkele uitzonderingen na een stuk lager. Omdat vis een van de belangrijkste voedselbronnen vormt voor de Marrons kan dit op termijn uitgroeien tot een behoorlijk risico voor de volksgezondheid. Daarnaast

¹³⁷ Bron: De Ware Tijd op 3 februari 2001, 'Ruim 150.000 kilogram kwik in eco-systemen gedumpt'.

zou ook de voor Suriname belangrijke viskweek in het kustgebied stroomafwaarts in de toekomst kunnen worden bedreigd (World Bank 1998: 7). Niet voor niets zien Conservation International en andere internationale organisaties hierin dan ook genoeg redenen voor het stimuleren van projecten voor de kwikvrije winning van goud.

Behalve de gevolgen voor het milieu en de gezondheidssituatie brengen de activiteiten in de goudsector ook sociale problemen met zich mee. De eerste hiervan is een enorme stijging van de criminaliteit in de binnenlanden. In de eerste plaats wordt deze veroorzaakt doordat de lucratieve goudsector gepaard gaat met een situatie waarbij de politie in het binnenland zo goed als afwezig is en daardoor weinig te zeggen heeft¹³⁸. Dit maakt goudzoekers tot een gemakkelijk doelwit van criminelen die uit zijn op goud of soms zelfs werktuigen (Veiga 1997: 5). Berovingen op de goudvelden of tijdens het transport komen dan ook veelvuldig voor. Het maakt echter wel veel uit waar de goudzoekers actief zijn. Volgens van der Kooye¹³⁹ komen roofovervallen namelijk vooral voor in de meer toegankelijke gebieden voor. In het dieper in het binnenland gelegen Tapanahonygebied zou daarentegen volgens haar slechts eenmaal van een beroving sprake zijn geweest. Goudzoekers kunnen daarnaast ook het slachtoffer worden van afpersing. Door het ontbreken van elke overheidscontrole en het feit dat de Brazilianen in veel gevallen over een illegale status beschikken heb zij ook geen rechten en hoeven zij geen steun te verwachten van de Surinaamse politie, aldus Cardoso Neto¹⁴⁰. Ook Sanches en de Keyzer¹⁴¹ erkennen dat dit een van de grootste problemen is waarmee de Brazilianen in Suriname geconfronteerd worden. Velen zien zich hierdoor genoodzaakt zich te bewapen of (eventueel onder dwang) bescherming in te huren van lokale bendes.

Ook aan de Franse kant van de Marowijne in Maripasoula is een situatie van wetteloosheid ontstaan. Braziliaanse goudzoekers worden daar al jaren onderdrukt, uitgebuit, mishandeld en vermoord door paramilitaire groeperingen en lokale goudbazen¹⁴². Zelfs in door Frankrijk bestuurde Frans Guyana hoeven zij niets te verwachten van de lokale overheid. Volgens velen is er dan ook in de binnenlanden een heuse wildwestcultuur ontstaan. ‘Alleen de paarden zijn vervangen door ATV’s’, aldus van der Jagt¹⁴³. Anderzijds kunnen er ook tussen de goudzoekers onderling problemen ontstaan. Niet alleen lopen goudzoekers het risico dat een van hen er met de volledige buit vandoor gaat en beroven zij soms elkaar, maar ook ontstaan er conflictsituaties over de vrouwen in de kampen. De aanwezigheid van prostituees leidt soms tot jaloersheid en kan resulteren in vechtpartijen waarbij zelfs doden te betreuren vallen (SPS 2003: 66). Om dit te voorkomen hebben sommige concessiehouders en goudbazen er dan ook toe besloten geen prostituees op de goudvelden meer toe te laten. Ook

¹³⁸ Aldus Santokhi tijdens een gesprek op 7 januari 2003.

¹³⁹ Van der Kooye is als freelance journaliste voor De West en Planet's Voice. Ik sprak haar op 27 januari 2003.

¹⁴⁰ Ik sprak Cardoso Neto op 24 januari 2003.

¹⁴¹ Op 24 januari 2003 sprak ik op de Braziliaanse Ambassade met Sanches en de Keyzer.

¹⁴² Bron: Guardian Weekly op 9 augustus 2001, ‘Gold rush fever brings terror to French Guiana’.

¹⁴³ Met ATV's bedoelt van der Jagt all terrain vehicles ofwel quads, een vervoermiddel waarvan goudzoekers in het binnenland op grote schaal gebruik maken. Hij deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 13 november 2002.

Naarendorp¹⁴⁴ hanteert dit principe bij de goudwinning op zijn concessie, omdat hun aanwezigheid teveel vervelende toestanden met zich meebrengt.

Daarnaast hebben de activiteiten in de goudsector ook gevolgen voor het ontstaan van conflicten tussen Braziliaanse goudzoekers en binnenlandbewoners enerzijds en tussen binnenlandbewoners en concessiehouders of grootschalige mijnbouwbedrijven anderzijds. Zo komen de door de overheid verleende concessies ten behoeve van de goudwinning soms niet overeen met het eigendomsrecht dat binnenlandbewoners claimen te hebben (SPS 2003: 63). Braziliaanse goudzoekers worden hierdoor tot hun ontsteltenis soms gedwongen zowel aan de concessiehouder als aan de lokale Marrongemeenschap een vergoeding te betalen voor het ontplooiën van activiteiten op een bepaald stuk grond. Ook kan onenigheid ontstaan wanneer Brazilianen en lokale bewoners in hetzelfde gebied aan goudwinning doen. Er kan dan bijvoorbeeld een conflict ontstaan over de rechten op het water ten tijde van schaarste, of ruzie over door Brazilianen veroorzaakte vervuiling. Hét voorbeeld van een conflictsituatie tussen een groot bedrijf en binnenlandbewoners wordt gevormd door het Gross Rosebel project. Verschillende keren heeft Cambior de eigen concessie moeten laten ontruimen door de politie, omdat lokale goudzoekers uit Nieuw Koffiekamp er illegale mijnbouwactiviteiten ontplooiden. Tot op het moment dat het gebied officieel in gebruik werd genomen in december 2002, bleven de goudzoekers echter terugkeren omdat zij meenden de rechtmatige eigenaren van de grond te zijn. Volgens de binnenlandbewoners zijn de verleende rechten namelijk niet in overeenstemming met hun voorouderlijke rechten op de grond (Veiga 1997: 6). Uiteindelijk is onder veel protest overeengekomen dat de met het Gross Rosebel project gecreëerde werkgelegenheid deels ingevuld zal worden door lokale werknemers. Toen in april een dertigtal dorpsbewoners werd ontslagen, volgden echter opnieuw protesten¹⁴⁵. Ook op andere plaatsen ontstaan dergelijke geschillen. Steeds gaat het om gronddisputen die doorspekt zijn met politieke en sociale vraagstukken. Volgens cultureel antropologe Monsels¹⁴⁶ is hier sprake van een conflict tussen ontwikkeling, cultuur en eigenlijk ook natuur.

6.4 *De goudsector in de stad*

Niet alleen op de goudvelden laat de goudsector zijn sporen na. Een minder gedocumenteerd deel speelt zich af in de stad. Ook in Paramaribo is namelijk een groot aantal personen en bedrijven betrokken. Deels zijn deze al in de vorige paragraaf aangehaald. Zo profiteren toeleveringsbedrijven, transportondernemingen en oliemaatschappijen in sterke mate van de activiteiten in de goudsector. In Paramaribo bevindt zich ook een steeds groter wordend segment dat economische activiteiten ontplooit die gericht zijn op de Brazilianen. Daarnaast zijn de goudbazen en concessiehouders

¹⁴⁴ Naarendorp deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 29 januari 2003.

¹⁴⁵ Bron: De Ware Tijd op 15 april 2003, 'Koffiekampers in actie tegen arbeidsbeleid Gross Rosebel'.

¹⁴⁶ Monsels is werkzaam als richtingscoördinator sociologie bij het Instituut Maatschappij Wetenschappelijk Onderzoek aan de Anton de Kom Universiteit in Paramaribo. Ik sprak haar op 30 oktober 2002.

grotendeels in de stad gevestigd. Ik zal hier ook bespreken hoe zij hun activiteiten financieren. Andere belanghebbenden in de stad zijn de goudopkopers, de juweliërs en de Centrale Bank. In dit verband is het ook interessant te weten hoe en of het goud bij de opkopers, de juweliërs en de Centrale Bank terecht komt om daarna naar het buitenland geëxporteerd te worden. Tenslotte zal ik hier ook bespreken in hoeverre de staat inkomsten verwerft uit de goudsector.

De spin-off effecten van de activiteiten in de goudsector moeten niet onderschat worden. Ook de importeurs, toeleveranciers en transporteurs van voedsel, machinerie en brandstof maken volgens Ferrier (2000a) en Hoogbergen, Kruit en Polimé (2001: 116) grote winsten. Aangezien Brazilianen drie maal per dag vlees eten zou bijvoorbeeld de consumptie van rundvlees sinds hun komst zijn verdubbeld. Een groot aantal handelsbedrijven speelt in op de vraag vanuit de goudsector en richt zich op de import en verkoop van de verschillende *inputs* die nodig zijn voor de goudwinning. De belangrijkste daarvan zijn graafmachines, zuig- en spuitinstallaties, metaaldetectoren, kwik en brandstof. Volgens Pollack et al. (1998: 11) worden de jaarlijkse kwikimporten geschat op 20.000 kilo. Of deze import op illegale wijze geschiedt en in hoeverre de import van kwik verboden is, is voor veel van mijn informanten echter niet duidelijk. Volgens van der Kooye¹⁴⁷ is het zo dat een beperkt aantal bedrijven hiervoor een vergunning heeft gekregen. Volgens Lotens is het gebruik van kwik voor niet-industriële doeleinden echter verboden¹⁴⁸. Toch is het volgens een anonieme goudbaas gemakkelijk om aan kwik te komen. Volgens hem betaal je ongeveer twaalf dollar voor één kilo kwik. Feit is wel dat de cijfers die het ABS geeft bij lange na niet aan de werkelijke vraag voldoen. Dit betekent dat een groot deel van het kwik op illegale manieren het land binnenkomt. Beems¹⁴⁹ bevestigt deze conclusie. Volgens hem is een groot deel van de illegaal ingevoerde kwik afkomstig uit Brazilië.

Behalve een aantal gevestigde bedrijven zoals Dawson, Van der Jagt, Sultan en Traverco die zuig- en spuitinstallaties, grondverzetmachines en kettingzagen leveren, is er ook een aantal Braziliaanse leveranciers actief, aldus Ramlaall¹⁵⁰. Al deze machinerie moet worden geïmporteerd. Voor de Braziliaanse leveranciers is het belangrijkste deel van de importen afkomstig uit Brazilië aangezien zich daar een nog veel grotere goudsector bevindt. In bijna alle gevallen kan men zowel met goud als met dollars betalen. Zo ook bij Sultan¹⁵¹. Nu de goudopkopers een betere prijs voor het goud geven, kiezen steeds meer goudondernemers er echter voor om in dollars te betalen. Voor het transport naar de goudvelden moeten afnemers zelf zorgen. Ook de transportsector profiteert dus mee. Verschillende maatschappijen vliegen meerdere keren per dag met kleine vliegtuigjes richting de goudvelden om goudzoekers te vervoeren en de goudkampen en winkeltjes te bevoorraden (Pollack et al. 1998: 11). SLM en Gum Air zijn de belangrijkste maatschappijen die vluchten uitvoeren naar de goudvelden.

¹⁴⁷ Van der Kooye deed deze uitspraak op 27 januari 2003.

¹⁴⁸ Lotens is freelance journalist voor De Ware Tijd, de Paramaribo Post en andere kranten. Hij deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 22 januari 2003.

¹⁴⁹ Beems deed deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁵⁰ Ramlaall is werkzaam bij Handelsmaatschappij Dawson. Het bedrijf verkoopt vooral pompen, filters en metaaldetectoren voor de goudwinning. Ik sprak met Ramlaall op 24 januari 2003.

¹⁵¹ Sultan deed deze uitspraak tijdens het interview op 30 januari 2003.

Dagelijks vliegt Gum Air zeker vijf maal richting verschillende goudvelden. Zo vliegen zij bijvoorbeeld naar Kabana en Njun Jacobskondre, twee heel verschillende dorpen, aldus Gummels¹⁵². In het ene dorp werken namelijk bijna uitsluitend Brazilianen en in het andere vooral boslandcreolen. Zelfs bij Gum Air is het hierbij mogelijk om zonodig in goud te betalen. Naast personenvervoer verzorgt de maatschappij ook vrachtluchten. Voedsel, kwik, reserveonderdelen, alcohol, televisies en verschillende luxe goederen worden op deze manier naar het binnenland gebracht.

Grotere onderdelen, machines, atv's, voedselpakketten en enorme hoeveelheden brandstof worden echter per boot over de rivieren en stroomversnellingen aangevoerd. Volgens Pollack et al. (1998: 11) verbruikt de goudsector jaarlijks namelijk 250 duizend vaten diesel ofwel dertien procent van de totale brandstofinvoer van 1997. Hoe Pollack et al. tot deze cijfers komen is mij echter onbekend. Volgens Pollack en de Rooy (2000) gaat het om jaarlijks 15 miljoen liter. Mogelijk betrouwbaarder zijn de cijfers van Tjon Sin Kie¹⁵³. Volgens hem wordt er op jaarbasis ongeveer 1,5 miljoen liter diesel verkocht bij de drie pompstations in Albina. Ongeveer 50 procent daarvan wordt naar Frans Guyana gesmokkeld, maar komt ook daar grotendeels in de goudsector terecht. Deze hoeveelheid brandstof is echter slechts bestemd voor dat deel van de goudsector dat zich stroomopwaarts de rivier de Marowijne bevindt. Op de mogelijkheden om met behulp van schattingen over het brandstof- en het kwikverbruik, alsmede de verkoop van machines en onderdelen, een beter beeld te krijgen van de totale omvang van de activiteiten in de goudsector zal ik later in dit hoofdstuk nog terugkomen. Wel is duidelijk dat de goudsector een zeer belangrijke afnemer is voor de olie-industrie en dat de aanschaf van brandstof een van de grootste kostenposten vormt voor de goudondernemers. Evenals de transportbedrijven vinden de oliemaatschappijen het volgens Naarendorp¹⁵⁴ daarbij geen probleem om zich met goud te laten betalen.

Eén wijk in Paramaribo profiteert extra van de activiteiten in de goudsector. Zoals gezegd bevinden zich in de binnenlanden duizenden Brazilianen. Er bevinden zich echter ook veel Brazilianen in de stad. De wijk in het noorden van de stad waar het gros van hen woont, wordt ook wel '*Little Belem*' of '*Little Brazil*' genoemd. Niet alleen zijn de goudzoekers namelijk genoodzaakt zo nu en dan naar Paramaribo te komen om hun goud in te wisselen en uit te rusten, ook komen ze erheen om geld over te maken naar hun familie in Brazilië of hebben ze er vrouwen en kinderen wonen. Daarnaast heeft ook een behoorlijk aantal Braziliaanse vrouwen zich onafhankelijk van een Braziliaanse man in Paramaribo gevestigd. De belangrijkste reden hiervoor is dat de vrouwen over het algemeen uit een ander deel van Brazilië afkomstig zijn dan de mannen en dus ook alleen zijn gekomen. Een groot deel van de Brazilianen die in Paramaribo wonen, wil er volgens Sanches en de Keyzer¹⁵⁵ van de Braziliaanse Ambassade inmiddels niet meer weg. In Suriname hebben ze minder last van de overheid

¹⁵² Gummels is werkzaam bij Gum Air. Ik sprak met hem op 29 januari 2003.

¹⁵³ Tjon Sin Kie was als goudondernemer actief in de goudsector, maar heeft ook belangen in de brandstofsector en de toeristenindustrie. Ik sprak met hem op 12 februari 2003.

¹⁵⁴ Naarendorp zei dit tijdens het tweede gesprek dat ik met hem had op 29 januari 2003.

¹⁵⁵ Sanches en de Keyzer deden deze uitspraak op 24 januari 2003.

en de Brazilianen voelen zich er meer gerespecteerde burgers. De relatief geprononceerde aanwezigheid van de buitenlanders heeft daarnaast vooralsnog niet tot grote etnische spanningen geleid en ook wijkt het klimaat nauwelijks van af van dat wat ze gewend waren in Brazilië (Hoogbergen, Kruijt en Polimé 2001: 123). Een vrij groot aantal vrouwen is dan ook inmiddels met een Surinaamse man getrouwd, aldus Cardoso Neto¹⁵⁶. Opnieuw blijkt hier dus dat de meeste Brazilianen beter integreren dan de Chinezen.

Er bevinden zich in deze wijk veel Braziliaanse hotels, bars, restaurants, winkels, goudkopers en handelsbedrijven die alles verkopen wat een goudzoeker nodig heeft. Ook voor grotere machines, onderdelen en pompen kun je er inmiddels terecht. Zij die een handelszaak of winkel willen beginnen, doen er volgens Sanches en de Keyzer alles voor om daarvoor dan ook een vergunning te verkrijgen. Volgens Cardoso Neto wonen er op dit moment ongeveer 1000 Brazilianen in de stad. Veiga (1997: 4) had het in 1997 echter al over zeker 1000 Braziliaanse families. Op de televisie zijn zelfs enkele Braziliaanse kanalen te ontvangen. Een nog niet eerder behandeld deel van de transportsector dat ook van de aanwezigheid van de Brazilianen in de stad profiteert, zijn de taxichauffeurs. Aangezien Brazilianen volgens informanten vrijwel altijd de taxi nemen om zich binnen de grenzen van de stad te verplaatsen, hebben sommige taxichauffeurs daar veel profijt van. Ook een anonieme informant meent dat sommige taxichauffeurs kunnen rondkomen van het transporteren van de *garimpeiros* alleen. Sommige taxichauffeurs hebben volgens concessiehouder Naarendorp¹⁵⁷ zelfs deals met bepaalde goudkopers om klanten die naar de stad komen en hun goud willen wisselen daar af te leveren.

Voor zover de goudbazen in de stad wonen, doen zij dat meer verspreid. Ik heb de werkwijze van goudbazen reeds uitgebreid behandeld, maar wil hier nog ingaan op de manier waarop zij hun activiteiten financieren. Hoewel verschillende onderzoekers (Ferrier 2000a, Hoogbergen, Kruijt en Polimé 2001) aangeven te verwachten dat er enkele grote financiers achter de goudbazen zitten, wijst mijns inziens weinig erop dat enkele lieden de gehele goudproductie in handen hebben. Mijn informanten bij de luchtvaartmaatschappijen en de leveranciers van zwaar materieel en andere benodigdheden die ik heb gesproken geven allen aan dat zij geen echt grote klanten hebben. ‘Het zou altijd bekend zijn als er echt grote jongens rechtstreeks in de goudsector actief zijn’, aldus de al eerder aangehaalde Sultan. Ook verschillende goudkopers, goudbazen en concessionarissen bevestigen deze conclusie. Zoals ik al in paragraaf 6.2 heb aangegeven menen zij dat het controletechnisch bijna onmogelijk is om met meer dan drie sets tegelijk te werken (de enige uitzondering hierop is de ook al in paragraaf 6.2 besproken en op zijn eigen concessie werkende Lie Paw Sam).

De ‘financiers’ zijn dan ook meer de goudkopers en de leveranciers van zwaar materieel of olie die op basis van huurkoop of andere overeenkomsten hun klanten achteraf laten betalen. Zo bieden sommige opkopers volgens Tjon Sin Kie¹⁵⁸ bijvoorbeeld de mogelijkheid om de aankoop van diesel

¹⁵⁶ Cardoso Neto deed deze uitspraak tijdens een interview op 24 januari 2003.

¹⁵⁷ Naarendorp zei dit tijdens een gesprek op 27 januari 2003.

¹⁵⁸ Tjon Sin Kie deed deze uitspraak op 12 februari 2003.

voor te schieten. Ook Sultan geeft aan de verkoop en verhuur van graafmachines vaak zelf voor te schieten. Dit brengt altijd een risico met zich mee, omdat Brazilianen niet staan ingeschreven en bijvoorbeeld alleen een hoteladres hebben. Om de goudbazen in de gaten te houden levert hij dan ook vaak een kraandrijver mee. Zelf gaat Sultan daarnaast ook regelmatig naar het bos om een oogje in het zeil te houden. Daarnaast biedt ook het informele circuit mogelijkheden om van kapitaalkrachtigen in Suriname geld te lenen. Daar staan echter wel maandelijkse aflossingen en exorbitant hoge rentepercentages tegenover. Tenzij goudondernemers beschikken over (eventueel eerder in de goudsector verdiend) eigen kapitaal, blijven er weinig alternatieven voor het financieren van eigen sets, omdat het niet mogelijk is informele activiteiten in de goudsector te laten financieren door formele instellingen. Daarvoor zijn de risico's simpelweg te groot en ontbreekt het vaak aan een gedegen projectdossier (SPS 2003: 39). Voor een uitgebreide bespreking van de redenen waarom de meeste officiële kanalen zich niet inlaten met activiteiten in de goudsector verwijs ik naar datzelfde rapport.

De ook al uitgebreid besproken concessiehouders lopen veel minder financiële risico's dan de goudbazen. Tenzij zij eigen sets inzetten kunnen zij door hun concessies in de gaten te houden volgens velen in principe slapend rijk worden. De meeste concessiehouders eisen voor het gebruik van hun grond 5 à 10 procent van de opbrengst. Anderen bemoeien zich niet met de gewonnen hoeveelheden en stellen een vaste prijs van bijvoorbeeld 150 gram goud vast, aldus verschillende concessiehouder en goudkopers. Sommigen concessiehouders maken er echter wel meer werk van. Ferrier (2000a) geeft daarvan het volgende voorbeeld.

Box 3: Actieve concessiehouders

In zijn rapport naar informele bedrijvigheid haalt Ferrier een concessiehouder aan die het aan goudbazen toestaat om kosteloos op zijn concessie werken, op voorwaarde dat hij als concessiehouder vrij mag beschikken over de resten van de goudwinning. Deze resten stelt hij ter beschikking aan een onderneming die gebruik maakt van een *rockcrusher* en chemische methoden om het goud te winnen. Deze onderneming hoeft dan geen kosten te maken voor het uitgraven van het gouderts en betaalt dan weer een percentage van de goudopbrengst aan de concessiehouder. Wanneer de goudzoekers een diepte van twaalf à vijftien meter hebben bereikt verlaten zij de mijnpit omdat het voor hen dan vanwege de te hoge pompkosten voor het ontwateren van de pit niet meer aantrekkelijk is deze nog verder te bewerken. De concessionaris verhuurt de pit dan aan een groter bedrijf dat met zwaar materieel op grotere diepten kan mijnen en krijgt opnieuw een klein percentage van de opbrengsten. Dit bedrijf heeft dan weer het voordeel niet meer de minder productieve toplaag te hoeven verwijderen.

Veel concessiehouders hebben echter ook andere bezigheden en hebben hiervoor niet de tijd. Zij laten de goudzoekers hun gang gaan en proberen zoveel mogelijk concessiebelasting te innen. Voor veel

mensen zijn deze concessiehouders een doorn in het oog¹⁵⁹. De concessies waarover zij beschikken zijn volgens hen naar willekeur verdeeld onder ‘vriendjes’ van Wijdenbosch en de concessierechten die daar tegenover staan liggen veel te laag. De grote mannen zoals Bouterse, Linscheer, Graanoogst en Boerenveen hebben volgens Wolfram¹⁶⁰ allemaal meerder concessies. Zij kunnen hiermee op maandbasis volgens hem met gemak 3000 dollar per concessie verdienen. De belastingdienst heeft hierover weinig te zeggen en tenzij concessiehouders hun verdiensten eerlijk opgeven wordt er behalve de te betalen concessierechten dan ook geen belasting geheven over hun inkomsten. Omdat de concessiehouders kennelijk in staat zijn op hun eigen concessie geld te innen, worden zij ook in staat geacht een eventueel opgelegde belasting door te kunnen berekenen aan de goudbazen.

Concessiehouders zouden dan een belasting opgelegd moeten krijgen aan de hand van de verwachte goudopbrengsten. Aan dit systeem zitten juridisch en belastingtechnisch echter zoveel haken en ogen dat een dergelijk systeem voorlopig onhaalbaar lijkt.

Weer een stap hoger op de sociale ladder van de goudsector staan de goudopkopers en de juweliers. In 1994 begon de centrale Bank met de opkoop van ongeraffineerd goud. Doordat het goud regelmatig met stoffen als koper en zilver werd vermengd, betaalde de bank daarvoor echter een veel te hoge prijs en maakte enorme verliezen (SPS 2003: 25). Sommigen vermengden zelfs hun bestek erin, aldus Naarendorp¹⁶¹. Een twaalftal goudopkopers kreeg daarop vanaf 1996 van de Centrale Bank van Suriname het exclusieve recht toegewezen gekregen om als tussenpersoon te fungeren en het goud van de goudzoekers op te kopen. Wettelijk waren deze goudopkopers er daarbij tot voor kort toe verplicht al het opgekochte goud aan de Centrale Bank te verkopen. De Centrale Bank, die formeel gezien bovenaan de ladder staat, had namelijk als enige het recht om het goud te exporteren. In het laboratorium van de Centrale Bank werd het goud dan omgesmolten en gezuiverd. De Centrale Bank kocht dus het goud op ongeacht de legaliteit van de status van de goudzoeker om zo meer royalty's te kunnen innen.

Het systeem kreeg echter al snel hevige kritiek van de president van de Surinaamse Rekenkamer die meende dat dit beleid zou leiden tot meer illegaliteit en oncontroleerbare ontwikkelingen in de kleinschalige Surinaamse goudsector (Pollack en de Rooy 2000). Hij kreeg daarin gelijk. In 1997 probeerde de Centrale Bank daarom een deel van het circuit naar de formele sector te verplaatsen door de vereiste provisie te verlagen van drie naar één procent (EIU 2003a: 26). Dit had weliswaar een tijdelijke stijging van de opkoop tot gevolg, maar deze zakte na 2000 weer behoorlijk terug. Zoals in de volgende paragraaf nog zal worden besproken, bleek in werkelijkheid op jaarbasis slechts ongeveer een kwart van de geprojecteerde hoeveelheid gewonnen goud te worden afgedragen aan de Centrale Bank. Dit cijfer komt overeen met cijfers uit een onderzoek van Heemskerk (2000: 21). Slechts 27 procent van de door haar ondervraagde goudzoekers gaf namelijk aan het goud aan legale

¹⁵⁹ Zie bijvoorbeeld De West op 5 januari 2002, ‘Waarom betalen goudzoekers geen belasting?’.

¹⁶⁰ Wolfram deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 1 november 2003.

¹⁶¹ Naarendorp deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 27 januari 2003.

goudopkopers te verkopen. Eenderde zei daarentegen zijn goud te slijten aan Chinese handelaren in Saint Laurent (in Frans Guyana) en Paramaribo. De Stichting Planbureau Suriname komt met iets andere cijfers. Volgens hen werd tot voor kort 25 à 30 procent aan de Centrale Bank afgedragen, kwam vijftien procent terecht bij lokale juweliërs en werd 60 tot 65 procent naar Frans Guyana Gesmokkeld (SPS 2003: 24).

Er zijn verschillende redenen aan te wijzen waarom de Centrale Bank slechts zo weinig goud opkoopt. Een deel van het goud komt rechtstreeks bij de juweliërs terecht. Officieel moeten juweliërs hun goud importeren of kopen van de Centrale Bank. In de praktijk komt een groot deel van de veertientallen juweliërs in Paramaribo echter op illegale wijze aan zijn goud, aldus een medewerkster van Chee's Jewelry¹⁶². Sommige juweliërs hebben volgens haar samenwerkingsverbanden met opkopers. Anderen hebben historische banden met bepaalde goudzoekers, aldus Wolfram¹⁶³. Tjon Sin Kie¹⁶⁴ bevestigt dit. In de tijd dat er nog geen goudopkopers waren verkocht hij zijn goud aan de juweliërs. Vooral Chinese handelaren zijn op dit terrein een van de grotere spelers en halen het goud soms zelfs in de binnenlanden op. De juweliërs zuiveren en smelten hun goud daarbij zelf. Omdat het goud dan echter nog drie tot vijf procent kwik bevat, staan zij constant bloot aan grote hoeveelheden kwik zonder daartegen goede voorzorgsmaatregelen te nemen (Veiga 1997: 22). Het grote aantal juweliërs kan verklaard worden uit de populariteit van het dragen van gouden sieraden in Suriname. Het statussymbool dat hieraan verbonden is, is erg belangrijk en dat is vooral in de binnenlanden goed te zien, aldus Monsels¹⁶⁵. Ook het hebben van gouden tanden brengt een bepaalde status met zich mee. Ondanks het feit dat steeds meer tandartsen modernere technieken gebruiken en dus geen ruw goud meer nodig hebben, waren zij tot voor kort ook een van de afnemers van het goud en komen er met name in het binnenland nog steeds mensen met klompjes goud bij de tandarts om daarmee hun gebit te laten behandelen, aldus Lie¹⁶⁶.

Een andere belangrijke reden voor de lage opkoopcijfers, is het feit dat de goudopkopers verplicht waren, voor verzekerings-, transport- en raffinagekosten (vijf procent) en verschuldigde royalty's (één procent), een percentage van ongeveer zes procent aan de Centrale Bank af te dragen (SPS 2003: 24). Dit percentage moest worden doorberekend aan de goudzoekers. Ondanks extra serviceverlening door de goudopkopers in de vorm van de mogelijkheid een voorschot te krijgen voor de aanschaf van materialen of een deel van goudopbrengst in de vorm van *remittances* naar de familie in Brazilië over te maken¹⁶⁷, kozen velen voor lucratievere opties. Omdat de goudzoekers in Frans Guyana een betere

¹⁶² Bij Chee's Jewellery, een van de grootste juweliërs in Paramaribo, sprak ik met Chee. Zij deed deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁶³ Wolfram deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 27 januari 2003.

¹⁶⁴ Tjon Sin Kie zei dit tijdens een gesprek op 12 februari 2003.

¹⁶⁵ Monsels deed deze uitspraak op 30 oktober 2002.

¹⁶⁶ Lie is werkzaam bij goudopkoper Gowtu Oso dat ook bekend staat als Century Mining Company. Hij deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 24 januari 2003.

¹⁶⁷ Ourominas is een van de bekendste goudopkopers die op grote schaal geld naar Brazilië overmaakt, maar ook andere opkopers bieden deze mogelijkheid. Ook Western Union Money Transfer speelt in op dit gat in de markt. Het aantal transacties dat zij in de laatste drie maanden van 2002 uitvoerden met als bestemming Brazilië lag

prijs konden krijgen (producenten mogen daar zelf exporteren zonder bijkomende kosten) en een deel van de goudwinning zich vlakbij de grens afspeelt, verdween een gedeelte van het gewonnen goud logischerwijs rechtstreeks over de grens. Het al in paragraaf 4.3 aangehaalde voorbeeld van de enorme stroom Franse francs die jaarlijks via de *cambio*'s bij de Centrale Bank terecht kwam is hiervoor een duidelijk bewijs. Goudzoekers kregen hun verkochte goud in Franse francs uitbetaald.

Ook smokkelaars speelden echter in op dit gat in de markt. Een smokkelaar rekent twee tot drie procent kosten voor het risico dat hij loopt en komt het goud daarvoor ook nog eens in het binnenland ophalen¹⁶⁸. Volgens Wolfram¹⁶⁹ wordt daarbij gebruik gemaakt van zware jongens. Door de vele overvallen tijdens transporten en op de goudvelden is het risico te groot geworden om grote hoeveelheden goud zelf te vervoeren of lang te bewaren. Deze zwaar bewapende opkopers genieten een vertrouwenspositie. In de stad kan de goudzoeker zijn deel komen halen. Met bewapende helikopters, illegale vliegtuigjes of vliegtuigcharters werd het goud dan volgens Wolfram naar het buitenland gesmokkeld. Met of zonder georganiseerde hulp van de grote goudopkopers bleken smokkelaars in staat kanalen aan te boren om het goud naar het buitenland te exporteren zonder dat de Centrale Bank daarbij betrokken was.

Het goud ging overal naar toe. Niet alleen smokkelden Brazilianen het mee naar huis, ook ging het goud (vaak via Frans Guyana) naar Azië, Europa en de Verenigde Staten. De Stanford affaire is wat dat betreft berucht. Per vliegtuig werd gemiddeld per week 30 kilo goud naar de Verenigde Staten gesmokkeld. Behalve Stanford, de houder van een illegale *cambio*, bleken hierbij meer dan 85 mensen te zijn betrokken. Behalve in totaal 3600 kilo goud werd ook nog eens 47 miljoen dollar aan deviezen uitgevoerd (Ramcharan 1996: 9-11). De smokkel van goud is echter geen nieuw fenomeen. Toen in 1894 een goudbelasting werd ingesteld van zeven cent per gram goud om daarvan politiestaten in het binnenland te financieren, had dit tot gevolg dat zeker tien procent van de productie niet werd aangegeven (SPS 2003: 13). Tussen 1900 en 1940 maakten goudzoekers bijvoorbeeld gebruik van *powisi*'s. Om de te betalen belasting te omzeilen lieten de goudzoekers deze vogels, die een voorliefde voor glinsterende voorwerpen hebben, het stofgoud oppikken (Plet 1997: 37). Ook van der Jagt¹⁷⁰ bevestigt dat hij in de jaren 80 als kind regelmatig een goudplak in zijn achterzak of gipsen arm meekreeg wanneer hij met het vliegtuig naar de Verenigde Staten ging. De controles waren daar toen nog een stuk minder streng dan tegenwoordig.

Dit alles kan verklaren waarom er zo weinig goud aan de centrale Bank werd afgedragen. Recentelijk is er echter een belangrijke verandering opgetreden in de Surinaamse goudsector. Vrij onopvallend en geleidelijk is de Centrale Bank er namelijk toe over gegaan om de exportmarkt van

zelfs boven het aantal transacties vanuit Nederland. Ook de gemiddelde waarde ervan lag een stuk hoger, aldus Morsen. Hij is directeur operationele activiteiten van onder andere Western Union Money Transfer en ik sprak met hem op 14 februari 2003.

¹⁶⁸ Bron: PIT Magazine, Jrg. 6, No. 2, 'Goudzoekers in het binnenland'.

¹⁶⁹ Wolfram deed deze beweringen op 1 november 2002. Ook anderen bevestigen deze werkwijze.

¹⁷⁰ Van der Jagt deed deze uitspraak op 13 november 2002.

goud vrij te geven. Een vijftal exportvergunningen is daarbij door de Deviezen Commissie verleend aan evenzoveel goudkopers. Deze al langer bestaande en nu met deze extra taak belaste commissie valt onder het Ministerie van Financiën. De bevoorrechte goudkopers kregen van de commissie een bijzondere beschikking voor het exporteren van goud. Dit heeft enkele belangrijke gevolgen gehad. Ten eerste is het bedrag dat de goudzoekers moeten betalen verlaagd naar ongeveer drie procent (één procent royalty's en twee procent provisie). De goudzoekers krijgen dus een veel betere prijs voor hun goud. De prijs is zelfs zo goed dat er nu ook goud uit de buurlanden Guyana en Frans Guyana naar Suriname komt, aldus Tohir¹⁷¹. Wolfram bevestigt dit voor Guyana¹⁷². De royalty's liggen daar namelijk een stuk hoger. Tohir bevestigt desgevraagd dat de hoeveelheid door hem opgekocht goud enorm is gestegen sinds aan hem een exportvergunning werd verleend. Ook de smokkel van goud is volgens hem een veel minder interessant alternatief geworden. Het is het risico simpelweg niet meer waard. Volgens een anonieme informant heeft een van de Surinaamse goudkopers die ook een vestiging had in de grensplaats Saint Laurent in Frans Guyana deze inmiddels dan ook gesloten.

Een ander gevolg is het feit dat de vijf opkopers nu bijna de gehele markt in handen hebben. De zeven anderen hebben dan misschien nog enkele vaste klanten over, maar zij kunnen nooit dezelfde prijs bieden. Zij zijn namelijk ook aangewezen op de goudkopers die wel een exportvergunning hebben. Aan hun verplichting om maandelijks een bepaalde hoeveelheid goud aan te Centrale Bank te verkopen, konden zij toen echter niet meer voldoen. Medio 2003 heeft de bank dan ook besloten deze zogenaamde lastgevingsovereenkomst in te trekken. Een laatste gevolg is het feit dat de ontvangsten aan royalty's voor de staat flink zijn gestegen. Aangezien het goud nog wel bij de Centrale Bank wordt bemonsterd, kan deze nog wel de royalty's innen. Met het vrijgeven van de exportvergunningen is de hoeveelheid goud die de Centrale Bank passeert dan ook behoorlijk gestegen. Het laboratorium van de bank heeft dus genoeg te doen. Ook zijn de staatsinkomsten flink toegenomen en er is een beter beeld over de werkelijke hoeveelheid opgekocht goud, aldus Wolfram in januari 2004.

Ondanks het feit dat een aantal goudkopers nu buitenspel staat en mogelijk aan deze veranderingen ten onder gaat, lijkt het nieuwe systeem dus zijn vruchten af te werpen. Echter, de manier waarop deze vergunningen zijn verleend is niet geheel eerlijk geweest. Al tijdens het eerste gesprek dat ik met Wolfram had, merkte hij op dat zijn adviezen aan de commissie in de wind werden geslagen. De tweede keer noemde hij het vriendjespolitiek. Een van de kleinste opkopers bleek namelijk door zijn goede contacten met een parlementariër als een van de eersten een exportvergunning te hebben gekregen. Ook heeft in 2003 een geheel nieuwe goudkoper op mysterieuze wijze een exportvergunning gekregen. Gevestigde bedrijven als Bolex en Ourominas werden hierbij opnieuw gepasseerd. Nog ernstiger is het feit echter dat ondanks dat alle vergunningen op verschillende namen staan, in de praktijk waarschijnlijk drie van de vijf vergunningen goed

¹⁷¹ Tohir is directeur van goudkoper Orotrend, een van de vijf opkopers met een exportvergunning. Ik had een gesprek met hem op 24 januari 2003.

¹⁷² Wolfram deed deze uitspraak op 20 januari 2004 als beantwoording op door mij per e-mail gestelde vragen.

beschouwd in handen zijn van een en dezelfde persoon, aldus een anonieme informant. De Deviezen Commissie was deze persoon kennelijk zeer gunstig gezind. Het is duidelijk dat hier bijna gesproken kan worden van een goudkartel. Ook al zouden er in de toekomst meer vergunningen worden verleend¹⁷³, dan nog zullen de laatkomers die het wel overleven lange tijd een achterstand hebben op de vijf, al was het alleen maar omdat alle klanten naar deze vijf zijn overgelopen. Daarnaast bieden de winsten die de vijf op dit moment kunnen maken zoveel speling dat zij nog lange tijd een betere prijs kunnen bieden dan de eventuele laatkomers.

Ook geruchten over witwaspraktijken doen hierbij de ronde. Anders is het voor sommige informanten namelijk niet te verklaren dat het goudkopers goud boven de wereldmarktprijs aankopen. Anderen menen dat er ook op de afzetmarkten in bijvoorbeeld Dubai en Antwerpen genoeg mogelijkheden zijn om importbelastingen te ontduiken en dat op die manier de geboden prijs boven de wereldmarktprijs kan liggen. In een sector waar zoveel zwart geld verdiend wordt is het niet gek dat er over witwasactiviteiten wordt gesproken. Een kleinschaliger voorbeeld hiervan gaf een door mij geïnterviewde goudbaas. Hij investeert zijn in de goudsector verdiende geld zwart in verschillende eigen bedrijven in de rijstsector. Op deze manier is hij in staat zijn landbouwbedrijven overeind te houden. De activiteiten in de goudsector variëren dus van informeel tot illegaal en crimineel. In de volgende paragraaf zal ik hier nog op terugkomen. Met deze paragraaf is het beeld van de verschillende bij de goudsector betrokken personen, bedrijven, groepen en instanties compleet. In de volgende paragraaf kan ik daarom op basis van dit beeld proberen aan te geven hoe groot de invloed van de goudsector is.

6.5 *De omvang en het belang van de goudsector*

Uit het voorgaande is duidelijk geworden dat de spin-off effecten van de goudsector enorm zijn. Naast de goudzoekers heb ik ook de verschillende andere belanghebbers binnen de goudsector geïdentificeerd die direct en indirect profiteren van de activiteiten in de sector. Daarbij heb ik het nog niet eens gehad over de rest van de Surinaamse economie. Daar profiteert men van toegenomen verkopen dankzij het feit dat een deel van de Surinaamse bevolking meer financiële draagkracht heeft. In deze paragraaf zal ik proberen aan te geven hoe groot de totale effecten van de goudsector zijn. Enerzijds zal ik daartoe aangeven hoe groot de omvang van de goudsector is, wat de opbrengsten zijn, hoeveel de staat er aan verdient en hoeveel werkgelegenheid de sector schept. Ook zal ik hier bespreken of er een toe- dan wel een afname van de activiteiten in de sector wordt waargenomen. Tevens zal ik een blik werpen op de grootschalige goudwinningactiviteiten. De vraag bij dit alles is in hoeverre valt te spreken over een overlevingseconomie. Interessant is daarbij aan te geven in hoeverre verschillende activiteiten aan te merken zijn als informeel of illegaal dan wel crimineel. Ik ben me er

¹⁷³ Volgens Wolfram bestaat deze mogelijkheid. De markt is echter waarschijnlijk niet groot genoeg voor meer dan zeven exportvergunninghouders. Wolfram stelde dit op 20 januari 2004.

van bewust dat ik met het plaatje dat ik hiermee schets nog geen volledig beeld heb van de precieze omvang alle activiteiten in de sector. Daarom zal ik hier ook aangeven welke alternatieve mogelijkheden er zijn om een nog betere schatting te maken van de werkelijke invloed van de goudsector.

Het is lastig in geld uit te drukken hoe groot de omvang van de sector precies is. Uitgaande van schattingen is het echter wel mogelijk een idee te geven van de omvang. Allereerst is het daarbij noodzakelijk na te gaan hoeveel goud er wordt gewonnen. De meest logische bron voor schattingen hierover is de Centrale Bank. In de volgende tabel geef ik aan hoeveel goud de bank jaarlijks opkoopt, hoeveel goud de exportvergunninghouders exporteren, hoe groot de Centrale Bank schat dat de werkelijke productie is en hoe groot de royalty's voor de staat zijn.

Tabel 3: Productiecijfers goudsector

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Totale goudproductie in tonnen	18,46	20,00	21,82	22,43	22,02	20,22	18,48		
Goudopkoop door Centrale Bank in tonnen	2,20	1,02	3,68	6,12	6,61	6,20	4,80	2,40	0
Goudexporten vergunninghouders								1,72	11,44
Informele goudopkoop in tonnen	16,26	18,98	18,14	16,32	15,40	14,02	13,68		
Productiewaarde in miljoenen dollars	221,5	260,0	218,2	205,2	176,1	161,8	129,4		
Ontvangen royalty's in duizenden dollars				866,6	546,6	518,8	355,4	387,5	1312,3

Bron: SPS (2003: 22) en aanvullende cijfers van de Centrale Bank van Suriname.

Aangezien de wereldproductie van goud in 2001 ongeveer 2,6 miljoen kilo bedroeg, wordt uit deze cijfers duidelijk dat het aandeel van Suriname op de wereldmarkt zeer klein is. In totaal produceerde Suriname dat jaar ongeveer 0,7 procent van de totale wereldproductie. Ook wordt duidelijk dat zowel de inkomsten aan royalty's als de totale productie na de piek van 1998 zijn afgenomen. Kijk je echter naar de verandering in de cijfers sinds de invoering van de exportvergunningen dan is vanaf oktober 2002 een flinke stijging zichtbaar van zowel de geëxporteerde hoeveelheid goud als de geïnde

royalty's¹⁷⁴. Tegenover een gemiddelde maandelijksse goudaankoop door de Centrale Bank van ongeveer 275 kilo voor de maanden januari tot en met augustus 2002 staat een goudexport van 776 kilo in de maand december. Voor 2003 bedroeg deze gemiddeld per maand zelfs 953 kilo. Ook de geïnde royalty's stegen van gemiddeld 24 duizend dollar per maand voor de eerste acht maanden van 2002 naar ruim 82 duizend dollar in de laatste maand van 2002. Voor 2003 komen deze gemiddeld uit op ruim 109 duizend dollar per maand. Een extra reden voor de stijging van de royalty's in 2003 is echter ook het feit dat de wereldgoudprijs het laatste jaar flink is gestegen. Afgaande op de cijfers van 2003 hebben de exportvergunningen dus succes. In dat jaar werd namelijk een recordhoeveelheid van ruim 11 duizend kilo via de Centrale Bank geëxporteerd.

Toch gaat men er in de studie van de Stichting Planbureau Suriname van uit dat de totale productie in 2002 opnieuw is afgenomen naar 16.800 kilo (SPS 2003: 23). Volgens verschillende bronnen is deze daling sinds 1998 het gevolg van het uitgeput raken van de alluviale goudvoorraden, een stijging van de dieselprijs en een daling van de wereldgoudprijs. Onderzoek van Heemskerk (2001: 301) laat zien dat de prijs voor goud op de wereldmarkt echter waarschijnlijk weinig effect heeft op de activiteiten in de goudsector. Mogelijk spelen de kosten wel een belangrijke rol. Hoe dieper goudzoekers het binnenland in moeten, hoe kostbaarder de onderneming wordt. Ook de stijging van de criminaliteit, malaria en andere problemen in de goudsector dragen er toe bij dat er geruchten gaan dat er niet alleen minder Brazilianen naar Suriname komen, maar dat ook een deel van hen naar Guyana trekt. Daar komen ze volgens een anonieme goudbaas ook in diamantmijnen terecht. Sanches en de Keyzer¹⁷⁵ bevestigen inderdaad dat er veel *garimpeiros* naar Guyana zijn getrokken of naar Brazilië zijn teruggekeerd. Dat menen ook de goudopkopers Lie¹⁷⁶ en Tohir¹⁷⁷. Volgens Van der Jagt¹⁷⁸ zijn de verkopen zelfs gehalveerd. Concurrent Ramlaall¹⁷⁹ kan deze afname niet bevestigen maar geeft aan dat de prijzen bij het bedrijf wel flink zijn gedaald. Het kan zijn dat hierdoor een groot aantal klanten naar Dawson is overgelopen. Wat betreft zwaar materieel geldt dit echter niet. Ondanks het feit dat volgens Beems¹⁸⁰ een behoorlijk groot aantal goudzoekers is weggetrokken, is de verkoop en verhuur van zwaar materieel niet afgenomen. Ook Sultan¹⁸¹ bevestigt dit. Ook Tjon Sin Kie¹⁸² meent dat de brandstofverkopen voorlopig nog niet zijn afgenomen. Mijns inziens kan dit alles echter mogelijk worden verklaard doordat meer goudbazen ertoe over gaan zwaar materieel in te zetten bij de activiteiten.

¹⁷⁴ Deze cijfers zijn gebaseerd op het Jaaroverzicht Goudexporten 2002 en het Jaaroverzicht Goudaankopen 2002 van de Centrale Bank van Suriname.

¹⁷⁵ Sanches en de Keyzer van de Braziliaanse Ambassade deden deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁷⁶ Lie deed deze uitspraak op 24 januari 2003. .

¹⁷⁷ Tohir is directeur van het over een exportvergunning beschikkende Orotrend dat vroeger Tumak Humam Resources heette. Hij deed deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁷⁸ Van der Jagt is directeur van F.E. van der Jagt Agencies NV. Voor de goudsector verkoopt hij vooral kettingzagen en pompen. Van der Jagt deed deze uitspraak op 21 januari 2003.

¹⁷⁹ Ramlaall deed deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁸⁰ Beems deed deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁸¹ Sultan deed deze uitspraak op 30 januari 2003.

¹⁸² Tjon Sin Kie deed deze uitspraak op 12 februari 2003.

In tegenstelling tot wat Cardoso Neto¹⁸³ en Tjon Sin Kie¹⁸⁴ beweren, geeft het grootste deel van mijn informanten dus aan dat het ‘slechts’ 15 à 20 duizend Brazilianen in de Surinaamse goudsector actief zijn. Over het aantal sets dat actief is lopen de schattingen minder uiteen. Volgens Tjon Sin Kie en Naarendorp¹⁸⁵ zijn dit er ongeveer 1500 à 2000. De anonieme goudbaas die ik sprak meent eveneens dat er zeker 2000 jongens zoals hij actief zijn en ook Sultan bevestigt dat dit geen onrealistische schatting is. Dit aantal lijkt veel, maar ervan uitgaande dat een set ongeveer tien goudzoekers bevat betekent dit dat een totaal aantal van ongeveer 20.000 à 25.000 goudzoekers mijns inziens geen slechte inschatting is. Een kwart daarvan is waarschijnlijk afkomstig uit de boslandgemeenschappen¹⁸⁶. De zojuist genoemde opkopers Lie en Tohir menen ook dat de totale goudproductie nog ver onder de 20.000 kilo ligt. Tohir houdt het zelfs op slechts 12 duizend kilo. Dit cijfer lijkt mij alleen al op basis van de opkoop van Tohir zelf echter te laag. Wekelijks zei hij die maand ongeveer 80 kilo goud te hebben opgekocht. Ondanks het feit dat hij het als opkoper goed voor elkaar lijkt te hebben zou dit betekenen dat meer dan eenderde van de goudvoorraad bij hem terecht komt. De inschatting van de Stichting Planbureau Suriname dat de productie in 2002 ongeveer 16.800 kilo bedroeg lijkt mij dan ook niet onrealistisch. Toch gaat de Centrale Bank er volgens Wolfram¹⁸⁷ voor 2003 echter weer van uit dat dit cijfer nog steeds rond de 20.000 kilo ligt.

Als deze cijfers correct zijn, komt het erop neer dat een goudzoeker per jaar gemiddeld ongeveer 650 à 1000 gram goud vindt. Afhankelijk van de goudprijs (gemiddeld ongeveer 12 dollar per gram in 2003) is dat voor Surinaamse begrippen relatief veel, maar gezien de hoge kosten van het leven op de goudvelden, het feit dat de goudzoekers lang niet al het goud zelf mogen houden en het feit dat veel Brazilianen nog steeds een deel van hun opbrengsten in de vorm van *remittances* naar huis sturen houden zij maar weinig over. Toch hebben ze het in Suriname over het algemeen beter dan in Brazilië. Het merendeel van de informanten meent ook dat Braziliaanse goudzoekers meer verdienen dan hun Surinaamse collega's. Dit wordt verklaard doordat de Brazilianen harder zouden werken en tevens langer achtereen in het bos verblijven. Niet elke goudzoeker vindt echter evenveel goud. Volgens Healy¹⁸⁸ is het net een loterij. Afhankelijk van de rijkheid van de goudvoorkomens kan een bepaald areaal ongeveer een halve tot twee gram goud per kuub grond bevatten. Sommige groepen goudzoekers vinden volgens Naarendorp en zijn twee goudbazen¹⁸⁹ in één week 100 tot 200 gram goud, terwijl anderen 500 tot 700 gram per week vinden. Op topdagen kan het zelfs voorkomen dat een set op één dag 200 tot 300 gram vindt. Een anonieme goudbaas meent inderdaad per week een

¹⁸³ Zoals ik al in paragraaf 6.3 heb vermeld, ligt het aantal Brazilianen in Suriname volgens Cardoso Neto tussen de 30 en 40 duizend.

¹⁸⁴ Volgens Tjon Sin Kie ligt het aantal Brazilianen rond de 40.000. Hij deed deze uitspraak op 12 februari 2003.

¹⁸⁵ Naarendorp deed deze uitspraak op 29 januari 2003.

¹⁸⁶ Volgens Lazo, manager van de ondernemingen Arinze Tours en Madeira Enterprise, zijn er mogelijk zelfs 10 duizend boslandcreolen actief in de goudsector. Hij deed deze uitspraak op 28 januari 2003. Volgens Sultan is het werk voor veel Surinamers echter te zwaar en is zeker 80 procent van Braziliaanse afkomst.

¹⁸⁷ Wolfram gaf dit aan op 20 januari 2004.

¹⁸⁸ Ik sprak Healy op 11 februari 2003.

¹⁸⁹ Naarendorp en de twee goudbazen deden deze uitspraken op 29 januari 2003.

opbrengst van ongeveer twee kilo goud te halen. Toch zal men het angstvallig geheim houden indien zeer lucratieve goudvoorkomens zijn aangeboord. De angst het slachtoffer te worden van roofovervallen is namelijk bij velen groot.

Voor de aanwezigen op de goudvelden verdienen dus over het algemeen maar zeer weinig. Volgens Ameeralli¹⁹⁰ houden sommigen op maandbasis slechts tien gram goud over. Alleen de gelukkigen verdienen veel meer. Eenieder hoopt dan ook op die ene grote slag. Volgens Heemskerk en van der Kooye (2003) gaf 39 procent van de in 1999 ondervraagde goudzoekers aan de maand ervoor 20 à 40 gram goud te hebben verdiend, terwijl 27 procent aangaf nog minder te verdienen. In het geval dat meer geavanceerde operaties plaatsvonden was de opbrengst in bijna alle gevallen groter. Verschillende goudzoekers gaven aan daarbij soms 150 gram per maand te verdienen. Ook Cardoso Neto¹⁹¹ geeft aan dat de opbrengst voor de meeste goudzoekers ligt tussen de 500 en 1500 dollar per maand. Ramlaall¹⁹² geeft echter aan nog nooit een echt rijke goudzoeker te hebben ontmoet. Volgens hem blijven de grotere jongens over en gaan de kleinere bedrijfjes failliet. Sultan¹⁹³ bevestigt dit. Ook volgens hem is het niet gemakkelijk in de goudsector te overleven en gaan er regelmatig ondernemingen over de kop. De echte verdieneners zijn dan ook niet de Brazilianen en de binnenlandbewoners. Wel zijn dat de toeleveranciers, concessiehouders, goudopkopers en transportbedrijven. Ook juweliers, huizenverhuurders, taxichauffeurs en hoteleigenaren profiteren echter mee. De spin-off effecten van de activiteiten in de goudsector zijn dan ook enorm te noemen. Zeker enkele duizenden mensen danken hun baan indirect aan de informele goudwinning. Dit is ook een van de grote verschillen met de in het volgende hoofdstuk te bespreken drugssector. Weliswaar zijn de bedragen hier daar omgaan veel groter, toch zijn de spin-off effecten daar veel kleiner en er is een veel kleiner aantal mensen bij de hele sector betrokken. Een ander verschil is het feit dat van de goudopbrengsten verreweg het grootste deel achterblijft in Suriname en ten goede komt aan de Surinaamse economie die hiervan zeker profiteert. Niet voor niets komt uit cijfers van het ABS naar voren dat alleen al de directe inkomsten uit de goudwinning (dus exclusief de spin-off effecten) ongeveer twintig procent van het totale BBP uitmaken (SPS 2003: 24).

Voor het binnenland zijn de positieve gevolgen echter discutabel. De goudwinning kan daar gerust als risicovol worden gezien. Hoewel de inkomsten relatief hoog zijn, wordt de economische vooruitgang overschaduwed door gevolgen voor de gezondheid en het sociale leven. Voorbeelden zijn persoonlijke ontevredenheid, spanningen binnen de familie en de gemeenschap, sociale disintegratie en ziekten (Heemskerk 2003: 70). Door de grote armoede en het tekort aan andere banen in het binnenland levert de goudsector echter in tegenstelling tot vroeger voor veel Marronhuishouders de belangrijkste bron van inkomsten (Heemskerk en van der Kooye 2003). Men kan hier dus zeker

¹⁹⁰ Ameeralli is voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken en deed deze uitspraak op 29 november 2002.

¹⁹¹ Cardoso Neto deed deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁹² Ramlaall deed deze uitspraak op 24 januari 2003.

¹⁹³ Sultan deed deze uitspraak op 30 januari 2003.

spreken van een overlevingseconomie. Bijna alle activiteiten in de kleinschalige goudwinning vinden ook nog eens in de informele en illegale sfeer plaats. In hoeverre daarbij bepaalde delen van de goudwinning kunnen worden gezien als informeel, illegaal of crimineel heb ik tot nu toe echter buiten beschouwing gelaten. In tegenstelling tot de activiteiten in de drugssector die per definitie crimineel zijn, is een groot deel van de activiteiten in de goudsector dat niet. Behalve het feit de activiteiten in de goudwinning in principe niet zijn geoorloofd, het werk veelal door illegale Brazilianen wordt gedaan en de gevolgen voor het milieu en de gezondheid zeer ernstig zijn, kan nauwelijks van een echt illegaal circuit laat staan een criminele economie worden gesproken. Lazo¹⁹⁴ noemt echter nog wel een ander probleem. De economie van het binnenland mag dan wel profiteren, maar veel jongeren maken er hun school niet af omdat zij in de goudsector menen een goede toekomst te hebben. Vaak leidt dit echter tot een grote teleurstelling en de kans is dan aanwezig deze jongeren in de criminaliteit verzeild raken.

Dit is een duidelijk voorbeeld van een vervaging van de grens tussen informeel, illegaal en crimineel. Eenmaal verzeild in de informele goudsector is de stap naar het criminele circuit ineens een stuk minder groot. Vooral in de gestegen criminaliteit op de goudvelden is dit goed zichtbaar. Daarnaast wordt de goudsector volgens verschillende anonieme informanten wel als cover gebruikt voor de drugshandel. Hierop zal ik in paragraaf 7.5 nog terugkomen. Wat betreft direct aan de goudsector gerelateerde zaken zijn er echter maar enkele echt illegale en criminele activiteiten aan te wijzen. Belangrijk is vooral het ontduiken van belastingen door veel van de betrokkenen. Zonder dat de belastingdienst hierop enig zicht heeft, maken bijvoorbeeld de goudbazen en de concessiehouders enorme winsten. De belastingdienst zit echter met het probleem hoe en op welke plaats deze belasting geïnd moet worden. Er zijn maar weinig activiteiten in de goudsector die als crimineel kunnen worden aangemerkt. De grootschalige georganiseerde smokkel van goud naar het buitenland is het beste voorbeeld. Daarnaast kan de manier waarop de beschikkingen voor de exportvergunningen worden verleend kan ook als ‘de Surinaamse methode’ worden beschouwd. Dat hierdoor welhaast van een goudkartel kan worden gesproken is daarentegen ernstiger. Tenslotte is het een feit dat er rond de enorme activiteiten in de goudsector ook veel witwasactiviteiten plaatsvinden.

Een van de weinige manieren om de goudsector uit de informele en illegale sfeer te halen en iets te doen aan de dramatische effecten voor het milieu en de volksgezondheid is het stimuleren van de grootschalige goudwinning. Dankzij de ingebruikname van de Gross Rosebel concessie door Cambior zal de totale goudproductie de komende jaren flink gaan stijgen. Vanaf februari 2004 zal op deze concessie het eerste jaar ongeveer 245.000 *troy ounce* ofwel ruim 7600 kilo goud worden gewonnen¹⁹⁵. Hierbij zullen ongeveer 600 arbeidsplaatsen worden gegenereerd. Ook andere buitenlandse bedrijven zoals Canarc en Suralco hebben aangegeven geïnteresseerd te zijn om in de

¹⁹⁴ Lazo deed deze uitspraak op 28 januari 2003.

¹⁹⁵ Bron: De Ware Tijd op 19 januari 2004, ‘Cambior verhoogt goudproductie in 2004’.

grootschalige goudwinning activiteiten te gaan ontplooiën¹⁹⁶. Van deze bedrijven beschikt alleen Canarc (in samenwerking met Grassalco) over een concessie die geschikt is voor exploitatie, aldus Wolfram¹⁹⁷. Deze concessie bevindt zich in het Benzdorpgebied en zou mogelijk meer goud bevatten dan de Gross Rosebel concessie. Vooral in de vorm van werkgelegenheid, belastinginkomsten en de aanleg van infrastructuur kan Suriname hiervan profiteren. Ook maken deze bedrijven gebruik van milieuvriendelijker productiemethoden en zijn er rehabilitatieprogramma's opgesteld om na afloop zo goed mogelijk de aan het milieu toegebrachte schade te herstellen. Critici menen echter dat Suriname op deze manier opnieuw door buitenlandse investeerders zal worden beroofd van zijn hulpbronnen zonder dat het land er heel veel beter van zal worden.

Tot slot van deze paragraaf wil ik nog iets zeggen over mogelijk vervolgonderzoek om met name de kwantitatieve kant van de goudsector beter te belichten. De tot nu toe gegeven analyse van de goudsector is vooral kwalitatief van aard geweest. De door mij gebruikte methode was een geschikte om een goed beeld te krijgen van alle verschillende facetten van de goudsector. Het blijkt echter lastig op basis van informanten echt goede kwantitatieve cijfers te geven over de precieze omvang van de goudsector, laat staan over de indirecte spin-off effecten. Het feit dat een groter deel van de goudsector zichtbaar is geworden door het instellen van exportvergunningen heeft hierbij al wel geholpen. Toch lijkt het bijna onmogelijk uitsluitend op basis van informanten een perfect totaalbeeld over de sector te kunnen geven. Het zou daarom nuttig zijn deze informatie aan te vullen door op indirecte wijze na te gaan hoeveel personen er actief zijn en hoeveel goud er wordt gewonnen. Hiervoor bestaan er volgens Healy¹⁹⁸ verschillende alternatieve meetmethoden.

Ten eerste kan natuurlijk een volkstelling meer informatie geven. Ten tweede zou met behulp van voor de goudsector benodigde apparatuur (bijvoorbeeld graafmachines, metaaldetectors en pomp- en zuiginstallaties) en grondstoffen (brandstof en kwik) kunnen worden nagegaan hoe groot de vraag vanuit de goudkampen is. Hiervoor is het noodzakelijk een goede inventarisatie te maken van alle verschillende betrokken bedrijven (en de informele kanalen) alsmede hun verkoopcijfers. Met name is het dan interessant te proberen een goed beeld te krijgen van de precieze omvang van de kwikimporten. Voor wat betreft het brandstofverbruik is het noodzakelijk op verschillende plekken in het bos te tellen hoeveel vaten er passeren. Dit is nodig omdat enerzijds een belangrijk deel van de vaten naar Frans Guyana wordt gesmokkeld en anderzijds ook een deel voor andere activiteiten in de binnenlanden wordt gebruikt. Een derde optie is hierbij gebruik te maken van satellietfoto's om een inschatting te maken van de activiteiten. Daarvoor is het echter wel noodzakelijk dat over een bepaalde tijdsperiode verschillende meetpunten worden ingesteld om zo na te gaan waar

¹⁹⁶ Bron: Waterkant op 15 januari 2004, 'Canadese multinational doet grote goudvondst' op www.waterkant.net.

¹⁹⁷ Deze uitspraak deed Wolfram in op 20 januari 2004.

¹⁹⁸ Healy is antropoloog en was in Suriname jaren werkzaam bij de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS). Hij heeft verschillende publicaties over de goudsector op zijn naam staan. Ik sprak hem op 11 februari 2003.

veranderingen optreden. Dit gezegd hebbende blijkt duidelijk dat ik er met dit onderzoek nog niet ben. Er is nog veel werk te doen en daarvoor zijn er nog legio mogelijkheden beschikbaar.

6.6 *Conclusie*

Ik hoop hiermee een goed beeld van de Surinaamse goudsector te hebben gegeven. Ik heb geprobeerd naar voren te laten komen wie de verschillende belanghebbers zijn, waarmee zij zich bezighouden en op welke manier zij bij de goudsector zijn betrokken. Verreweg het grootste deel van hen is actief in de goudwinning in de binnenlanden. Dat bijna alle activiteiten binnen de sector zich afspelen binnen de informele economie betekent echter dat er ook verliezers zijn. Niet alleen ontbreekt het velen in de goudwinning aan rechten en toegang tot gezondheidszorg, ook worden zij het slachtoffer van misbruik en berovingen. Van standaard werktijden is evenmin sprake. Het leven op de goudvelden is hard en sommigen kunnen dit dan ook niet aan. Op alle fronten zijn het milieu en de volksgezondheid echter de grootste verliezers. In korte tijd zijn al grote stukken bos verwoest en de vooruitzichten zijn weinig rooskleurig. Het leven van de binnenlandbewoners zal hierdoor niet gemakkelijker worden. Tot nu toe hebben verschillende programma's om goudzoekers ervan te overtuigen milieuvriendelijker methoden te gebruiken weinig succes gehad. Of dit zal betekenen dat de grootschalige goudwinning de enige redding voor het land is, moet nog worden gezien, maar feit is wel dat maatregelen nodig zijn om vooral het milieu te beschermen.

Desondanks is de sector voor Suriname van enorme betekenis. Niet alleen worden buitenlandse investeringen aangetrokken en profiteert Suriname van nieuwe technologie en kennis, ook wordt werkgelegenheid gecreëerd en kan het land zo zijn broodnodige deviezen verdienen. Een niet te onderschatten aantal personen profiteert daarnaast ook indirect van de activiteiten in de goudsector. Door de werkgelegenheid die wordt gecreëerd, de winsten die worden gemaakt en de spin-off effecten, is de goudsector een van de allerbelangrijkste sectoren binnen de Surinaamse economie. Ook de stad profiteert dus in grote mate van de goudsector. Daar bevinden zich immers de grote verdiemers. Voor de binnenlandse economie geldt dit minder. Het feit dat veel van de binnenlandbewoners en Brazilianen uit armoede tot de activiteiten in de goudsector worden gedreven betekent dat er een enorm tekort is aan andere economische activiteiten in de binnenlanden. Zou deze bron aan werkgelegenheid worden weggenomen of zou de goudvoorraad op een bepaald moment zijn uitgeput, dan zou dat betekenen dat een groot aantal mensen dat zich nu al in de informele sector bevindt, mogelijk kiest voor activiteiten in de meer illegale en criminele sfeer.

HOOFDSTUK 7: Drugs

Al jaren komt Suriname in Nederland voornamelijk negatief in het nieuws. Bijna altijd draait het dan om de handel in cocaïne. Het Suri-kartel zou een belangrijke schakel zijn in de internationale drugshandel van Zuid-Amerika naar Europa. De schattingen over de omvang van deze drugsstroom lopen echter zeer uiteen. Niet alleen zijn schattingen vaak volledig uit de lucht gegrepen, ook wordt vaak aangenomen dat alle winsten in Suriname achterblijven. Anders dan bij de goudsector waarbinnen vooral veel Surinamers en Brazilianen belangen hebben, is de drugshandel een internationaal fenomeen. Meerdere groepen in verschillende landen strijken ieder een deel van de winst op. Niet voor niets spreekt men in het geval van de drugshandel over grensoverschrijdende misdaad. Een ander verschil met de goudsector is het aantal betrokkenen. Dit ligt in het geval van de goudsector veel hoger. In de drugs verdienen veel minder mensen veel meer geld. De totale winsten die in de drugssector worden behaald zouden echter wel eens vergelijkbaar kunnen zijn met die in de goudsector. Suriname draait dan ook niet alleen op drugsgelden. Het land betitelen als een regelrechte narcocratie of narcostaat lijkt mij dan ook overdreven.

In dit hoofdstuk zal ik de Surinaamse drugssector en dan met name de cocaïnehandel uitgebreid behandelen. Ik zal bespreken hoe Suriname betrokken raakte bij de internationale drugshandel, hoeveel groot de omvang van de sector is, wat er wordt verdiend, wat de smokkelmethoden zijn, hoe verweven de sector is met de rest van de economie en waardoor de drugssector kon uitgroeien tot wat hij nu is. Ook zal ik kijken naar de problemen die de aanwezigheid van de drugs met zich meebrengt. Tevens zal ik een vergelijking maken met de goudsector en proberen de internationale lijnen uit te tekenen. Hiertoe gebruik ik de resultaten van verschillende interviews, literaire bronnen en rapporten. Ik hoop hiermee een beter beeld te scheppen van de situatie in dit niet te onderschatten en per definitie criminele deel van de Surinaamse economie.

7.1 Hoe Suriname betrokken raakte

De eerste geluiden over Surinaamse betrokkenheid bij de internationale handel in cocaïne stammen uit het begin van de jaren 80. Doordat de buitenlandse hulp na de decembermoorden opdroogde, moest Suriname op zoek naar andere financieringsmogelijkheden. Mogelijk vond Bouterse deze in Colombia. Hij zou kort na de moorden een aanbod hebben gehad voor een geldlening van 50 miljoen dollar. De toenmalige president van de Centrale Bank, Sedney, weigerde echter mee te werken en vluchtte naar Nederland. Hij sprak het vermoeden uit dat de aangeboden lening afkomstig was van de Colombiaanse drugsmaffia (Vermaat 2000: 190). Suriname zou de link moeten worden tussen de cocaïne laboratoria in Colombia en de Amerikaanse en Europese markt (Dew 1994: 114). Toen legerleider Boerenveen in 1996 in Miami werd gearresteerd tijdens een poging een deal te sluiten met

undercover agenten van de Amerikaanse Drug Enforcement Agency (DEA) werd de geruchtenstroom alleen maar groter. Boerenveen en zijn handlangers werden schuldig bevonden en Boerenveen werd veroordeeld tot twaalf jaar cel. Hoewel Suriname voornamelijk als doorvoerland bekend staat en er in Suriname klimatologisch geen coca kan worden verbouwd, stammen uit die tijd ook de geruchten dat er in Suriname wel degelijk cocaïnelaboratoria aanwezig zouden zijn. Tijdens de ‘*setup*’ van Boerenveen, had deze namelijk 100 hectare land aangeboden waarop, tussen het vee, een cocaïnelaboratorium opgezet zou kunnen worden (Haenen en Buddingh’ 1994: 141). Hij zou ook hebben kunnen zorgen voor de import van ether en andere benodigdheden voor de productie van cocaïne. Van politie en douane zou de ‘afnemer’ daarbij geen last hebben (Dew 1994: 135).

In de loop van 1985 werden tot tweemaal toe bij een Duitse fabrikant enorme hoeveelheden ether besteld met als bestemming Suriname (Haenen en Buddingh’ 1994: 106-107). Bijna alle ether die in de jaren 80 naar Colombia werd vervoerd, werd gebruikt bij de productie van cocaïne (Thoumi 1995: 132). Ether en aceton zijn de belangrijkste, niet in de regio aanwezige, bestanddelen voor de productie van cocaïne (Zaitch 2002a: 42). Voor de productie van één kilo cocaïne zijn 16 à 25 liter chemicaliën en 590 liter brandstof nodig (INCB 1998). De brandstof die naar het binnenland gaat voor de goudsector zou dus ook kunnen worden gebruikt voor cocaïneproductie. Zes maanden na de arrestatie van Boerenveen werden ook nog eens drie politieagenten gedood die bij een onderzoek naar de herkomst van giftige stoffen in een riviertje bij Tamanredjo op een cocaïnelaboratorium zouden zijn gestuit (Dew 1994: 135-136). De CRI kreeg de afgelopen jaren vaker meldingen dat zich in Suriname dergelijke laboratoria bevonden. Tijdens het proces tegen Bouterse getuigden meerdere personen een drugslaboratorium te hebben gezien in de binnenlanden van Suriname. De eerste getuige was een voormalig militair uit het Surinaamse leger. Hij bewaakte in 1985 negen maanden lang een laboratorium in de buurt van Apoera (Haenen 1999: 70). De tweede verklaarde in de jaren 80 als lijfwacht van Bouterse viermaal bij een laboratorium in de buurt van Palumeu te hebben bezocht¹⁹⁹. De derde getuige, een Amerikaanse goudinvesteerder, wist te vertellen dat Bouterse ook begin jaren 90 nog over twee cocaïnelaboratoria beschikte²⁰⁰. Een ervan bezocht hij samen met Bouterse. Dit alles wijst er op dat er wel degelijk laboratoria in Suriname actief waren. Formeel is er bij de Surinaamse politie echter niets bekend en zijn er nooit dergelijke laboratoria aangetroffen. ‘Op dit moment bestaan ze in elk geval niet meer. Het zijn meer luchtballonnen en spookverhalen’, aldus Santokhi²⁰¹.

Eind jaren 80 werden in Nederland steeds meer drugstransporten onderschept die afkomstig waren uit Suriname. Zo rapporteerden Nederlandse autoriteiten in 1989 in drie maanden tijd tien transporten te hebben onderschept en werd in april dat jaar het voormalig hoofd van de narcoticabrigade in Paramaribo aangehouden (Dew 1994: 175). Na een drugsvangst van 330 kilo in Rotterdam eind 1989 werd een gezant van Bouterse als verdachte aangewezen en ook in juni 1990 was dit het geval bij een

¹⁹⁹ Bron: Trouw op 10 juni 1999, ‘Anonieme verklaringen belastend voor Bouterse’.

²⁰⁰ Bron: Trouw op 11 april 2000, ‘Bouterse had in de jungle cocaïnelaboratoria’.

²⁰¹ Commissaris van politie Santokhi deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 7 januari 2003.

drugsvangst op Schiphol (Zaitch 2002a: 305). Ook een undercoveragent van de DEA bevestigde dat hem in 1985 door Bouterse werd toegezegd dat de legerleiding zijn volledige medewerking zou verlenen aan de smokkel van cocaïne via Suriname: ‘Ik moest alleen maar geld brengen, dan was alles geregeld’ (Haenen en Buddingh’ 1994: 132). Al in 1983 werd de naam van Bouterse in een rapport van de CRI in verband gebracht met de doorvoer van cocaïne uit Colombia (Buddingh’ 1999: 375-376). Daarnaast beschikt de Haagse politie over informatie dat legerleider Bouterse begin jaren tachtig, na onderhandelingen in hotel Torarica met de inmiddels doodgeschoten leider van het Colombiaanse Medellín-kartel, Pablo Escobar, persoonlijk de openstelling van Suriname voor drugsdoorvoer zou hebben geregeld²⁰².

Het Suri-kartel, zoals de groep rond Bouterse werd genoemd, had weliswaar niet de omvang van de drugssyndicaten in Colombia en Bolivia, maar de organisatie, waarvan de harde kern bestond uit militairen, werd steeds meer selfsupporting. Men beschikte over eigen laboratoria, eigen aanvoerlijnen voor grondstoffen, eigen afzetkanalen en een fijnmazig distributienetwerk in Nederland (van den Heuvel 1999: 63). De legerleiding had weliswaar de macht over de binnenlandse landingsbanen, de luchthaven, het kustgebied en het controleapparaat, maar in hoeverre deze beschuldigingen waar zijn en in hoeverre de legerleiding werkelijk betrokken was, was niet geheel duidelijk. Keiharde bewijzen waren er aanvankelijk niet en aangezien Nederland vreesde dat een zaak tegen het Surinaamse bewind zou leiden tot een diplomatieke oorlog zag Nederland er aanvankelijk van af over te gaan tot vervolging. Pas in 1994 durfde de Nederlandse justitie het aan officieel een gerechtelijk vooronderzoek tegen Bouterse te openen. In 1997 werd vervolgens door Nederland officieel een internationaal opsporingsbevel uitgevaardigd. Uiteindelijk werd Bouterse in 2000 na hoger beroep van een groot deel van de aanklachten vrijgesproken, maar voor zijn betrokkenheid bij de Stellendamzaak²⁰³ veroordeeld tot elf jaar cel. Een andere grote zaak waarbij ook op de betrokkenheid van Bouterse wordt gewezen is die van Leonardo Dias Mendonça. Deze Braziliaanse drugshandelaar coördineerde de ruil van uit Colombia afkomstige cocaïne voor door Suriname geleverde wapens en werd in november 1999 gearresteerd. Zijn werkwijze is hieronder beschreven en baseer ik op een artikel van Schöenberg (2003: 134-137) in een recent MOST rapport van de UNESCO.

Box 4: Leonardo Dias Mendonça

In 1993 zou Leonardo Dias Mendonça voor het eerst contacten hebben gelegd in Suriname. De tolk die daarbij optrad vertaalde tussen 1993 en 1996 bij de onderhandelingen tussen onder andere Mendonça en Dino Bouterse. Mendonça zei daarbij te werken voor de Colombiaanse guerrillabeweging FARC. In ruil voor wapens wilde hij drugs leveren aan Suriname. Op een lokale

²⁰² Bron: NRC Handelsblad op 17 mei 1997, ‘Grand tour in Coke City: De Booming economie van Suriname’, door Haenen.

²⁰³ In deze zaak werd 474 kilo cocaïne met een zeiljacht vanuit Suriname ingevoerd. De Belgische hoofdverdachte in deze zaak wees Bouterse aan als zijn Surinaamse counterpartner (Bron: NRC Handelsblad op 16 april 1999, ‘Belastende verklaring tegen Desi Bouterse’).

voetbalclub, waar de partijen elkaar ontmoetten, werden de deals gesloten. Ook Desi Bouterse gaf hiervoor zijn toestemming. De eerste lading (21 machinegeweren (onder andere tien AK47's), een raketwerper en munitie) werden in de eerste helft van 1993 geruild tegen 100 kilo cocaïne. Daarbij coördineerde Mendonça vanuit Brazilië de vluchten van Colombia via Brazilië naar Suriname. Hierbij werd gebruik gemaakt van satelliettelefoons. De vlucht is zo lang dat onderweg meerdere stops gemaakt moeten worden om bij te tanken. Omdat de vliegtuigen bij landingen geregistreerd worden was het nodig regelmatig vliegtuigen te kopen en verkopen. De uit Colombia afkomstige drugs werden volgens het rapport voor de kust van Suriname gedropt in rubberen zakken. In de binnenlanden vlakbij de grens met Frans Guyana zouden dan op illegale landingsbanen die ook door de goudzoekers worden gebruikt de wapens worden ingeladen. In de periode in 1999 dat de bezigheden van Mendonça in de gaten werden gehouden, werden zo maandelijks drie of vier vluchten van Colombia naar Suriname geregistreerd die werden uitgevoerd door leden van de organisatie van Mendonça. De vliegtuigen hadden daarbij een lading van 200 kilo, maar dat daarbij cocaïne werd vervoerd is niet bewezen. Uiteindelijk werden in deze zaak veertien arrestaties verricht, 24 vliegtuigen geconfisqueerd en 2400 kilo cocaïne in beslag genomen. Wegens vormfouten werd Mendonça in 2000 echter weer vrijgelaten.

Hoe de drugs vanuit Suriname verder werden getransporteerd richting Europa komt in het rapport niet naar voren, maar dat het hierbij om een zeer grootschalige smokkeloperatie ging is duidelijk. Ook blijkt dat Bouterse hiertoe zijn goedkeuring verleende. Van veel andere aan Suriname gerelateerde drugszaken is echter niet duidelijk of de militaire leiding erbij betrokken was. Hierbij speelt mee dat na de val van de grote kartels in Colombia begin jaren 90, steeds meer kleinere groepen met eigen netwerken de drugshandel gingen beheersen. De centrale rol van de Colombiaanse kartels, die in de 'war on drugs' te kwetsbaar bleken, is in de loop van de jaren negentig overgenomen door regionale drugsbazen verspreid over een enorm grondgebied en over verschillende landen (Kerkhof 2003: 11). De nieuwe generatie drugsorganisaties gebruikt kleine en onbekende bazen die sneller en veiliger winsten maken. Zaitch noemt ze de nieuwe kleine, flexibele, anonieme en internationale cocaineondernemers (*drug entrepreneurs*). Meer en meer specialiseren organisaties zich in een deel van het smokkeltraject. Ook is er niet langer altijd sprake van vaste groepen. Bij grotere klussen werken normaal individueel opererende ondernemers bijvoorbeeld soms tijdelijk samen met andere smokkelaars (Zaitch 2002a: 56-57).

Ook in Suriname had dit zijn invloed. Volgens Naarden²⁰⁴ zijn er dan ook op dit moment verschillende kleinere en grotere concurrerende groeperingen actief. Ten eerste zijn dat strikt buitenlandse cellen afkomstig uit bijvoorbeeld Nederland, Colombia, Brazilië of China. Ten tweede zijn dat strikt Surinaamse cellen, die rechtstreeks met Colombia zaken doen. Ten derde zijn dat

²⁰⁴ Naarden is als majoor van politie werkzaam bij de narcoticabrigade. Ik sprak met hem op 13 januari 2003.

gemixte groepen. Ten vierde zijn het organisaties gebaseerd op etniciteit, zoals Creoolse of Hindoestaanse groepen. De laatste groep drugsorganisaties die wordt onderscheiden zijn die gebaseerd op familiebanden. De schaal waarop deze organisaties werken en de methoden die zij gebruiken verschillen van groep tot groep. De verschillende smokkelmethoden zal ik in een volgende paragraaf behandelen, evenals de geld- en goederenstromen die met de drugsmokkel gepaard gaan. Hier zal ik wel kort ingaan op de organisatie van de drugsbendes. Zoals gezegd zijn deze ook in Suriname gespecialiseerder en kleinschaliger dan in de jaren 80. Dit betekent ook dat netwerken vaker minder etnisch georganiseerd zijn dan vroeger. Ondanks het feit dat het aantal rechtstreeks betrokken personen, in vergelijking met bijvoorbeeld de goudsector, nog steeds klein is, is dit aantal waarschijnlijk wel gestegen. Dit wordt met name verklaard door het feit dat de kleinere organisaties er toe over zijn gegaan gebruik te maken van de hierna nog te behandelen bolletjeslikkers. Zij reizen per vliegtuig, smokkelen kleinere hoeveelheden drugs met zich mee en verdienen weinig geld in verhouding tot het risico dat zij lopen. Soms worden zij echter ook in drugs uitbetaald, aldus Ritoe²⁰⁵. Dit geldt ook voor de werknemers van de grotere organisaties. Vooral via deze kanalen wordt de lokale markt van cocaïne voorzien. Daarnaast beginnen zij soms eigen kleine smokkellijnen met behulp van dezelfde bolletjeslikkers.

Tijdens zijn onderzoek naar Colombiaanse drugsondernemers in Nederland kwam Zaitch²⁰⁶ er achter dat Colombianen in Nederland niet graag samenwerken met Surinamers. In de business staan Surinamers bij Colombianen namelijk bekend als lui en onbetrouwbaar. Echter, dit kan volgens Zaitch²⁰⁷ ook te maken hebben met het vooroordeel dat Colombianen hebben over Creolen. Mogelijk hebben zij alleen al door de taalbarrière (Antillianen spreken beter Spaans) en de ligging vlakbij de Antillen minder contact met Surinamers en al helemaal geen weet van de activiteiten van Hindoestaanse drugshandelaren die helemaal niet als lui bekend staan. Een andere reden dat Colombianen minder zaken doen met Surinamers is het feit dat Surinamers vaak eigen kanalen hebben. Zij profiteren van de infrastructuur rond de eigen gemeenschap die bestaat uit toko's, import- en handelszaken, goudshops en cafés. Ook staan zij dichterbij de Nederlandse importeurs (Zaitch 2002a: 186). Doordat zij hun eigen kanalen en netwerken hebben die soms nog steeds gebaseerd zijn op etniciteit of familiebanden is het mogelijk dat er bij deze Surinaamse netwerken nog wel meer sprake is van overkoepelende netwerken en machtsverhoudingen dan bij de Colombianen. Inderdaad bevestigt Santokhi dat er bij sommige drugsorganisaties in Suriname nog sterke hiërarchische structuren te vinden zijn (Santokhi 2002: 23).

Het zou interessant zijn verder onderzoek uit te laten wijzen of er inderdaad belangrijke verschillen bestaan tussen organisaties in Suriname en Nederland, en verschillende etnische groepen onderling.

²⁰⁵ Ritoe is voorzitter van de Nationale Anti Drugs Raad in Suriname. Ik interviewde hem op 31 januari 2003. Ook Kerkhof (2003: 20) bevestigt deze werkwijze.

²⁰⁶ Zo vertelde Zaitch mij op 28 maart 2003 na een lezing van hem op het CEDLA in Amsterdam.

²⁰⁷ Op 10 december 2003 bespraken wij dit onderwerp opnieuw.

Kijkend naar de betrokkenheid van Surinamers bij in Nederland onderschepte partijen, dan blijkt wel dat zij tussen 1989 en 1997 aan alle soorten van smokkel deden, maar relatief vaker bij de kleinere en middelgrote partijen betrokken waren. In alle gevallen blijken Surinamers na Nederlanders en Colombianen de belangrijkste groep drugsondernemers te zijn. Hierbij wordt verder geen onderscheid gemaakt naar etniciteit en evenmin zijn de beschikbare gegevens altijd even betrouwbaar (Zaitch 2002a: 157). Een ander nieuw fenomeen is het feit dat Suriname niet langer slechts als doorvoerland richting Europa wordt gebruikt. Suriname is tegenwoordig namelijk ook een belangrijke schakel in de smokkel van Colombia naar Brazilië, aldus Santokhi²⁰⁸. Behalve het feit dat Brazilië ook een land is met een grote vraag naar cocaïne, wordt Brazilië ook steeds belangrijker als productieland en doorvoerland richting Afrika en Europa. Recentelijk ziet Zaitch²⁰⁹ dan ook een grotere aanwezigheid van Brazilianen in het Nederlandse drugscircuit. Nederlands-Braziliaanse netwerken zijn volgens hem verantwoordelijk voor de invoer van duizenden kilo's cocaïne. Ondanks het feit dat de nieuwe regering probeert orde op zaken te stellen en Suriname wat het bestuur betreft niet meer een vrijplaats is voor criminele activiteiten, zijn er nog geen aanwijzingen dat de cocaïnesmokkel de laatste tijd is afgenomen.

Daarnaast komen ook andere drugs in Suriname voor. Zo werden er in 2001 twaalf velden met marihuanaplanten vernietigd²¹⁰. Volgens inspecteur Dijks²¹¹ hebben verkenningsvluchten echter uitgewezen dat zich in het verre binnenland nog veel meer marihuanavelden bevinden met een productiecapaciteit van mogelijk enkele honderdduizenden kilo's. Behalve het feit dat in Suriname marihuana wordt verbouwd, wordt het ook met Braziliaanse schoeners aangevoerd vanuit Brazilië. Deze marihuana is deels bestemd voor de lokale markt en deels voor de buurlanden Guyana, Frans Guyana en Trinidad en Tobago (Regering van Suriname 2000: 4). Ook heeft Suriname een aandeel in de smokkel van ecstasy van Nederland naar de Verenigde Staten. Zo werden in 2000 bij vier vondsten ruim 61 duizend pillen onderschept (SURIDIN 2002: 13). Ook werd in 2001 door Amerikanen een Surinaamse bende opgerold die in zeven maanden tijd 1,3 miljoen ecstasytabletten naar de Verenigde Staten zou hebben gesmokkeld²¹². Hoewel er nooit formeel cocaïne laboratoria in Suriname zijn aangetroffen, werd in mei 2003 wel een ecstasylaboratorium ontmanteld²¹³. Het gaat hierbij om het grootste tot nu toe in het Caribisch Gebied gevonden laboratorium met een productiecapaciteit van meer dan een half miljoen pillen per dag. Dit laboratorium stond op het punt in gebruik genomen te worden en laat zien dat criminelen Suriname nog steeds zien als een paradijs voor het ontplooiën van hun drugssmokkelactiviteiten.

²⁰⁸ Santokhi wees mij op deze nieuwe trend tijdens een interview op 7 januari 2003 en een telefoongesprek op 10 februari 2003.

²⁰⁹ Zaitch deed deze uitspraken tijdens het interview op 10 december 2003.

²¹⁰ Bron: De Ware Tijd op 10 oktober 2001: 'Operatie Hurricane vernietigt 12 marihuana velden'.

²¹¹ Inspecteur Dijks is hoofd van de narcotica intelligence afdeling van het Korps Politie Suriname. Ik sprak hem op 14 februari 2003.

²¹² Bron: De Ware Tijd op 28 juni 2001, 'Amerikanen rollen Surinaamse drugsbende op'.

²¹³ Bron: De Ware Tijd op 5 mei 2003, 'Politie grijpt xtc-bende'.

7.2 *Waarom in Suriname?*

Vanaf de jaren 80 kreeg Suriname dus een steeds belangrijker rol in de internationale drugshandel. In paragraaf 2.2 werden verschillende oorzaken aangegeven voor de aantrekkelijkheid van de Caribische regio voor deze drugshandel. In deze paragraaf zal ik specifiek de oorzaken bespreken waarom juist Suriname zo belangrijk is geworden in de internationale handel van cocaïne. De oorzaken van deze tendens zijn velerlei. Behalve dat de legerleiding ook zelf heeft meegewerkt aan de introductie van drugs in Suriname (al dan niet op initiatief van de Colombiaanse kartels, dan wel uit noodzaak vanwege stopzetting van de Nederlandse hulp), zijn er meerder oorzaken aan te wijzen die hebben bijgedragen aan het feit dat Suriname voor veel drugshandelaren een aantrekkelijk doorvoerland is geworden. Niet alleen zijn dit geografische, economische en maatschappelijke factoren, maar ook culturele aspecten spelen hierbij een rol.

De geografische ligging vlakbij de cocaïneproducerende landen Peru, Bolivia en Colombia, alsmede de strategische ligging in het Caribisch Gebied vormen een eerste belangrijke oorzaak. Met zijn vele eilanden en de ligging tussen de Verenigde Staten en Zuid-Amerika, is het gebied al eeuwenlang een transitogebied voor smokkelwaar. Toen ook nog de route via Panama in 1989 verdween werd de Caribische regio alleen maar interessanter (Kerkhof 2003: 15). Voor Suriname geldt echter dat het land meer ligt op de route naar Europa dan die naar de Verenigde Staten. Dat Suriname vanwege het koloniale verleden nog steeds goede banden heeft met Nederland maakte het land nog geschikter. De historische handels- en familierelaties tussen Suriname en Nederland, de frequente rechtstreekse vliegverbindingen en de goede verbindingen met de Nederlandse zeehavens, maakten van Suriname een belangrijke schakel tussen de drugsproducerende en de drugsconsumerende landen (Regering van Suriname 2000: 4). Dat Suriname juist goede verbindingen heeft met Nederland en Amsterdam is belangrijk omdat Nederland en Amsterdam mede dankzij de strategische ligging in Europa, het milde crimineeljustitiële systeem en de goede omstandigheden in de gevangenissen volgens Zaitch een belangrijk centrum van de Europese drugshandel vormen. In Amsterdam komen alle illegale en legale zaken samen en de stad is daardoor een belangrijk ontmoetingspunt voor criminelen (Zaitch 2002a: 106-107). Veruit het grootste deel van de voor de Europese markt bestemde cocaïne wordt namelijk via Nederland en Spanje (met eveneens sterke banden met de regio) ingevoerd. Daarnaast ligt Suriname ook voor de doorvoer naar Brazilië gunstig.

Net als voor de andere landen in de regio maken de beperkte economische perspectieven, de kleinschaligheid, de last van een verleden van slavernij en koloniale overheersing, de grote etnische diversiteit en de migratiedynamiek het besturen tot een buitengewoon lastige taak (Kerkhof 2003: 15). Zoals ik in hoofdstuk 3 heb besproken speelde daarbij in Suriname ook nog de periode van economische stagnatie en militaire onderdrukking mee. De kwetsbaarheid van de economie en de heersende armoede zorgden ervoor dat Suriname ontvankelijk werd voor de invloeden van het criminele drugsircuit. Meer sociaal-culturele oorzaken liggen in de aantrekkingskracht van de

Westerse levensstijl. Daarnaast zijn illegale activiteiten beter mogelijk in samenlevingen met vagere gedragsnormen en een hogere tolerantie voor afwijkend gedrag. Nog beter is het als de leden van die samenleving meer gericht zijn op het maken van korte termijn winsten dan op lange termijn investeringen en als de consumptie van luxegoederen een belangrijke maatstaf is voor status en succes (Kerkhof 2003: 16). De auteurs van het Strategisch Drugsbestrijdingsplan zien inderdaad de afname van de tolerantie jegens elkaar, de verruwing in de omgang, de devaluatie van de waarden en normen, agressief gedrag, de drang om snel rijk te worden en de zucht naar materialisme als oorzaken voor het feit dat er meer mensen bij het drugsprobleem betrokken raken (Regering van Suriname 2000: 14). Ook Djamin²¹⁴ meent dat sommige Surinamers te veel kijken naar de korte termijn: ‘ze pienaren, willen *overnight* rijk worden en worden gedreven door hebzucht’.

Daarnaast is het een feit dat de handel in drugs bij sommige culturen meer geaccepteerd is dan bij andere (Vermaat 2000: 45). Drugshandelaren in Suriname hebben een uitbundige levensstijl, smijten met geld en hebben altijd bosjes vrouwen om zich heen hangen, aldus Burke²¹⁵. Drugshandelaren staan hierdoor bij sommigen in Suriname in hoog aanzien. Zo was Bouterse voor sommige jonge Creolen het rolmodel van de volksjongen die het na jaren van hosselen had gemaakt (Buddingh’ 1999: 368). Betrokken Nederlandse drugshandelaren van Surinaamse afkomst kunnen de drugshandel ook zien als legitieme aangelegenheid die de economie van het moederland ten goede komt (Vermaat 2000: 46). Een ander aspect is het in paragraaf 4.1 besproken systeem van patronage en cliëntelisme. De ontstane cultuur van corruptie maakte het voor criminelen relatief gemakkelijk mensen om te kopen en zonder tegenwerking allerlei illegale activiteiten te ontplooiën. Zo ontstond er een klasse van nieuwe rijken die grote vermogens heeft vergaard door middel van corruptie, drugshandel, goudwinning en andere illegale activiteiten. De militairen hadden het staatsapparaat zo in handen genomen dat vriendjespolitiek en criminele praktijken meer dan ooit konden gedijen (Buddingh’ 1999: 364). Behalve politieke en economische macht heeft de criminele wereld ook veel macht doordat het niet schuwt (te dreigen) geweld te gebruiken. Regelmatig worden opsporingsapparaten dan ook bedreigd met fysiek en psychisch geweld (SURIDIN 2002: 12). Santokhi bevestigt dat het politieapparaat heeft geleden onder de periode van militaire onderdrukking. In deze periode werden agenten bedreigd, geïntimideerd, verwond en vermoord (Santokhi 2002: 5). Ook proberen criminelen het opsporingsapparaat te infiltreren. Het is volgens Santokhi²¹⁶ dan ook nodig om nieuwe werknemers voor de gevoelige diensten een leugentest te laten ondergaan. Sinester²¹⁷ noemt nog een andere oorzaak voor het feit dat het korps niet altijd even effectief is. Doordat Suriname zo klein is, heeft bijna iedereen in het informele circuit wel ergens een vriend, kennis of familielid die in het korps werkt. Het kan dan ook voorkomen dat een agent af en toe bewust de andere kant opkijkt.

²¹⁴ Djamin deed deze uitspraak tijdens een interview op 9 januari 2003.

²¹⁵ Militair Burke deed deze uitspraak in een interview met Kagie in Vrij Nederland (Kagie 2000b: 36).

²¹⁶ Dit zei Santokhi tijdens een gesprek op 7 januari 2003.

²¹⁷ Sinester deed deze uitspraak tijdens een interview op 3 januari 2003.

Het controleapparaat is echter niet alleen gevoelig voor dreigementen, omkoping en infiltratie. Ook geografische oorzaken dragen ertoe bij dat het controleapparaat niet altijd goed kan functioneren. Zoals gezegd speelt een groot deel van het leven in Suriname zich langs de kuststrook af en is het zo goed als onmogelijk alle grenzen te controleren. De kustwacht heeft een tekort aan boten en de grenspolitie heeft te weinig vervoermiddelen. Ook is er geen radarsysteem waarmee het luchtruim en de binnenlandse landingsbanen in de gaten kunnen worden gehouden. Evenmin beschikt de politie over moderne communicatiemiddelen en op de luchthaven ontbreekt moderne detectieapparatuur (SURIDIN 2002: 12). Volgens Kagie werden in 2000 welgeteld twintig inspecteurs geacht de import, export en handel van drugs in heel Suriname onder controle te houden: ‘Ze hebben verouderd materiaal, zijn onderbezet en zijn te krap gehuisvest. Van de twee dienstauto’s is er een chronisch kapot en geld voor benzine is er bijna niet’ (Kagie 2000a: 32). Volgens van Duyn²¹⁸ is het ook nu nog niet best gesteld met het Surinaamse politieapparaat en is er nauwelijks te spreken van een controleapparaat. Suriname heeft volgens hem geen adequate grensbewaking, 60 illegale *airstrips*, anderhalve drugshond, geen geld, geen auto’s en geen vliegtuigen ter beschikking van de opsporingsdiensten. Criminele organisaties daarentegen, beschikken over de meest geavanceerde middelen. De politie in Suriname loopt hierdoor noodgedwongen vaak achter de feiten aan.

7.3 *Smokkelmethoden*

Drugshandelaren zijn inventief in het verstoppen en transporteren van cocaïne. Grofweg kan daarbij onderscheid worden gemaakt tussen grote exporteurs en kleine exporteurs. Grote exporteurs maken gebruik van de traditionele smokkelmethoden in schepen en containers of tussen vracht in vliegtuigen. Kleine exporteurs daarentegen maken enerzijds gebruik van koeriers die cocaïnebolletjes slikken of op een andere manier cocaïne meesmokkelen en anderzijds van de post. Doordat het controleapparaat niet goed functioneert, is het vrij gemakkelijk cocaïne in Suriname te importeren vanuit de cocaïneproducerende landen. Dit wordt ook duidelijk uit het feit dat de vraagprijs maar relatief weinig boven die in Colombia ligt. In Suriname bedraagt de prijs van één kilo cocaïne ongeveer 4000 dollar, terwijl deze hoeveelheid in Colombia ongeveer 1500 dollar kost²¹⁹. Het traject van Suriname naar de Europese markt is lastiger. De prijs in Europa (27.500 dollar per kilo) is dan ook het veelvoudige van die in Suriname. Hierop kom ik later in dit hoofdstuk nog terug.

Om de cocaïne Suriname in te krijgen worden verschillende methoden gebruikt. De eerste is de al in dit hoofdstuk aangehaalde methode per vliegtuigje vanuit Brazilië of Colombia. Daarbij worden de ladingen voor de kust of boven rivieren gedropt of in het binnenland op illegale *airstrips* afgeleverd.

²¹⁸ Van Duyn is werkzaam bij de Nederlandse Politie Vakbond en deed deze uitspraak in een uitzending van NOVA op 10 juni 2003.

²¹⁹ De cocaïne prijzen zijn gemiddelde groothandelsprijzen voor 2001 en zijn afkomstig uit het Global Illicit Drug Trends 2003 Report van de UNODC (2003b: 260-261).

Reeds meerdere keren wist de Surinaamse politie dergelijke vliegtuigjes in beslag te nemen. Zo werd in 2001 in de buurt van Redi Doti 1000 kilo cocaïne onderschept²²⁰. Ook recent werden twee vliegtuigjes en 341 kilo cocaïne in beslag genomen op een *airstrip* in het binnenland²²¹. Cocaïne komt echter ook per boot het land binnen. Dit komt niet altijd rechtstreeks uit Colombia of Venezuela, maar soms ook met zogenaamde schoeners vanuit Brazilië. Een voorbeeld is de zaak van Joao de Deus. Hij was visser en had een boot in Noordoost Brazilië. Waar de regio vroeger floreerde in de smokkel van sigaretten wordt nu ook cocaïne naar Suriname gesmokkeld. Deze visser werd in 1993 gearresteerd met 250 kilo voor Suriname bestemde cocaïne in de dubbele bodem van zijn boot (Schönenberg 2003: 140). Cocaïne wordt ook aangevoerd met vaartuigen die Suriname regelmatig aandoen in verband met de invoer en uitvoer van handelsgoederen. De cocaïne wordt dan tot het Surinaamse territorium binnengebracht of overgenomen door Surinaamse boten die de buitenlandse boten tegemoet varen (Regering van Suriname 2000: 8). Voor de smokkel uit Brazilië worden daarnaast steeds grotere en snellere boten gebruikt zoals *cuteiros* die op vissersboten lijken maar speciaal worden ingezet voor de smokkel van drugs (Schönenberg 2003: 144).

Om de cocaïne naar Europa te krijgen worden de grote partijen die op deze manier Suriname binnenkomen gereed gemaakt voor verdere verzending. Zaitch (2002a: 138-142) onderscheidt zoals hiervoor gezegd verschillende methoden. Ten eerste kan drugs worden verstopt in de reguliere, private of interne post. Hiervoor zijn geen smokkelaars nodig. Met behulp van drugshonden en speciale scanners onderschept de Nederlandse post zo maandelijks ongeveer 20 kilo cocaïne (Zaitch 2002a: 138). Meestal worden deze activiteiten georganiseerd door kleine exporteurs en amateurs uit Suriname en de Nederlandse Antillen die valse namen gebruiken en de cocaïne in andere spullen verstoppen (Zaitch 2002a: 139 en KTR 2003). Een van de meest geruchtmakende zaken was die van de smokkel van negen kilo cocaïne via de diplomatieke post van de Surinaamse ambassade²²². Regelmatig komen echter ook kleinere gevallen in het nieuws. Zo meldde De Ware Tijd in juli 2003 dat de smokkel van drugs in postpakketten onverminderd door gaat²²³. De cocaïne wordt dan bijvoorbeeld verstopt in petten of uitgeholde ananassen.

Een tweede methode die Zaitch onderscheidt, is die per vliegtuig. Daarbij kan gebruik worden gemaakt van grotere partijen verstopt tussen de vracht, in het laadruim of op andere plaatsen in het vliegtuig. Zo was de grootste vangst op Schiphol ooit, afkomstig uit Suriname. In mei 1999 werd in dozen fruit en groente 700 kilo cocaïne aangetroffen²²⁴. Ook was er een gestage stroom van grote

²²⁰ Bron: De Ware Tijd op 19 maart 2001, 'Team gewapende machten vindt ruim 1000 kg drugs te Redi Doti'. In hetzelfde gebied werd in 1996 ook al eens de grootste partij ooit in Suriname gevonden drugs aangetroffen. De vangst bedroeg toen 1200 kilo.

²²¹ Bron: De Ware Tijd op 20 november 2003, 'Grote drugsvangst in Maratakkagebied'. 341 kilo cocaïne, een hoeveelheid kerosine en twee vliegtuigjes werden in beslag genomen. Daarnaast werden vijf Surinamers en een Braziliaan aangehouden.

²²² Bron: NRC Handelsblad op 3 maart 2000, 'Vondst cocaïne in diplomatieke post Suriname'. Achteraf bleek dat de ambassade zelf hierbij niet betrokken was.

²²³ Dit bericht getiteld 'Drugs in postpakketten gaat onverminderd door' komt uit De Ware Tijd van 3 juli 2003.

²²⁴ Bron: De Ware Tijd op 11 februari 2003, 'Hogere strafeis in beroepszaak 7 ton cocaïne'.

hoeveelheden cocaïne die onder de cateringtrolleys in de SLM vliegtuigen werd verborgen (KTR 2003) en werd eind maart 2003 een werknemer van de SLM aangehouden die in de dubbele bodem van een koffercontainer 70 kilo cocaïne had verstoppt²²⁵. Voor de smokkel wordt dus ook gebruik gemaakt van de bemanning van vliegtuigen of het luchthavenpersoneel en ook de controlediensten zijn soms betrokken²²⁶. Een derde methode die in 2002 in ieder geval meerdere malen is toegepast is die met behulp van koffers van onwetende passagiers. Meerdere keren zijn passagiers van de SLM en de KLM na aankomst in Nederland beroofd van hun bagage. Surinaams parlements lid Kruisland zet in dit verband zijn vraagtekens bij het functioneren van de NV Luchthavenbeheer. De beveiliging zou niet goed zijn geregeld en toegangspasjes zouden zomaar worden verstrekt²²⁷.

Een andere belangrijke en in de media vaak aandacht krijgende smokkelmethode is die met behulp van koeriers. Hierbij maakt men onderscheid tussen de zogenaamde bolletjesslikkers en koeriers die cocaïne op hun lichaam of in (hand)bagage meesmokkelen. Grofweg gaat het in dit geval gaat om hoeveelheden met een gewicht tussen de 500 gram en twintig kilo die ofwel individueel worden georganiseerd ofwel door semi-professionele organisaties. In de jaren 90 werd minimaal de helft van de op Schiphol onderschepte cocaïne door deze koeriers vervoerd (Zaitch 2002a: 139-140). Het is duidelijk dat bij deze vorm van smokkel veel meer mensen zijn betrokken, omdat individuen simpelweg veel minder cocaïne kunnen smokkelen dan dat er in een container kan worden verstoppt. Uit het eerder aangehaalde Gemini-rapport blijkt dat er op deze manier naar schatting minimaal 15 ton cocaïne via de Antillen naar Nederland komt (KTR 2003)²²⁸. Het slikken van bolletjes is vooral populair onder kansarme jongeren die soms in Nederland worden gerekruteerd, maar ook uit Suriname zelf afkomstig zijn²²⁹. Een student van Zaitch die onderzoek deed naar de bolletjesslikkers vanuit Suriname concludeerde dat de smokkel met behulp van koeriers relatief vaak vanuit Nederland is georganiseerd of in elk geval vanuit Nederland wordt gefinancierd. Een slikker kan ongeveer 500 gram tot één kilo aan bolletjes tot zich nemen. Dit slikken was een tijdlang een geliefde methode, maar de laatste tijd ziet men in Suriname weer de tendens dat meer en meer mensen het risico van slikken te groot vinden of dat men grotere hoeveelheden meeneemt (Displacement Survey Commission 2001: 7-8). Cocaïne wordt dan bijvoorbeeld verborgen in schoenzolen, aan het lichaam geplakt, opgelost in ketjap, verstoppt in het hoofdhaar, in vruchten of gewoon in de bagage (Simson 2000: 14).

²²⁵ Bron: De Ware Tijd op 2 april 2003, 'Anti-narcotica-brigade onderschept cocaïne op Zanderij'.

²²⁶ Ibid. In hetzelfde artikel wordt melding gemaakt van twee leden van de Militaire Politie die zijn aangehouden in verband met de vangst van 150 kilo cocaïne op Schiphol. Het tweetal dat op de Surinaamse luchthaven was gestationeerd zou bewust hebben meegewerkt aan het doorlaten van de in Nederland aangehouden verdachte.

²²⁷ Bron: De Ware Tijd op 15 juni 2002, 'Kofferroof nieuw fenomeen in de drugsriminaliteit'.

²²⁸ Volgens een minder voorzichtige schatting gaat het om 30 tot 40 ton.

²²⁹ In De Ware Tijd van 4 januari 2003, 'Mij krijgen ze nooit meer ertoe zoiets te doen', doet een bolletjeslikker of 'swarman' verslag van een succesvolle smokkel van 90 bolletjes. De organisator van zijn transport had naar eigen zeggen overal contacten en inderdaad kwam hij gemakkelijk door alle controles heen. In Nederland werd hij afgehaald door een blonde dame. Bij het uitpoepen van de bolletjes bleek dat er een bolletje was geknapt. De bolletjeslikker had echter geluk. Voor 540 gram cocaïne verdiende hij uiteindelijk 4300 Nederlandse gulden, maar de doodsangsten die hij had uitgestaan waren het absoluut niet waard.

Ook bij de koeriers is de tendens zichtbaar dat het grootste deel van de slikkers vanuit Suriname en de Nederlandse Antillen arriveert. Tijdens een grootschalige controle in januari 2002 werden op een vlucht vanaf Curaçao 34 bolletjeslikkers aangehouden²³⁰. Inderdaad schatten verschillende bronnen het aantal drugskoeriers vanuit de Antillen op 30 per vlucht (Kerkhof 2003: 2). Het aantal smokkelaars dat vanuit Suriname komt ligt waarschijnlijk lager, maar de Surinaamse politie gaat er vanuit dat het om een niet onaanzienlijk aantal gaat²³¹. Ook Zaitch geeft aan dat het aantal koeriers dat op Schiphol wordt aangehouden relatief vaker van de Antillen komt en dat deze route dan ook meer aandacht krijgt van de Nederlandse politie. Desondanks zijn de Surinaamse partijen die op Schiphol worden onderschept gemiddeld veel groter dan die afkomstig van de Antillen. De redenen hiervoor zijn volgens Zaitch²³² niet zo duidelijk. Mogelijk is de organisatie van de drugshandel vanuit Suriname inderdaad nog minder gefragmenteerd.

Ook op de luchthaven van Suriname worden regelmatig smokkelaars aangehouden en het is een feit dat de Surinaamse politie hierover vaak telefonisch wordt getipt. Het vermoeden bestaat dat organisatoren van de drugstransporten op deze manier bewust proberen de aandacht van anderen te onttrekken²³³. Dezelfde mening is ook onderzoeker Doornekamp²³⁴ toegedaan: ‘Sommigen worden opgeofferd om de rest door te laten’. Er bestaat een discussie of drugsorganisaties bewust grote hoeveelheden bolletjeslikkers inzetten om het opsporingsapparaat ermee te verstoppen. Op basis van mijn bevindingen in Suriname ben ik van mening dat de smokkel van bolletjes en kleine hoeveelheden veeleer wordt georganiseerd door medewerkers van de criminele organisaties die worden uitbetaald in cocaïne. Zij zorgen voor afzet op de lokale markt en bevoorraden de bolletjeslikkers. De organisatoren van grote partijen houden zich hier naar mijn mening mij niet mee bezig. Op basis van hun ervaringen op de Antillen, delen ook de auteurs van het Gemini-rapport deze mening²³⁵. Volgens hen is de grootschalige drugshandel daar in handen van vijf grote Colombiaanse bendes die weinig van doen hebben met de drugskoeriers en evenmin tot doel hebben de strafrechtketen te verstoppen.

Het grootste deel van de cocaïne komt echter volgens Zaitch (2002a: 141) nog steeds per schip naar Nederland. Hoeveelheden van tussen de 20 kilo en meerdere tonnen komen op verschillende manieren regelmatig het land binnen. Dit kan in tankers, containerschepen, open vrachtboten en zeilschepen. De meest gebruikte havens zijn daarbij die van Rotterdam en Amsterdam, maar ook in de kleinere havens

²³⁰ Bron: NRC Handelsblad op 4 mei 2002, ‘Plakkers, slikkers en vrijvoeters: De oeverloze strijd tegen het leger drugskoeriers uit Curaçao’, door Haenen.

²³¹ Aldus majoor van politie Naarden tijdens een interview op 13 januari 2003.

²³² Op 10 december 2003 had ik hierover een gesprek met Zaitch.

²³³ Bron: De Ware Tijd op 12 maart 2003, ‘Drugskoeriers worden ‘structureel verklikt’.

²³⁴ Doornekamp is brigadier en onderzoeker van de politie van Amsterdam. Ik sprak hem in Suriname op 18 november 2003.

²³⁵ Bron: Persbericht NOVA op 10 juni 2003, ‘14.500 kilo coke via Schiphol Nederland binnengesmokkeld: Maatregelen tegen bolletjeslikkers werken niet’. Volgens het persbericht beschikken de Colombiaanse organisaties over zwaarbewaakte ondergrondse opslagplaatsen. Daarnaast zijn er 20 tot 30 kleinere, onder meer Nederlandse, organisaties. Deze runnen drugslijnen met Nederland en voorzien de zogenaamde kleinhandel van cocaïne. De kleinhandel wordt verzorgd door vele duizenden, deels in Nederland wonende, Antillianen die vaak zelf de cocaïne smokkelen.

wordt regelmatig drugs onderschept²³⁶. De cocaïne wordt op verschillende manieren verstoppt. Ten eerste kan de cocaïne worden verborgen tussen bulkgoederen zoals in uitgeholde boomstammen, tussen rijst, diepgevroren vis, garnalen en koffie of in partijen groente en fruit. Ten tweede kan de cocaïne worden verborgen tussen reguliere handelswaar in containers zoals tussen of in meubels, rolstoelen, vruchtensappen of vloerkleden. Een derde mogelijkheid is het verstoppen van de cocaïne aan of zelfs buiten boord. In het eerste geval wordt de cocaïne bijvoorbeeld verstoppt in de brandstoftank²³⁷. Soms worden de drugs echter ook onder het schip gemonteerd in torpedoachtige kokers²³⁸. Er moeten dan duikers aan te pas komen om de drugs te plaatsen en te verwijderen.

Soms zal de cocaïne dus door handlangers van het haventerrein moeten worden gehaald. Dienstdoend havenpersoneel moet daarbij eventueel worden omgekocht. De uitstekende aansluiting op het achterland van met name de Rotterdamse haven maakt het voor drugshandelaren volgens Zaitch (2002b: 461) betrekkelijk eenvoudig de illegale handelswaar naar verder gelegen landen in Europa te vervoeren. Daarbij maken drugshandelaren soms gebruik van gevestigde bedrijven die zich met hun handel op Zuid-Amerika richten of die actief zijn op of rond de haven. Drugshandelaren proberen werknemers van deze bedrijven bij de smokkel te betrekken of kleine armlastige en noodlijdende bedrijven te verleiden met het vooruitzicht van aanzienlijke winsten. Soms echter wordt, met name in het geval van containers, de drugs ook zonder medeweten van de opvarenden vervoerd. Legale scheepvaartmaatschappijen en transportondernemingen zorgen dan ongewild voor het vervoeren, uitladen en zelfs tot in het magazijn afleveren van de cocaïne (Zaitch 2002a: 141).

Verschiedende vormen van smokkel vereisen een verschillende organisatie. Hoe groter de belangen en de risico's, des te strakker zal de organisatie moeten zijn. Dit geldt met name voor de wat grotere transporten. Hiervoor zijn volgens Zaitch (2002b: 463) de containers het populairst. Veel van zijn informanten zien in deze vorm van smokkel namelijk de beste kans om de lading ongezien de douanecontroles te laten passeren. In het geval van megapartijen van meerdere tonnen, zal de waar echter eerder in of onder de schepen worden vervoerd, aldus Zaitch²³⁹. De organisatoren van dergelijk grote partijen zijn volgens Zaitch vrijwel altijd Nederlanders, Venezolanen of Colombianen. Surinamers en Antillianen zijn daar tot nu toe nauwelijks bij betrokken. Elke smokkelmethode vraagt om een eigen organisatie, maar altijd wordt daarbij een grote flexibiliteit vereist. Routes en smokkelmethoden veranderen voortdurend om de politie voor te blijven. Het is dan ook niet vreemd

²³⁶ Een van de grootste drugsvangsten in Nederland ooit werd bijvoorbeeld in Zeewolde onderschept in 1994. Op een schip uit Venezuela werd in totaal 3 ton vermoedelijk uit Suriname afkomstige cocaïne aangetroffen (Zaitch 2002: 307).

²³⁷ Dit was het geval bij de grootste drugsvangst in Nederland tot nu toe. In augustus 2003 werd in Vlissingen na een tip een Venezolaans schip aangehouden dat op weg naar Antwerpen motorpech had gekregen. In een geheim compartiment in de brandstoftank vond de douane na drie dagen zoeken 4050 kilo cocaïne (Bron: NRC Handelsblad op 21 november 2003, 'Een oude schuit met een kostbaar geheim', door Schoof.

²³⁸ Bron: de Volkskrant op 12 december 2001, 'Lot Bouterse hangt af van Belgische getuigen', door Ramdharie.

²³⁹ Zaitch deed deze uitspraak tijdens het interview op 10 december 2003.

dat partijen drugs uit Suriname ook al in Ghana terecht komen²⁴⁰. Hoe groter de transporten, hoe groter ook de bedragen die ermee gemoeid zijn. In de volgende paragraaf zal ik bespreken hoe deze grote partijen drugs worden betaald en hoe de daarbij horende drugs-, geld- en goederenstromen lopen.

7.4 Drugs-, geld- en goederenstromen

Als er grote hoeveelheden drugs vanuit Suriname richting Europa komen, dan moet daar ook op de een of andere manier voor worden betaald. Zoals ik in paragraaf 4.3 heb beschreven, kan dit op verschillende manieren. Ten eerste kan geld fysiek worden overgebracht. Door bankbiljetten op het lichaam of in koffers mee te nemen wordt het achterblijven van een geldspoor vermeden. Wel lopen geldkoeriers het risico dat grote sommen geld geconfisqueerd worden. Een andere al besproken methode is die van het ondergronds bankieren. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van *money transfer* instellingen²⁴¹ of het formele banksysteem. In deze paragraaf wil ik me echter richten op een andere betalingsmethode, namelijk die in de vorm van goederen. In ruil voor drugs kan allerlei waar naar Suriname worden vervoerd. Enkele voorbeelden hiervan werden al in paragraaf 7.1 genoemd. Zo is het mogelijk dat voor het productieproces van cocaïne benodigde chemicaliën zoals ether bijvoorbeeld in ruil voor drugs worden geleverd. Of zich op dit moment nog cocaïne laboratoria in de Surinaamse binnenlanden bevinden is echter onzeker. Wel kan het zijn dat chemicaliën als betaalmiddel worden gebruikt voor uit Colombia afkomstige cocaïne. Hierop hebben de Surinaamse politie en het Nederlandse Primateam²⁴² echter weinig zicht. Zoals de zaak Mendonça laat zien, zijn er daarentegen wel bewijzen dat er in Suriname wapens voor cocaïne worden geruild. De wapendepots van het Surinaamse leger en de Centrale Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (CIVD) waren reeds verschillende keren het doelwit van overvallen. Daarbij werd ook de zoon van Bouterse als verdachte aangewezen²⁴³. Voor één AK-47 machinegeweer zouden Colombiaanse FARC-rebellen betalen met één kilo cocaïne²⁴⁴. Om het risico de volledige waar te verliezen te verkleinen, worden wapens en cocaïne volgens Naarden²⁴⁵ echter nooit gelijktijdig geruild. De cocaïne zal altijd eerst worden afgeleverd voordat op een andere plek wapens, geld, goud of andere waar worden ingeladen.

Daarnaast wordt er ook met gewone handelswaar voor cocaïne betaald. Meer en meer cocaïne wordt in Bolivia bijvoorbeeld geruild tegen tractoren, motoren, sieraden, sigaretten, goud en zelfs vee

²⁴⁰ Aldus Minister van Justitie Gilds in De Ware Tijd op 19 september 2003, 'Ghanezen willen drugsband met Suriname'. Volgens hem werd enkele jaren geleden als eens in een partij uit Nickerie afkomstige rijst een grote hoeveelheid cocaïne aangetroffen.

²⁴¹ Volgens Zaitch is dit zeker onder Colombianen in Nederland nog steeds een veelgebruikte methode.

²⁴² Het Primateam van het korps Haaglanden houdt zich bezig met de drugshandel vanuit Latijns-Amerika. Op 2 december 2003 had ik een gesprek met van der Plas, ploegchef van de inlichtingeneenheid van het Primateam.

²⁴³ Achteraf werden de belastende verklaringen tegen Dino Bouterse echter telkens ingetrokken. Ook in de zaak rond de diefstal van wapens uit een wapendepot van de CIVD in juli 2002 werd Dino Bouterse vrijgesproken vanwege een gebrek aan bewijs (De Ware Tijd op 27 augustus 2003, 'OM eist vrijspraak in CIVD-wapenroof').

²⁴⁴ Bron: De Ware Tijd op 13 september 2003, 'Opnieuw wapenroof bij NL'.

²⁴⁵ Majoor van politie Naarden deed deze uitspraak op 13 januari 2003.

(Geffray 2003: 51). Een in Suriname gebruikte methode is het verschepen van in Europa gestolen auto's. Om deze reden zonden twee verzekeringsmaatschappijen in 2002 deskundigen naar Suriname. Zij spoorden 33 in Nederland gestolen auto's op met een gemiddelde waarde van 70.000 euro²⁴⁶. Volgens hetzelfde krantenbericht zou de douane in de haven regelmatig stuiten op gestolen auto's die per zeecontainer worden aangevoerd. De auto's zouden op bestelling worden gestolen en door corrupte ambtenaren worden ingeklaard. Toch zou dit slechts het topje van de ijsberg zijn en zouden er nog steeds honderden gestolen auto's in Suriname rondrijden. Een minder gemakkelijk traceerbare methode is die waarbij goederen vanuit Japan en China als betaling naar Suriname komen. Een anonieme en mijns inziens zeer betrouwbare informant schetste me het hele plaatje van de drugs-, geld- en goederenstromen die hiermee samenhangen. Volgens hem zijn er in Suriname Colombiaanse consultants actief die zorgen voor informatie en contacten, maar verder niet bij de risicovolle transacties betrokken zijn²⁴⁷. De casino's en de *cambio's* vormen daarbij de ontmoetingsplaats van de drugsorganisaties.

Indien er een drugsdeal op handen is, gaat een handlangster van de organisator langs een aantal mogelijke geldschietsters. Deze geldschietsters stellen geen vragen en lopen het risico de inzet kwijt te raken als de transactie mislukt. Slaagt de deal, dan wordt na vier maanden tijd een winst van 25 procent in het vooruitzicht gesteld. De geldschietsters weten dus niet aan wie en waarvoor zij hun geld uitlenen²⁴⁸. Met dit geld wordt de cocaïne aangekocht en het transport gereed gemaakt. Vliegtuigjes uit Colombia landen op illegale landingsbanen in het binnenland, waar volgens mijn informant hele dorpen betrokken zijn, bijvoorbeeld voor het bijhouden van de landingsbanen. De cocaïne wordt vervolgens verstopt tussen legale handelswaar en naar Nederland getransporteerd. Waar het geld vroeger fysiek werd overgebracht gaat dat nu ook via in Nederland actieve *cambio's* en *trading houses*. Volgens mijn informant worden daar waardepapieren uitgeschreven die dan in bijvoorbeeld China en Japan kunnen worden verzilverd. Hiermee worden zoals al in paragraaf 4.3 werd besproken auto's en allerhande handelswaar aangekocht die worden verscheept naar Suriname. Deze goederen worden dan in Suriname voor 20 procent onder de werkelijke prijs verkocht, zodat geldschietsters snel

²⁴⁶ Bron: De Ware Tijd op 22 november 2002, 'Nederlandse verzekeraars halen gestolen auto's in Suriname'.

²⁴⁷ Zaitch bevestigt deze inzet van mensen met een 'makelaarsfunctie'. De makelaar beschikt dan meestal over een eigen 'lijn', waarvan anderen tegen flinke betaling (bijvoorbeeld 30 procent) gebruik kunnen maken. Men betaalt dus voor de contacten, informatie en de drugslijn.

²⁴⁸ Dit systeem vertoont enkele gelijkenissen met het in 1997 in elkaar gestorte *near-banking* systeem. Dit is een informeel beleggingsstelsel waarbij aan beleggers een maandelijks rente van tien procent werd beloofd. Een dergelijk hoge rente kan worden uitgekeerd zolang het aantal beleggers voldoende blijft groeien (Bijnaar 2002: 60). Op den duur was het systeem echter niet meer houdbaar en stortte het in elkaar. Volgens critici werd de inleg gebruikt voor het financieren van drugstransporten en werden de beleggers dan ook met zwart geld uitbetaald (Leger de Heils 1997: 3-4). Ook Ferrier bevestigt tijdens een gesprek op 12 november 2002 dat er door de Franse fiscale recherche onderzoek is gedaan naar de witwaspraktijken van de twee organisatoren, Johwin en Roep. De Fransen hadden aanwijzingen dat zwart geld uit Frans Guyana via Johwin werd witgewassen en een van de betrokkenen is later in Parijs aangehouden. In totaal zou er bij de twee organisaties op het moment van het faillissement ongeveer 200 miljoen dollar hebben uitgestaan. Dat is tweemaal zoveel als er in het formele banksysteem uitstond, aldus Adhin, medewerker van de Centrale Bank van Suriname, tijdens een interview op 20 november 2002. Veel Surinamers verloren op deze manier grote sommen geld.

kunnen worden terugbetaald. Daarnaast levert dit een verklaring voor de grote hoeveelheid auto's en de volle supermarkten in Suriname.

Een anonieme autohandelaar bevestigt deze werkwijze. Volgens hem is het zonder meer waar dat een aantal autozaken functioneert als witwascentrale. Sommige autohandelaren in Suriname fungeren dan ook als tussenpersoon voor de drugshandel. Drugsdealers in Suriname nemen contact op met lokale autohandelaren die gemakkelijk in Japan auto's kunnen bestellen. Door drugshandelaren in bijvoorbeeld Nederland wordt vervolgens geld overgemaakt naar de exporteurs in Japan. De inkomsten uit de autoverkoop in Suriname worden dan weer doorgesluisd naar de lokale drugsbende. Dit lijkt een goed geolied systeem te zijn waarop de politie weinig zicht heeft, maar waarachter een omvangrijke criminele organisatie schuil moet gaan. Dit fenomeen zou kloppen met de door Zaitch waargenomen trend dat de drugshandel steeds meer is gefragmenteerd. Volgens Zaitch kan het echter niet zo zijn dat directe goederenruil op zeer grote schaal voorkomt. Door de al genoemde fragmentatie van de drugshandel, zijn er veel transacties die bij elke overdracht in cash moeten worden betaald. Omdat het om grote sommen geld gaat, zal de investeerder zijn geld zo snel mogelijk terug willen zien om de schulden af te betalen. Als er al goederen voor de cocaïne terugkomen, dan zijn ook daarvoor eerst geldtransacties nodig. Wel komt het volgens Zaitch vaker voor dat bijvoorbeeld Nederlandse organisaties zich met verschillende vormen van criminaliteit bezig houden en dezelfde lijnen gebruiken voor de export van ecstasy en de import van cocaïne.

7.5 *De omvang*

Schattingen over de omvang van de totale drugssmokkel zijn moeilijk te geven. Doordat het drugscircuit zich vrijwel geheel in de criminele sfeer bevindt, is het onmogelijk precies te weten hoeveel drugs er via Suriname wordt doorgevoerd. Daar komt bij dat drugshandelaren geen vaste routes en methoden gebruiken. Zij spelen in op veranderende omstandigheden en reageren ad hoc op geboden kansen, aldus van der Plas²⁴⁹. Voor de politie zijn dergelijke cijfers dan ook minder interessant. Voor hen tellen in principe de vangsten en arrestaties. Daarnaast worden cijfers over de omvang vaak gemanipuleerd voor politieke doeleinden. Met het oog op het aantrekken van buitenlandse hulp of het afleiden van de aandacht kan het voor- of nadeliger zijn om hogere of lagere cijfers te geven (Vellinga 1997: 3). Voor dit onderzoek is het echter toch interessant te weten hoe groot de drugssector van Suriname ongeveer is, omdat daarmee het belang voor de rest van de Surinaamse economie kan worden aangegeven. Daarnaast is het belangrijk aan te geven of er sprake is van een stijgende dan wel dalende tendens.

De schattingen die er zijn lopen ver uiteen. Zo schatte de UNODC dat er in 1998 via de drie Guyana's in totaal twintig ton cocaïne werd gesmokkeld. Suriname zou daarvan zeven ton voor zijn

²⁴⁹ Van der Plas deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 2 december 2003.

rekening nemen (UN Agencies 1999: 79). Verschillende informanten geven echter aan dat dit voor de huidige situatie een weinig reëel cijfer is. Zo schatte de Surinaamse politiefunctaris Tjin Liep Shie in 1997 dat er jaarlijks 26.000 kilo cocaïne vanuit Suriname naar Europa werd getransporteerd (Buddingh' 1999: 378). Inmiddels heeft de UNODC zijn schattingen bijgesteld. Recent werd melding gemaakt van een cijfer dat ligt rond de 20 ton²⁵⁰, een flinke stijging ten opzichte van 1998 dus. Lampron, werkzaam bij de Amerikaanse ambassade in Paramaribo²⁵¹, meent echter dat het cijfer nog vele malen hoger ligt en schat de hoeveelheid cocaïne die via Suriname wordt doorgevoerd tussen de 50 en 100 ton. Dat zou betekenen dat in plaats van één procent, ongeveer tien procent van de totale wereldproductie (750 ton) via Suriname gesmokkeld zou worden. Het is dan ook geen wonder dat er vanuit Colombia geluiden komen dat Suriname voor Colombia een 'sleutelland' is geworden. Volgens een artikel in de Colombiaanse krant *El Tiempo* zou er in een jaar tijd zelfs 200 ton cocaïne in Suriname zijn afgezet²⁵². De politie in Suriname is veel voorzichtiger en wil eigenlijk geen schattingen geven. Toch gaf Dijks, hoofd van de narcotica intelligence afdeling van de politie²⁵³, toe dat mogelijk 30 à 40 ton cocaïne op jaarbasis via Suriname wordt verhandeld. Hieruit wordt duidelijk dat de smokkel via Suriname allerminst is verminderd. Het drugsprobleem is in 2002 volgens Santokhi zelfs in omvang toegenomen (Santokhi 2002: 28).

Ondanks het feit dat sporadisch grote partijen zijn onderschept, is het aantal drugsvangsten en het totaal aantal onderschepte kilo's klein te noemen. Tabel 4 bevat de drugsvangsten van de laatste jaren.

Tabel 4: In Suriname onderschepte drugs van 1995 tot en met 2002

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Onderschepte cocaïne (in kilo's)	63	1412	116	383	185	213	2253	340
Marihuana (in kilo's)	-	-	66	105	177	108	45	205
Ecstasy (aantal pillen)	-	-	-	3000	10.054	61.272	-	-

Bron: Regering van Suriname (2000: 9) voor de jaren 1995 t/m 1999 en Nijman²⁵⁴ voor 2000 t/m 2002.

Van onderschepte cocaïne is echter lang niet altijd aan te geven waar deze is ingeladen. Ook is het niet altijd voldoende om af te gaan op de herkomst van de verdachten. Enerzijds kunnen verdachten namelijk deel uitmaken van internationale drugsorganisaties waarbij mensen van verschillende nationaliteiten betrokken zijn. Anderzijds kunnen ook Surinaamse organisaties gebruik maken van

²⁵⁰ Bron: *De Ware Tijd* op 27 november 2003, 'Jaarlijks 20 ton drugs via Suriname getransporteerd'.

²⁵¹ Lampron deed deze uitspraak tijdens een gesprek op 27 januari 2003.

²⁵² Bron: NRC Handelsblad op 14 augustus 2003, 'Suriname: 'kantoor' voor wapen- en drugdeals in de regio'. Hierin staat een verwijzing naar een artikel uit *El Tiempo* - Bogotá, op 21 juli 2002, 'Surinam, entre traficantes'.

²⁵³ Inspecteur Dijks deed deze uitspraak tijdens een interview op 14 februari 2003.

²⁵⁴ Agent Nijman van de narcoticabrigade verstrekte deze cijfers tijdens een gesprek op 13 januari 2003.

smokkelroutes via bijvoorbeeld de Antillen en de drugs dus daar inladen. Kijkend naar de betrokkenheid van verschillende etnische groepen bij in Nederland onderschepte partijen drugs, dan blijkt wel dat bij een niet onaanzienlijk deel van de drugszaken Surinamers betrokken zijn. Wat dat betreft wordt Antilliaanse betrokkenheid de grote partijen veel minder vaak aangetoond (Zaitch 2002a: 157). Ondanks dat de stroom drugskoeriers vanuit de Antillen groter is dan die vanuit Suriname²⁵⁵, kan de conclusie worden getrokken dat grote partijen vanuit Curaçao waarschijnlijk vaker de Verenigde Staten als eindbestemming hebben. Zaitch²⁵⁶ meent echter toch dat zeker de laatste jaren het aantal betrokken Antillianen bij de handel richting Europa sterk is toegenomen. Dat daarover weinig gegevens bekend zijn, komt volgens hem meer door het feit dat de laatste jaren minder transporten worden onderschept. Dit is mogelijk mede te wijten aan het feit dat het aandachtsgebied van de politie is verschoven. Terrorisme, mensensmokkel en ecstasyhandel hebben volgens hem op dit moment een grotere prioriteit dan cocaïne. Daarnaast geldt voor de Antillen en Aruba nog sterker dan voor Suriname dat de grote lijnen in handen zijn van buitenlandse drugshandelaren. Colombianen zien in die eilanden namelijk een ideaal steunpunt dat beschikt over goede hotels en goede verbindingen heeft met Europa (van den Heuvel 2002: 58). De Colombianen maken hierbij volgens Zaitch gebruik maken van de faciliteiten en contacten waarover de Antillianen beschikken.

Naast de aantallen kilo's die via Suriname worden gesmokkeld, zijn ook de bedragen die daarmee gemoeid zijn interessant. Omdat de groothandelsprijs van cocaïne in Nederland het veelvoudige is van die in Suriname, wordt er onderweg veel geld verdiend. Van de verkoopprijs moeten echter naast de aankooprij, de kosten van transport, beveiliging, omkoping en witwassen worden afgetrokken. De totale kosten voor het verwerken van de cocabladeren tot één kilo cocaïne en het afleveren hiervan op de consumentenmarkt, bedragen volgens Zaitch (2002a: 47) ongeveer 6600 à 8700 dollar²⁵⁷. Zaitch voegt daaraan toe dat bij deze kosten het risico van inbeslagname kan worden opgeteld. De totale kosten zouden dan volgens Zaitch nog 30 procent hoger liggen. De winst die overblijft, komt natuurlijk slechts gedeeltelijk in het producerende land terecht. Elke schakel in de drugshandel verdient hiervan een deel. Verder zijn er zoals besproken in paragraaf 7.1 ook buitenlanders in Suriname actief die weliswaar het Surinaamse grondgebied gebruiken voor de drugshandel, maar die hun inkomsten niet in Suriname besteden. Alleen Surinamers, in Suriname gevestigde drugshandelaren, Surinaamse Nederlanders en mensen met een sterke band met het land, zullen hun drugsgeld deels in Suriname besteden. Tenslotte zijn er ondanks het feit dat het, zoals uit hoofdstuk 4 blijkt, vrij eenvoudig is om in Suriname zwart geld wit te wassen, weinig interessante investeringsmogelijkheden.

Door de hoeselcultuur zullen de kosten van corruptie in Suriname aanzienlijk lager liggen dan in een land als Nederland. Vriendendiensten kosten weinig en daar waar omkoping nodig is, kost dat minder

²⁵⁵ Aldus ook Doornekamp op 18 november 2003.

²⁵⁶ Ik sprak met Zaitch op 10 december 2003.

²⁵⁷ Voor een berekening en de daarvoor gebruikte bronnen verwijs ik naar tabel II van Zaitch (2002a: 47).

dan in Nederland²⁵⁸. Omdat daarnaast het aantal betrokkenen bij de drugshandel, ondanks een niet onaanzienlijk aantal bolletjesslikkers, vrij klein is, profiteren maar weinig mensen in Suriname mee van de drugshandel²⁵⁹. Zeker in vergelijking met de goudsector waar veel meer mensen ook indirect aan de goudwinning verdienen, zijn de spin-off effecten van de drugshandel dan ook relatief klein. Wel moet daarbij gezegd worden, dat activiteiten in de goudsector regelmatig ook als cover worden gebruikt voor allerhande drugsgerelateerde zaken. Niet alleen worden de landingsbanen in de binnenlanden die bestemd zijn voor de goudsector ook door drugshandelaren gebruikt, maar ook verklaart een deel van de bij de drugshandel betrokken personen hun drugsinkomsten als verdiensten uit de goudsector²⁶⁰. Tevens worden delen van het bedrijfsleven mogelijk deels met criminele drugsgelden gefinancierd. Afhankelijk van de mate waarin dit het geval is, kunnen delen van de economie en de beroepsbevolking toch afhankelijk worden van die drugshandel. De drugshandel brengt behalve opbrengsten echter ook maatschappelijke kosten met zich mee. Ritoe²⁶¹ wees me in dit verband op de kosten van drugsbestrijding (behuizing, wapens, apparatuur, internationale samenwerking, menskracht, training etc.), afkickcentra en drugsgerelateerde criminaliteit. Omdat alle kosten meegenomen zouden moeten worden om de werkelijke invloed van de drugseconomie te bepalen, is elke onbeargumenteerde schatting eigenlijk onbetrouwbaar.

Toch kwam in 1997 volgens de in deze paragraaf al eerder aangehaalde Tjin Liep Shie ongeveer een kwart à eenderde van de Nederlandse drugsopbrengsten in Suriname terecht. Hij berekende dat de inkomsten voor Suriname dat jaar in totaal 250 miljoen dollar bedroegen, bijna even groot als de exportwaarde van de bauxietsector (Buddingh' 1999: 378). Hiermee wil ik alleen maar aangeven om wat voor bedragen het hier gaat. Ook wil ik benadrukken dat Suriname een belangrijke plek heeft in de drugshandel richting Europa. Als inderdaad 30 à 40 ton via Suriname naar Europa wordt gesmokkeld, dan betekent dat Suriname minimaal een kwart van de totale EU-markt²⁶² bedient.

7.6 *Drugsgebruik in Suriname*

Een ander probleem dat de drugshandel met zicht meebrengt is de aanwezigheid van goedkope cocaïne op de Surinaamse markt. Doordat medewerkers van de drugshandelaren in drugs worden

²⁵⁸ Echter ook in Nederland komt corruptie voor. Vooral schoonmakers en bagagepersoneel op de luchthaven en allerhande havenpersoneel zijn hiervoor geschikt, aldus Zaitch. Vooral de mensen op Schiphol die beschikken over een 'Schipholpasje' verdienen gigantisch en blijven slechts kort in dienst vanwege de vrij grote pakkans. Volgens Zaitch en van der Plas is het, ondanks het feit dat er in Suriname hierover wel verhalen de ronde gaan, lastiger in Nederland hooggeplaatst douanepersoneel om te kopen. De reden hiervoor is dat daar projectmatig en in teams wordt gewerkt en het bijna onmogelijk is hele teams 'plat te hebben'.

²⁵⁹ Deze uitspraak deed Santokhi tijdens een gesprek op 7 januari 2003.

²⁶⁰ Zo werd een informant die mij veel wist te vertellen over de goudsector enkele dagen na mijn vertrek gearresteerd omdat hij meerdere kilo's cocaïne in de kofferbak van zijn auto vervoerde.

²⁶¹ Aldus Ritoe tijdens een gesprek op 31 januari 2003.

²⁶² Volgens Zaitch ligt de vraag binnen de EU tussen de 100 en 130 ton op jaarbasis (Zaitch 2002a: 81). Ervan uitgaande dat in Europa ongeveer 25 à 30 procent van de drugs wordt onderschept (Zaitch 2002a: 94), moet daar dan nog 30 ton bij worden opgeteld.

uitbetaald is er een overschot aan drugs op de lokale markt en kunnen zij gebruikers goedkoop van drugs voorzien. Uit het feit dat cocaïne in Suriname de laagste prijs van de gehele Caribische regio heeft, blijkt verder eens te meer dat het aanbod van cocaïne in Suriname groot is (UNODC 2003a: 12). De markt zelf is echter klein. Toch blijkt uit verschillende bronnen dat het aantal drugsgebruikers in Suriname zorgwekkend is. Volgens het Strategisch Drugsbestrijdingsplan van de Regering van Suriname (2000: 9) is het gebruik van marihuana vrij groot en is cocaïne door de lage prijs voor velen beschikbaar. In een beschrijving van de drugsproblematiek in Suriname toont Ishaak (2003: 67) een verontrustend beeld. Zowel het aantal verslaafden als het aantal jonge gebruikers neemt volgens haar toe. Ook worden er steeds meer verschillende drugs gebruikt. De uitzondering hierop vormt heroïne. In de jaren 60 en 70 werd heroïne door uit Nederland terugkerende verslaafden in Suriname geïntroduceerd. De laatste jaren is de populariteit ervan in Suriname echter sterk afgenomen, met name door het overvloedige aanbod van cocaïne. Andere redenen waarom het drugsgebruik is toegenomen zijn volgens Ishaak (2003: 39) ten eerste de urbanisatie, lage lonen en werkloosheid. Een tweede oorzaak ligt volgens haar in de vrije levensopvatting en de gezagscrisis. Tenslotte meent zij dat geringe recreatieve mogelijkheden hebben bijgedragen aan het feit dat straathoeken waar drugs werd verhandeld populaire ontmoetingsplaatsen werden. Ook Snijders geeft aan dat het aantal gebruikers de laatste jaren drastisch is toegenomen en dat er in Suriname zeker meer dan 1000 gebruikers zijn. Er is veel straathandel en er zijn tientallen huisadressen om aan drugs te komen (Snijders 2000b: 6).

Betrouwbare gegevens omtrent de omvang en de ernst ontbreken echter. Wel is bekend dat vooral jongeren steeds meer tot de doelgroep voor het afzetten van drugs behoren. Een onderzoek naar het drugsgebruik onder scholieren laat zien dat jongeren tussen de 13 en 18 jaar zich in toenemende mate wenden tot drugs. Tot crack verwerkte cocaïne is daarbij de meest populaire drug. Eén procent van de scholieren geeft toe ooit crack te hebben gebruikt²⁶³. Dit cijfer ligt voor Suriname tweemaal zo hoog als voor bijvoorbeeld Guyana. Anders dan eerder kunnen scholieren drugs met hun zakgeld betalen. Drugshandelaren komen op plaatsen waar jongeren samen komen, er wordt openlijker over drugs gepraat en leeftijdgenoten voeren druk uit om mee te doen²⁶⁴. Daarnaast zijn er, ondanks het feit dat enkele kerkelijke organisaties over een afkickhuis beschikken, weinig mogelijkheden van de drugs af te komen en zien gebruikers ook niet de noodzaak dit te proberen (Snijders 2000b: 4). Volgens een onderzoek onder scholieren en studenten in Paramaribo door de Bruijne, Sopawiro en Verrest, vindt 26 procent van de ondervraagden dan ook dat drugs en criminaliteit een belangrijk probleem zijn voor de toekomst van Suriname. Deels doelen zij hiermee op het toenemende gebruik van en verslaving aan met name cocaïne door jongeren en de criminaliteit die hiermee samenhangt. Daarnaast gaat het hen om de rol die Suriname speelt in de internationale drugshandel (de Bruijne et al. 2002: 16).

²⁶³ Bron: De Ware Tijd op 8 april 2003, 'Nieuwsgierigheid en problemen hoofdoorzaak jeugdig drugsmisbruik'.

²⁶⁴ Bron: De Ware Tijd op 7 april 2003, 'Toename drugsgebruik jongeren tussen 13 en 18 jaar'. Het aangehaalde rapport is een studie van de Nationale Anti-Drugs Raad (NAR) in samenwerking met het ABS onder 2700 scholieren op 63 scholen.

7.7 Conclusie

Verskillende factoren hebben bijgedragen aan het feit dat het drugsprobleem een steeds invloedrijkere plaats in de Surinaamse economie heeft ingenomen. Niet alleen neemt de stroom drugs die via Suriname naar de afzetmarkten wordt getransporteerd nog steeds toe, ook neemt het aantal gebruikers toe. Hosselende Surinamers zagen in het meer criminele circuit een kans om nog gemakkelijker snel geld te verdienen. Het feit dat zij door de beperkte capaciteiten van het politiekorps en andere controlerende instanties vrijwel ongestoord hun gang kunnen gaan draagt er toe bij dat het risico te worden gepakt vrij klein is. Doordat drugshandelaren ook nog eens in vrij hoog aanzien staan en Surinamers zelfs van voormalig leiders het verkeerde voorbeeld hebben gekregen, is de overstap van het informele naar het meer criminele circuit een relatief kleine. Het feit dat de drugseconomie ook het formele leven infiltreert, draagt er daarnaast toe bij dat de totale informele economie alleen maar groter wordt. Als meer en meer malafide ondernemers uit de markt worden gedrukt, rest ook voor hen slechts de optie zich te wenden tot het informele circuit. Toch is slechts een beperkt aantal mensen rechtstreeks bij de drugssector betrokken. Daarnaast is ook een deel van de in Suriname actieve drugshandelaren niet van Surinaamse afkomst en vloeien niet alle inkomsten terug naar Suriname.

Hoe deze problemen aan te pakken, blijft een lastig probleem. De financiële middelen zijn beperkt en het is onmogelijk het hele grondgebied te controleren. Vooralsnog heeft de politie op bijna alle fronten het nakijken. Corruptie is een probleem en de technologische achterstand op de criminelen is groot. Alleen met buitenlandse hulp is het mogelijk dit gat enigszins te dichten. Ondanks het feit dat de cocaïneproblematiek in de Nederlandse pers veel aandacht krijgt, verschuiven bij de Nederlandse justitie de prioriteiten naar andere gebieden. Een goed voorbeeld levert de op de Antillen geplaatste bodyscanner. Niet alleen spelen drugshandelaren zeer flexibel in op beleidsveranderingen en verschuiven zij even gemakkelijk hun koeriersvluchten naar Aruba of Isla de Margarita, ook leidde het plaatsen van de bodyscanner tot een toename van de criminaliteit op de Antillen. Koeriers zagen ineens een bron van inkomsten wegvallen. Alleen een integrale methode van aanpak kan helpen bij de bestrijding van drugscriminaliteit. Maatregelen van individuele landen om de drugshandel aan te pakken zullen slechts leiden tot een verplaatsing van het probleem. Tevens worden Suriname en de Antillen dan wel vaak vanuit Nederland beschuldigd, maar nog steeds is verreweg het grootste deel van de bij drugsimporten betrokken personen van Nederlandse afkomst. Ook Nederland en andere landen zijn schuldig. Suriname zoekt dan ook steeds meer zijn toevlucht tot internationale samenwerkingsverbanden om de drugsproblematiek te bestrijden. Dat is noodzakelijk want het is duidelijk dat de drugshandel een grensoverschrijdend probleem is. Ook moeten landen programma's opstellen om te zorgen voor alternatieve inkomsten. Het geheel vormt echter een complex probleem en het is dan ook niet vreemd dat sommige landen (inclusief Nederland) hun prioriteiten minder leggen bij de aanpak van de cocaïnehandel. Ook kan, zoals in Suriname vaak gebeurt, beargumenteerd

Drugs

worden dat niet het aanbod, maar de vraag naar drugs het begin van alle problemen is. Zolang de vraag naar drugs blijft bestaan, zullen criminelen altijd een manier vinden om de waar op de afzetmarkt te bezorgen. Hoe lastiger het smokkelaars wordt gemaakt, hoe groter de criminalisering van het drugsprobleem. Echter ook uit de ervaringen van het gedogen van softdrugs in Nederland blijkt, dat gedogen niet hoeft te leiden tot een minder omvangrijk crimineel circuit er omheen.

HOOFDSTUK 8: Conclusies

Dat de informele economie van Suriname van grote omvang is, was voor dit onderzoek al duidelijk. Hoe de verbanden liggen, welke activiteiten zich er afspelen, wie er actief zijn en wat de oorzaken van het bestaan van een omvangrijk informeel circuit zijn, veel minder. Ook werd niet eerder onderscheid gemaakt tussen informele, illegale en criminele economische activiteiten. In dit onderzoek heb ik geprobeerd met behulp van een economisch-antropologische benadering een beter beeld te scheppen van deze verschillende facetten van de informele economie. Voor dergelijk onderzoek is echter geen standaard opzet beschikbaar. De hiervoor door mij gebruikte methode wijkt dan ook af van eerder gebruikte methoden om onderzoek te doen naar de informele economie. In plaats van de meestal gebruikte kwantitatieve benadering heb ik namelijk gekozen voor een kwalitatieve benadering, waarbij open interviews en bronnenonderzoek de belangrijkste *inputs* voor de resultaten van dit onderzoek hebben opgeleverd. Voor wat betreft een van de sectoren, de goudsector, heb ik daarbij naast externe bronnen ook zoveel mogelijk direct bij de sector betrokken informanten gebruikt. De manier waarop ik deze goudsector heb onderzocht zou ook gebruikt kunnen worden om andere sectoren beter in kaart te brengen. Om het wetenschappelijke karakter van dit onderzoek te bewaren en de representativiteit en de reproduceerbaarheid te garanderen, was het nodig dat deze informanten afkomstig waren uit verschillende lagen en etnische groepen van de Surinaamse samenleving. Op die manier kon ik mijn onderzoeksresultaten op meerdere plaatsen verifiëren. Meer dan honderd informanten zijn mij bij dit onderzoek dan ook behulpzaam geweest om uiteindelijk te komen tot dit onderzoeksverslag.

Nadat ik in hoofdstuk 1 de deelvragen, de onderzoeksmethoden en de onderzoekspopulatie heb besproken, ben ik er in hoofdstuk 2 toe over gegaan het onderzoeksonderwerp af te bakenen door een goed theoretisch kader neer te zetten. De definiëring van de begrippen informele economie, informele sector, illegale sector en criminele sector stond daarbij centraal. Daarnaast heb ik me gericht op in de literatuur aangehaalde mogelijke oorzaken voor het ontstaan van een omvangrijk informeel circuit. Tevens ben ik nagegaan welke relaties er volgens de theorie liggen tussen verschillende delen van de formele en informele economie. In hoofdstuk 3 heb ik vervolgens de Surinaamse context besproken. Niet alleen waren daarbij de huidige economische en sociale situatie van belang, maar ook de historie en de geografische ligging spelen hierbij een rol. Vanaf hoofdstuk 4 ben ik over gegaan op het empirisch gedeelte van dit onderzoeksverslag. Allereerst heb ik daartoe verschillende in Suriname veel voorkomende illegale economische activiteiten besproken. De belangrijkste daarvan zijn witwassen, corruptie en illegale immigratie. In hoofdstuk 5 heb ik daarop de handelssector besproken. Deze vormt een belangrijke schakel binnen de Surinaamse formele en informele economie. Daarna heb ik in hoofdstuk 6 de voor Suriname economisch zeer belangrijke goudsector behandeld. Ik heb daarbij onderscheid gemaakt tussen de goudsector in het binnenland en die in de stad. Met name deze laatste heeft tot nu toe weinig aandacht gekregen van wetenschappers. Hoofdstuk 7 behandelt tenslotte de per

definitie criminele drugssector. Deze omvangrijke sector krijgt al jaren vanuit de Nederlandse pers de meeste aandacht.

8.1 *Theoretisch kader*

Terugkomend op de onderzoeksvraag heb ik geprobeerd een antwoord te geven op de vraag in hoeverre er binnen de economie van Suriname informele, illegale en criminele economische activiteiten plaatsvinden, hoe dit systeem functioneert en wat de gevolgen zijn voor de economie van Suriname als geheel. Dit onderzoeksverslag begint dan ook met de vraag wat met de verschillende begrippen bedoeld wordt. De term informele economie die centraal staat in dit onderzoek dekt een restcategorie van economische activiteiten die niet behoort binnen de formele economie waar sprake is van een goed georganiseerde arbeidsstructuur en waar arbeidsomstandigheden door de wet worden beschermd. De economische activiteiten die in deze informele economie plaatsvinden worden door bedrijven en organisaties gebruikt om het voortbestaan te garanderen in een steeds heviger concurrerende markt. Naast informele economische activiteiten onderscheid ik op basis van de legaliteit van het eindproduct en het productieproces ook illegale en criminele economische activiteiten. De informele sector omvat dan, wat wel de overlevingseconomie van de armen wordt genoemd. Hier is het eindproduct legaal, maar vindt het productieproces op informele wijze plaats. Zijn deze beide illegaal, dan spreek ik van de criminele sector. Is alleen het productieproces illegaal, dan heb ik het over de illegale sector. De bedrijven die in deze illegale sector actief zijn, zijn over het algemeen ook actief in de formele economie, maar maken daarbij gebruik van illegale economische activiteiten. Met name deze illegale en criminele sector vormen dan het onderwerp van deze studie.

Naast de afbakening van het onderwerp heb ik in het theoretisch gedeelte van dit onderzoeksverslag besproken welke relaties er volgens de theorie liggen tussen de verschillende delen van de formele en informele economie. Wederzijds beïnvloeden leden van de formele economie, de informele sector, de illegale sector en de criminele sector elkaar of proberen zij dat te doen. De overheid doet dit bijvoorbeeld door middel van het controleapparaat, de illegale sector door middel van corruptie en de criminele sector door het op de markt brengen van drugs. Ook zijn de onderscheiden sectoren voor werkgelegenheid en *inputs* van elkaar afhankelijk. De verdiensten in de verschillende sectoren vloeien daarnaast weer terug naar andere sectoren. Ook maken organisaties in de legale, illegale en criminele sectoren gebruik van dezelfde kanalen om goederen te verhandelen. Door dit alles is het nauwelijks mogelijk delen van de economie los van elkaar te zien. Dit geldt evenzo voor de oorzaken van het ontstaan van een omvangrijk informeel circuit, waarvoor in de literatuur een veelheid aan verklaringen wordt aangedragen.

8.2 Oorzaken voor het ontstaan van een informeel en illegaal circuit

Een groot deel van de in de theorie aangedragen verklaringen voor het bestaan van een omvangrijk informeel circuit geldt ook voor Suriname. Met nog geen 500 duizend inwoners kan gerust van een kleine economie worden gesproken. Doordat wegens het ontbreken van schaalvoordelen en een gebrek aan investeringen de productiesector nauwelijks is ontwikkeld is het land ondanks de rijkdom aan grondstoffen ook grotendeels op importen aangewezen. De kleinschaligheid van deze open economie heeft ook invloed op het functioneren van het controleapparaat. Omdat iedereen elkaar kent, is neutraliteit bij de besluitvoering lastig te garanderen en is de onafhankelijkheid van het overheidsapparaat niet gewaarborgd. Daarnaast leidden de lage lonen voor overheids personeel en het al in de koloniale tijd ontstane systeem waarin patroon-cliënt relaties belangrijk zijn om te overleven, tot een levensstijl waarin omkoping van overheids personeel tot een normale gang van zaken is geworden. Met de tijd ontstond zo een cultuur van vriendjespolitiek en corruptie. Het controleapparaat heeft zich hierdoor niet goed kunnen ontwikkelen.

In de literatuur wordt ook gewezen op het feit dat de hoogte van belastingen van invloed kan zijn op de omvang van het informele circuit. Ik meen echter dat voor Suriname eerder geldt, dat het slecht ontwikkelde controleapparaat voor velen de reden is om te kiezen voor de informele economie waar belastingen gemakkelijk ontdoken kunnen worden. De belastinginkomsten zijn hierdoor ver ondermaats. Wel leiden de belastingverschillen tussen vooral Frans Guyana en Suriname tot een wildgroei aan smokkelactiviteiten tussen deze landen. Een hieraan gerelateerd aspect dat mogelijk heeft bijgedragen is de grote mate van regulering en overheidsbemoediging. Arbeidsmarktregulering en handelsbarrières zijn niet van toepassing op de informele economie waar de overheid weinig invloed heeft. Op verschillende ministeries hebben overheidsfunctionarissen daarnaast jarenlang misbruik kunnen maken van het alleenrecht dat zij hadden om ontheffingen op deze regels te verlenen. Voor het verlenen van deze diensten lieten zij zich rijkelijk belonen.

Ook de rijke voorkomens van natuurlijke hulpbronnen en de hiervan in de koloniale tijd ontstane afhankelijkheid, hebben geleid tot het feit dat te weinig is geïnvesteerd in de productiesector. Sinds de onafhankelijkheid in 1975 speelt daarnaast mee dat een verslaving is ontstaan aan economische steun vanuit Nederland. Deze is nauwelijks aangewend voor het creëren van alternatieve werkgelegenheid in de productiesector, maar vooral gebruikt voor consumptieve bestedingen. Bij gebrek aan een noemenswaardige productiesector, in tijden van privatiseringen en ontslagen, en met een al jaren te log en omvangrijk overheidsapparaat, hadden nieuwkomers op de formele arbeidsmarkt van Suriname geen kans als zij geen goede contacten hadden. De perioden van economische stagnatie en de hierdoor gegroeide werkloosheid en armoede hebben in Suriname, net als in veel andere Latijns-Amerikaanse landen, dan ook geleid tot een sterk gegroeide informele economie. Alleen door op informele basis nieuwe werkgelegenheid te creëren was het immers mogelijk om aan werk te komen. Daarbij speelt mee dat de informele economie in Suriname vrij spel kreeg. Veel banen bij de overheid worden slechts

aangehouden voor het pensioen en het recht op gezondheidszorg. Ambtenaren hebben daarnaast vaak nog een of meer informele baantjes, bijvoorbeeld als taxichauffeur. Deze spookambtenaren zoals zij ook wel worden genoemd, worden nauwelijks teruggeroepen.

Veel huishoudens weten zich daarnaast verzekerd van steun van familie in het buitenland. De hechte familiebanden en de traditionele handelsrelatie tussen Suriname en Nederland hebben geleid tot het ontstaan van grote informele netwerken. Grote delen van de Surinaamse bevolking zijn nu dus voor economische steun, werkgelegenheid en het gebruik van overheidsdiensten afhankelijk van informele economische activiteiten. Dit fenomeen is niet nieuw, aangezien al in de slaventijd sommigen op deze manier probeerden te overleven. Steeds vaker bedienen Surinamers zich echter ook van illegale praktijken. Daarbij spelen zeker het zwakke controleapparaat en de onbewaakte grenzen een rol. Of een stijging aan informele economische activiteiten ook leidt tot de in Suriname waar te nemen groei van het meer illegale en criminele circuit wordt in de literatuur echter nauwelijks besproken. Wel zijn er voor Suriname verschillende factoren aan te wijzen waarom ook het illegale circuit een dergelijk grote vlucht heeft genomen.

De gewenning aan het feit dat het controleapparaat steeds minder goed functioneerde, de ongelijke wijze waarop de Surinaamse rijkdommen werden verdeeld onder de burgers en het slechte voorbeeld dat verschillende overheden in Suriname hebben gegeven, leidden ertoe dat de stap naar meer illegale activiteiten als steeds kleiner werd ervaren. De succesverhalen van veel Surinaamse militaire leiders, topambtenaren en handelaren die rijk zijn geworden door gebruik te maken van illegale activiteiten, belastingontduiking en corruptie, hebben gewerkt als een voorbeeldfunctie voor de minder bedeedden. Dit geldt niet alleen voor de bevolking in het binnenland. Ook in de stad geven rijke handelaren met hun grote villa's, dure auto's en frequente casinobezoek verkeerde signalen af. De door de militaire regimes in de jaren 80, bij gebrek aan andere financieringsbronnen, geïntroduceerde drugshandel is hierbij eveneens van groot belang. Het is niet vreemd dat de steeds grotere wordende drugssector waar relatief gemakkelijk snel veel geld kan worden verdiend een grote aantrekkingskracht heeft op de arme bevolking. Toch is deze voor wat betreft werkgelegenheid nog bij lange na niet zo groot als de goudsector. Voordat ik de verschillende sectoren bespreek zal ik eerst echter de belangrijkste illegale economische activiteiten aan bod laten komen.

8.3 *Illegale economische activiteiten*

In dit onderzoeksverslag is een breed scala aan mogelijkheden aan bod gekomen waarmee het voor ondernemingen en organisaties mogelijk is om belastingen en regelgeving te ontduiken, goederen en personen te smokkelen, concurrentievoordelen te behalen, zwart verdiende inkomens wit te wassen en overheidspersoneel te corrumperen. Veranderingen in de wetgeving en de creativiteit van de daarop inspelende informele, illegale of criminele ondernemer, maken het echter onmogelijk van al deze illegale economische activiteiten een allesomvattende opsomming te geven. Zoals uit het hiervoor

gaande blijkt, ondermijnt de corruptie in Suriname de democratie. Ondernemers uit het informele circuit maken dankbaar gebruik van de mogelijkheden om overheidspersoneel te corrumperen. Op deze manier is het bijvoorbeeld voor handelaren mogelijk aan allerlei voordelige regelingen, vergunningen en ontheffingen te komen. Van een vrije marktwerking is hierdoor geen sprake. In andere gevallen kunnen criminelen er voor zorgen dat overheidsfunctionarissen een oogje dichtknijpen wanneer ladingen of personen langs politie- of douanecontroles passeren.

Ook de belastingdienst functioneert hierdoor niet naar behoren. De te innen bedragen zijn in veel gevallen groter dan het maandsalaris van de belastingambtenaar, waardoor ook zij gevoelig worden voor corruptie. Niet alleen is de belastinginning te laag door de onderrapportage van houtvolumes, de onderfacturering bij de douane en een te lage opgave van de waarde van het huis in het hypotheekregister, maar ook zien steeds minder particulieren de noodzaak belasting te betalen. Daarnaast heeft de belastingdienst weinig zicht op de activiteiten in de informele economie. Tegen sommige notoire wanbetalers is de belastingdienst ook niet opgewassen. Een steeds kleiner deel van de bevolking draagt hierdoor een steeds groter deel van de lasten, waardoor ook voor hen de verleiding toeneemt belastingen te gaan ontduiken. Door de lage belastinginkomsten heeft de overheid op zijn beurt weer geen middelen om het controleapparaat te versterken of de salarissen van het overheidspersoneel te verbeteren.

Ook de grote witwassers, die in andere landen juist trouw hun belasting betalen om niet op te vallen, nemen daarvoor in Suriname niet eens deze moeite. Doordat er in Suriname zoveel mogelijkheden zijn om zwart geld te verdienen en het via casino's, wisselkantoren, de autohandel, bouwprojecten, investeringen in andere bedrijven of andere manieren in de formele economie te brengen, is er feitelijk weinig sprake van echt ingewikkelde witwasconstructies. Het is eerder zo dat het geld wordt verplaatst. Dit geldt ook wanneer in het buitenland verdiend zwart geld naar Suriname komt. Hiervoor kan gebruik worden gemaakt van ondergronds bankieren, het formele banksysteem, *money transfer* instellingen of de fysieke verplaatsing van geld. Zo kon het gebeuren dat grote delen van het bedrijfsleven nu worden gefinancierd met zwart geld. Deze bedrijven overleven marginaal en het maken van winst is van ondergeschikt belang om geen winstbelasting te hoeven betalen. Op dit hele proces heeft de Surinaamse overheid nauwelijks zicht. Het Meldpunt Ongebruikelijke Transacties moet nog in gebruik worden genomen, financieel rechercheren staat in Suriname nog in de kinderschoenen en pas sinds 2002 beschikt Suriname over wetgeving om witwassen tegen te gaan.

De illegale immigratie vormt een andere belangrijke bron van informaliteit. Niet alleen bevinden zich in Suriname vele duizenden illegale Brazilianen die vooral op informele wijze werkzaam zijn in de goudsector, maar ook komt jaarlijks een grote stroom Chinezen als smokkelimmigrant naar Suriname en is sprake van een omvangrijk netwerk van vrouwenhandel. De vrijwel open en niet te controleren landsgrenzen zijn debet aan het feit dat deze immigratie ongestoord kan verlopen. Zij die in Suriname blijven, gaan daar vaak illegaal aan het werk. Voor wat betreft de smokkelimmigranten geldt meestal dat zij hun reis in de vorm van arbeid moeten terugbetalen. Tegen een hongerloon

werken zij in de bouw, de houtsector, Chinese winkels of Chinese eethuisjes. Voor veel van hen is de Verenigde Staten de uiteindelijke bestemming. Van een echte *snakehead* waarbij de immigranten voor de volle overtocht van China naar de Verenigde Staten betalen en Suriname als vast doorvoerland gebruiken, lijkt vooralsnog echter geen sprake te zijn. Het is eerder zo dat de reis ongeorganiseerd verloopt afhankelijk van toevalligheden en de beschikbare middelen. Ook voor die vrouwen die soms onder valse voorwendselen in de Surinaamse prostitutie terechtkomen, geldt dat zij zich pas na geleverde arbeid kunnen vrijkopen. Souteneurs hebben hun kanalen om deze vrouwen gemakkelijk van visa en werkvergunningen te voorzien. De voornamelijk Braziliaanse vrouwen die geschikt worden bevonden om in de Europese seksindustrie terecht te komen, gaan echter vaak direct door naar Europa. Naast een land van bestemming is Suriname dus ook een doorvoerland voor illegale immigranten en dus wordt duidelijk dat ook internationale mensensmokkelorganisaties gebruik maken van de zwakke plekken in het Surinaamse controleapparaat.

8.4 De handel

Naast deze algemene illegale economische activiteiten vinden er in verschillende sectoren ook meer sectorspecifieke illegale economische activiteiten plaats. De belangrijkste sectoren waarin deze plaatsvinden, zijn de handelssector, de goudsector en de drugssector. Echter, ook in sectoren als de bouw en de houtsector is een veelheid aan illegale economische activiteiten waar te nemen. De inzet van illegale arbeid, de ontduiking van belastingen, informele vormen van financiering en het corrumperen van overheids personeel komen overal voor. De ongeoorloofde concurrentie die het gevolg is van dit onverantwoord ondernemen, leidt ertoe dat ondernemers die hier niet aan mee willen doen, moeilijk het hoofd boven water kunnen houden of door het systeem worden gedwongen om mee te doen. In de in dit onderzoeksverslag behandelde sectoren geldt dat voornamelijk voor de handelssector. Deze is onder te verdelen in de importhandel en de detailhandel.

Doordat de productiesector nauwelijks is ontwikkeld, is Suriname voor een zeer groot deel afhankelijk van importen. In de handel gaat dan ook veel geld om. Uit de statistieken wordt echter niet duidelijk dat velen in Suriname de afgelopen jaren hebben weten te profiteren van de mogelijkheden van het informele circuit. De waarde van de officiële importen neemt namelijk jaarlijks af, terwijl met de gestegen consumptie verwacht zou mogen worden dat deze jaarlijks zou stijgen. Naast omvangrijke smokkelactiviteiten is ook de onderfacturering van importen door handelaren hiervoor een belangrijke verklaring. Door de waarde van importen systematisch lager aan te geven, door herkomstdocumenten te vervalsen en door smeergeld te betalen, zijn handelaren in staat grote delen van de importheffingen te ontlopen. Douanebeambten fungeren daarbij soms ook als inklaarder, zodat zij hun eigen facturen controleren. Veel douanebeambten zijn dan ook zeer vermogend en niet voor niets behoort een baantje bij de douane tot een van de meest geliefde overheidsbaantjes. Handelaren gebruiken daarnaast verschillende andere constructies om hun voordeel te doen, zoals overfacturering in het geval van

gesubsidieerde importen en de fictieve doorvoer van producten naar Guyana. Gesmokkeld worden vooral kleinere producten met een hoog invoerpercentage als alcohol en tabak. Deze zijn vrijwel altijd afkomstig uit Brazilië. Er vindt echter ook smokkel plaats vanuit Suriname. Brandstof gaat namelijk in grote hoeveelheden naar Frans Guyana en komt daar vooral in de goudsector terecht. Op verschillende manieren proberen handelaren dus de zwakke plekken in het controleapparaat te misbruiken om er hun voordeel mee te doen.

Ook in de detailhandel hebben illegale economische activiteiten veel invloed. Vooral supermarkten komen hierbij vaak negatief in het nieuws. Omzetten worden aangevuld met zwart geld, er is sprake van de fictieve verkoop van goederen en er wordt zwart startkapitaal gebruikt. Smokkelimmigranten maken tegen een hongerloon overuren in winkels die soms ook buiten de officiële openingstijden zijn geopend. Regelmatig worden ook vervallen goederen in de schappen aangetroffen. Opkopers van goedkope partijen, bijna vervallen, goederen in onder andere Nederland sturen deze naar Suriname, waar ze voor de normale prijs worden verkocht. Handelaren maken daarnaast gebruik van de grote koersschommelingen door deze onevenredig door te berekenen naar de afnemer. Ook ontbreken vaak garantievoorzieningen. De Keuringsdienst en de Consumentenbond staan hier machteloos tegenover, omdat invloedrijke handelaren zich beschermd weten door bevriende politici. Vaak is dus ook de consument het slachtoffer van de illegale activiteiten van handelaren.

8.5 *Het goud*

Het binnenland van Suriname is altijd al vrij onafhankelijk en achtergesteld geweest. Er zijn dan ook nauwelijks mogelijkheden om uit de moeilijke levensomstandigheden die daar gelden te ontsnappen. Behalve in de houtsector valt er op legale wijze in de binnenlanden weinig geld te verdienen. Toen er begin jaren 90 een nieuwe *goldrush* ontstond waren het dan ook als eerste de binnenlandbewoners die hierop inspeelden. Aan harde werkers heeft Suriname echter door de erfenis van de slavernij een groot tekort. Al snel werden zij daarom gevolgd door grote groepen Brazilianen die veel kennis met zich meebrachten en bereid waren hard te werken. Ook ondernemers uit Paramaribo van verschillende etnische afkomst begonnen zich daarop op de goudsector te richten. Goudbazen zorgen voor de financiering van het kamp, de brandstof, de machines en het voedsel. Steeds vaker gebruiken zij daarbij ook grondverzetmachines waardoor de werktijd aanzienlijk wordt verkort. Ook indirect bracht de goudsector in het binnenland werk met zich mee voor veel koks, handelaren, transporteurs, prostituees en bewakers. In korte tijd is de goudwinning zo voor velen in het zuiden en oosten van Suriname de belangrijkste bron van inkomsten geworden.

Er kleven echter ook grote nadelen aan de activiteiten in de goudwinning die bijna geheel op informele wijze geschiedt. Vooral het milieu en de publieke gezondheid zijn daarbij als slachtoffer aan te wijzen, want er is veel schade door ontbossing, de verstoreng van ecosystemen, de vervuiling van drinkwater, de kwikvervuiling, het oprukken van malaria en de verspreiding van aids. Daarnaast

ontstaan er ook conflicten tussen goudzoekers en binnenlandbewoners en is het wetteloze binnenland regelmatig het toneel van afpersing en berovingen. Door het informele karakter van de goudwinning en doordat de politie in het binnenland weinig te vertellen heeft, hebben maatregelen om bijvoorbeeld het kwikgebruik terug te dringen tot nu toe echter geen effect. Ook profiteert de overheid nauwelijks van de activiteiten van de vele duizenden goudzoekers omdat er over verdiensten in de goudsector nauwelijks of geen belasting wordt geïnd. De overheid probeert daarom buitenlandse bedrijven aan te trekken die in de grootschalige goudwinning willen investeren. De eerste goudmijn is dan ook begin 2004 in bedrijf genomen.

In Paramaribo profiteert wel een groot aantal andere belanghebbers van de activiteiten in de sector. Goudbazen, concessiehouders, handelaren, luchtvaartmaatschappijen, oliemaatschappijen, juweliers, taxichauffeurs, toeleveringsbedrijven en goudopkopers verdienen allen goud geld aan de goudwinning. De spin-off effecten van deze sector zijn dan ook, voor wat betreft de gecreëerde werkgelegenheid en als aandeel in het BBP, enorm. Over het algemeen wordt daarbij weliswaar door sommigen belastingen ontdoken, maar is daarbij van criminele activiteiten geen sprake. De recentelijk toegewezen exportvergunningen zijn echter wel op 'de Surinaamse manier' verleend. Hierdoor kan wel gesproken worden van het ontstaan van een goudkartel. De goudopkopers die deze vergunningen in handen kregen beheersen nu de markt. De goudprijzen zijn zo goed dat een groot deel van het tot voor kort naar Frans Guyana gesmokkelde goud nu zichtbaar is geworden. Er wordt nu zelfs goud vanuit de buurlanden naar Suriname gebracht. Voor de Surinaamse overheid heeft dit tot gevolg dat de inkomsten aan royalty's het laatste jaar flink zijn toegenomen. Van echt aanzienlijke inkomsten voor de staat is echter nog steeds geen sprake.

8.6 *De drugs*

In vergelijking met de goudsector zijn er bij de drugshandel veel minder mensen betrokken. Toch zouden de in Suriname achterblijvende totale opbrengsten voor de sectoren wel eens vergelijkbaar kunnen zijn. Ondanks het feit dat Suriname regelmatig negatief in het nieuws komt wat betreft de handel in cocaïne, kan dus niet gezegd worden dat het land volledig op drugsinkomsten draait. Waar Surinamers jarenlang het verkeerde voorbeeld hebben gekregen, waar zij gewend zijn geraakt aan het ontplooiën van informele en illegale economische activiteiten en waar ook de mogelijkheden om in de formele economie aan werk te komen uitgeput raken, blijkt de stap naar de meer criminele sector echter wel een minder grote. Rijke drugshandelaren vervullen ook nog eens een rolmodel voor delen van de bevolking. Ondanks de risico's blijken de snel te verwerven status en rijkdom voor sommigen dan ook een niet te weerstane aantrekkingskracht te hebben.

Begin jaren 80 kwam Suriname voor het eerst in aanraking met cocaïne. Toen alle buitenlandse hulp werd stopgezet als gevolg van de decembermoorden, ging de Surinaamse legerleiding op zoek naar alternatieve inkomstenbronnen. Strategisch gelegen tussen de cocaïneproducerende landen en de

Europese markt bleek de handel in cocaïne daarvoor zeer geschikt. Al snel had het voornamelijk uit militairen bestaande Suri-kartel, ondanks dat het niet de omvang had van de grote drugssyndicaten in Colombia in Bolivia, een belangrijke plek op de wereldmarkt veroverd en beschikte het over eigen cocainelaboratoria, aanvoerlijnen voor grondstoffen en afzetkanalen. Nederland durfde het echter pas in de jaren 90 aan om een zaak te beginnen tegen voormalig legerleider Bouterse. In 2000 werd deze daarop veroordeeld tot elf jaar cel. Ondanks het feit dat het Suri-kartel nu waarschijnlijk niet meer bestaat, neemt de smokkel van cocaïne vanuit Suriname naar Nederland de laatste jaren echter nog steeds toe.

Daarbij maken meer, maar minder grote, drugsorganisaties gebruik van verschillende methoden om per vliegtuig, per schip, per post of met behulp van koeriers cocaïne naar Europa te smokkelen. Meer en meer specialiseren zij zich daarbij in delen van het smokkeltraject. Toch lijkt het er op dat vooral sommige etnisch georganiseerde drugsorganisaties in Suriname, meer dan in Nederland of Colombia, nog sterk hiërarchische structuren kennen. De drugsorganisaties zijn echter niet altijd in handen van Surinamers. Ook buitenlanders hebben er belangen. Nieuw is het fenomeen dat Suriname een belangrijke positie heeft verworven als doorvoerland richting Brazilië. Daarnaast lijkt, zoals blijkt uit de recente ontmanteling van het grootste in het Caribisch Gebied aangetroffen ecstasylaboratorium, met Nederlandse hulp gepoogd te worden een nieuw productiecentrum op te zetten om de Amerikaanse markt van ecstasy te voorzien.

Waar grote stromen drugs via Suriname worden verhandeld, moeten daar ook geldstromen tegenover staan. Hiervoor heb ik al besproken dat het witwassen van criminele gelden in Suriname niet als zeer moeilijk wordt beschouwd. Een andere manier waarop voor drugs betaald kan worden, is in de vorm van goederen. Zo zouden wapens aan Colombiaanse rebellen worden geleverd in ruil voor cocaïne. Ook organisaties in Suriname worden echter wel in goederen uitbetaald. Vanuit Nederland komen dan bijvoorbeeld gestolen auto's, vanuit Azië allerhande waar en tweedehands voertuigen. Een aantal autohandelaren vormt bij dit betalingssysteem een belangrijke schakel. De grote beschikbaarheid van auto's in Paramaribo is dan ook een indicatie voor het feit dat de drugshandel in Suriname van grote omvang is. Een andere indicatie wordt geleverd door de zeer lage prijs van cocaïne op de Surinaamse markt en het groeiende aantal drugsverslaafden.

Ondanks enkele recente successen van de Surinaamse narcoticabrigade, zijn de financiële en technologische mogelijkheden van de dienst om de drugsorganisaties hard aan te pakken beperkt en lijkt het onhaalbaar het volledige Surinaamse grondgebied onder controle te krijgen. Daarvoor is het controleapparaat simpelweg niet uitgerust. Ook corruptie binnen het politieapparaat blijft een ernstig probleem. Het bleek zelfs nodig agenten voor de gevoelige diensten een leugendetectortest te laten ondergaan. Daarnaast laat het voorbeeld van het plaatsen van de bodyscanner op Curaçao zien dat dit weliswaar de stroom bolletjesslikkers kan tegengaan, maar dat hierdoor de criminaliteit toeneemt en dat drugsorganisaties meteen op zoek gaan naar alternatieve smokkelmethoden. Een integrale aanpak

is dus noodzakelijk. Het aanpakken van de aanbodkant betekent echter niet dat de vraag naar drugs vanuit Europa wordt weggenomen.

8.7 *Eindconclusies*

Uit het hiervoor gaande mag blijken dat de Surinaamse economie er door normvervaging, illegaliteit en een cultuur van corruptie weinig rooskleurig voor staat. Ondanks enkele verbeteringen en successen onder de huidige regering blijkt het controleapparaat door verschillende oorzaken te zwak om hogere belastinginkomsten te garanderen en de omvang van het illegale en criminele circuit terug te dringen. Buiten Paramaribo zou zelfs gesproken kunnen worden van een non-staat. Veel van de oorzaken hiervan liggen in het verleden. Zonder goed bestuur zullen veel landen met dezelfde karakteristieken eenzelfde groei van de informele economie ondervinden. Het zou daarom interessant zijn voor landen als Bolivia, Paraguay, Colombia of de Nederlandse Antillen vergelijkbaar onderzoek te doen. Toch hebben de activiteiten in de informele economie de armoede verzacht. Verschillende regeringen lieten de Surinaamse bevolking geen andere keus dan het zoeken van inkomsten in de informele sfeer. In werkelijkheid is de armoedesituatie dan ook minder ernstig dan officiële statistieken doen vermoeden.

Binnen alle sectoren vindt men in verschillende mate informele, illegale en criminele economische activiteiten terug. De omvang van de informele en de formele economie is zelfs mogelijk vergelijkbaar. Alleen voor wat betreft de goudsector heb ik voor het onderzoeken van deze informele economie ook gebruik gemaakt van zoveel mogelijk direct betrokkenen. Onderzoek naar andere sectoren binnen de Surinaamse informele economie, zou op eenzelfde manier verricht kunnen worden. Ook zou het onderzoek naar de goudsector nog uitgebreid kunnen worden om betere schattingen te maken van de precieze omvang van de activiteiten in de sector. Met behulp van satellietopnamen op verschillende tijdstippen kan bijvoorbeeld het aantal nieuwe goudmijnen worden geschat. Tevens kunnen het tellen van vaten brandstof op strategische plekken in het bos, het achterhalen van de precieze hoeveelheden geïmporteerde kwik en actieve aanwezigheid op de goudvelden nieuwe indicaties opleveren om de precieze omvang van de activiteiten in de goudsector te schatten.

Per definitie zijn de activiteiten in de drugssector crimineel. Voor wat betreft de goudactiviteiten in de binnenlanden kan gesteld worden dat deze grotendeels formeel van aard zijn. In de stad zijn deze, net als in de handel, veel meer een onderdeel van de formele economie. Dit sluit echter geenszins uit dat op grote schaal misbruik wordt gemaakt van allerlei illegale economische activiteiten om te overleven of op ongeoorloofde wijze winsten te behalen. Onverantwoord ondernemen komt in Suriname dan ook in alle sectoren voor. Tussen de formele en de informele economie vervullen daarbij het witwassen en de corruptie als illegale economische activiteiten, de handel als sector en de autohandel als subsector, een spilfunctie. De verschillende sectoren binnen de informele economie van Suriname kunnen hierdoor ook nauwelijks los van elkaar worden gezien.

Om iets aan deze situatie van informaliteit, illegaliteit en criminaliteit te doen, zijn het versterken van het controleapparaat, het promoten van goed bestuur, het tegengaan van de braindrain, het creëren van alternatieve werkgelegenheid in de productiesector, het ontstaan van nieuwe rolmodellen, het aanpakken van witwasactiviteiten en een cultuurverandering ten aanzien van corruptie noodzakelijke voorwaarden. Zonder financiële middelen lijkt de Surinaamse overheid er echter vooralsnog niet toe in staat de informele economie aan te pakken. Toch komt vanuit de Surinaamse politiek en de pers regelmatig de vraag naar onderzoek naar dit informele of grijze circuit naar voren. Ik hoop dan ook een aanzet te hebben gegeven om de zwakke punten van de Surinaamse economie aan te pakken. Suriname verdient beter!

LITERATUURLIJST

- ABS (1999), *Demografische data tot en met 1997 Suriname*, Suriname in Cijfers, No. 185, Paramaribo: Algemeen Bureau voor de Statistiek
- ABS (2001), *Armoedegrenzen en armoede in Suriname*, Suriname in Cijfers, No. 191, Paramaribo: Algemeen Bureau voor de Statistiek
- ABS (2002a), *Jaarstatistieken verkeer en vervoer 1995-2000*, Suriname in cijfers, No. 198, Paramaribo: Algemeen Bureau voor de Statistiek
- ABS (2002b), *Statistisch jaarboek 2001 Suriname*, Suriname in Cijfers, No. 201, Paramaribo: Algemeen Bureau voor de Statistiek
- ABS (2002c), *Geselecteerde milieustatistieken*, Suriname in Cijfers, No. 202, Paramaribo: Algemeen Bureau voor de Statistiek in Samenwerking met Conservation International Suriname
- Altenberg, J. (2000), 'Straatsekswerkers zijn als bolletjesslikkers: Zij krijgen de harde klappen, maar de grote heren blijven buiten schot', in W. Lotens (red.), *Gesprekken aan de waterkant*, Mol: Uitgeverij Libertas
- ATM (1997), *Arbeidsmarktinformatie; Publicatie van de meest relevante informatie van de arbeidsmarktsituatie in Suriname voor de periode 1993-1996*, Paramaribo: Ministerie van Arbeid Technologische Ontwikkeling en Milieu
- ATM (2000), *Arbeidsmarktinformatie; Publicatie van de meest relevante informatie van de arbeidsmarktsituatie in Suriname voor de periode 1997-1999*, Paramaribo: Ministerie van Arbeid Technologische Ontwikkeling en Milieu
- Auty, R. (1998), *Resource Abundance and Economic Development: Improving the Performance of Resource-Rich Countries*, Research for Action, No. 44, Helsinki: United Nations University / World Institute for Development Economics Research
- Bade, K.J. (2003), *Legal and Illegal Immigration into Europe: Experiences and Challenges*, Ortelius-lezing 2003, Wassenaar: NIAS
- Becker, G.S. (1968), Crime and Punishment: An Economic Approach, *Journal of Political Economy*, Vol. 76, No. 2
- Becker, G.S. & K.M. Murphy (2000), *Social Economics: Market Behavior in a Social Environment*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press
- Bezerra, O., A. Veríssimo & C. Uhl (1996), The Regional Impacts of Small-Scale Gold Mining in Amazonia, *Natural Resources Forum*, Vol. 20, No. 4
- Bhikharie, R. (2002), CBvS, cambio's en koersstabiliteit, *Bro! Het luchtige ondernemersblad van Suriname*, Jrg. 2, No. 24, Paramaribo: Papaya Media NV
- Bihari, A. et al. (2002), *Vrouwenhandel in Suriname*, Paper, Paramaribo: Anton de Kom Universiteit
- Bijnaar, A. (2002), *Kasmoni: Spaarzame levensgenieters in Suriname en Nederland*, Academisch Proefschrift, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Blanes Jiménez, J. (1989), Cocaine, Informality and the Urban Economy in La Paz, Bolivia, in: A. Portes, M. Castells & L.A. Benton (eds.), *The Informal Economy: Studies in Advanced and Less Developed Countries*, London: John Hopkins University Press
- Boone, P. (1996), Politics and the Effectiveness of Foreign Aid, *European Economic Review*, Vol. 40

- Bovenkerk, F. (1976), *Wie gaat er terug naar Suriname? Een onderzoek naar de retourmigratie van Surinamers uit Nederland 1972-1973*, Onderzoek naar oorzaken en gevolgen van de migratie van Surinamers en Antillianen naar Nederland, Rapport No. 6, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Bovenkerk, F. (2001), *Misdaadprofielen*, Amsterdam: Meulenhoff
- Bovenkerk, F. & W.I.M. Hogewind.(2002), *Hennepteelt in Nederland; Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding*, Politiewetenschap, No. 8, Utrecht: Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen
- Breman, J.C. (1980), *'The Informal Sector' in Research: Theory and Practice*, CASP, No. 3, Rotterdam: Erasmus Universiteit
- Bruglio, L. (1995), *Small Island Developing States and Their Economic Vulnerabilities*, *World Development*, Vol. 23, No. 9
- Bröer, C. (1996), *Leven met twee landen; De veranderende sociale positie van Surinaamse remigranten*, Amsterdam Working Papers in Sociology, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Bruijne, A. de & A. Schalkwijk (1994), *Kondreman en P'tata; Nederland als referentiekader voor Surinamers*, Surinaamse Verkenningen, Paramaribo: Leo Victor
- Bruijne, A. de (2001), *A City and a Nation: Demographic Trends and Socioeconomic Development in Urbanising Suriname*, in: R. Hoefte & P. Meel (eds.), *20th Century Suriname: Continuities and Discontinuities in a New World Society*, Leiden: KITLV Press
- Bruijne, A. de, J. Sopawiro & H. Verrest (2002), *Jongeren in Paramaribo; Een korte verkenning onder scholieren en studenten*, Agids, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Buddingh', H. (1999), *Geschiedenis van Suriname; Een volledig overzicht van de oorspronkelijke Indiaanse bewoners en de ontdekking door Europese kolonisten, tot de opkomst van de drugsbaronnen*, Utrecht: Het Spectrum
- Cardoso C.F.S. (2000), *O Trabalho na Colônia*, in: Linhares, M.Y. et al., *História Geral do Brasil*, 9ª Edição, Rio de Janeiro: Editora Campus
- Castells, M. & A. Portes (1989), *World Underneath: The Origins, Dynamics and Effects of the Informal Economy*, in: A. Portes, M. Castells & L.A. Benton (eds.), *The Informal Economy: Studies in Advanced and Less Developed Countries*, London: John Hopkins University Press
- Chernela, J.M. (1999), *The Wealth of Nations*, *Hemisphere: A Magazine of the Americas*, Vol. 8, No. 1, Miami: Florida International University
- Choenni, C.E.S. (2001), *Aantal Surinamers in Nederland; Verdubbeld sedert onafhankelijkheid*, *Oso: Tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde, Cultuur en Geschiedenis*, Jrg. 20, No. 1, Utrecht: Stichting Instituut ter Bevordering van de Surinamistiek
- Chrichlow, M (1998), *Reconfiguring the 'Informal Economy' Divide: State, Capitalism, and Struggle in Trinidad and Tobago*, *Latin American Perspectives*, Vol. 25, No. 2
- Clark, M.A. et al. (2002), *Human Rights Report on Trafficking of Persons, Especially Women and Children: A Country by Country Report on a Contemporary Form of Slavery*, The Protection Project, John Hopkins University School of Advanced International Studies
- Colchester, M. (1995), *Forest Politics in Suriname*, Utrecht: International Books
- Conaway, J. (2001), *Caribbean Winds: Threats to National Security*, *Americas Magazine*, May/June
- Conklin, J.E. (1977), *Illegal but not Criminal: Business Crime in America*, New Jersey: Prentice Hall

- Corstens, G.J.M, E.J. Joubert & S.C.J.J. Kortmann (red.) (1996), *Maatregelen tegen witwassen in het koninkrijk*, Deventer: Gouda Quint
- Dew, E.M. (1994), *The Trouble in Suriname, 1975-1993*, Westport: Praeger Publishers
- Dijck, P. van (2001), Continuity and Change in a Small Open Economy: External Dependency and Policy Inconsistencies, in: R. Hoefte & P. Meel (eds.), *20th Century Suriname: Continuities and Discontinuities in a New World Society*, Leiden: KITLV Press
- Dijk, J.J.M. van, H.I. Sagel-Grande & L.G. Toornvliet (2002), *Actuele criminologie*, 4e herziene druk, Den Haag: Koninklijke Vermande
- Displacement Survey Commission (2001), *Report on Displacement: Drug Trafficking: The Suriname Experience*, Paramaribo: Displacement Survey Commission
- Duyne, P. van (1995), *Het spook en de dreiging van de georganiseerde misdaad*, Den Haag: SDU Uitgevers
- Economist (1999), Suriname's Wondrous Botch, *Economist*, Vol. 351, No. 8122
- EIU (2003a), *Country Profile 2003: Suriname*, London: The Economist Intelligence Unit
- EIU (2003b), *Country Report June 2003: Trinidad and Tobago, Guyana, Suriname*, London: The Economist Intelligence Unit
- European Commission (2001), *Republic of Suriname – European Community: Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2001-2007*, Brussels: European Commission
- Feige, E.L. (1990), Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institutional Economics Approach, *World Development*, Vol. 18, No. 7
- Ferrier, D. (1999), *De ontwikkeling van het wagenpark van Suriname in de periode 1988-1998*, Paramaribo: CESWO
- Ferrier, D. et al. (2000a), *Globale inventarisatie van de reguliere en informele economische bedrijvigheid in Suriname anno 1999; Deel I: Beknopt overzicht van de opzet van de bedrijvigheid in de economische sectoren*, Paramaribo: CESWO
- Ferrier, D. et al. (2000b), *Globale inventarisatie van de reguliere en informele economische bedrijvigheid in Suriname anno 1999; Deel III: Globaal overzicht van de kenmerken van de economische bedrijvigheid in de distrikten*, Paramaribo: CESWO
- Fisher, F.G. (2001), Resource Dependency and Rural Poverty: Rural Areas in the United States and Japan, *Rural Sociology*, Vol. 66, No. 2
- Friedman, E. et al. (2000), Dodging the Grabbing Hand: The Determinants of Unofficial Activity in 69 Countries, *Journal of Public Economics*, Vol. 76
- Garland, D. (2001), *The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society*, Oxford: Oxford University Press
- Geffray, C. (2003), History of Two Cities in between Drug Trafficking: Guajara Mirim and Costa Marques, in: UNESCO, *Globalisation, Drugs and Criminalisation*, MOST Final Research Report on Brazil, China, India and Mexico
- Gelder, P. van (1984), 'Hosselen' en marginalisering, In: P. van Gelder, P. van der Veer & I. van Wetering (red.), *Bonoeman, rasta's en andere Surinamers: Onderzoek naar etnische groepen in Nederland*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Gelder, P. van (1985a), *Werken onder de boom*, Dordrecht: Foris Publications

- Gelder, P. van (1985b), De 'informele sector' als begrip en onbegrip, In: P. van Gelder & T. Crump (red.), *De informele sector in de landen van de derde wereld; Essays over Nicaragua, Suriname, Mexico, Kameroen en Indonesië*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Gërkhani, K. & A. Schram (2001), Tax Evasion and the Source of Income: An Experimental Study in Albania and the Netherlands, *Tinbergen Institute Discussion Paper*
- Gërkhani, K. (2002), *The Informal Sector in Transition: Tax Evasion in an Institutional Vacuum*, Tinbergen Institute Research Series, No. 265, Amsterdam: Tinbergen Institute
- Gowricharn, R. (2002), *Het omstreden paradijs: Over multiculturaliteit en sociale cohesie*, Tilburg: Universiteit van Tilburg
- Gowricharn, R. & J. Schuster (2001), Diaspora and Transnationalism: The Case of the Surinamese in the Netherlands, in: R. Hoefte & P. Meel (eds.), *20th Century Suriname: Continuities and Discontinuities in a New World Society*, Leiden: KITLV Press
- Haenen, M. & H. Buddingh' (1994), *De danser; Hoe de drugshandel Nederland veroverde*, Amsterdam: Uitgeverij De Arbeiderspers
- Harriott, A. (2002), *Crime Trends in the Caribbean and Responses*
- Harrison, L.E. (2000), Culture Matters, *The National Interest*, Vol. 60
- Heemskerck, M. (2001), Do International Commodity Prices Drive International Resource Booms? An Empirical Analysis of Small-Scale Gold Mining in Suriname, *Ecological Economics*, No. 39
- Heemskerck, M. (2003), Self-Employment and Poverty Alleviation: Women's Work in Artisanal Gold Mines, *Human Organization: Journal of the Society for Applied Anthropology*, Vol. 62, No. 1, Oklahoma: Society for Applied Anthropology
- Heemskerck, M. & R. van der Kooye (2003), Social, Economic and, Political Dimensions of Small-Scale Gold Mining in Suriname, in: G.M. Hilson (ed.), *The Socio-Economic Impacts of Artisanal and Small-Scale Mining in Developing Countries*, Lisse: A.A. Balkema Publishers
- Heuvel, J. van den (1999), *De Jacht op Desi Bouterse: Hoe het Surikartel de Nederlandse drugsmarkt veroverde*, Den Haag: Uitgeverij Bzztôh
- Heuvel, J. van den (2002), *Sneeuw over Curaçao; Hoe Colombiaanse cocaïnekartels de Nederlandse Antillen en Aruba in hun greep kregen*, Den Haag: Uitgeverij Bzztôh
- Hinton, J.J., M.M. Veiga & A.T.C. Veiga (2003), Clean Artisanal Gold Mining: A Utopian Approach?, *Journal of Cleaner Production*, Vol. 11
- Hoefte, R. (2001), The Development of a Multiethnic Plantation Economy: An Introduction to the History of Suriname from Circa 1650 to 1900, in: R. Hoefte & P. Meel (eds.), *20th Century Suriname: Continuities and Discontinuities in a New World Society*, Leiden: KITLV Press
- Hoogbergen, W., D. Kruijt & T. Polimé (2001), Goud en Brazilianen, *Oso: Tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde, Cultuur en Geschiedenis*, Jrg. 20, No. 1, Utrecht: Stichting Instituut ter Bevordering van de Surinamistiek
- Husted, B.W. (1999), Wealth, Culture and Corruption, *Journal of International Business Studies*, Vol. 30
- ILO (2002), *Globalización y Trabajo Decente en las Américas*, XV Reunión Regional Americana, Lima: International Labour Organization

- IMF (2002), *IMF Concludes 2002 Article IV Consultation with Suriname*, Public Information Notice, No. 02/125, Washington D.C.: International Monetary Fund
- Impe, K. van (2000), *People for Sale: The Need for a Multidisciplinary Approach towards Human Trafficking*, in: *International Migration*, Vol. 38, No. 3, Oxford: Blackwell Publishers
- INCB (1998), *Report of the International Narcotics Control Board for 1998 on the Implementation of Article 12 of the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances of 1988*, Vienna: International Narcotics Control Board
- Ishaak, F. (2003), *Drugsproblematiek in Suriname; Retrospect en status quo; Een systematische/gefaseerde weergave van kwalitatieve en kwantitatieve informatie betreffende de drugsproblematiek in Suriname*, Paramaribo: NV Suriprint
- Jain, A.K. (ed.) (2001), *The Political Economy of Corruption*, Routledge Contemporary Economic Policy Issues, London: Routledge
- Kagie, R. (2000a), *Narcostaat Suriname: de politie; 'Die bolletjes is een ware epidemie'*, *Vrij Nederland*, Jrg. 61, No. 21
- Kagie, R. (2000b), *Narcostaat Suriname: de schrijver; De waarschuwingen van militair Burke*, *Vrij Nederland*, Jrg. 61, No. 21
- Kahn, E.M. & A.S.P. Pfaff (2000), *Informal Economies, Information and the Environment*, *Journal of International Affairs*, Vol. 53, No. 2
- Kaufmann, D. & A. Kaliberda (1996), *Integrating the Unofficial Economy into the Dynamics of Post-Socialist Economies: A Framework of Analysis and Evidence*, Policy Research Working Paper, No. 1691, Washington D.C.: World Bank
- Kerkhof, E. (2003), *Drugskoerier; Een 'beroep' met toekomst*, Rapport
- Kesteloot, C & H. Meert (1999), *Informal Spaces: The Geography of Informal Economic Activities in Brussels*, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 23, Oxford: Blackwell Publishers
- Kernteam Randstad Noord- en Midden, Kernteam Haaglanden & Koninklijke Marechaussee Schiphol (2003), *Gemini-Rapport*, Vertrouwelijk Rapport
- Kleemans, E.R., M.E.I. Brienens & H.G. van de Bunt (2002), *Georganiseerde criminaliteit in Nederland*, Tweede rapportage op basis van de WODC-monitor, Onderzoek en Beleid, No. 198, Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
- Klerks, P.P.H.M. (2000), *Groot in de hasj; Theorie en praktijk van de georganiseerde criminaliteit*, Antwerpen: Samson
- Kom, J.F.M. de, G.B. van der Voet & F.A. de Wolff (1998), *Mercury Exposure in the Small Scale Gold Mining in Suriname*, *Environmental Research*, Vol. 77, No. 2
- Kruijt, D. & M. Maks (2001), *Een belaste relatie; 25 jaar ontwikkelingssamenwerking Nederland – Suriname, 1975 – 2000*, Interim Rapport (ongepubliceerd), Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, en Paramaribo: Ministerie van Planning en Ontwikkelingssamenwerking
- Kruijt, D. & M. Maks (2002), *De armoede in Suriname, 1980-2000*, *Oso: Tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde, Cultuur en Geschiedenis*, Jrg. 21, No. 2, Utrecht: Stichting Instituut ter Bevordering van de Surinamistiek

- Kruijt, D., C. Sojo & R. Grynspan (2002), *Informal Citizens: Poverty, Informality and Social Exclusion in Latin America*, Thela Latin American Series, Amsterdam: Rozenberg Publishers
- Kruijt, D. (2003), Integration in Poverty: The Long Term Effects of Migration and Informality in Latin America in General and in Peru in Particular, in: W.E.A. van Beek, A.M. Fumerton & W.G. Pansters (eds.), *Meeting Culture: Essays in Honour of Arie de Ruijter*, Maastricht: Shaker Publishing
- Kugler, M., T. Verdier & Y. Zenou (2003), Organized Crime, Corruption and Punishment, *Discussion Paper Series*, No. 3806, London: Centre for Economic Policy Research
- Lackó, M. (1998), The Hidden Economies of Visegrad in International Comparison: A Household Electricity Approach, in: L. Halpern & C. Wyplosz (eds.), *Hungary: Towards a Market Economy*, Cambridge: Harvard University Press
- Lambooy, J.G. (1985), De informele economie als studieveld, in: R.C. van Geuns, J.W.M. Mevissen & P.H. Renooy (red.), *Informeel economie; Perspectieven en gevaren*, Leiden: Spruyt, van Mantgem & De Does
- Lambooy, J.G. & P.H. Renooy (1986), *Informal Economy and the Labour Market: Relations with the Economic Order*, Research Memorandum, No. 8616, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Ledeneva, A.V. (1999), *Russia's Economy of Favours: Blat, Networking, and Informal Exchange*, Cambridge Russian, Soviet and Post-Soviet Studies, No. 102, Cambridge: Cambridge University Press
- Leger des Heils (1997), *De waarheid over het piramide-spel & gevaren van near-banking*, Lezing Leger des Heils Paramaribo op 10 maart 1997
- Léons, M.B. & H. Sanabria (eds.) (1997), *Coca, Cocaine, and the Bolivian Reality*, New York: State University of New York Press
- Mackenzie, G.A. et al. (1999), *Selected Issues and Statistical Appendix*, Washington D.C.: International Monetary Fund, Vertrouwelijk Rapport
- Martin, D. (2001), *Governance in Suriname*, Economic and Sector Study Series, Washington D.C.: Inter-American Development Bank
- Martinus, J. (1998), *Het woningbouwvolume in Suriname 1993 t/m 1997*, Rapport, Paramaribo: Anton de Kom Universiteit van Suriname
- Maxwell, P. (2003), *When Minerals Are a Blessing: Are There Lessons for Mineral Rich Developing Nations from Chile's Recent Copper Driven Prosperity?*, Mineral Economics and Management Society, Twelfth Annual Conference
- McElroy, J.L. (2000), The Caribbean Narco-Economy, *Christian Science Monitor*, Vol. 92, No. 31
- Mead, D.C. & C. Morrisson (1996), The Informal Sector Elephant, *World Development*, Vol. 24, No. 10
- Menke, J. (1995), Het potentieel van micro-ondernemingen in Suriname, in: J. Menke (red.), *Micro-ondernemingen in Suriname*, 1994 No. 11/2 en 1995 No. 12/1, Paramaribo: SWI-Forum
- Menke, J. (1998), *Restructuring Urban Employment and Poverty: The Case of Suriname*, Academisch Proefschrift, Paramaribo: SWI-Press
- Mingione, E. & M. Magatti (1994), Follow-up to the White Paper: The Informal Sector, In: European Commission (1995), *Social Europe*, Supplement 3/95, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities

- Moerland, H & F. Boerman (1999), *Georganiseerde misdaad en betrokkenheid van bedrijven*, Politiestudies, No. 25, Deventer: Gouda Quint
- Mol J.H. et al. (2001), Mercury Contamination in Freshwater, Estuarine, and Marine Fishes in Relation to Small-Scale Gold Mining in Suriname, South America, *Environmental Research*, Vol. 86, No. 2
- Neri, M. & J. Menke (2002), *Sustainable Combat against Poverty: Findings and Policy Recommendations for Suriname*, Paramaribo: UNDP
- Nordstrom, C. (2000), Shadows and Sovereigns, *Theory, Culture and Society*, Vol. 17, No. 4, London: Sage
- O'Driscoll Jr., G.P., E.J. Feulner & M.A. O'Grady (2002), *2003 Index of Economic Freedom*, Washington D.C.: The Heritage Foundation
- Pahl, R.E. (1984), *Divisions of Labour*, Oxford: Basil Blackwell
- Passas, N. (1999), *Informal Value Transfer Systems and Criminal Organizations: A Study into So-Called Underground Banking Networks*, WODC Onderzoeksnotities, 1999/4, Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum
- Peluso, N.L., C.R. Humphrey & L.P. Fortman (1994), The Rock, the Beach, and the Tidal Pool: People and Poverty in Natural-Resource-Dependent Areas, *Society and Natural Resources*, Vol. 7
- Peterson, G.D. & M. Heemskerk (2001), Deforestation and Forest Regeneration Following Small-Scale Gold Mining in the Amazon: The Case of Suriname, *Environmental Conservation*, Vol. 28, No. 2
- Plet, N.H. (1997), *Het economisch strafrecht in Suriname; De relatie tussen de Wet Tegengaan Smokkelen en de Goudbelastingwet*, Doctoraalscriptie, Paramaribo: Anton de Kom Universiteit
- Pollack, H.R. et al. (1998), *Introducing Retorts for Abatement of Mercury pollution in Suriname*, Paramaribo: HWO Consultants NV
- Pollack, H.R. & L. de Rooy (2000), *Review of Initiatives in Mercury Abatement in Suriname*, Report
- Portes, A. (1994), The Informal Economy and Its Paradoxes, In: N.J. Smelser & R. Swedberg (eds.), *The Handbook of Economic Sociology*, Princeton: Princeton University Press
- Portes, A. & K. Hoffman (2003), Latin American Class Structures: Their Composition and Change During the Neoliberal Era, *Latin American Research Review*, Vol. 38, No. 1
- Quassoli, F (1999), Migrants in the Italian Underground Economy, *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol. 23, No. 2
- Quik, J.A.M. & P.E. Ouboter (2000), *Water Quality Monitoring in the Commewijne Watershed, Suriname*, Report for WWF Guyana Forests and Environmental Conservation Project, Paramaribo: Anton de Kom Universiteit, Centrum voor Milieuonderzoek
- Ramcharan, N. (1996), Eldorado toch in de Guyana's, *Kompas Weekblad*, Jrg. 1, No. 17, Paramaribo: Edward Troon
- Ramsodh, H. (2001), Playing Politics: Ethnicity, Clientelism and the Struggle for Power, in: R. Hoeft & P. Meel (eds.), *20th Century Suriname: Continuities and Discontinuities in a New World Society*, Leiden: KITLV Press
- Read, R. (2001), *Growth, Economic Development and Structural Transition in Small Developing States*, Discussion Paper, No. 2001/59, Helsinki: United Nations University / World Institute for Development Economics Research

- Regering van Suriname (1993), *Meerjaren Ontwikkelingsprogramma 1994-1998: Suriname op een keerpunt*, Paramaribo: Regering van Suriname
- Regering van Suriname (2000), *Strategisch drugsbestrijdingsplan; Nota inzake de drugsbestrijding in Suriname voor de korte, middellange en lange termijn 2000-2005*, Paramaribo: Regering van Suriname
- Renooy, P.H. (1990), *The Informal Economy: Meaning, Measurement and Social Significance*, Nederlandse Geografische Studies, No. 115, Amsterdam: Regioplan
- Robinson, J. (1998), *The Laundrymen: Inside the World's Third Largest Business*, London: Pocket Books
- Salama, P. (2000), The Economy of Narco-Dollars: From Production to Recycling of Earnings, *International Journal of Politics, Culture and Society*, Vol. 14, No. 1
- Sansone, L. (1992), *Schitteren in de schaduw; Overlevingsstrategieën, subcultuur en etniciteit van Creoolse jongeren uit de lagere klasse in Amsterdam 1981-1990*, Amsterdam: Het Spinhuis
- Santokhi, C. (2002), *The Drugs Situation in Suriname*, Powerpoint Presentatie
- Schalkwijk, A. & A. de Bruijne (1999), *Van Mon Plaisir tot Ephraïmszegen; Welstand, etniciteit en woonpatronen in Paramaribo*, 2e herziene druk, Paramaribo: Leo Victor
- Schloss, M (2002), *Transparency and Governance in the Management of Mineral Wealth*, Working Paper, World Mines Ministries Forum 2002
- Schmeitz, M (2003), Suriname: Shape up or Ship out, *Social Watch Report 2003: The Poor and the Market*, Montevideo: Instituto del Tercer Mundo
- Schneider, F. (2000), Illegal Activities and the Generation of Value Added: Sizes, Causes and Measurement of Shadow Economies, *Bulletin on Narcotics*, Vol. LII, Nos. 1 and 2, New York: United Nations
- Schönenberg, R. (2003), Drug Trafficking in the Brazilian Amazon, in: UNESCO, *Globalisation, Drugs and Criminalisation*, MOST Final Research Report on Brazil, China, India and Mexico
- Serageldin, I. (1995), *Sustainability and the Wealth of Nations: First Steps in an Ongoing Journey*, Draft, Washington D.C.: World Bank
- Simons, R.G. (1995), *The Micro- and Small Enterprise Sector in Suriname*, Draft-Document Prepared for the ILO and the Ministry of Labour
- Simson, J.M. (2000), *Drugscriminaliteit en drugsgebonden criminaliteit*, Doctoraalscriptie, Paramaribo: Anton de Kom Universiteit
- Smith, S.J. (1988), *Kleinschalige industrie in Latijns-Amerika; Een studie van de ontwikkelingsmogelijkheden van de 'informele' kleding- en textielnijverheid in Aguascalientes, Mexico*, Utrecht: Drukkerij Elinkwijk
- SMLA (1998), *Gold and Commercial Sex: Exploring the Link between Small Scale Gold Mining and Commercial Sex in the Rainforest of Suriname*, Paramaribo: Stichting Maxi Linder Association
- SMLA (2001), *Profile of Clubs and Informal Sexual Locations in Paramaribo and Nieuw Nickerie*, Paramaribo: Stichting Maxi Linder Association
- Snijders, A. (2000a), *Suriname; Mensen, politiek, economie, cultuur, milieu*, Landenreeks, Amsterdam: Koninklijk Instituut voor de Tropen
- Snijders, A. (2000b), Blakadjongo's; Aantal gebruikers in Suriname neemt drastisch toe, *Mainline; Drugs, gezondheid en de straat*, No. 1
- Soto, H. de (1989), *The Other Path: The Invisible Revolution in the Third World*, New York: Harper & Row, Translated by J. Abbott

Literatuurlijst

- SPS (1996), *Hoger kader in Suriname*, Onderzoek verricht met technische bijstand van de Organisatie van Amerikaanse Staten, Paramaribo: Stichting Planbureau Suriname
- SPS (1997), *Hooggeschoolden bij de overheid*, Onderzoeksrapport, Paramaribo: Stichting Planbureau Suriname
- SPS (2001), *Productie in Suriname; Ontwikkeling van de productiesectoren in de periode 1996-2000*, Paramaribo: Stichting Planbureau Suriname
- SPS (2003), *Ontwikkelingen binnen de goudsector vanaf de jaren 90; Een studie naar de economische sociaal-maatschappelijke en milieueffecten*, Paramaribo: Stichting Planbureau Suriname
- Stuseco (2003), *Studieboek macro economie Suriname, voor zelfstudie in Suriname en op Curaçao, St. Maarten, Aruba en Bonaire*, Paramaribo: Micromacro Consultants
- SURIDIN (2002), *Suriname Drug Information Network: Annual National Report 2002*, Paramaribo: Nationale Anti Drugs Raad
- Standard & Poor's (2003), *Local and Regional Governments 2003*, New York: The McGraw-Hill Companies
- Svensson, J. (2000), When is Foreign Aid Policy Credibly? Aid Dependence and Conditionality, *Journal of Development Economics*, Vol. 61
- Szczesniak, P.A. (2001), The Mineral Industry of Suriname, *U.S. Geological Survey Minerals Yearbook 2001*, Washington D.C.: U.S. Department of the Interior
- Thomas, J.J. (1992), *Informal Economic Activity*, Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf
- Thomas, J. (2001), What is the Informal Sector, Anyway?, *SAIS Review*, Vol. 21, No. 1
- Thoumi F.E. (1995), *Political Economy and Illegal Drugs in Colombia*, Boulder: Lynne Rienner
- Tjong-Ahin, S. (1999), *Corruptie, de rem op economische ontwikkeling*, Lezing voor de Vereniging van Economisten in Suriname
- Tokman, V.E. (2001), Integrating the Informal Sector in the Modernization Process, *SAIS Review*, Vol. 21, No. 1
- Toranzo Carlos, C.F. (1997), Informal and Illicit Economies and the Role of Narcotrafficking, in: M.B. Léons & H. Sanabria (eds.), *Coca, Cocaine, and the Bolivian Reality*, New York: State University of New York Press
- Transparency International (2002), *Global Corruption Report 2003: Special Focus: Access to Information*, London: Profile Books
- Trommelen, J. (2000), *Dwars door Suriname; Drie Guyana's in een tegendraads portret*, Amsterdam: Uitgeverij Arena
- UN Agencies (1999), *Common Country Assessment for the Republic of Suriname*, Paramaribo: United Nations Agencies Operating in the Republic of Suriname
- UNAIDS et al. (2002), *Epidemiological Fact Sheets on HIV/AIDS and Sexually Transmitted Infections, Suriname*, Geneva: UNAIDS/WHO Working Group on Global HIV/AIDS and STI Surveillance
- UNCTAD (2002), *World Investment Report 2002: Transnational Corporations and Export Competitiveness*, New York: United Nations
- UNODC (2003a), *Caribbean Drug trends 2001-2002*, Bridgetown: Caribbean Regional Office
- UNODC (2003b), *Global Illicit Drug Trends 2003*, New York: United Nations
- UNODCCP (2002), *World Drug Report 2000*, Oxford: Oxford University Press
- UNDP (2003), *Human Development Report 2003: Millennium Development Goals: A Compact Among Nations to End Human Poverty*, New York: Oxford University Press

- Veiga, M.M. (1997), *Artisanal Gold Mining Activities in Suriname*, Report, Vancouver: United Nations Industrial Development Organization
- Vellinga, M. (1997), *Cocaine, Dutch Disease and Alternative Development: The Case of Bolivia*, Geographical Studies of Development and Resource Use, Utrecht: University of Utrecht
- Verhoeven, M. (2003), 'Me Libere'; Een nuancering van het begrip vrouwenhandel, Doctoraalscriptie, Utrecht: Universiteit van Utrecht
- Vos, R., N. de Jong & G. Dijkstra (2001), Employment, Poverty and Income Distribution, in: P. van Dijck (ed.), *Suriname: The Economy, Prospects for Sustainable Development*, Kingston: Ian Randle Publishers
- Warr, M. (2002), *Companions in Crime: The Social Aspects of Criminal Conduct*, Cambridge: Cambridge University Press
- Wilhite, E. (2001), Panama Invasion: The United States' Hidden Agenda, *Communication Studies*, No. 446
- Willemsen, G. (2001), Diaspora nationalisme en ontwikkeling, *Oso: Tijdschrift voor Surinaamse Taalkunde, Letterkunde, Cultuur en Geschiedenis*, Jrg. 20, No. 1, Utrecht: Stichting Instituut ter Bevordering van de Surinamistiek
- Wisselink, M.A. (1986), *Het zwarte circuit; Fiscale, sociale en economische aspecten*, Bedrijfskundige Signalementen, Leiden: Stenfert Kroese
- World Bank (1997), Expanding the Measure of Wealth: Indicators of Environmentally Sustainable Development, *Environmentally Sustainable Development Studies and Monographs Series*, No. 17, Washington D.C.: World Bank
- World Bank (1998), *Suriname: A Strategy for Sustainable Growth and Poverty Reduction*, Country Economic Memorandum, Report No. 16673 SR, Washington D.C.: World Bank
- Young, E. van (1981), *Hacienda and Market in Eighteenth-Century Mexico: The Rural Economy of the Guadalajara Region, 1675-1820*, Berkely: University of California Press
- Zaitch, D. (2002a), *Trafficking Cocaine: Colombian Drug Entrepreneurs in the Netherlands*, Studies of Organized Crime, Vol. 1, Den Haag: Kluwer Law International
- Zaitch, D. (2002b), De cocaïnesmokkelaars van Rotterdam, *Rooilijn: Tijdschrift voor Wetenschap en Beleid in de Ruimtelijke Ordening*, No. 9, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam
- Zijlmans, G.C. & H.A. Enser (2002), *De Chinezen in Suriname; Een geschiedenis van immigratie en aanpassing, 1853-2000*, Barendrecht: Batavia Publishing

BIJLAGE I: Alternatieve onderzoeksmethoden

Er zijn verschillende directe en indirecte methoden ontwikkeld om de (omvang van de) informele economie te onderzoeken. Het bespreken van deze methoden valt buiten het primaire deel van dit verslag, zodat ik ervoor heb gekozen deze op te nemen in de bijlagen. Ruwweg kan onderscheid gemaakt worden tussen directe en indirecte methoden. De indirecte methoden worden meestal gezien vanuit een macro-economisch oogpunt. De eerste is de discrepantiemethode. Door verschillen tussen de uitgaven en het officiële inkomen te meten kan men een schatting maken van de omvang van de informele economie (Thomas 1992: 141). Inkomsten zijn namelijk niet altijd in de statistieken zijn terug te vinden, maar uitgaven vaak wel. Ook statistieken blijven echter vaak op schattingen gebaseerd, zodat deze methode niet erg betrouwbaar is. Een andere methode is de participatiemethode, waarbij wordt verondersteld dat als arbeidsmarktparticipatie in de formele economie beperkt is, er een verschuiving naar de informele economie plaats vindt. Als de totale arbeidsmarktparticipatie constant verondersteld wordt dan is een verminderende officiële participatiegraad een indicator voor een stijging van de informele activiteiten (Schneider 2000: 118). Verschillen in participatiegraad kunnen echter ook andere oorzaken hebben, zoals de herintreding van vrouwen. Daarnaast kan iemand tegelijkertijd werkzaam zijn in de formele en de informele economie.

Als derde wordt de transactiebenadering genoemd. Hierbij wordt op basis van het totale aantal transacties een schatting gemaakt van het totale BBP. Door hiervan het officiële BBP af te trekken, kan men de omvang van de informele economie berekenen (Feige 1990: 996-996 en Schneider 2000: 118-119). Deze methode is theoretisch aantrekkelijk maar heeft een aantal zwakke punten. Het is namelijk nodig uit te gaan van een basistijdstip waarop de informele economie niet bestond. Daarnaast is het volume van transacties moeilijk te meten. Daarmee is de methode zo ingewikkeld dat hij onbetrouwbaar wordt. Een vierde methode die wordt genoemd is de geldmarktmethode. Hierbij wordt uitgegaan van de veronderstelling dat betalingen in de informele economie veelal in cash plaatsvinden. In dat geval zou een groei van de informele sector vergezeld moeten gaan van een grotere vraag naar geld (Lambooy en Renooy 1986: 18). Deze methode wordt regelmatig toegepast, maar kent ook zijn beperkingen (Schneider 2000: 120). Ten eerste worden niet alle transacties in geld betaald. Daarnaast wordt een grotere vraag ook door andere economische variabelen bepaald. Tenslotte wordt ook verondersteld dat de omloopsnelheid van het geld in de formele en de informele economie gelijk is.

Thomas (1992: 171) concludeert daarom dat macro-economische methoden voor het meten van de omvang van de informele economie geen goede resultaten opleveren en dat deze beter niet gebruikt kunnen worden. Schneider (2000: 121-123) bespreekt echter ook nog twee nieuwere methoden om met behulp van de elektriciteitsconsumptie te berekenen hoe groot de informele economie is. De Kaufmann-Kaliberda methode gaat er van uit dat de elektriciteitsconsumptie de beste indicator is om de omvang van alle economische activiteiten te meten. De groei van het elektriciteitsverbruik zou de

beste indicator zijn voor de groei van de totale economie. Het verschil tussen de groei van het officiële BBP en de elektriciteitsconsumptie geeft dan de groei van de informele economie aan. Dit is een aansprekende methode, maar het nadeel is dat niet alle economische activiteiten veel elektriciteit verbruiken en dat ook gebruik wordt gemaakt van alternatieve energiebronnen als gas en olie. Ook moet rekening worden gehouden met het feit dat de productie en het elektriciteitsverbruik over tijd door de technische vooruitgang efficiënter worden. De tweede methode die Schneider noemt is die van Lackó. Bij deze benadering wordt er van uit gegaan uit dat de huishoudconsumptie van elektriciteit deels gebruikt wordt voor informele activiteiten. Hiervoor gelden echter dezelfde nadelen als bij de hiervoor genoemde methode. Daarnaast spelen niet alle informele activiteiten zich binnen het huishouden af. Concluderend kan gezegd worden dat deze methoden een goede aanvulling op de beschikbare indirecte manieren van onderzoek naar de informele economie kunnen vormen, maar dat zij ook aanzienlijke nadelen kennen. Voor een uitgebreide bespreking van deze twee methoden verwijs ik naar Kaufmann en Kaliberda (1996) en Lackó (1998).

Tenslotte wil ik nog het DYMIMIC (*dynamic multiple-indicators multiple-causes*) model kort bespreken. In tegenstelling tot de hiervoor besproken indirecte methoden die proberen met behulp van slechts een indicator de omvang van de informele economie te bepalen, bekijkt dit econometrische model verschillende oorzaken en gevolgen van de groei van de informele economie. Het valt buiten het bestek van dit verslag om de werking ervan precies uit te leggen, maar geprobeerd wordt om onzichtbare variabelen (in dit geval de output van de informele economie) te relateren aan zichtbare indicatoren (bijvoorbeeld belasting, regulering, reëel inkomen en arbeidsmarktparticipatie). Voor een uitgebreidere bespreking hiervan verwijs ik naar Schneider (2000: 123-125). De resultaten van het model zijn door aanpassingen de laatste jaren behoorlijk verbeterd. Door de complexiteit is het echter niet overal toepasbaar. In dit geval vormt het model dan ook, evenals de andere hier besproken indirecte methoden, geen geschikt instrument om mijn onderzoek van dienst te zijn.

BIJLAGE II: Informantenlijst

Adhin, R., Hoofd Researchafdeling, Centrale Bank van Suriname

Altenberg, J., Directrice Stichting Maxi Linder Association

Ameeralli, R., Voorzitter Kamer van Koophandel en Fabrieken

Atmodimedjo, E., Juridisch Medewerker Financiële Wetgeving, Centrale Bank van Suriname

Baidnjath Panday, Mr. R., Hoofdofficier van Justitie, Ministerie van Justitie en Politie,

Baldeorai, Mr. S., Medewerker Bureau Wetgeving, Ministerie van Justitie en Politie

Balker, R., Voorzitter Consumentenbond

Beems, O., Directeur Traverco Track Service

Bhikharie, R., Directeur Bro!

Bihari, A., Rechtenstudent Anton de Kom Universiteit

Boelen, Mr. M., Projectleider Nederland, Project Technische Bijstand Suriname-Nederland, Ministerie van Financiën

Bousaid, Drs. J., Managing Director Hakrinbank

Breidel, Mevr. D., Chef de Bureau ASFA

Bruijne, Prof. A. de, Hoogleraar Sociale Geografie, Faculteit der Maatschappij en Gedragwetenschappen, Universiteit van Amsterdam

Brunings, E., Lector Medische Faculteit, Anton de Kom Universiteit, Oud-bestuursvoorzitter Anton de Kom Universiteit, Oud-minister van PLOS

Buma, W., Correspondent Suriname Het Financieele Dagblad, Journalist De Ware Tijd

Cardoso Neto, J., Directeur Cooperativa de Garimpeiros no Suriname

Chang, C., Medewerker Princess Jewelry

Chee, Mevr., Medewerker Chee's Jewelry

Chehin, Mr. M., Algemeen Directeur PPS

Cicilison-Pindon, Drs. W., Coördinator Economische Statistieken, Algemeen Bureau voor de Statistiek

De Keyzer, J., Medewerker Consulaire Afdeling, Ambassade van Brazilië

Dhoeme, R., Hoofd Onderzoeksteam Fraude, Economische Delicten en Corruptie, Korps Politie Suriname

Dijks, R., Inspecteur, Hoofd Narcotica Intelligence Afdeling

Dilweg, C., Directeur Randoe Suriname

Djamin, C., Oud-hoofd Nationale Voorlichtingsdienst, Oprichter Keerpunt

Doornekamp, H., Brigadier en Rechercheur van de Amsterdamse politie

Dwarkasing, Drs. M., Medewerker Afdeling Macro-economische Planning, Stichting Planbureau Suriname

Eersel, T., Coördinator Handelsregister, Kamer van Koophandel en Fabrieken

Ferrier, D., Directeur CESWO

Findlay, G., General Manager De West

Gesser, A., Voorzitter Platform Houtsector

Griffioen, H., Customs Advisor, Project Technische Bijstand Suriname-Nederland, Inspectie der Invoerrechten en Accijnzen

Groenfelt, Drs. E., Coördinator Sociale Statistieken, Algemeen Bureau voor de Statistiek

Gummels, D., Gum Air

Halfhide, Mr. D., Manager Human Resources, Legal and External Affairs Suriname Alcoholic Beverages

Healy, C., Antropoloog, Voormalig Medewerkers OAS

Heinen, B., Customs Advisor, Project Technische Bijstand Suriname-Nederland, Inspectie der Invoerrechten en Accijnzen

Hering, G., Directeur The Romano Foundation, Adviseur Ministerie van Handel en Industrie

Hilgering, R., Medewerker Afdeling Productieplanning, Stichting voor Bosbeheer en Bostoezicht

Holwijn, C., Coördinator Vreemdelingenzaken, Ministerie van Buitenlandse Zaken

Jankipersadsingh, Ir. H., Voorzitter Unie van Architecten in Suriname, Oud-minister Openbare Werken, Directeur ARTO Ingenieurs en Architectenbureau

Jurna, N., Correspondent Suriname Holland Media Group & Het Parool

Kasdipowidjojo, Mr. J., Decaan, Faculteit der Maatschappijwetenschappen, Anton de Kom Universiteit

Kasimbeg, E., Directeur CHM

Khodabaks, Z., Adviseur Ontwikkelingssamenwerking, Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden

Lampron, B., Amerikaanse Ambassade, Hoofd Politiek/Economische Afdeling

Lazo, G., Directeur Arinze Tours & Madeira Enterprise

Leter, G., Vice President Corporate & Business Banking RBTT Bank

Leysner-Lenting, Drs. Z., Docent Arbeidseconomie, Faculteit der Maatschappijwetenschappen, Anton de Kom Universiteit

Lie Paw Sam, R., Directeur Sarakreek Resource Corporation

Lie, V., Medewerker Gowtu Oso

Ligeon, C., Hoofd Arbeidsbemiddeling, Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling & Milieu

Lim A Po, H., Directeur Lim A Po Institute for Social Studies

Lim A Po, R., Project Manager Bouwbedrijf Kiesel, Voorzitter Algemene Aannemers Vereniging

Lo Fo Sang, D., Directeur NV Drukkerij Leo Victor, Voorzitter Groep Industrie, VSB

Lolkema, H., Hoofd Goed bestuur, Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden

Bijlage II: Informantenlijst

Lotens, W., Journalist Paramaribo Post

Martinus, Ir. H., Docent Bouwkunde, Faculteit de Technologische Wetenschappen, Anton de Kom
Universiteit

Matai, R., Medewerker Afdeling Policy Development, Stichting voor Bosbeheer en Bostoezicht

Menke, J., Directeur Stichting Wetenschappelijke Informatie

Metroos, H., Hoofd Vreemdelingenpolitie, Ministerie van Justitie en Politie

Meyer, Ir. M., Voorzitter VSB, Directeur Sunecon, Voorzitter Caribbean Employers Association

Missier, J., Hoofd Uitvoer, Invoer en Deviezencontrole, Ministerie van Handel en Industrie

Monsels, Drs. L., Richtingscoördinator Sociologie, Instituut voor Maatschappij Wetenschappelijk
Onderzoek, Anton de Kom Universiteit

Morsen, S., Director of Operations Western Union Money Transfer

Muler, I., Productiemanager Gissat

Mungra, Drs. S., Oud-ambassadeur van de Republiek Suriname te Washington, Oud-minister van
Buitenlandse Zaken, Oud-minister van Financiën, Docent Economie van de Publieke Sector,
Anton de Kom Universiteit

Naarden, H., Majoor van Politie, Narcoticabrigade

Naarendorp, H., Bestuurslid Kamer van Koophandel en Fabriken, Concessiehouder

Nijman, Agent, Narcoticabrigade

Noordam, G., Themadeskundige Landbouw, Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden

Ochlers, R., Medewerker Consulaire Zaken, Ministerie van Buitenlandse Zaken

Ori, Drs. H., Bestuurskundige, Voormalig Beleidsadviseur Ministerie van Planning en
Ontwikkelingssamenwerking

Pinas, Drs. E., Arbeidsmarktanalist, Ministerie van Arbeid, Technologische Ontwikkeling en Milieu

Plas, A. van der, Ploegchef Inlichtingeneenheid, Prismateam

Raadwijk, H., Hoofd Afdeling Nationale Rekeningen, Algemeen Bureau voor de Statistiek

Ramlaall, W., Directeur Handelmaatschappij Dawson

Redjosentono, I., Sales Manager, Fernandes Agenturen

Rigters, F., Hoofd Vreemdelingenregistratie, Centraal Bureau voor Burgerzaken

Rishma, R., Beleidsmedewerker Economische Aangelegenheden, VSB

Ritoe, P., Voorzitter Nationale Anti Drugs Raad

Rodrigues, P., Hoofd Verification & Enforcement, Directoraat der Belastingen, Ministerie van
Financiën

Romeo, M., Directeur Centro de Estudos Brasileiros

Rooij, C. de, Programme Coordinator, United Nations Development Programme

Runs, A., Adviseur Goed bestuur en Huisvesting, Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden

Sanches, A., Chef Economische Sector, Ambassade van Brazilië

Santokhi, C., Hoofd Justitiële Dienst, Commissaris van Politie, Korps Politie Suriname

Schalkwijk, Dr. M., Directeur NIKOS

Sedney, J., Adviseur Ministerie van Handel en Industrie, Oud-minister-president, Oud-president van de Centrale Bank van Suriname

Sietaran, Mevr., Medewerker Quo Vadis Advies en Bemiddelingscentrum

Simson, S., Medewerker Onderzoeksteam Fraude, Economische Delicten en Corruptie, Korps Politie Suriname

Sinester, Drs. E., Algemeen Adviseur Korpsleiding, Korps Politie Suriname

Singh, A., Docent Milieuwetenschappen, Faculteit der Technologische Wetenschappen, Anton de Kom Universiteit

Slim, A., Financial Advisor, Ernst & Young

Snijders, P., Directeur Bureau Alcohol en Drugs

Soentik, Drs. R., Docent Economie, Faculteit der Maatschappijwetenschappen, Anton de Kom Universiteit

Sowma, W., Directeur Senso, Voorzitter Groep Handel VSB

Steenbergen, A., Beleidsmedewerker IND, Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden

Sultan, Directeur Zwaar Materieel Verhuurbedrijf Sultan

Tjin A Djie, A., Directeur Architecten- en Ingenieursbureau Tjin A Djie

Tjon Sie Fat, P., Promovendus, Afdeling Geografie en Planologie, Universiteit van Amsterdam

Tjon Sin Kie, R., Ondernemer Goudsector

Tjong-Ahin, S., Operations Specialist, Inter-American Development Bank, Voorzitter Vereniging van Economisten in Suriname

Tohir, B., Directeur Tumak Humak Resources

Van Dams, H., Stafmedewerker Stichting Planbureau Suriname

Van der Jagt, B., Directeur F.E. Van der Jagt Agencies

Van der Jagt, W., Terminal Supervisor, Integra Marine & Freight Services

Van der Kooye, R., Freelance Journalist, De West en Planet's Voice

Van der Ploeg, J., Technisch Attaché, Bureau van de Europese Commissie

Van Noordenne, B., Plaatsvervangend Hoofd Ontwikkelingssamenwerking, Ambassade van het Koninkrijk der Nederlanden

Verrest, Drs. H., Promovendus, afdeling Geografie en Planologie, Universiteit van Amsterdam

Vlugman, T., Environmental Health Advisor, PAHO

Waagmeester, N., Hoofd Public Relations, VSB

Wolfram, M., Oud-manager Gold Policy Department, Centrale Bank van Suriname

Zaitch, Dr. D., Criminoloog, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Erasmus Universiteit Rotterdam

Zschusschen, R., Medewerker Afdeling Waarde en Goederencodering, Douane Recherche, Voormalig Hoofd Douane Recherche

BIJLAGE III: De houtsector

De houtsector wordt vaak genoemd in het rijtje sectoren waar veel illegale activiteiten plaatsvinden. Echter, het gaat hierbij om een, wat betreft aandeel in het BBP, veel kleinere sector dan de goud- en drugssector. Suriname is met een oppervlakte dat voor 90 procent uit bos bestaat, een van de dichtst beboste landen ter wereld. Toch is de houtproductie niet groot te noemen. Met een officiële jaarproductie van 162 duizend kubieke meter hout in 2001 (ABS 2002c: 38), levert de sector maar een zevende van de totale productie in Nederland. Dit verschil is te verklaren door het feit dat in Nederland veel hout wordt gewonnen uit plantagebos. In Suriname daarentegen, groeit het tropisch hardhout op een zeer gevoelige onderlaag die niet geschikt is voor plantagebosbouw. De rijkdom aan soorten is enorm, maar per hectare is slechts een beperkt aantal bomen rendabel te kappen. Daarnaast beperkt de houtkap zich om ecologische (een moeizaam herstel van de biodiversiteit in de binnenlanden) en bedrijfseconomische (de samenstelling en toegankelijkheid van het bos) redenen tot de zogenaamde exploitatiebare bosgordel tussen de kustvlakte en het heuvelachtige binnenland. Van deze productie is maar een deel geschikt voor de export. In 2001 werd dan ook slechts 16.500 kubieke meter hout geëxporteerd, waarvan eenderde in onbewerkte vorm. De totale opbrengsten van deze sector die volgens sommigen de nieuwe kurk van de Surinaamse economie zou kunnen worden, waren voor de overheid in 2001 dan ook een bescheiden 923.000 dollar. In totaal levert de sector een bijdrage aan het formele BBP van ruim twee procent²⁶⁵. Daarnaast biedt de sector werkgelegenheid aan ongeveer 3500 personen²⁶⁶. Hiervan is verreweg het grootste deel van Creoolse afkomst.

De Aziatische bosbouwbedrijven MUSA en Berjaya uit Indonesië en Maleisië die zich in de jaren 90 op de sector hebben gericht en regelmatig negatief in het nieuws kwamen, ondervonden dat de export van de in Azië vrij onbekende houtsoorten uiteindelijk niet rendabel was. De kritiek op deze en andere buitenlandse bedrijven was dat zij zonder gebruik te maken van duurzame productiemethoden het land leegroofden en evenmin het hout ter bewerking aanboden. Juist de bewerking van het ruwe rondhout kan werkgelegenheid, toegevoegde waarde en inkomsten voor de staat opleveren. In 2003 waren zowel de Stichting Bosbeheer en Bostoezicht (SBB) als het Platform Houtsector bezig met plannen om de houtsector een nieuwe impuls te geven. Deze laatste partij is ervan overtuigd dat de productie zou kunnen groeien tot een miljoen kubieke meter met een waarde van jaarlijks 100 of zelfs 200 miljoen dollar. Het SBB is wat voorzichtiger, maar gelooft ook in 1000 extra banen, een bijdrage aan het BBP van negen procent en inkomsten voor de overheid die zouden kunnen oplopen tot mogelijk 10 miljoen dollar per jaar.

Daarvoor moeten er wel een aantal zaken veranderen. Zo schatte de SPS de werkelijke productiecijfers tussen 1995 en 2000 ongeveer 100 procent hoger dan de geregistreerde cijfers (SPS

²⁶⁵ Deze cijfers zijn gebaseerd op bronnen van de Stichting Bosbeheer en Bostoezicht en cijfers van het Algemeen Bureau voor de Statistiek (ABS 2002b).

²⁶⁶ Bron: De West op 8 februari 2003, 'Bosbouwsector levert minder dan 3% aan BNP'.

2001: 29). Colchester (1995: 71) merkt op dat de grote Aziatische bedrijven het hout voor extreem lage prijzen verkochten aan moedermaatschappijen overzee. Hierdoor werd in Suriname nauwelijks of geen winst gemaakt en behoefde minder belasting te worden betaald. De SBB²⁶⁷ zegt echter met succes controlematregelen te hebben verscherpt en een veel beter zicht te hebben op de productie. Onderrapportage van volume en kwaliteit om belastingen te ontduiken komen veel minder voor en maken ‘nog maar 30 procent uit van de totale productie’. De geregistreerde productie ligt hierdoor weer hoger dan de afgelopen jaren. Daarnaast zou slechts tien procent van het hout ongezien zijn weg naar Paramaribo vinden. Echter, deze cijfers houden geen rekening met de aanhoudende verhalen over hout dat rechtstreeks en illegaal de grens over gaat naar Guyana, waar zich aan de oever van de Corantijn ongeveer zeventien houtzagerijen bevinden. Volgens het Platform Houtsector van de KKF²⁶⁸ gaat het hierbij om 60 à 80 duizend kubieke meter hout waarvoor Suriname niets terugziet. Ook volgens het SBB zou het hier gaan om een aanzienlijk deel van de totale productie.

Daarnaast is er volgens betrokkenen bij het Platform Houtsector nog steeds een aantal ‘onaanraakbaren’ actief in de bosbouw. De SBB zou geen grip hebben op de ‘*powerplay*’ ofwel het machtsvertoon van lieden als Brunswijk en Bouterse die over een groot aantal concessies beschikken, maar nauwelijks belasting betalen. Colchester (1995: 71-72) zegt over hen dat soms kettingzagen, brandstof en voedsel op krediet aan de lokale bevolking worden verschaft. Hierdoor zou deze verstrikt raken in patroon-cliënt relaties waar men door de grote schulden moeilijk uitkomt. In ruil hiervoor moet dan toegang worden gegeven tot de eigen concessies. Dit heeft er volgens het Platform Houtsector toe geleid dat de zogenaamde houtkapvergunninggebieden (HKVs) die verleend zijn aan de lokale gemeenschappen een vrijplaats zijn geworden voor wildkap. Het nadeel van deze wildkap die zich volledig in de informele sfeer afspeelt is dat dit niet op een duurzame manier gebeurt. De eigenaar en de exploitant van de concessie zijn vaak niet een en dezelfde persoon. Ook Chinezen hebben een groot aantal concessies in handen. In de bossen bevinden zich zelfs enkele houtdorpen waar veelal illegale Chinezen actief zijn. Het nieuwste Chinese project dat ook invloed zal hebben op de houtsector is de wederopbouw van de palmolie-industrie²⁶⁹. In totaal zal 40 duizend hectare bos worden gekapt om ruimte te maken voor de nieuwe palmolieplantage. Van de houtproductie zal echter verreweg het grootste deel in onbewerkte vorm naar China worden geëxporteerd. In totaal zullen volgens de plannen ruim 5000 banen worden geschapen, waarvan maximaal een vijfde door buitenlandse krachten mag worden ingevuld. Gevreesd wordt echter dat er weinig animo zal zijn voor de lage lonen die het bedrijf bereid is te betalen. Een aanzienlijke stroom van Chinezen zal dan

²⁶⁷ Op 11 november 2002 had ik een interview bij de SBB met Matai van de afdeling Policy Development en Hilgering van de afdeling Productieplanning.

²⁶⁸ Op 19 november 2002 had ik een gesprek met Ameerali, voorzitter van de Kamer van Koophandel en Fabrieken en Gesser, voorzitter van het Platform Houtsector.

²⁶⁹ Bron: De Ware Tijd, ‘Eigen inbreng investeerder palmolieproject rond 110 miljoen US dollar’, 4 september 2003 en De Ware Tijd, ‘Houtproductie oliepalmproject oplossing woningnood in Suriname’, 9 september 2003.

opnieuw zijn weg naar Suriname vinden. Niet voor niets klaagt men al langer over de onophoudelijke stroom immigranten die bij dit soort projecten wordt ingezet.

Doordat een deel van het hout Suriname in onbewerkte vorm verlaat, loopt het land volgens Lazo²⁷⁰ ook de kans mis toegevoegde waarde te creëren. De houtverwerking staat er in Suriname dan ook niet best voor. Steeds meer hout wordt geïmporteerd, zodat volgens Dilweg²⁷¹ van meubelfabrikant Randoe de lokale productie is ingestort. Het is onmogelijk bij een dergelijk kleine productie schaalvoordelen te behalen. Al met al kan daarnaast worden gesteld dat zich ondanks de aangescherpte controles nog steeds een belangrijk deel van de activiteiten in de bosbouwsector buiten het oog van de SBB en de overheid afspeelt. Zeker 50 procent van de productie wordt nog steeds niet geregistreerd en ontloopt de inning van belastingen. De controle is weliswaar verbeterd, maar de omvang van het illegale circuit is niet te onderschatten. In vergelijking met de goudsector en de drugssector zijn de illegale opbrengsten uit deze sector echter bij lange na niet zo groot en evenmin zijn de spin-off effecten van de activiteiten die er plaats vinden ook maar enigszins te vergelijken met die in de goudsector.

²⁷⁰ Met Lazo had ik een interview op 28 januari 2003.

²⁷¹ Dilweg is directeur van meubelfabrikant Randoe Suriname. Ik interviewde hem op 11 februari 2003.

BIJLAGE IV: De bouw

In de bouwsector gaat meer geld om dan in de houtsector. Officieel waren er volgens het ABS in 2001 in de constructiesector 5788 personen actief (ABS 2002b: 39). De bijdrage aan het formele BBP kwam in datzelfde jaar uit op zeven procent. Zoals eerder vermeld, verrijzen kapitale huizen de laatste tijd als paddestoelen uit de grond. Een omvangrijk deel van de activiteiten in de bouwsector geschiedt echter weinig formeel. Illegaliteit in de bouw heeft verschillende kanten. Ten eerste kunnen bouwactiviteiten op informele wijze worden uitgevoerd, ten tweede kunnen investeringen in onroerend goed met zwart geld worden betaald en ten derde worden er rond aanbestedingen soms steekpenningen betaald of kartelafspraken gemaakt. Op deze laatste activiteiten die ook de laatste jaren in Nederland regelmatig in het nieuws verschijnen en die zich vooral in de publieke sector afspelen kom ik verderop in deze paragraaf terug. Eerst zal ik me richten op de particuliere sector.

De huidige economische situatie in Suriname verklaart niet waarom er op een dergelijk grote schaal vraag is naar (dure) huizen en bedrijfspanden. Volgens betrokkenen bij onderzoeksbureaus²⁷² en de Surinaamse bouwsector²⁷³ worden op deze manier echter inkomsten uit illegale activiteiten in andere sectoren witgewassen. Het hoeft hierbij niet altijd te gaan om in Suriname zelf verdiend zwart geld. Ook Kleemans et al. (2002: 132-133) bevestigen dat een groot deel van crimineel verdiend vermogen wordt geïnvesteerd in onroerend goed en dan vooral in huizen in de bovenmodale prijsklasse. Daarnaast wordt geïnvesteerd in (dekmantel)bedrijven en horecagelegenheden. Ook kan grond of onroerend goed op papier beneden de economische waarde worden aangekocht, terwijl de rest van het bedrag onder tafel wordt betaald. Na de nieuwbouw of het opknappen van de bestaande bouw kan het geheel voor de werkelijke prijs worden verkocht (Corstens et al. 1996: 14). Jankipersadsingh van de Unie van Architecten in Suriname (UAS) bevestigt dat met name witwassen met behulp van nieuwbouw op aangekochte grond in Suriname geregeld voorkomt. 'Al voordat het project is afgebouwd wordt het weer te koop aangeboden'. Zwart geld wordt zo eenvoudig witgewassen en het is duidelijk dat op deze manier illegaal verdiend geld terugvloeit naar de formele economie.

In Suriname zal men in het geval van nieuwbouw vaak voor een informele aannemer kiezen om de herkomst van het geld niet kenbaar te hoeven maken en om niet teveel op te vallen. Door de hoge rentelasten is het voor bonafide ondernemers moeilijk om vervangings- en uitbreidingsinvesteringen te doen. Desondanks verrijzen overal grote winkelgebouwen, verkooplocaties en magazijnen. Het is duidelijk dat bepaalde ondernemers hier veel gebruik maken van informele bronnen van financiering die ook al in hoofdstuk 4 ter sprake zijn gekomen. Niet alleen vanuit het illegale circuit is er echter een grote vraag naar informeel gebouwd onroerend goed. Ook middenstanders zien voordelen bij een informele manier van bouwen. Zo liggen de kosten flink lager. Wanneer men een erkende aannemer

²⁷² Aldus Ferrier op 22 januari 2003.

²⁷³ Aldus Jankipersadsingh, architect bij ARTO Ingenieurs- en Architectenbureau en voorzitter van de Unie van Architecten in Suriname. Ik sprak hem op 15 november 2002.

inschakelt, wordt een hoog tarief per vierkante meter berekend. Informele aannemers die meestal niet over de vereiste papieren beschikken, vormen een goedkoop alternatief en vragen slechts een kwart van het bedrag dat een erkende aannemer vraagt. Zij werken met zwartwerkers, die soms illegaal zijn, geen belasting betalen en niet worden beschermd door arbeidswetgeving. Ook beschikken informele aannemers meestal niet over een aannemersvergunning. Een van de belangrijkste redenen hiervoor is het feit dat de verlening van vergunningen voor beginnende aannemers op zijn zwakst gezegd stroef verloopt. Sommige aannemers moeten volgens bouwkundig docent Martinus²⁷⁴ jaren wachten op hun bedrijfsvergunning. Daarnaast zijn de kosten voor een vergunning hoog, beschikken veel aannemers niet over de vereiste opleidingpapieren en is een hoog startkapitaal vereist. Om toch aan opdrachten te komen richten zij zich daarom op de informele bouw. Daar is immers genoeg te verdienen.

Een ander voordeel van het inhuren van informele aannemers is de mogelijkheid ‘in fasen’ te bouwen. Investerings in grond en onroerend goed maken kapitaal waardevast. Zeker in de tijden van armoede en hoge inflatie die Suriname de afgelopen jaren heeft gekend zal men geld willen besteden zodra het beschikbaar is. Het in een keer afbetalen van een nieuw te bouwen huis is door de hoge rentelasten voor velen echter onmogelijk. Daarom worden huizen op grote schaal ‘in fasen’ gebouwd. Daarbij kunnen opdrachtgevers zelf voor de aanvoer van bouwmaterialen zorgen om ook op die manier kosten te besparen. Omdat de opdrachtgever ook voor de bouwtekening moet zorgen, levert de informele aannemer met zijn zwart betaalde werknemers in principe alleen de arbeid. Deze bouwtekeningen zijn zelden afkomstig van erkende architecten. Ook informele tekenaars zijn namelijk vele malen goedkoper dan architectenbureaus. Volgens Jankipersadsingh wordt nu nog slechts vijf procent van de gebouwen door een deskundige getekend: ‘Vroeger waren de aannemers goed opgeleid en konden zij met een schets uit de voeten, maar de huidige aannemers ontbreekt het aan een goede opleiding’. Dit zorgt ervoor dat de kwaliteit van veel bouwprojecten ondermaats is en dat huizen minder lang meegaan. Voor kleinere projecten vereist de afdeling Bouw en Woningtoezicht van het Ministerie van Openbare Werken ook geen vergunningen van tekenaars.

Evenmin wordt op bouwaanvragen de naam van de aannemer vermeld. Ondanks het feit dat deze afdeling formeel goedkeuring moet verlenen voor elk bouwproject wordt daarnaast nauwelijks toezicht gehouden op de uitvoering. Volgens Tjin A Djie zijn er wel bouwregels, maar zijn de verantwoordelijken bij de overheid bevoegd hiervoor vrijstellingen te verlenen. Enerzijds is hierdoor ook de bouwsector corruptiegevoelig. Anderzijds wordt steeds minder rekening gehouden met de regels omdat de verantwoordelijken niet over professionele kennis beschikken, maar door middel van het patronagesysteem aan hun hoge post zijn gekomen. Dit alles zet de deur open voor de informele economische activiteiten die volgens architect Tjin A Djie²⁷⁵ in de bouwsector inmiddels een grote omvang hebben aangenomen. De vraag naar informele onderaannemers is door dit alles aanzienlijk en formele aannemers ondervinden dan ook de laatste jaren enorme concurrentie vanuit de informele

²⁷⁴ Martinus is bouwkundig docent aan de Anton de Kom Universiteit. Ik interviewde hem op 30 oktober 2002.

²⁷⁵ Ik interviewde Tjin A Djie, directeur van Ingenieurs en Architectenbureau Tjin A Djie, op 9 januari 2003.

sfeer. Bij particuliere huizen wordt volgens Martinus (1998), die onderzoek deed naar het woningbouwvolume in Suriname tussen 1993 en 1997, slechts zelden het professionele bouwbedrijf ingeschakeld. Alleen bij huizen in het centrum van Paramaribo is dit vaak wel het geval, omdat 'de controlerende bouwopzichters van het Ministerie van Openbare Werken hier te dicht bovenop zitten'. Ook aannemer Lim A Po²⁷⁶ bevestigt dat slechts 25 procent van de opdrachten in de particuliere utiliteitsbouw formeel wordt uitgevoerd. Met name buiten Paramaribo gaat alles informeel. Wel worden bij de bouw van bedrijfspanden, waar het vaak om relatief grote en technisch ingewikkelde bouwprojecten gaat, meestal nog gerenommeerde aannemers ingezet.

Ook bij bouwactiviteiten in de publieke sector is zoals gezegd soms sprake van illegale activiteiten. Aanbestedingen verlopen ook volgens civieltechnisch ingenieur Meyer²⁷⁷ onderhands en enkelvoudig zodat er geen concurrentie mogelijk is en te hoge prijzen worden doorberekend. De geruchtenmolen over het betalen van steekpenningen en vriendendiensten rond de bouw van de bruggen en de asfaltering van de Surinaamse wegen draaide op volle toeren. Erkende aannemers en architecten krijgen hierdoor naar eigen zeggen minder overheidsopdrachten. Zo leidde ook de uitvoering van door China gefinancierde projecten tot een grote inzet van Chinezen op bouwplaatsen en bij publieke werken (Zijlmans en Enser 2002: 191). Het kan volgens betrokkenen echter niet zo zijn dat officiële aannemers moeten voldoen aan allerlei voorwaarden en dat informele aannemers en zelfs door de overheid ingehuurde Chinezen zonder ervaring hun gang kunnen gaan. Van alle kanten wordt daarom aangedrongen op strengere controles door de overheid.

Volgens Ferrier (2000a) die een uitgebreide bespreking geeft van de bouwsector, is er inderdaad sprake van een toenemende informalisering van alle facetten van het bouwproces. Steeds meer banen worden overgenomen door het informele circuit. Lim A Po meent dat deze situatie de laatste jaren nog is verergerd. Het formele werk zou met eenderde zijn verminderd terwijl de totale bouwactiviteiten gelijk zijn gebleven. Mogelijk is al de helft van de banen in de bouwsector overgenomen door het informele circuit. Daar helpt ook de overheid aan mee door onderhandse aanbestedingen te doen en door te traag te zijn in het verlenen van vergunningen. Tenslotte spelen ook de hoge rente en de beperkte beschikbaarheid van hypotheek een rol bij de wildgroei in de bouwsector. Vooral in de particuliere sector geschiedt een groot deel van de bouwactiviteiten door dit alles op informele wijze. Doordat een groot deel van deze activiteiten plaatsvindt in eigen beheer en bouwsommen bij het hypotheekkantoor te laag worden aangegeven om hoge belastingenaanslagen te voorkomen, is het echter moeilijk een schatting te geven van de totale omvang van het informele deel van de bouwsector. Zo loopt de Surinaamse overheid opnieuw grote sommen geld mis. Verbeterde regelgeving en controle zijn dan ook noodzakelijk om de sector een nieuwe impuls te geven.

²⁷⁶ Lim A Po is manager bij Bouwbedrijf Kiesel en voorzitter van de Algemene Aannemers Vereniging. Ik sprak hem op 12 november 2002.

²⁷⁷ Op 10 februari 2003 interviewde ik Meyer. Hij is directeur van Civieltechnisch Ingenieursbureau Sunecon, voorzitter van de Vereniging Surinaams Bedrijfsleven en voorzitter van de Caribbean Employers Confederation.